

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historické vědy – Historie/Obecné dějiny

Disertační práce

Mgr. Václav Kotrman

Kubánské zahraniční mise v Africe v 60. letech 20. století a Československo

Cuban Missions in Africa during 1960s, and Czechoslovakia

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 3. 2018

Mgr. Václav Kotrman

Poděkování

Předkládanou práci jsem sice vypracoval sám, ale nikoliv bez pomoci. Můj výzkum bych nikdy nedokončil, kdyby nebylo řady institucí a osob, jež mi s tím pomohly. Rád na tomto místě využiji prostor pro mé vřelé díky všem, kteří na tom měli podíl. Vedle laskavých pracovníků archivů a pamětníků, kteří se se mnou podělili své vzpomínky, děkuji i řadě lidí z Ústavu světových dějin ff UK. Díky tomuto zázemí mi byl umožněn přístup do řady databází a fondů. V této souvislosti děkuji svému vedoucímu práce PhDr. Jaromíru Soukupovi, Ph.D. Rovněž děkuji prorektoru prof. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D., že mi vůbec vnukl myšlenku absolvovat doktorské studium. Rovněž děkuji prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc., vedoucímu Střediska ibero-amerických studií na FF UK, za půjčení řady materiálů, které mi výrazně pomohly. Děkuji rovněž Mgr. Martinu Ďáskovi za vytvoření map do této práce a následnou trpělivost při mých dodatečných prosbách. Rovněž srdečně děkuji přátelům PhDr. Stanislavu Tumisovi, MA, Ph.D., a PhDr. Janu Kourovi, Ph.D., za cenné rady a pomoc při dokončení této práce. V neposlední řadě děkuji svému zaměstnavateli a příteli Mgr. Zdeňku Pobudovi, řediteli Nakladatelství Epoque, bez jehož ohleduplnosti na mou zaneprázdněnost zejména v posledních měsících by nemohla být o této práci ani řeč.

Na závěr, ale nikoliv jako posledním, děkuji celé své rodině. Zejména mé matce a jejímu manželovi za to, že před lety mě na tuto cestu vůbec nasměřovali a podporovali při ní. Ze srdce pak děkuji za božskou trpělivost a velkorysost mé manželce Zuzce a dceři Zuzance, zkrátka za to, že je a že mi při psaní této práce dělala radost.

Abstrakt

Od poloviny padesátých let 20. století vedla skupina v čele s Fidelem Castrem boj za svržení prezidenta Fulgencia Batisty. Poté, co se jim to na Nový rok 1959 povedlo, změnila nová, revoluční kubánská vláda strategii ve všech oblastech řízení státu. Jedním z nejviditelnějších okruhů byla změna zahraniční politiky. Kuba začala vystupovat nejen suverénně vůči okolním zemím, což vedlo k roztržce se Spojenými státy, ale snažila se aktivně vyvážet svůj model revoluce. Hlavními iniciátory v této oblasti byli Ernesto „Che“ Guevara a Fidel Castro. První oblastí, kam se Havana snažila exportovat revoluci, byla blízká Latinská Amerika. Všechny pokusy tam ale počátkem šedesátých let selhaly.

Ve stejné době probíhaly dekolonizační procesy napříč africkým kontinentem, kam už v polovině roku 1959 odjel na rozsáhlou cestu Guevara. V Egyptě navázal první kontakty s tamními revolučními lídry a následně informoval Havanu o situaci. Kubáncům byl blízký socialistický charakter řady revolučních hnutí, proto vztah s nimi rozšiřovala. První pomoc do Afriky vyslala Kuba už na konci roku 1961, konkrétně do Alžírsku, které bojovalo za nezávislost na Francii už od roku 1954. Alžírsko se prohlubováním vzájemných vztahů stalo vstupní branou Kubánců do Afriky. Jejich další mise následovaly do řady dalších afrických zemí, z těch nejvýznamnějších to vedle Alžírsku byly například Guinea-Bissau, Mosambik, Kongo-Brazzaville, Kongo-Leopoldville či Angola. Kubánské mise probíhaly v Africe až do začátku devadesátých let.

Tato práce se zabývá kubánskými zahraničními misemi v Africe v šedesátých letech, přičemž hlavní pozornost je soustředěna na rozmezí let 1959–1966. V této době dominovaly ve vztahu s Castrovou Kubou dvě země. V Alžírsku se Kubánci začali výrazněji angažovat od podzimu 1963, kdy Ben Bella žádal o pomoc před hrozícím konfliktem s Marokem v rámci tzv. písečné války. Přestože konflikt byl nakonec vyřešen smírem, Kubánci v zemi zůstali až do roku 1965, kdy byl Ben Bella svržen. Od roku 1964 už ale upoutalo jejich pozornost Kongo-Leopoldville, kam se na jaře 1965 vydal Ernesto Guevara s jednotkou asi 130 Kubánců, kteří měli trénovat domorodé jednotky Simbů a vést spolu s nimi partyzánskou válku. Na západních březích jezera Tanganika ale partyzáni narazili vedle odporu vládních jednotek také na anticastrovské Kubánce,

kteří bojovali po boku nepřítele proti nim. Po pár měsících bylo zřejmé, že partyzáni nemají šanci a Guevara byl donucen se stáhnout.

Neexistuje druhý případ takto malé a chudé země, která by se ve velkém angažovala na tolika zahraničních scénách. Na kubánské mise v Africe je v této práci nahlíženo prizmatem studené války, v jejímž rámci byly z velké části sice neúspěšné, ale přesto zaznamenaly i několik cenných vítězství.

Klíčová slova

Kuba; Afrika; dekolonizace Afriky; Fidel Castro; Ernesto „Che“ Guevara; kubánský exil; export revoluce; Alžírsko; písečná válka; Kongo; konžská krize; zahraniční mise; studená válka; partyzánská válka

Abstract

A Group of revolutionaries led by Fidel Castro has been struggling to overthrow the Cuban President Fulgencio Batista since the half of 1950s. After they succeeded on New Year's Eve 1959 the Revolutionary Cuban Government changed strategy in all aspects of the state administration. One of the most visible change happened in the sector of foreign policy. Cuba began to act not only as a sovereign country in relation to the neighbouring states which led to the conflict with the United States, but also began to actively export her model of revolution. The main initiators in this turn were Ernesto "Che" Guevara and Fidel Castro. The first region where Havana attempted to export the revolution was Latin America. Nevertheless, all attempts failed during 1960s.

At the same time, the process of decolonisation in Africa visited by Guevara in the middle of 1959 was in progress. In Egypt, he established his first contacts with revolutionary leaders and subsequently informed Havana about the situation. The socialist character of a number of revolutionary movements was close to Cubans, so they started to widen relationship with them. First aid to Africa was sent by Cuban government at the end of 1961 to Algeria which fought for independence on France since 1954. Strengthening of relations between Havana and Algeria contributed to the special role of Cubans in Africa. Another Cuban missions followed in a number of other African countries, to mention the most important, in Guinea-Bissau, Mozambique, Congo-Brazzaville, Congo-Leopoldville or Angola. Cuban missions in Africa lasted until the early 1990s.

The Ph.D. thesis deals with the Cuban missions in Africa in 1960s focusing mainly on period between years 1959–1967. There were two countries of special Castro interest. Cubans began to be strongly active in Algeria since autumn 1963, when Ahmed Ben Bella asked for help in the imminent conflict with Morocco, the so-called Sand War. The imminent conflict was settled peacefully at the end but Cubans remained in Algeria until 1965 when Ben Bella was overthrown. Since 1964, however, Cuban attention has been drawn to Congo-Leopoldville where a unit of approximately 130 Cubans under the leadership of Ernesto Guevara left with aim to train indigenous units of Simbas and fight a guerrilla warfare with them against government. On the western shores of Lake

Tanganyika the partisans faced both government units, and anti-Castro Cubans fighting together with hostile forces against them. After a few months, it was obvious the guerrillas had no chance to succeed and Guevara was enforced to withdraw.

There is no such a small and poor country to be involved in so many foreign adventures. The Cuban Missions in Africa are analysed in this theses within the prism of the Cold War. In this context the Missions were largely unsuccessful but still could boast of several valuable victories.

Keywords

Cuba; Africa; decolonization of Africa; Fidel Castro; Ernesto „Che“ Guevara; Cuban exile; Export of revolution; Algeria; Sand War; Congo; Congo Crisis; Foreign Missions; Cold War; Guerrilla warfare

Obsah

ÚVOD	10
Vymezení tématu a struktura práce	12
Metodologie a použité zdroje.....	16
1. KUBÁNSKÁ REPUBLIKA PRVNÍ POLOVINY DVACÁTÉHO STOLETÍ	22
Kubánská revoluce	27
2. ZAHRANIČNÍ POLITIKA REVOLUČNÍ KUBY	33
Kubánská zahraniční politika v době převratu a formování nového přístupu	33
Castrovo sbližování s Kremlem.....	43
3. KONCEPT ČESKOSLOVENSKO-KUBÁNSKÝCH VZTAHŮ	50
Československo a Latinská Amerika	50
Československo a „americká“ Kubánská republika (1918–1952/59)	57
Československo a Castrova Kuba	64
4. VÝVOZ KUBÁNSKÉ REVOLUCE	76
Export revoluce.....	76
Jednotlivé fáze exportu revoluce.....	80
První fáze: první polovina šedesátých let	80
Druhá fáze: polovina šedesátých let – říjen 1967	81
Třetí fáze: konec šedesátých let – polovina sedmdesátých let.....	86
Čtvrtá fáze: polovina sedmdesátých let – 1991	90
Faktory exportu revoluce.....	93
Principy partyzánské války	103
Teorie <i>foco</i>	106
Kubánská rozvědka a výcvik zahraničních partyzánů na Kubě	109
Vytvořit dva, tři, mnoho Vietnamů.....	113
5. KUBÁNCI V AFRICE.....	116
Afrika mezi Východem a Západem	116
Černý kontinent po druhé světové válce	116
Afrika v kontextu interpretační teorie pericentrismu.....	119

Kubánské pohnutky pro africké mise.....	120
Alžírsko.....	126
Zhroucení francouzské koloniální říše v Africe	127
Počátky kontaktů mezi Kubou a Alžírskem	131
Kubánské lékařské mise v Alžírsku.....	140
Písečná válka.....	144
Okolnosti kubánské pomoci – operace <i>Dignidad</i>	155
Kubánské aktivity v Alžírsku po písečné válce	161
Kongo.....	167
Nezávislost Belgického Konga a konžská krize	168
Počátky kubánského zájmu o Kongo.....	174
Anticastrovští Kubánci v Kongu.....	191
Kubánci proti Kubáncům.....	205
Další země kubánského zájmu v africe šedesátých let	221
Kongo-Brazzaville	221
Guinea-Bissau	222
ZÁVĚR.....	223
SEZNAM HLAVNÍCH POUŽÍVANÝCH ZKRATEK	231
PRAMENY A LITERATURY	233

Úvod

Studená válka – konflikt, který po druhé světové válce zasáhl prakticky všechny části planety – byla za tři desetiletí od jejího „konce“, ale i v jejím průběhu, analyzována a následně interpretována z rozličných hledisek. Rozdílné erudované přístupy se přely o původcích světového napětí, historiografie komparovala jeho dopad na nejrůznější sféry lidského života od politických konsekvencí přes ekonomické implikace, kulturní oblast až po sociologické či například i environmentální faktory s ním spojené. Z historiografického hlediska stála v popředí vědeckého zájmu v drtivé většině – zcela logicky – zpočátku diplomatická historie dominantních činitelů, supervelmocí bipolárního světa Spojených států amerických a Sovětského svazu, až následně se přecházelo k sekundárním účastníkům a konsekvencím. Ve světě druhé poloviny 20. století, rozděleném z velké části na Západ vedený Spojenými státy a Východ, tzv. sovětský blok reprezentovaný Sovětským svazem, se studená válka šířila – můžeme-li to takto vyjádřit – postupně a s různou intenzitou v rámci mocenských a zájmových sfér předních mocností na geopolitické mapě. V tomto kontextu tedy nepřekvapí, že konflikt primárně zasáhl nejexponovanější a strategicky významná místa (střední Evropu, Blízký východ, Balkán apod.), zatímco jeho dopad doléhal na vzdálenější oblasti o něco později. V takovém vzorci představují zmíněné „odlehle“ oblasti zejména země tzv. globálního Jihu (*Global South*). Podobně jako se konflikt (napětí) šířil na světové mapě, se rozšiřoval se zpožděním i rozsah oblasti retrospektivní analýzy dílčích subjektů v rámci jednotlivých vědeckých oblastí. To je způsobeno jednak nedostupností zdrojů a archivů, jednak prostou časovou posloupností.

V námi sledovaném tématu představuje jednu z nejčastěji zkoumaných oblastí studenoválečného napětí vůbec Kubánská republika vedená Fidelem Castrem, jež se ze zcela periferního subjektu v rámci globální strategie na počátku šedesátých let transformovala v extrémně krátké době v zemi předního zájmu jak Washingtonu, tak Moskvy. O kubánské revoluci a jejích hlavních protagonistech, raketové krizi, vztazích mezi Havanou a Bílým domem na jedné straně a Havanou a Kremlem na straně druhé byly za uplynulé více než půlstoletí napsány stovky, ne-li tisíce titulů a studií, ať už erudovaných, populárně-naučných, či dokonce bulvárních. Výše nastíněnou premisu o upozadřování selektivních témat ale

v tomto směru potvrzuje, že až do devadesátých let zůstávala poměrně stranou odborného zájmu kubánská aktivita směrem k Africe. Sice již od druhé poloviny sedmdesátých let můžeme detekovat snahu o zevrubnou interpretaci kubánského angažmá na černém kontinentu, ale to bylo primárně způsobeno zejména širokým nasazením kubánských jednotek nejprve v bojích o angolskou emancipaci a v rámci podpory povstaleckého hnutí Agostinha Neta a následně ve dvě desetiletí vleklé občanské válce.

Nezájem v této oblasti byl způsoben hned několik faktory. Primárním důvodem je samotné fyzické šíření studené války, které lze sledovat spolu s poválečným urovnáním nejdříve v Evropě, následně do oblastí východní a jihovýchodní Asie, poté do Latinské Ameriky a do oblastí Blízkého východu. Ale právě africký kontinent, vzhledem k jeho složitým dekolonizačním procesům, byl napětím mezi USA a SSSR zasažen nejpozději ze všech.¹ Tedy později se stejně tak stal i objektem výzkumu a bádání. Další důvod je velmi prozaický – přestože kubánské aktivity v Africe lze v archivech vysledovat již k prvním měsícům po vítězství kubánské revoluce v roce 1959, svět o nich neměl z velké části dlouho ponětí. O participaci kubánských vojenských jednotek v Alžírsku v roce 1963 v rámci tzv. písečné války sice západní rozvědky částečně věděly, ale na veřejnost se příliš podrobností nedostalo. Přítomnost kubánských partyzánů v Kongu-Leopoldville² v polovině šedesátých let byla ještě větší neznámou.

Obrat v této otázce z velké části způsobil ve zmíněných devadesátých letech publikování tzv. konžského deníku Ernesta „Che“ Guevary, který začal odkrývat příběh, jež po tři desetiletí absentoval. Z části totiž zodpověděl otázku, kde se nacházel argentinský revolucionář a někdejší druhý muž kubánské revoluce od března 1965, kdy kompletně zmizel z veřejného obzoru. Březen 1965

¹ SMITH, Tony, *New Bottles for New Wine: A Pericentri Framework for the Study of the Cold War*, in: *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4, Fall 2000, s. 571.

² Po vyhlášení nezávislosti někdejší kolonie Belgické Kongo nesla země název Konžská republika. Vzhledem k tomu, že sousední země (někdejší Francouzské Kongo, jež vyhlásilo nezávislost ve stejném roce) se rovněž jmenovala Konžská republika, používá se v letech 1960–1964 pro rozlišení obou zemí názvů hlavních měst. V červenci 1964 došlo sice na základě referenda k přejmenování na Demokratickou republiku Kongo, jež se opět v roce 1971 přejmenovala na Zaire. V textu této práce je tak referováno o někdejším Belgickém Kongu v šedesátých letech 20. století pro usnadnění orientace jako o Kongu-Leopoldville, kdežto někdejší Francouzské Kongo ve stejné době zde označuji jako Kongo-Brazzaville.

představuje poslední okamžik, kdy byl Guevara, navrátil se ze tříměsíční cesty po Africe a Číně, spatřen vůbec naposledy na veřejnosti. Další možnost veřejně spatřit Guevaru se naskytla až v říjnu 1967, kdy bylo jeho mrtvé tělo vystaveno v prádelně v zadní části zahrady nemocnice v bolivijském Vallegrande. Zmíněný deník náhle – navíc jeho slovy doprovázenými bezprostředními emocemi – vypovídal o tom, jak se se skupinou více než 100 Kubánců snažil vyvolat revoluci v chaotické době konžské krize v období mezi dubnem a listopadem 1965.

Vymezení tématu a struktura práce

Motivem pro sepsání této disertační práce byla primárně výše zmíněná hypotéza, k níž jsem dospěl na základě zkoumané problematiky kubánské historie v kontextu studené války, zejména několikaletá analýza kubánské raketové krize, jež vyústila magisterskou prací, a následnými dílčími studiemi o přístupu Spojených států vůči Kubánské republice na počátku šedesátých let. Při práci s prameny, ať už primárními, nebo sekundárními, je možné si na první pohled povšimnout absentující pramenné základny interpretující kubánské zahraniční mise v Africe v šedesátých letech. Cílem předkládané práce proto je zejména zachytit a zrekonstruovat dílčí události spojené s kubánskými zahraničními misemi, směřovanými do Afriky *de facto* hned po vítězství kubánské revoluce; analyzovat jednotlivé motivy a průběh misí, ale také exportu kubánského modelu revoluce do Afriky vůbec a jejich provázanost. Předmětem analýzy byla rovněž otázka, zda zahraniční mise měly přímou návaznost na globální konflikt studené války, nebo stály zcela mimo, jak nastiňují někteří badatelé.³ Na to navazuje otázka, zda politika Havany byla v tomto směru samostatná, či podléhala řízení Moskvy a byla ovlivňována komunistickou ideologií. Rovněž mě zajímalo, zda Afrika byla konečným cílem snah Havany, nebo šlo pouze o prostředek k dovršení dalších revolučních plánů.

³ ADAMS, Gordon, Cuba and Africa. The International Politics of the Liberation Struggle, in: *Latin American Perspectives*, Vol. 8, No. 1, the Caribbean and Africa (Winter, 1981), s. 109.

Na počátku výzkumu celého tématu stála rovněž má osobní hypotéza, již jsem si stanovil na základě blízkého vztahu Castrovy Kuby a Československé socialistické republiky. Vycházel jsem z premisy o úzké kooperaci obou rozvědek a provázaného politického přístupu. V tomto smyslu jsem tedy předpokládal, že Československo se v šedesátých letech mohlo podílet na vývozu kubánské revoluce do Afriky.

Pro přesné ukotvení aplikovaných metod na výzkum práce bylo rovněž postupně nutné stanovit si přesný časový rozsah analyzované problematiky. Vzhledem k tomu, že export kubánské revoluce byl na vzestupu zejména do roku 1967, kdy jednak zemřel klíčový propagátor vývozu Ernesto „Che“ Guevara, jednak došlo k přechodnému omezení kubánských aktivit v tomto směru v Africe až do roku 1972, rozhodl jsem se, že práce bude sledovat časové období primárně od poloviny roku 1959, kdy kubánská vláda vyslala právě Guevaru na první sondážní cestu do Afriky, do února/března, respektive léta 1966, kdy se argentinský revolucionář stáhl z Afriky po nezdařené misi v Kongu-Leopoldville do Československa a následně v létě téhož roku odletěl zpět na Kubu. Ve zmiňované době mezi kubánskými zahraničními misemi směřovanými do Afriky dominovaly dvě země. Pomyslnými dveřmi do Afriky se pro Kubu stalo Alžírsko a poté, co se v severoafrické zemi uklidnila situace po nabytí svobody a urovnání sousedních sporů hrozících přerůst ve vážnější vojenský konflikt, se další cílovou destinací na jaře 1965 stalo Kongo-Leopoldville. Kubánské aktivity v Africe byly tou dobou sice rozsáhlejší, ale jako vzorové případy jsem vybral právě tyto dvě země, neboť první z nich byla extrémně důležitá pro budoucí angažovanost na kontinentu; ta druhá znamenala na jedné straně podnět pro větší angažovanost supervelmocí v afrických záležitostech během studené války a na straně druhé šlo o učebnicový příklad Guevarovy snahy převést jeho teorie v praxi s úmyslem spustit kontinentální revoluci. Událost byla zajímavá mimo jiné také proto, že během angažovanosti Havany na západních březích jezera Tanganika došlo k paradoxní situaci, když v zemi vzdálené 12 000 km od Karibiku bojovali Kubánci proti Kubáncům – anticastrovský exil využívaný americkou CIA proti castrovcům podporujícím africké revoluční vůdce.

Práce je v návaznosti na stanovené tematické cíle výzkumu rozdělena – vedle úvodu a závěru – do pěti hlavních kapitol. Pro motivy, porozumění

a následnou analýzu iniciativy kubánských zahraničních misí obecně bylo zcela klíčové vítězství kubánské revoluce. První kapitola z toho důvodu představuje stěžejní problémy Kubánské republiky první poloviny 20. století, jež eskalovaly zmiňovanou kubánskou revolucí, svržením prezidenta Fulgencia Batisty na Nový rok 1959 a uchopením moci Fidelem Castrem. Vzhledem k poměrně podrobně zpracovanému tématu kubánské revoluce tato část slouží především pro přehled a základní orientaci v klíčových zdrojích k problematice.

Druhá kapitola klade důraz na transformaci zaběhnuté zahraniční politiky Kubánské republiky z blízkého partnera Bílého domu a hojně navštěvovaného ostrova americkými občany ve zcela novou strategii. Nástupem Fidela Castra doznala zahraniční politika Kuby tak výraznou změnu, že nelze toto období přehlédnout. Pozornost není primárně soustředěna na hlubší analýzu americko-kubánských vztahů, jež nakonec vyústily v naprostou izolaci Kuby na západní hemisféře poté, co byla republika vyloučena z Organizace amerických států v lednu 1962. Smyslem druhé kapitoly je ale především poukázat na důvody, jež využívá následná analýza pro zodpovězení otázky, proč se geograficky i kulturně vzdálená Kuba urputně snažila sblížit s pro ni neznámými zeměmi afrického kontinentu. V tomto ohledu bylo rovněž důležité nastínit politický odklon od Washingtonu a následné přimknutí Castrovy Kuby k Moskvě, protože právě míra sblížení se Sovětským svazem hrála podle mého názoru důležitou roli ve vývozu kubánské revoluce na vzdálený kontinent.

Třetí kapitola je zcela účelově monotematicky zaměřena na konceptualizaci vztahu Československa částečně vůči Latinské Americe obecně, ale především ke Kubě. Vztah mezi těmito zeměmi se totiž začal budovat již od samotného vzniku středoevropské republiky. Kuba byla totiž vůbec prvním státem Latinské Ameriky, který v listopadu 1918 uznal samostatné Československo, a diplomaticky následovala Washington také tím, že v březnu 1939 odmítla okupaci českých zemí nacistickými vojsky. Dlouhá tradice vztahů mezi Prahou a Havanou měla sloužit jako premisa pro následnou kooperaci během studené války rovněž v oblasti zmíněného exportu revoluce.

Čtvrtá kapitola představuje jeden ze stěžejních cílů celé práce. Na základě dílčích konceptů, k nimž jsem dospěl během výzkumu, kapitola interpretuje diverzifikovaný přístup k exportu revoluce do zahraničí v různém časovém horizontu období studené války. Dokládá příklady, proč je možné export

v různých časových fázích vůbec diferencovat, co stálo za tím, kam byl v danou chvíli export orientován, proč v některých chvílích kubánská vláda spatřovala jako objekt exportu primárně Latinskou Ameriku a jindy naopak vzdálenou Afriku. Pro úplný přehled kapitola představuje rovněž rozličný přístup a roli dvou předních mužů kubánské revoluce, premiéra Fidela Castra a v té době guvernéra národní banky a posléze ministra průmyslu Ernesta „Che“ Guevary, v uplatňování teorie vývozu revoluce. Pro znázornění praktické aplikace teoretizovaných částí této kapitoly jsem do ní rovněž zahrnul také interpretaci reálného dopadu těchto plánů. Kuba se totiž kromě posílání vojenského materiálu a lidí za hranice silně angažovala v poskytování výcviku různým revolučním hnutím na své půdě. V této oblasti dominovaly zejména teorie „Che“ Guevary, které představil jednak ve své knize *Guerra de Guerrillas*, reprezentované teorií *foco*. V roce 1967 pak sepsal svou teorii, charakterizovanou větou „vytvořit dva, tři, mnoho Vietnamů“, jejímž předestřením kapitola končí.

Pátá kapitola, nejrozsáhlejší v celé práci, se skládá z pěti částí. První z nich ve stručnosti představuje roli Afriky v kontextu studené války, specifika potřebná pro následnou akceleraci národněosvobozeneckých hnutí, jež podporovala kubánské angažmá na černém kontinentu. V další části interpretuji stěžejní motivy, jež stály v pozadí kubánské angažovanosti na opačné straně Atlantiku. Následně kapitola pojednává o konkrétních misích v Alžírsku, kde Kubánci navazovali bezprostřední kontakty pro následné mise již ve druhé polovině roku 1961. Protože Alžírsko tou dobou bojovalo již sedmým rokem za svou nezávislost, kvůli čemuž byla do Alžíru směřována první kubánská podpora, bylo nutné stručně představit i domácí problémy a protagonisty. Kubánské mise v Alžírsku se skládaly z několika oblastí – nejdříve Havana vyslala na sklonku roku 1961 zbraně na podporu Alžírska v boji o emancipaci, o rok později je následovala lékařská mise a následně kubánská vláda vyslyšela prosby Ahmeda Ben Belly rovněž o vojenskou pomoc během tzv. písečné války, propuknuvší mezi Marokem a Alžírskem na podzim 1963, a do oblasti vypravila i své vojáky.

Další část se soustřeďuje na Kongo-Leopoldville, které bylo specifické rozbouranou domácí politickou situací. Vzhledem k tomu, že v zemi chyběly domácí elity, byl proces přechodu od koloniálního statusu k nové republice velmi problematický, což eskalovalo vraždou premiéra Patrice Lumumby a následným zapojením OSN, Belgie i Spojených států do konfliktu. Pozornost je věnována

zejména cílenému navazování kontaktů Havany s konžskými rebely, složitému vztahu Guevary s Castrem v té době, což pravděpodobně celou misi ovlivnilo, a následně průběhu partyzánské války na západních březích jezera Tanganika. V kapitole je rovněž zdůrazněná role anticastrovských Kubánců, které rekrutovala americká CIA a vyslala do Konga-Leopoldville už v roce 1962, necelé tři roky před příchodem „Che“ Guevary a jeho partyzánů.

Poslední kapitola celé práce pro úplnost shrnuje další země kubánské působnosti v Africe ve sledovaném období. Smyslem dané kapitoly již není – vzhledem k časovým a prostorovým kapacitám této práce – hlubší analýza dílčích událostí, ale hrubé nastínění považuji jako nutné pro ilustraci kubánského záběru na černém kontinentu v šedesátých letech.

Metodologie a použité zdroje

Za klíčový metodologický nástroj mi napříč celou prací sloužila analýza, na jejímž základě jsem byl schopen stanovit si dílčí hypotézy, které mi posloužily k dosažení stanovených cílů práce. Rozklad obecných částí na dílčí aspekty mi dobře posloužil pro hlubší porozumění celkovému problému. Již z obsahu práce je nastíněný přístup patrný. Vychází to zejména z absence rozsáhleji zpracovaných sekundárních zdrojů k problematice kubánských zahraničních misí v Africe ve sledovaném období. Analýza odborné literatury související s předestřeným tématem pouze okrajově (dekolonizační mechanismy, vnitropolitická situace v jednotlivých zemích atd.) mi tak pomohla stanovit postuláty, jež bylo možné dále na základě získaných pramenů analyzovat do hloubky.

Naopak velmi přínosná i pro dílčí cíle je obrovská pramenná základna publikací a diverzifikovaných přístupů ke studené válce. Právě tuto skutečnost bylo třeba vzít v potaz na samém počátku výzkumu. Pokud chceme zkoumat určitou strategickou oblast kubánské zahraniční politiky, do níž bezpochyby rozhodovací proces o zřízení kubánských misí v Africe spadá, lze se tak opírat o dílčí postuláty nejvýznamnějších prací a odborníků z této oblasti. V souvislosti s kubánskou zahraniční politikou je nutné na prvním místě zcela jistě zmínit kubánského rodáka profesora Jorge I. Domíngueze, který vydal v roce 1989 titul *To Make a World Safe for Revolution: Cuba's Foreign Policy*. Přestože kniha je

stará už tři desítky let, jedná se o základní kámen pro zkoumání principů kubánské zahraniční politiky dodnes. Samozřejmě v ní není obsažena řada modernějších věcí, ale pro pochopení strategie zahraniční politiky revoluční Kuby jde o nepostradatelný zdroj. Neocenitelné práce v této oblasti jsou rovněž knihy kubanologa Louise A. Péreze, jr., který se sice soustředí na témata odlišná od mého výzkumu, nicméně vzhledem k vysoké kvalitě jeho prací jsou značným přínosem pro celkový obraz, vyzdvihnout zaslouží zejména dvě práce: *Cuba: Between Reform and Revolution* a *On Becoming Cuban: Identity, Nationality, and Culture*. Literatura zaměřená na kubánskou zahraniční politiku je ponejvíce zaměřena na vztah se spojenými státy. V tomto směru jsou zcela nepostradatelné práce Larse Schoultze, zejména jeho starší titul, jež analyzuje v tomto vztahu celou Latinskou Ameriku, *Beneath the United States: A History of U.S. Policy Toward Latin America*, a posléze titul *That Infernal Little Cuban Republic: The United States and Cuban Revolution*, jež skutečně brilantním způsobem interpretuje politiku revoluční Kuby, přičemž několik přesahů do Afriky tam lze nalézt také.

Vedle obecné strategie kubánské zahraniční politiky pro mou práci ale byly zcela kruciální zejména prameny, jež se primárně soustřeďují na vztah Kuby s Afrikou. Těmi zcela nepostradatelnými jsou práce italského profesora Piera Gleijesesese působícího na americké Johns Hopkins University. Gleijesesovi se v polovině devadesátých let podařilo po několikaleté snaze dostat do veřejnosti stále nepřístupných kubánských archivů. Výsledkem bylo několik studií na téma Kuba a Afrika, ale stěžejní práci, jež *de facto* všechny studie shrnuje dohromady, je kniha *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959–1976* poprvé vydaná v roce 2002. Kniha končí na samém začátku kubánské angažovanosti v Angole, ale do té doby je neocenitelným zdrojem informací. Jediné, co Gleijeses nechává v podstatě zcela bez odezvy, přestože několik zmínek tomu věnoval, je nasazení kubánského exilu v Africe. Pomyslným pokračováním knihy je titul, který vydal v roce 2013 – *Visions of Freedom: Havana, Pretoria, and the Struggle for Southern Africa, 1976–1991*, který pojednává zejména o kubánské angažovanosti v Angole a končí právě definitivním stažením jednotek počátkem devadesátých let. Přestože tento titul je pro mnou sledované období irelevantní, je nutné ho zde pro úplnost zmínit. Gleijesesovou obrovskou devízou je, že až na dva dokumenty, jež konkrétně

jmenuje a odůvodňuje,⁴ všechny fotokopie získané z kubánských archivů věnoval pro další výzkum Johns Hopkins University ve Washingtonu.

Přestože Gleijesesse můžeme považovat za současného největšího experta na kubánské mise v Africe, nebyl prvním, kdo se tímto tématem zabýval. Před ním téma přiblížil například William Durch ve své práci *The Cuban Military in Africa and the Middle East: From Algeria to Angola*; nebo William LeoGrande v útlém, ale významném titulu *Cuba's Policy in Africa*. Nedostatkem obou zmíněných prací ale bylo, že nikdo z autorů se do kubánských archivů nedostal, takže mnoho informací v nich ještě chybí a některé jsou nepřesné. Nicméně vezmeme-li v potaz, že Durch své dílo vydal již na konci sedmdesátých let a LeoGrande na počátku osmdesátých, jedná se o skutečně úctyhodná díla, jež z dnešního pohledu slouží rovněž jako svědectví o dobovém historickém diskurzu. V roce 1990 vypracovala také disertační práci na Naval Postgraduate School v Monterey Stephanie Schehara Kessler. Přestože těžiště práce nazvané *Cuba's Involvement in Angola and Ethiopia: A Question of Autonomy in Cuba's Relationship with the Soviet Union* leží o něco dále, než je vymezený prostor této práce, práce Kesslerové je přínosná v analýze kubánsko-sovětských vztahů a stručné genezi budování vztahů Kuby s Afrikou.

Export kubánské revoluce je neodmyslitelně spjatý s osobou Ernesta „Che“ Guevary, proto je důležitá také pramenná základna týkající se tohoto revolucionáře. Ve světových biografiích o Guevarovi nepochybně dominují tři autoři, kteří se navíc všichni dostali k osobním Guevarovým spisům, například i k jeho „konžskému deníku“ ještě před vydáním. Jedná se o práce Paca Ignacia Taiba II. *Guevara Also Known as Che* (1997), Jona Lee Andersona *Che Guevara: A Revolutionary Life* (1997) a Jorge Castañedy *Compañero: The Life and Death of Che Guevara* (1997, jako jediná vyšla v českém překladu). Všechny tři tituly obsahují poměrně rozsáhlé pasáže o kubánských aktivitách v Africe. V souvislosti s Guevarou zde musím rovněž zmínit, že jediným českým zdrojem, který aspoň částečně pojednává o kubánské angažovanosti v Africe, je článek profesora

⁴ GLEIJESSES, Piero, *Conflicting Mission: Havana, Washington, and Africa, 1959–1976*, Chapel Hill – London 2002, s. 503.

Vladimíra Nálevky, shodou okolností rovněž z roku 1997.⁵ Tato studie je ale natolik obecná, že pro hlubší analýzu tématu je bohužel téměř nepoužitelná.

Výrazným zdrojem informací týkajících se angažovanosti Havany v Africe a formování nové strategie zahraniční politiky mi byly také deníkové záznamy Ernesta Guevary, zpracované a vydané formou konžského deníku *Pasajes de la guerra revolucionaria: Congo* (1999). Vedle toho jsou takřka nepostradatelné Guevarovy projevy a texty, jež sepsal při různých příležitostech a z nichž lze vyčíst, jakým způsobem se Havana snažila svou ideu socialistického zřízení prosadit i na světové politické scéně. Asi největším pramenem v této oblasti je soupis jeho prací vydaných pod názvem *Che Guevara Reader: Writing on Politics & Revolution* (2003).

Vedle prací pojednávajících o kubánské angažovanosti v Africe bylo ale rovněž významné zpracovat materiál týkající se kubánského exilu nasazeného v Africe americkou CIA. Tato problematika je ještě větší neznámou než angažovanost Havany. První knihou, která zaplnila prázdné místo v této oblasti, je titul *Cold War in the Congo: The Confrontation of Cuban Military Forces, 1960–1967* kubánského rodáka Franka R. Willafaňi vydaný v roce 2012. Jeho největší devízou je, že je z velké části postaven na základě rozhovorů s pamětníky nasazenými v Kongu-Leopoldville. Na druhé straně je to ale i jejím velkým limitem, jelikož v textu je řada informací, jež se rozcházejí s informacemi nejen Gleijesese, ale i s dalšími zdroji, na což poukazují na konkrétních místech v textu. Dalším v této oblasti jsou práce švédského historika Leifa Hellströma, který na základě své semestrální práce v 2006 (*The Instant Air Force: The Creation of the CIA's Air Unit in the Congo, 1962*) následně vydal na přelomu let 2014/2015 sérii tří studií o kubánském exilu v britském časopise *Air-Britain Aeromilitaria: The AIR-BRITAIN Military Aviation Historical Quarterly*. Sice svou pozornost zaměřuje jen na piloty a opomíjí rovněž nasazené pozemní a námořní kubánské exilové jednotky, ale i tak jde o cenný zdroj, který je navíc doplněn řadou zajímavých fotografií. V této oblasti rovněž zaslouží zmínit snahy dvou organizací, jež se cíleně zabývají studiem a sběrem informací o anticastrovském exilu nasazeném v Kongu-Leopoldville. V první řadě se jedná o tzv. *T-28 Trojan*

⁵ NÁLEVKA, Vladimír, Guevarova epizoda v Belgickém Kongu, in: *Historický obzor*, roč. 8, č. 7–8, 1997, s. 180–182.

Foundation, jež se zaměřuje především na problematiku pilotů. Druhou představuje rozsáhlý projekt *A Secret Legacy: Cuban Exiles, the CIA and the Congo Crisis*, jehož cílem je natočení detailního dokumentu založeného především na výpovědích očitých světků, pamětníků a rodinných příslušníků. Slibovaný dokument sice stále není kompletní a i přes mou opakovanou snahu se mi s autory nepodařilo navázat kontakt, ale na internetu právě tato organizace zpřístupnila několik videí s výpověďmi pamětníků, a dokonce přímých účastníků, jež jsou velmi cenným zdrojem také.

Co se pak pramenného výzkumu týče, nejdůležitějšími zdroji mi byly diplomatické spisy zpracované v rozsáhlé edici pramenů *Foreign Relations of the United States*, kde lze nalézt řadu cenných dokumentů přibližujících zejména chaotickou situaci konžské krize i se zmínkami o – byť někdy stále ještě s utajenými pasážemi – kubánském exilu. Neocenitelným zdrojem je rovněž nepřehledné množství dokumentů jak institucionální povahy, tak telegramů a rozvědných hlášení, stejně jako interních statistik, přehledů apod. americké Central Intelligence Agency, jež jsou zprostředkovány online na základě Freedom of Information Act.⁶ Obdobným způsobem zprostředkovává také John F. Kennedy Presidential Library and Museum sbírky dokumentů online a v souvislosti s Afrikou tam lze nalézt velké množství interní komunikace mezi Bílým domem a jednotlivými ambasádami, záznamy rozhovorů ze setkání, telegramy z ministerstva zahraničí, korespondenci směřovanou zahraničními představiteli do Bílého domu, k nahlédnutí je rovněž velké množství fotografií, a dokonce i video záznamů z konkrétních událostí. V neposlední řadě mezi archivními prameny dostupnými online je třeba zmínit Cold War International History Project, který zprostředkovává naskenované dokumenty zasílané z celého světa, zejména z východní strany železné opony, a překládá je do angličtiny. Vedle použitých digitálních zdrojů jsem navštívil rovněž National Archive – Kew v Londýně, kde jsem doufal nalézt větší množství materiálů alespoň k obecné části, ale tato snaha se ukázala jako lichá. Britská rozvědka – až na pár výjimek – Kubánce v Africe téměř ignorovala nebo o nich jednoduše neměla dost informací. Za účelem

⁶ Databáze je dostupná online z: <https://www.cia.gov/library/readingroom/> [cit. 22. 3. 2018].

nahlédnout do amerických archivů jsem si podával grantovou žádost, ta mi ale byla bohužel zamítnuta.

Velkou zásobu informací se mi naopak podařilo nalézt v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Vzhledem ke zmíněnému blízkému vztahu mezi Československem a Kubou je pramenná základna opravdu bohatá. Z velké části ale jde o dokumenty související s Alžírskem a následně pak s kubánským oficiálním přístupem vůči Africe – státní delegace, cesty jednotlivých protagonistů, pořádání konferencí, důkladné analýzy některých stěžejních událostí a osob. Československá strana si například nechávala na přání zpracovat posudky na významné lidi ve vládě daného státu. Velmi slušně je zde zachycena cesta kubánského prezidenta Dorticose po Africe či Guevarův tzv. alžírský projev v únoru 1965. Co se Konga-Leopoldville týče, tak spisů s tímto zaměřením je zde k nalezení spíše poskrovnu. Cenným zdrojem pro orientaci v klíčových událostech, jež pronikly na veřejnost, byla ale také periodika. Z československé strany jde jednoznačně o *Rudé právo*, jehož články jsou sice silně tendenčně zaměřeny, ale dobře slouží minimálně pro časové urovnání některých událostí, ze zahraniční provenience to byly zejména hlavní deníky *The New York Times* a *Washington Post*.

Přestože pramenná základna pro výzkum této práce je značně rozsáhlá, jsem si vědom několika nedostatků, zejména v absenci primárních pramenů kubánské provenience. Je to způsobeno naprostou nepřístupností kubánských archivů – až na zmíněné výjimky. Jistou útěchou v této oblasti může být poznámka Piera Gleijese, jenž jako jediný měl možnost komparace a s hlubokým obdivem ocenil objektivitu a kvalitu amerických archivů a zpravodajských hlášení,⁷ z nich jsem naopak pro tuto práci čerpal hojně.

⁷ GLEIJESES, Piero, The View from Havana. Lessons from Cuba's African Journey, 1959–1976, in: JOSEPH, Gilbert M. – SPENSER, Daniela (eds.), *In from the Cold. Latin America's new Encounter with the Cold War*, Durham – London 2008, s. 120.

1. Kubánská republika první poloviny dvacátého století

*Ta příšerná malá Kubánská republika mě rozčiluje natolik,
že bych její obyvatele nejraději vymazal z povrchu
zemského. Jediné, co jsme po nich chtěli, je, aby se chovali
slušně, prosperovali a byli šťastní, abychom nemuseli
zasahovat. Ale nyní, světe div se, začnou zcela
neospravedlnitou a nesmyslnou revoluci.*

*Theodore Roosevelt
v předvečer americké intervence na Kubu, 1906⁸*

Kuba se sice vymanila ze španělského područí v roce 1898, po vítězství Spojených států nad pyrenejskou monarchií v tzv. Splendid Little War,⁹ po faktické čtyřleté americké protektorátní správě však získala nezávislost až v roce 1902. Téhož roku byl do nové kubánské ústavy ale včleněn dodatek, jež v americkém Kongresu předložil senátor Orville Platt a jenž nesl jeho jméno. Proslulý *Plattův dodatek* americké vládě formou sedmi paragrafů legislativně umožňoval právo veta v otázkách kubánské zahraniční, obranné i hospodářské politiky, ale také zamezoval jakýmkoli revizionistickým snahám v otázkách předchozí americké správy na ostrově či Bílému domu dovoloval na dobu neurčitou budovat na Kubě vojenské základny. Dnes v souvislosti s vězni spojovanými s terorismem často zmiňovaná základna v zátocě Guantánamo vznikla rovněž na základě tohoto dodatku, jeho sedmého paragrafu. Mezi Kubánci tolik diskutovaný *Plattův dodatek*, jež mnozí místní politici označovali za „neokolonialismus“, zrušil v rámci tzv. politiky dobrého sousedství až prezident

⁸ SCHOULTZ, Lars, *That Infernal Little Cuban Republic*, Chapel Hill 2009.

⁹ V české historiografii podal nejpodrobnější informace o celém konfliktu Josef Opatrný: *Malá skvělá válka: Španělsko-americký konflikt, duben–červenec 1898*, Praha 2013.

Franklin Delano Roosevelt, formálně byl z kubánské ústavy odstraněn 29. května 1934.¹⁰

V uplynulých třech dekadách, od vzniku republiky do zrušení dodatku, si země ale prošla bouřlivým vývojem. Čtyři roky po odchodu americké námořní pěchoty byl Theodore Roosevelt nucen vyslyšet žádost prvního kubánského prezidenta, republikána Estrady Palmy, a znovu vyslat vojenské jednotky, aby uklidnily situaci po tzv. srpnové válčičce (*Guerrita de Agosto*). Tentokrát trvala americká správa necelé tři roky, do začátku roku 1906. Vzhledem k tomu, že americké investice na Kubě postupně rostly – v roce 1905 drželi američtí jednotlivci nebo korporace již 60 % venkovských pozemků na ostrově a přímé americké investice pro ilustraci v roce 1912 činily 200 milionů dolarů a v roce 1920 už překročily hranici 1 miliardy¹¹ –, nepřekvapí, že kromě dalších faktorů byla ochrana amerických investorů motivem k vyslání námořní pěchoty na karibský ostrov ještě v letech 1912, 1917 a 1921. Vedle všudypřítomné americké dominance musela kubánská vláda (nikterak stabilní a silná) řešit mnoho dalších problémů, například když v roce 1912 bylo zabito během tzv. malé rasové války (*Little Race War*) přes 3000 černochů. Zatímco období první světové války znamenalo pro Kubu prosperitu, od dvacátých let začaly ostrovem zmítat vážné ekonomické problémy, po výrazném pádu cen cukru na světových trzích v roce 1920 se po pár měsících (červen 1921) poprvé zhroutil i celý kubánský bankovní systém, jemuž pomohla z nejhoršího až americká půjčka v roce 1922 ve výši 50 milionů dolarů.¹²

V roce 1925 – téhož roku shodou okolností vznikla v zemi z několika radikálních skupin i komunistická strana (*Partido Comunista de Cuba*, PCC) – usedl do prezidentského křesla liberál Gerardo Machado y Morales, jehož vláda

¹⁰ Srov. GOTT, Richard, *Cuba: A new history*, New Haven – London 2005, s 110–112; text Plattova dodatku viz tamtéž, s. 327–328.

¹¹ Srov. PÉREZ, Louis A., Jr., *Cuba: Between Reform and Revolution*, New York – Oxford 1988, s. 197; KLÍMA, Jan, *Dějiny Latinské Ameriky: Vývoj oblasti, regionů a států*, Praha 2015, s. 313.

¹² Zdrucujícímu pádu předcházelo zázračné zvyšování světových cen cukru anglo-americkým výborem, kdy mezi únorem a květnem 1920 vzrostla cena za libru surového cukru na neuvěřitelných 22,5 amerických centů, což iniciovalo na Kubě obrovské investice. Tento ekonomický jev získal přezdívku „tanec milionů“ (*dance of the millions*). V prosinci ovšem ceny spadly na pouhých 3,7 centů za libru. Srov. PÉREZ, L. A., c. d., s. 224–228, 392.

vstoupila do historie jako autoritářská diktatura. Postupně získal kontrolu nad všemi politickými stranami a skrze Kongres zakázal zakládat nové. Jeho vláda se stále více opírala o armádu, a přestože se stále větší nezaměstnanost snažil řešit populárními kroky – jako například stavbou Kapitolu ve středu Havany, kopie budovy amerického Kongresu, či výstavbou silnic po celé délce ostrova¹³ –, když na ostrov dopadla finanční krize způsobená krachem burzy na Wall Street, bylo jasné, že své druhé období Machado neustojí bez přímé americké podpory. Na ostrově rostly stávky, pokusy o povstání, až finální krok odstartovala červencová (1933) stávka autobusových řidičů v Havaně, jež vyústila v krvavé střetnutí mezi řidiči a policií.¹⁴ Gerardo Machado byl nakonec pod tlakem událostí donucen 12. srpna emigrovat,¹⁵ a když následný prezident Carlos Manuel de Céspedes nezvládl svou úlohu, země zažila 4. září první kubánskou revoluci 20. století.

Ve známé *vzpouře seržantů* figuroval i poddůstojník Fulgencio Batista y Zaldívar, jenž stál od té doby v pozadí kubánské politiky po příští čtvrt století. V roce 1940 se jako kandidát Demokratické a socialistické koalice (*Coalición Socialista Democrática*, CSD) úspěšně zúčastnil prezidentských voleb a jeho první funkční období (1940–1944) bylo poměrně úspěšné. Batista nastupoval do funkce v době, kdy státní ekonomika byla v dobré kondici. Druhá světová válka přinesla Kubě prosperitu poté, co země využila zhroucení produkce cukru v Asii i Evropě. Mezi lety 1940–1944 tím pádem stoupla produkce cukrové třtiny na ostrově z 2,7 na 4,2 milionů tun a spolu s tím rostly i světové ceny cukru.¹⁶ Vedle toho se Batistova sociálnědemokratická politika projevovala v rozšiřování práv odborů, úbytkem nezaměstnanosti, ale především v přijetí nové ústavy, jež vstoupila v platnost 10. října 1940, v den nástupu Batisty do funkce. Jednalo se o velmi pokrokovou ústavu (zaváděla například osmihodinovou pracovní dobu, svobodu sdružování, ženy získaly právo volit apod.), o čemž svědčí i fakt, že Fidel Castro – neústupný kritik Fulgencia Batisty – v dobách partyzánské války často zahrnoval mezi své cíle obnovení právě této varianty ústavy.

¹³ GOTT, R., Cuba..., s. 130–131.

¹⁴ Tamtéž, s. 135.

¹⁵ Blíže o důvodech pádu Machadova režimu viz například: DUR, Philip – GILCREASE, Christopher, Us Diplomacy and the Downfall of a Cuban Dictator: Machado in 1933, in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 34, No. 2, May 2002, s. 255–282.

¹⁶ PÉREZ, L. A., c. d., s. 244.

Batista však svůj mandát nemohl v roce 1944 obhajovat a v prezidentském křesle ho vystřídal Ramón Grau San Martín, prezident stojící v čele Kuby několik měsíců po *vzpouře seržantů* v roce 1933. Své stranické kolegy (*Partido Revolucionario Cubano Auténtico*, PRC-A) však zklamal, když se stále více projevoval pravicovými politickými rysy. Z toho důvodu v roce 1947 Eduardo Chibás založil radikálnější stranu *Partido Revolucionario Cubano Ortodoxo* (PRC-O) a zamýšlel vyhrát další prezidentské volby. V roce 1948 však vystřídal Graua jeho ministr práce Carlos Prío Socarrás, jehož vláda vstoupila do historie jako „nejzkorumpovanější, nejnásilnější a nejméně demokratická v historii Kubánské republiky“.¹⁷

Na rok 1952 byly plánovány další prezidentské volby, ale ještě před jejich uskutečněním sondovali vojenští důstojníci u Batisty, zda by podpořil jimi plánovaný převrat proti Socarrásovi. Přestože Batista nejprve váhal, 10. března 1952 v brzkých ranních hodinách skutečně se svými muži obsadil největší kasárna v zemi, Campo Colombia, do rozbřesku již kontroloval město (rozhlas, školy, všechna velká prostranství, banky, přístav, letiště a další klíčové objekty) a následně hledal podporu ve Washingtonu.¹⁸

Po odchodu Socarráse do emigrace se Batista sám jmenoval novou hlavou státu (i když s dovětkem „prozatímní“) a jeho vládu uznaly postupně jak evropské, tak latinskoamerické země, a 27. března i Trumanova administrativa. Od Batistova prvního funkčního období se toho ale mnoho změnilo. Svět byl pevně bipolárně rozdělen na Západ, zastupovaný Spojenými státy, a Východ, jenž zahrnoval socialistický svět reprezentovaný Sovětským svazem. Washingtonem postupně budovaná politika zadržování¹⁹ prošla několika ožehavými zkouškami – íránskou krizí v roce 1946, tzv. první berlínskou krizí v roce 1948/49, občanskou válkou v Řecku či například krvavou korejskou válkou, jež tou dobou vážla na mrtvém bodě. Tyto faktory přispěly k razantní změně v postoji Bílého domu ke komunistické hrozbě. Bylo tedy zřejmé, že Batista – aby získal alespoň částečnou podporu Spojených států – musel razantně změnit koncepci své vlády, již ve svém

¹⁷ GOTT, R., *Cuba...*, s. 145.

¹⁸ SCHOULTZ, L., *That infernal little Cuban Republic...*, s. 48–49.

¹⁹ Blíže o politice zadržování například KOURA, Jan, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku Turecku v letech 1945–1953*, Praha 2013.

předchozím funkčním období znatelně opíral o kubánskou levici, poměrně silné odbory i přímo komunistickou stranu. Brzy si tak vynutil přerušení diplomatických vztahů s Moskvou a Miguel Campa, nový ministr zahraničí, dokonce po americkém velvyslanci Willardu L. Beaulacovi do Bílého domu vzkázal ohledně amerických obav o Batistově opětovné podpoře komunistů, že „prozatímní vláda, i já osobně [Campa – pozn. V. K.], uděláme vše, co bude dle práva možné, abychom eliminovali svobodu a privilegia, jakých si komunisté dosud na Kubě užívali“.²⁰

Podobná ujištění byla pro Washington ve stínu hrozby pronikajícího komunismu ohrožující nejen americké investice na ostrově v době rodícího se bipolárního rozdělení světa natolik důležitá, že přehlížel Batistovy kroky, jež postupně vedly ke zrušení demokratické ústavy i odborů a následné tvrdé perzekuci opozice. Neopakovala se tak doba prosperity z jeho první vlády, Kuba naopak vykročila k dalšímu autoritářskému režimu.

Kuba na počátku padesátých let sice patřila (z dnešního pohledu možná poněkud překvapivě) mezi nejvyspělejší státy Latinské Ameriky – z hlediska HDP na jednoho obyvatele byla například v roce 1957 s výší 374 dolarů druhá hned za Venezuelou (857 dolarů), v počtu vlastníků televizních přijímačů byla dokonce první mezi latinskoamerickými státy – jeden na 25 obyvatel, Havana navíc patřila mezi nejdražší světová města – čtvrtá po Caracasu, Ankaře a Manile.²¹ Poměrně rychle se ovšem začala projevovat závislost na Spojených státech a Kuba získávala v očích světové veřejnosti pod Batistovým vedením stále odlišný obraz. Rostla negramotnost (v padesátých letech byla paradoxně vyšší než v letech dvacátých), ve druhé polovině padesátých let rostla velmi rychle rovněž nezaměstnanost (v prosinci 1958 dosahovala až 18 % průceschopného obyvatelstva), spolu s tím rostla ale také zločinnost a v polovině padesátých let bylo evidováno, že ročně páchalo následkem tíživé ekonomické situace více než tisíc Kubánců sebevraždu.²² Zajímavá čísla lze vysledovat rovněž kolem dynamiky korupce. „Zatímco výdělky prezidentů San Martína a Pría Soccaráse dosáhly dohromady výše 1,9 miliardy pesos, Batista nashromáždil jen v letech

²⁰ SCHOUITZ, L., *That infernal little Cuban republic...*, s. 49–50.

²¹ PÉREZ, L. A., c. d., s. 296–297.

²² Tamtéž, s. 305.

1952–1956 majetek v hodnotě 1,3 miliardy.²³ Velký problém v Havaně padesátých let rovněž představovala prostituce a kasina, jež byla nezřídka spojena s mafiánskými jmény jako například Salvatore Giancana²⁴ či Luigi Santo Trafficante, jr. Někdejší Kennedyho zvláštní poradce a historik Arthur M. Schlesinger, jr., tuto skutečnost shrnul slovy:

„Havana mi učarovala, ale zároveň jsem byl zděšený ze způsobu, jakým bylo toto půvabné město degradováno na jedno velké kasino a bordel [rozuměj nevěstinec – poznámka V. K.] pro americké byznysmeny, již se tam jezdili z Miami odvázat na víkend. Moji krajané se potáceli ulicemi, vybírali si čtrnáctiletá kubánská děvčata a odhazovali na ulici mince, aby přinutili člověka se pro ně plazit v bahně. Člověka by zajímalo, jak by nějaký Kubánec – na základě této skutečnosti – mohl pohlížet na Spojené státy jinak než s nenávistí.“²⁵

KUBÁNSKÁ REVOLUCE

Výše nastíněné skutečnosti nepřímo nakonec vedly k tomu, že Fulgencio Batista v noci na Nový rok 1959 emigroval do Dominikánské republiky a v zemi zvítězila tzv. kubánská revoluce, jež je za uplynulé půl století v historiografii jedním z nejdiskutovanějších témat studené války vůbec a jež vynesla k moci právníka

²³ PÉREZ-STABLE, Marifeli, *The Cuban Revolution: Origins, Course and Legacy*, Oxford 1999, s. 54, cit. dle FIALA, Jaroslav, Kubánská revoluce a počátek vlády Fidela Castra, in: *Historický obzor*, roč. 21, č. 5/6, 2010, s. 124.

²⁴ Salvatore Giancana, zvaný „Sam the Cigar“ či „Sam Gold“, byl později spolu s dalšími mafiánskými bossy Santosem Trafficantem a Johnym Rosellim spojován se snahami americké Ústřední zpravodajské služby (CIA) o násilné odstranění Fidela Castra v rámci tzv. *operace Mongoose*.

²⁵ SCHLESINGER, Arthur, Jr., *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, New York 1967, s. 165. Přední historik kubánských reálií Louis Pérez, Jr., k tomuto problému dodává, že na konci padesátých let se v Havaně nacházelo na 270 aktivních nevěstinců, přičemž zhruba 11.500 žen se v hlavním kubánském městě živilo prostitucí. Srov. PÉREZ, L. A., c. d., s. 305.

a někdejšího studentského vůdce Fidela Castra, který následných více než padesát let udával směr a tempo kubánského vývoje po všech stránkách.²⁶

Fidela s největší pravděpodobností dohnala ke svržení Batistova režimu jeho osobní angažovanost v politické dráze, když zamýšlel kandidovat za Ortodoxní stranu 1. června do havanského volebního obvodu. Volby ale, jak známo, překazil 10. března – Castrovy ústy – „podlý vojenský puč“,²⁷ načež se Fidel stále viditelněji začal stylizovat do role opozičního vůdce. Na přelomu let 1952–1953 založil spolu s dalšími – Abelem Santamariou, jeho sestrou Haydée, Jesúsem M. Oropesou a Melbou Hernándezovou – Hnutí mládeže století (*Generación del Centenario*, u příležitosti stého výročí narození kubánského hrdiny z války za nezávislost José Martího), z něhož plánoval vybudovat revoluční středisko v zemi.²⁸ Od počátku byl přesvědčený, že navrácení země k ústavnímu režimu bylo možné pouze revoluční cestou.²⁹ První viditelnější snahy Fidela Castra o svržení Batistova režimu se datují k jaru roku 1953, kdy začal plánovat konkrétní akci, jež by jeho skupině získala větší množství výzbroje potřebné k masovějším akcím. V úvahu nepřicházela ale žádná kasárna (přestože navrhována byla Artemisa) poblíž Havany, protože Fidel – jak tvrdí profesor Quirk – neměl Havanu a její obyvatele rád, jelikož tam bylo příliš batistovců.³⁰ Nakonec Castro rozhodl, že zaútočí v jemu velmi dobře známé oblasti ve městě Santiago de Cuba, jež bylo navíc spojeno s hrdiny emancipačních válek Josem Martíem a Antoniem Maceem. Termín mladý velitel stanovil na 26. července, kdy se ve městě konal tradiční festival, *fiesta*, což mělo rozptýlit pozornost v okolí. Skutečnost byla ovšem více než opačná.

²⁶ Ke kubánské revoluci obecně viz například SWEIG, Julia E., *Inside the Cuban Revolution: Fidel Castro and the Urban Underground*, Cambridge (Mass.), 2004; GARCÍA LUIS, Julio, *Cuban Revolution Reader: A Documentary History of Key Moments in Fidel Castro's Revolution*, Melbourne – New York, 2008; QUIRK, R., c. d., Ostrava 1999; HUGH, Thomas, *Cuba: The Pursuit of Freedom*, New York 1998; FIALA, J., *Kubánská revoluce...*, s. 121–137; CASTRO RUZ, Fidel, *Strategické vítězství. Strategická protiofenziva*, Praha 2017.

²⁷ RAMONET, Ignacio, *Fidel Castro: Životopis pro dva hlasy*, Praha 2007, s. 108.

²⁸ NÁLEVKA, V., *Fidel Castro – caudillo 20. století*, Praha 2009, s. 17.

²⁹ CASTRO, Fidel, *Fidel. My early years*. Eds. Deborah Shnookal – Pedro Álvarez Tabío. New York – Melbourne: Ocean Press 2005, s. 160.

³⁰ QUIRK, R. E., c. d., Ostrava 1999, s. 67.

Castrův plán útoku na kasárna Moncada, druhá největší v zemi, měl dublovat Batistův *seržantský puč* z roku 1933. Budoucí *Jefe Máximo* rozdělil necelé dvě stovky vzbouřenců na několik skupin, jež měly zabrat klíčové regionální instituce (nemocnici, soudní palác, kasárna) a s nastalým chaosem Fidel doufal ve vzednutí revoluční vlny, jež svrhne Batistu. Navzdory tvrzením v jeho memoárech, že šlo o opravdu záslužný plán, pokud jde o koncepci, organizaci, utajení a další faktory, na němž by ani retrospektivně nic neměnil,³¹ se jednalo téměř o sebevražednou misi, která skončila popravou více než 70 útočníků a srpnovým zatčením Fidela Castra.³² Před nastalým soudem využil mladý právník svých studijních let a řečnického talentu a hájil se sám. Proces zakončil údajně čtyřhodinovým impozantním projevem, jenž završil slovy: „Odsud'te mě, na tom nezáleží. Dějiny mě zprostí viny.“³³ Tato filipika – později nazvaná dle zakončení *Historia mé absolverá* – Castra nezachránila od rozsudku 15 let, jež měl strávit v káznici na ostrově Isla de los Pinos (dnes Isla de la Juventud).

V květnu 1955 Fulgencio Batista na základě amnestie iniciované vysokými představiteli katolické církve včetně papeže Pia XII.³⁴ propustil politické vězně z Isla de los Pinos, a tedy i všechny „moncadisty“. Fidel brzy následoval svého mladšího bratra Raúla do mexického exilu, kde využil několik dalších exilových organizací – jednu z nich představoval i svržený prezident Prío Socarás – k získání prostředků a přípravě revolučních bojovníků na vylovení na ostrově. Důležitým počinem rovněž bylo setkání s člověkem, jenž výrazně ovlivnil Castrovo hnutí, na počest útoku na kasárna Moncada nyní nazvané Hnutí 26. července (*Movimiento 26 de Julio*, M-26-7).

Krátce po příjezdu do Mexika v červenci 1955 se Fidel setkal v bytě kubánské emigrantky Marie Antonie Gonzálezové v ulici Emperan 47-C v Ciudad de México s Ernestem Guevarou, jemuž přezdívali *Che*.³⁵ Po několikahodinovém

³¹ RAMONET, I., c. d., s. 116.

³² GOTT, R., Cuba..., s. 150. Útok na kasárna Moncada zajímavě beletristicky zpracoval i známý autor Robert Merle: *Útok na kasárna*, Praha 2017.

³³ GOTT, R., Cuba..., s. 150.

³⁴ FIALA, J., Kubánská revoluce..., s. 127.

³⁵ Přesné datum setkání obou představitelů není – navzdory tvrzení několika historiků – zcela jasné. Jisté je, že k tomu došlo někdy v období mezi červencem a zářím 1955. S velkou pravděpodobností byli oba muži rovněž přítomni na výročním setkání 26. července k příležitosti vzpomínky na padlé kolegy z útoku na kasárna Moncada o dva roky dříve. Výpovědi se ale rozcházejí v tom, zda se Fidel a Che na tomto večeru osobně

rozhovoru oba muži zjistili, že mají mnoho společných cílů. Guevara byl tou dobou již slušně obeznámený s marxismem a Castro naopak nabízel několik vlastních revolučních zkušeností. Není tedy žádným překvapením, že se mladý Guevara – toulající se Latinskou Amerikou – ke Kubáncům v jejich věci přidal. Fidel s ním sice zpočátku počítal jako s lékařem, avšak brzy během výcviku v Mexiku se ukázalo, že Guevara disponuje výrazným vůdčím talentem i dobrými schopnostmi partyzánského bojovníka a začal ve skupině zaujímat stále významnější postavení.

Zamýšlený okamžik návratu na Kubu nastal na konci listopadu roku 1956. Celkem 82 mužů se plavilo na zakoupené proslulé motorové jachtě *Granma* z mexického Tuxpanu na pláž Las Coloradas na západě provincie Oriente.³⁶ Plán byl takový, že Castrovu skupinu bude na pláži čekat 30. listopadu skupina zhruba sta členů domácích odbojových skupin, s jejichž pomocí se zmocní pevností Manzanilla a Bayamo. Paralelně s tím mělo dojít – tři roky po prvním pokusu – k povstání v Santiagu de Cuba, jež organizoval mladý vůdce městské části Hnutí 26. července Frank País. Dle dohody skutečně 30. listopadu proběhly na několika místech ostrova (v Santiagu, Holguínu, Havaně a v provinciích Pinar del Río a Camagüey) pokusy o povstání, ale k Paísovi se nedoneslo, že Fidelova skupina v požadovaný čas na ostrov nedorazila. Kvůli rozbouřenému moři, několika

setkali. Guevara sám vzpomínal, že jejich setkání proběhlo krátce po příjezdu Castra do Mexika (dorazil 8. července). Fidel naopak zmínil, že jejich setkání se uskutečnilo v červenci nebo srpnu, a kubánské Středisko pro studium vojenských dějin uvádí, že jejich přátelství začalo v září. Srov. REID-HENRY, S., c. d., s. 94–104; DEUTSCHMANN, David (ed.), *Che Guevara reader: Writings on politics & revolution*, Melbourne – New York 2003, s. 19–21; ARZE, Reginaldo Ustariz, *Che Guevara: Život, smrt a zrození mýtu*, Praha 2011, s. 69–70; CASTAÑEDA, Jorge G., *Compañero: Život a smrt Che Guevary*, Brno 2003, s. 90–91, 396.

³⁶ Budoucí *Líder Máximo*, jak se Castrovi přezdívalo, zdůvodňoval lokaci sledováním historických stop José Martího, který si o jednašedesát let dříve rovněž vybral jako místo vylodění provincii Oriente. Osobně se ovšem domnívám, že je to jen jedna z mnoha historických skutečností, které se Castrovi hodily do jeho revoluční rétoriky, jelikož při pohledu na geografii ostrova není přílišný výběr, kudy by podobná expedice mohla být vedena. Severozápad ostrova byl rychleji dostupný vládními silami z hlavního města a severní kubánské pobřeží by bylo možné využít, kdyby Castro vyplouval z americké Floridy. Nejvýchodnější část ostrova by zase přicházela v úvahu pro výsadek směřovaný z ostrova Hispaniola, ale toto místo zase vzhledem k vládě Batistova přítele v Dominikánské republice bylo vyloučeno rovněž. Přítomnost nejvyššího kubánského pohoří Sierra Maestra a poloha Mexického zálivu, odkud Castro svou invazi směřoval, nedávaly prakticky jiné možnosti k přistání.

technickým potížím, zdravotním problémům a především obrovské přetíženosti jachty (byla navržena na pohodlnou plavbu asi 10 lidí) přistála *Granma* u kubánských břehů až v noci z 1. na 2. prosince 1956. Během té doby vládní složky bez problémů potlačily veškeré projevy rezistence a zjistily i lokaci Castrova vylodění.

Druhá Castrova sázka na spontánní revoluci, již zažehne vlna jím iniciovaných povstání, opět selhala, jeho muži byli z velké části pobiti Batistovými jednotkami³⁷ a pouze hrstka „castristů“, jak se jeho stoupencům začalo přezdívat, se dokázala přesunout na Pico Turquino, nejvyšší kubánskou horu v pohoří Sierra Maestra, kde vybudovali svou základnu.³⁸ Přes to, že oficiální orgány na počátku prosince tvrdily, že oba bratři Castrové byli během pronásledování po vylodění zabiti, *barbudos* (vousáči) z pohoří Sierra Maestra zahájili partyzánskou válku, rozvinuli svou síť kontaktů i do městských částí, získali postupně značnou podporu veřejnosti a navázali kontakt s tiskem, jenž po celém světě zpravoval o jejich hrdinném boji (nejznámější v tomto smyslu je novinář deníku *New York Times* Herbert Mathews, který se s Castrem poprvé setkal v únoru 1957 a podával o něm pravidelné reportáže i s fotodokumentací ve velmi romantizujícím duchu, viz dále). Jejich partyzánský způsob boje rezonoval po celém světě, během bojů se dostali do popředí vedle Ernesta Guevary, jenž získal jako jeden ze dvou cizinců hodnost *comandante*, také Fidelův bratr Raúl, Juan Almeida či Camilo Cienfuegos. Když H-26-7 zastínilo zbylé opoziční skupiny (z těch nejdůležitějších jmenujme například Federaci univerzitních studentů – *Federación Estudiantil Universitaria*, FEU, vedenou Josém Antoniem Echeverriou; Druhou národní frontu Escambray – *Segundo Frente Nacional del Escambray*, SFNE, založenou Eloyem G. Menoyou),³⁹ po dvou letech bojů *de facto* donutilo kubánského prezidenta-diktátora Fulgencia Batistu k emigraci. Havanu Batista opustil během oslav vítání nového roku v noci na Nový rok 1959.

³⁷ Dodnes není zcela jasné, kolik mužů expedice vylodění vlastně přežilo. Nejčastější konsensus bývá na počtu 12 mužů, ale další interpretace uvádí i 16 či 18 mužů.

³⁸ Srov. QUIRK, R., c. d., s. 139–170; PÉREZ, L. A., c. d. s. 290–291; FIALA, J., *Kubánská revoluce...*, s. 121–137.

³⁹ V češtině lze získat nejvíce informací o SFNE ze spíše populárně psané publikace SHETTERLY, Aran, *El Americano: Muž, který bojoval po Castrově boku za svobodu Kuby*, Brno 2008.

Nová kubánská – revoluční – vláda sice na počátku ledna zvolila za prezidenta právníka Manuela Urrutiu Lleá a za premiéra děkana havanské právnické fakulty José Miró Cardonu. Miró Cardona však vydržel na nestabilní politické scéně pouhých pět týdnů, než ho ve funkci předsedy vlády vystřídal sám Fidel. Změna na premiérském postu vnesla do revoluční vlády ještě více zmatků, když se stále viditelněji střetávala Fidelova faktická (vojenská) síla a politická vize s Urrutiovou ne zcela slepou ochotou ho ve všem následovat, což skončilo tím, že Urrutia byl *de facto* donucen poté, co obvinil vládu z komunistických postojů, podat v polovině července 1959 rezignaci a zažádat o azyl na venezuelském velvyslanectví. Na jeho místo Castro dosadil jemu oddaného ministra revoluční spravedlnosti Osvalda Dorticóse, jenž byl dle premiérových slov „... ochoten udělat, co mu řekneme. Klidně se stane komunistou, jen aby byl prezidentem“.⁴⁰

Od tohoto momentu lze na Kubánskou republiku s trochou nadsázky nahlížet jako na Castrovu Kubu, v níž ministerský předseda držel monopol moci ve všech oblastech a svou osobu už jen posiloval formálními funkcemi; a co je v dějinách podobných převratů poněkud neobvyklé, dokázal si tento monopol uchovat a upevňovat pro sebe a okruh svých stoupenců déle než půl století.

⁴⁰ QUIRK, R., c. d., s. 283.

2. Zahraniční politika revoluční Kuby

Oficiální vztah ke kubánské revoluci se projevuje různě, podle stupně závislosti jednotlivých vlád na USA a podle síly pokrokových, demokratických elementů v každé jednotlivé zemi... Jedinou opravdu účinnou oporou kubánské revoluce a brzdou choutek severoamerických imperialistů jsou země socialistického tábora v čele se Sovětským svazem, jejichž nezištná pomoc dodávkami, sloužícími rozvoji národního průmyslu, i dodávkami potravin, pomáhá kubánské revoluční vládě čelit současné vážné situaci.

*Informační zpráva o stavu kubánské revoluce vypracovaná
pro schůzi kolegia MZV
K. Petrželkou 27. října 1960*

KUBÁNSKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V DOBĚ PŘEV RATU A FORMOVÁNÍ NOVÉHO PŘÍSTUPU

„Zahraniční politika Kubánské republiky je důsledně protiimperialistická. Opírá se o stále širší spolupráci se zeměmi socialistického společenství a s revolučními silami celého světa. Používá diplomacie, která je nová jak formou, tak i obsahem. Je to diplomacie otevřená a přímá. Tlumočí nezávislé postavení lidu, který je hrdý na národní svrchovanost.“ Těmito slovy začíná charakteristika kubánské zahraniční politiky v příručce Institutu zahraničního obchodu z roku 1980.⁴¹ To, že ostrov nabude na základě revolučního tažení Fidela Castra a jeho *bardudos* tohoto – celkem jednoznačného – statusu, nebylo v padesátých letech ale vůbec jasné. Ostatně právě tato skutečnost – byť zdánlivě přehlížená a z dnešního pohledu snad až marginální – byla jedním z hlavních faktorů, které kubánské revoluci ztělesněné Fidelem Castrem umožnily chopit se moci. Totiž to, že vůdci revoluce ve své guerillové fázi definovali své cíle velmi fádne, umožnilo podporu širších mas, především řady vůdců z městských sítí Hnutí 26. července, „kteří si zachovali tradiční postoj kubánských středních tříd a skutečně doufali

⁴¹ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol., *Kuba: Obchodně ekonomické sborníky*, Praha 1980, s. 64.

v americkou podporu proti Batistovi“.⁴² Ani Castro nevystoupil s podporou komunistů v prvních okamžicích po svržení Batisty. Co ovlivnilo Havanu natolik, že její zahraniční politika se spíše než na geograficky i kulturně blízký americký kontinent orientovala na historicky nikterak neosvědčené a kulturně zcela odlišné země socialistického tábora a v konečném důsledku vedlo k „vývozu“ revoluce i ke kubánské angažovanosti na afrických (nejen) bojištích?

Jak vyplývá z předešlé kapitoly, kubánská zahraniční politika byla od samého počátku úzce svázaná vlastně jen se dvěma mocnostmi. Po většinu 19. století tvořil zahraniční politiku Havany Madrid a od roku 1898, kdy museli Španělé svou kolonii opustit, ji formoval naopak Bílý dům. Přestože Plattův dodatek zrušil Franklin Delano Roosevelt ve třicátých letech 20. století, vliv Washingtonu a obchodních kruhů trval v různých intencích i následující dvě dekády. Když kubánští partyzáni donutili emigrovat proamerického prezidenta Fulgencia Batistu o silvestrovské noci 1958/1959, nebylo ještě zcela jasné, jakým směrem se bude nová havanská vláda – oficiálně sice zastoupená prezidentem Manuelem Urrutiou a premiérem Miró Cardonou, ale fakticky ovládaná Fidelem Castrem – orientovat.

Americký státní department měl informace o Castrem vedené revoluci – co se nějaké politické vize týče – pouze sporadické. Úplně prvním, kdo přiblížil ideje Hutí 26. července světu, byl redaktor deníku *The New York Times* Herbert Lionel Matthews, který na partyzánskými boji zmítaný ostrov zavítal v únoru 1957, osobně se setkal s Castrem a započal se šířením jeho romantického obrazu skrze vlivná západní média. Zřejmě největší dopad měly jeho první tři články v deníku, kde představil osobu Fidela, politickou situaci na Kubě, články byly navíc doplněny fotografiemi a na důkaz, že Castro není mrtev, jak prohlašovala tamní média, také jeho podpisem s datací 17. února 1957.⁴³ Matthews o Castrovi

⁴² GOTT, R., *Cuba...*, s. 203.

⁴³ Tři rozsáhlé články vyšly v deníku *New York Times* ve dnech 24.–26. února 1957: *Cuban Rebel Is Visited in Hideout*, *New York Times*, 24. února 1957, s. 1, 34; *Rebel Strength Gaining in Cuba, But Batista Has the Upper Hand*, *New York Times*, 25. února 1957, s. 1, 11; *Old Order in Cuba Is Threatened By Forces of an Internal Revolt*, *New York Times*, 26. února 1957, s. 13.

referoval jako o „nejpozoruhodnější a nejromantičtější postavě, která se objevila v kubánské historii od Josého Martího, hrdiny válek za nezávislost“.⁴⁴

Dlouho světová historiografie inklinovala k názoru, že Castra vehnala do náruče Sovětského svazu nezodpovědná politika Spojených států.⁴⁵ Po více než padesáti letech je však jisté, že celý příklon Kuby k socialistickému světu byl mnohem složitější a osobně jsem přesvědčený, že pravda je poněkud jinde. Americká vláda sice podporovala Batistu, což asi nejlépe ze všeho dokládají dvě skutečnosti: (a) pouhé tři dny před Batistovým převratem v roce 1952 (7. března) Spojené státy uzavřely s Kubou dohodu s úmyslem udržet polokouli co nejdále od komunismu, známou jako *Mutual Defence Assistance Act*.⁴⁶ Ujednání zahrnovalo jednak umístění americké armády, námořnictva i letectva na ostrově, ale také dodávky vojenského materiálu. Batista navíc brzy požadoval zcela konkrétní vojenské vybavení a zbraně jako například ruční automatické zbraně, ruční granáty, zápalné bomby, odpalovací rakety, ale také ozbrojená auta, stíhací letouny apod. Část z toho kubánská vláda platila hotově, něco obdržela zdarma v rámci programu vojenské spolupráce (*Military Assistance Program*, MAP).⁴⁷

⁴⁴ Cuba Seen on Eve of Grave Events, *The New York Times*, 23. března 1958, s. E10.

⁴⁵ K tématu například viz LUXENBERG, Alan H., Did Eisenhower Push Castro into the Arms of the Soviets? in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 30, No. 1 (Spring, 1988), s. 37–71.

⁴⁶ Text znění dohody viz *United States Treaties and Other International Agreement*, Vol. 3, s. 2901.

⁴⁷ Program vojenské pomoci vznikl v rámci programu Vzájemné obranné podpory (*The Mutual Defence Assistance Programme*, MDAP). Na jeho vzniku se dohodly členské státy Severoatlantické aliance krátce po jejím vzniku, když začalo být zřejmé, že evropské země nedokáží hrát svou úlohu bez americké asistence. Americká administrativa proto připravila plán vojenské pomoci zemím z celého světa, jejichž nezávislost a svoboda byly ohroženy. Pro první fiskální rok (1950), program počítal s rozpočtem 1,450 miliardy amerických dolarů, z čehož byla celá 1 miliarda určena evropským členům NATO. Program následoval Plán evropské obnovy – tzv. Marshallův plán –, jehož smyslem však byla ekonomická obnova a byl součástí americké strategie zadržování. Zákon, na jehož základě docházelo k financování, podepsal prezident Harry Truman 6. října 1949. První bilaterální smlouvy podepsaly USA s 8 evropskými zeměmi v lednu 1950. Právě na starý kontinent zamířily 8. března první zásilky s materiálem. Blíže o implementaci daného zákona do americké legislativy a konkrétním vývoji MAP viz ISMAY, Lord, *NATO: The first five Years, 1949–1954*, 1954, dostupné online z: <http://www.nato.int/archives/1st5years/chapters/3.htm> [cit. 6. 11. 2016].

konkrétní finanční rozpočet viz následující tabulka).⁴⁸ V kontextu studené války sice šlo o takřka mizivý rozpočtový výdaj, ovšem v takto malé zemi, jako je Kuba, americká pomoc *de facto* podpírala vládní represe, čehož si všimla i ambasáda USA. „Od té doby, co každý v Havaně věděl, že kubánští vojenští lídři jsou více zaujatí ovlivňováním a kontrolou domácí politické situace a posilováním osobních finančních zájmů než spoluprací ve věcech kontinentální bezpečnosti,“ psal americký velvyslanec Williard Beaulac⁴⁹ do Washingtonu, „bylo zcela nepostradatelné, abychom naši [Spojených států – pozn. V. K.] vojenskou pomoc Kubě poskytovali tím nejdiskrétnějším možným způsobem.“⁵⁰ Podobná varování (několik totožných jich přišlo i v roce 1953)⁵¹ ale washingtonská administrativa ignorovala, což v propagandě zúročila později revoluční vláda; (b) už v roce 1952 Bílý dům zamýšlel do Havany poslat Poradní skupinu vojenské pomoci (*Military Assistance Advisory Group*, MAAG),⁵² nakonec ale zůstala u použití již existujících amerických vojenských jednotek, které tuto roli v podstatě přebraly.⁵³ V době nejprudší partyzánské rezistence vůči Batistovi v roce 1958 Bílý dům zdvojnásobil počet svých poradců v Havaně na 28, ale aktivně na podporu Batistova kolabujícího režimu nijak razantně nevystoupil.⁵⁴ Právě tato skutečnost se stala jedním z prvních témat, jež Castro využíval při kritice severního souseda hned od počátku vítězství revoluce v lednu 1959. Vlastně hned při vůbec prvním

⁴⁸ PATERSON, Thomas G., *Contesting Castro: The United States and the Triumph of the Cuban Revolution*, New York – Oxford 1994, s. 58–59; FIALA, Jaroslav, *Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Kubě v letech 1958–1965*, disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2015, s. 42.

⁴⁹ Willard L. Beaulac byl americkým velvyslancem v Havaně v období od 20. září 1951 do 28. května 1953, viz *Foreign Relations of the United States* (dále jen FRUS), 1952–1954, The American Republics, Vol. IV.

⁵⁰ SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 59–60.

⁵¹ Viz například FRUS, 1952–1954, The American Republics, Vol. IV, doc. 332.

⁵² Tyto skupiny vojenských poradců vytvářela americká vláda za účelem vyslání do jiných zemí, kde trénovaly a radily tamním konvenčním vojenským složkám. V letech 1940–1970 složky MAAG prosluly zejména v zemích jihovýchodní Asie – Indočíně, Thajsku, Laosu, Vietnamu apod.

⁵³ FRUS, 1952–1954, The American Republics, Vol. IV, s. 876–877; SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 60, 585.

⁵⁴ Ještě na konci osmdesátých let americká vláda stále popírala, že by aktivně podporovala Batistovu diktaturu. Náměstek ministra zahraničí pro lidská práva Richard Schifter v Kongresu doslovně řekl: „Nevěřím – ze všeho nejdřív –, že vztah mezi vládou Spojených států a Batistou byl tak blízký.“ SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 85, 86.

projevu po emigraci Batisty z Kuby poukazoval 3. ledna v Santiagu de Cuba v negativním smyslu na Spojené státy, když zdůrazňoval, že „tentokrát – naštěstí pro Kubu – se revoluce skutečně ujme moci. Nebude to stejné jako v roce 1895, kdy Američané přišli v poslední hodině a vzali nám naši zem“.⁵⁵

Fiskální rok	1953	1954	1955	1956	1957	1958
Finanční náklady	400.000	1,1 mil.	1,6 mil.	1,7 mil.	2 mil.	2 mil.

Taulka finančních nákladů na dodávky vojenského materiálu na Kubu v rámci programu MAP. Počítáno v amerických dolarech.

Zdroj: PATERSON, Thomas G., Contesting Castro: The United States and the Triumph of the Cuban Revolution, New York – Oxford 1994, s. 59.

Pokud shrneme informace o tom, co Bílý dům o nově vznikající revoluční kubánské vládě věděl a jaké zkušenosti s ní doposud měl, není výčet – už nyní, na samém počátku potenciální kooperace Castra s Washingtonem, nikterak povzbudivý. Kromě vlny popularity, kterou o revolucionářích živila západní média,⁵⁶ mohla americká administrativa odhadovat budoucí vývoj rovněž z několik měsíců starého případu, kdy *barbudos* z tzv. druhé fronty – vedení Raúlem Castrem – začali unášet americké občany.

První skupinu Američanů (později i několik Kanadčanů) unesli na cestě z města Guantánamo na stejnojmennou vojenskou základnu 26. června 1958. Mezi unesenými byli převážně civilní pracovníci společnosti Moa Bay Mining Company, ale i několik mariňáků. Celkem partyzáni unesli padesát lidí, přičemž

⁵⁵ Rozhovor online viz <http://lanic.utexas.edu/project/castro/db/1959/19590103.html> [cit. 23. 10. 2016]. Konkrétně ho pak analyzuje Lars Schoultz, viz *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 82. K tématu americko-španělského konfliktu a tzv. ukradenému vítězství blíže viz: OPATRŇÝ, J., *Malá skvělá válka...*; TÝŽ, *Viva Cuba Libre: Tři války za kubánskou nezávislost 1868–1898*, Praha 2016.

⁵⁶ Vedle zmiňovaných článků Herberta Matthewse vzpomeňme například otištění Fidelova portrétu na titulních stranách několika předních periodik v čele s magazínem *Time*. Proslulý týdeník ho hned v lednu 1959 zvětšil v olivově zelené partyzánské uniformě nad pohořím Sierra Maestra, které symbolicky stále doutnalo povstaleckým ohněm. Viz archiv *Time*, kde je možné dohledat titulní strany a zakoupit stránky od vzniku časopisu v roce 1923 – dostupné online z: <http://content.time.com/time/covers/0,16641,19590126,00.html> [cit. 6. 11. 2016].

důvodem byly požadavky, aby Američané: a) nezásobovali zbraněmi kubánskou vládu; b) nadále neumožňovali kubánskému letectvu využívat vojenskou základnu Guantánamo jako stanici pro doplnění paliva či výzbroje; c) dohlédli na to, aby nebyl materiál poskytnutý v rámci MDAP používán při vládních represích. Ministr John F. Dulles na tyto požadavky veřejně reagoval slovy: „Nemyslím si, že v úsilí osvobodit tyto lidi existuje horší možnost než vyhovět vydírání. Jsme ochotni využít jakékoliv náležité metody, abychom je osvobodili, místo toho, abychom vyhověli vydírání. Pokud začneme dělat takové věci, pouze tím povzbudíme další snahy o únosy amerických občanů.“⁵⁷ Pravdou ale je, že 2. července státní department zastavil dodávku vojenských letounů T-28 na ostrov.⁵⁸ Vyjednávání o propuštění pak trvalo ještě několik týdnů a poslední rukojmí kubánští povstalci propustili 18. července. Celý incident tím sice skončil, ale Fidelova pověst, přestože s událostmi údajně neměl nic společného ani únosy nenařídil, v očích Američanů značně utrpěla.⁵⁹

Doba Castrova převratu je neodmyslitelně spjatá s vypjatou fází studené války, kdy Bílý dům musel jednak myslet na zkušenosti z nedávných krizí bipolárního světa – ať už hovoříme o krvavé korejské válce, íránském převratu, suezské a maďarské krizi –, ale své kroky musel zvažovat i na základě aktuální situace, kterou začínala ohrožovat například právě propukající tzv. druhá berlínská krize. V této vypjaté době si americký státní department – z čistě pragmatického hlediska, jakožto hegemon západní polokoule – pochopitelně nemohl dovolit nevěnovat pozornost zásadní politické změně vzdálené pouhých 150 km od floridského pobřeží. „Na čí straně v tomto konfliktu stojí Castro?“ zněla logická otázka Eisenhowerovy administrativy. Šéf Ústřední zpravodajské služby (*Central Intelligence Agency*, CIA) Allen Dulles na to ještě zkraje roku 1959 na uzavřeném zasedání senátního Výboru pro zahraniční vztahy odpověděl: „... zdá se, že [nová

⁵⁷ FRUS, 1958–1960, Vol. VI, Cuba, s. 122–123.

⁵⁸ Tamtéž, s. 123.

⁵⁹ FURSENKO, Aleksandr – NAFTALI, Timothy, „*One Hell of a Gamble*“: *Khrushchev, Castro, and Kennedy 1958–1964*, New York – London 1998, s. 7–8. Přepisy hlášení amerického velvyslance v Havaně a korespondence státního departmentu ohledně únosů viz FRUS, 1958–1960, Vol. VI, Cuba, s. 117–158.

kubánská vláda – pozn. V. K.] je komunismem neposkvrněná a jsou zde navíc signály, že ke Spojeným státům zaujme přátelský postoj.“⁶⁰

Americká společnost byla navíc tou dobou obecně silně procastrovská. Velvyslanec Spojených států v Havaně Arthur Gardner dokonce před jedním ze senátních podvýborů v roce 1960 sdělil, že je pevně přesvědčený o tom, že lidé ve státním departmentu a 90 % americké společnosti smýšleli o Castrovi jako o nějakém Robinu Hoodovi a zachránci Kuby.⁶¹ Z jeho výpovědi navíc vyplývá, že jednoznačně nejvýznamnější podíl na tom měl žurnalista Herbert Matthews, jenž podle velvyslancových slov tento obraz vytvořil. V této souvislosti působí až paradoxně dosud obecně celkem opomíjená skutečnost (!), že Matthewsovi údajně první interview s vůdcem partyzánů v horách Sierra Maestra zprostředkovala v únoru 1957 americká strana a cestu měl schválit dokonce i Fulgencio Batista. Arthur Gardner před senátním podvýborem uvedl, že ho Matthews požádal, aby to zprostředkování zařídil výměnou za to, že ho později bude informovat o tom, co se dozvěděl:

*„Senátor Dodd:*⁶² Kontaktoval vás někdy Herbert Matthews, když jste byl velvyslancem na Kubě?

Gardner: ... viděl jsem se s ním několikrát [...] dokonce jsem pro něho zprostředkoval setkání. Ve skutečnosti jsem Herbertu Matthewsovi umožnil jít tam dolů a udělat to interview, protože mě o to požádal.

Senátor Dodd: Ano. Chtěl jsem se vás na to zeptat. Požádal vás o pomoc při zprostředkování interview s Castrem?

Gardner: Ano, požádal.

Senátor Dodd: A došlo ke zprostředkování?

Gardner: Ano.

Senátor Dodd: Jak jste to zprostředkoval?

⁶⁰ SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 83–84.

⁶¹ Hearings before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, United States Senate, 86th Congress, second session, Part 9, *Communist Threat to the United States through the Caribbean*, (dále jen *Communist Threat...*) August 27, 30, 1960, s. 668.

⁶² Thomas J. Dodd byl v letech 1959–1971 senátorem za stát Connecticut. Byl místopředsedou podvýboru k prošetření administrativních záležitostí týkajících se Zákonu o vnitřní bezpečnosti a dalších vnitřních bezpečnostních zákonů. Podvýbor zasedal ve dnech 27. a 30. srpna 1960 ve věci svědectví někdejších amerických velvyslanců v Havaně Arthura Gardnara (ve funkci 1953–1957) a Earla T. Smithe (ve funkci 1957–1959).

Gardner: Pouze pod podmínkou, že až se vrátí, sdělí mi své dojmy.

Senátor Dodd: Ano. Ale jak jste mohl zprostředkovat setkání s Castrem?

Gardner: No, domnívám se, že v té době byl Batista příznivě nakloněn americkému velvyslanci,⁶³ bez ohledu na to, kdo by jím byl. Velmi se zdráhal souhlasit, ale nakonec řekl: „Dobře, pokud si myslíte, že se mu nic nestane, tak v pořádku,“ a nechal ho projít tam dolů.

Senátor Dodd: To by znamenalo, že Batista věděl, kde se Castro nacházel.

Gardner: Ano, všichni věděli, kde byl. Ale nemohli na něho ukázat prstem. Každou noc se přesouval.

Senátor Dodd: Ale jistě věděli, jak se s ním spojit, když chtěli.

Gardner: O tom není pochyb. Myslím si ale, že Batista se bál, že by z něho udělal mučedníka, kdyby ho dostal ven.

Senátor Dodd: ... a na oplátku vám slíbil, že vás po návratu informuje o setkání s Castrem?

Gardner: Přesně tak. A do dnešního dne jsem ho neviděl.

Senátor Dodd: Nikdy se nevrátil a nemluvil s vámi?

Gardner: Ne. Ve skutečnosti to byl pro mě velký šok.

Senátor Dodd: Pane Gardnere, myslíte, že Matthewsův popis návštěvy Castra tak, jak o tom napsal, významně ovlivnil americké občany, aby chovali ke Castrovi náklonnost?

Gardner: Myslím, že o tom nelze pochybovat. Domnívám se, že všechny noviny v zemi toto téma jaksi zhypnotizovalo.⁶⁴

Informaci o tom, že Matthews nepodnikl cestu do kubánských hor jen na svou pěst, jak se dlouho uvádělo, potvrzují i další zdroje. „Téměř dva roky před velvyslancovým svědectvím slyšel totéž můj otec od svých kontaktů ve vládě,“ píše například Manuel Marquez-Sterling, jehož otec Carlos byl tehdy kubánským

⁶³ Na tomto místě je nutné poznamenat, že naopak Arthur Gardner během své funkce zaujal až přílišnou dobrosrdečnost k Batistovi a jeho důstojníkům. Kubánský opoziční lídr Tony de Varona nazval Gardnera „Batistovým nejlepším propagačním agentem“. Na druhé straně byl Gardner hluboce oddaný Republikánské straně a přítelem prezidenta Eisenhowera už z doby jejich společné válečné služby během první světové války. SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 60. Jaroslav Fiala na účet amerického velvyslance dodává: „Proslul tím, že zadržoval nepohodlné informace o dění na Kubě před americkými politiky. A když v horách Sierry Maestry začal operovat Fidel Castro, Gardner se nabídl, že ho nechá zlikvidovat. Později také Batistu hájil před Bezpečnostním výborem amerického Senátu: „Myslím, že jsme nikdy neměli lepšího přítele,“ řekl.“ Srov. FIALA, J., *Zahraniční politika...*, s. 43.

⁶⁴ *Communist Threat...*, s. 675–676.

senátorem.⁶⁵ Je tedy velkým dějinným paradoxem, že nepřímým důvodem toho, proč se Spojené státy údajně nakonec odklonily od Batisty, jak tvrdí Arthur Gardner,⁶⁶ bylo setkání, jež zprostředkoval americký velvyslanec a schválil i sám Batista. Pro Fidela Castra se Matthews „rovnal síle jedné vojenské divize“.⁶⁷

Ve stínu výše naznačených skutečností není příliš překvapivé, že v momentě, kdy Castro, obrazně řečeno, přebíral vládu nad Kubou, Bílý dům vyhlásil jako oficiální přístup k partyzánské vládě vyčkávací taktiku, tzv. politiku *watch and wait*.⁶⁸ Postupně však názor americké administrativy začal vůči Castrovi nabírat stále negativnějšího charakteru. Od samého počátku Spojené státy řešily v podstatě jednu zásadní otázku: Je Castro komunista? Nebyly pochyby o tom, že jeho bratr Raúl a v pořadí druhý nejvlivnější muž revoluce Ernesto Guevara mají blízko k marxismu a jsou v kontaktu s komunistickou stranou. Vzhledem k jejich silnému vlivu na Fidela se americká CIA snažila zjistit, kde v této otázce stojí *Jefe Máximo*.⁶⁹ Jednalo se o velmi složitou otázku, protože indicií bylo v té době mnoho, ale žádná nebyla jednoznačná, například ještě v dubnu 1959 Castro prohlašoval, že nová vláda stojí proti všem diktaturám, tedy i proti komunismu.⁷⁰ Už koncem téhož roku ale náměstek ministra zahraničí pro meziamerické otázky Roy R. Rubottom doporučoval, že „... není příliš rozdíl v tom, zda Castro byl komunista, nebo ne. Byl [...] zarputile nepřátelský vůči Spojeným státům“.⁷¹

Obecně je za zlom v americko-kubánských vztazích považována pozemková reforma vyhlášená 17. května 1959, podle níž směla každá fyzická či právnická osoba vlastnit maximálně 402 hektarů půdy.⁷² Eisenhowerova

⁶⁵ FONTOVA, Humberto, *The Longest Romance: The Mainstream Media and Fidel Castro*, New York 2013, s. 56.

⁶⁶ PATERSON, T. G., *Contesting Castro...*, s. 80.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 82–107.

⁶⁹ K otázce postoje americké rozvědky vůči kubánské revoluční vládě viz KOTRMAN, Václav, CIA a invaze v Zátocě sviní: Proč Kennedyho administrativa nepodpořila vylovení kubánských exulantů, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 85–102.

⁷⁰ FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 9.

⁷¹ SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 105.

⁷² BOTÍN, Vicente, *Raúl Castro: Blecha, která si osedlala tygra*, Praha – Litomyšl 2012, s. 192.

administrativa požadovala satisfakci za vyvlastněný majetek (američtí podnikatelé vlastnili na Kubě více než třetinu zemědělské půdy) v plné tržní ceně do šesti měsíců, což kubánská vláda nemohla pochopitelně splnit.⁷³ Definitivní přetrhání vazeb mezi Havanou a Washingtonem dokonalo vyvlastnění zbylého amerického majetku na ostrově 6. července 1960.⁷⁴ Už před tím se ale Bílý dům rozhodl k násilnému řešení kubánského problému a sám ředitel CIA Allen Welsh Dulles autorizoval v prosinci 1959 dlouho utajované memorandum,⁷⁵ jež navrhovalo odstranění Fidela Castra. Právě zde leží kořeny amerického úsilí o fyzickou likvidaci Fidela Castra⁷⁶ a nezdařených operací, které k tomu měly vést –

⁷³ FIALA, J., *Zahraniční politika...*, s. 87–91. Blíže o pozemkové reformě viz například PÉREZ, L. A., c. d., s. 319–323.

⁷⁴ Znění zákona o vyvlastnění podniků a majetku severoamerických občanů viz *Dokumenty a materiály k otázce Latinské Ameriky*, Ministerstvo zahraničních věcí, Praha 1962, s. 333–335. Americké investice na ostrově na konci padesátých let přesahovaly hranici 1 miliardy USD. Srov. CORDOVI, Juan Triana, *Cuba's Economic Transformation and Conflict with the United States*, in: BULMER-THOMAS, Victor – DUNKERLEY, James, *The United States and Latin America: The New Agenda*, Cambridge (Mass.) – London 1999, s. 248.

⁷⁵ Toto memorandum, které 11. prosince 1959 vypracoval ředitel agenturního oddělení západní polokoule, Joseph C. King, je prvním doloženým důkazem o plánech americké vlády o svržení Fidela Castra. King nejprve shrnul situaci na Kubě jakožto levicově ustavenou diktaturu, a za cíl USA již tehdy navrhl svrhnout Castra během jednoho roku a nahradit ho Spojeným státům nakloněnou juntou, která by šest měsíců po převzetí úřadu vyhlásila volby. Nejzajímavější na této zprávě je část, kde mimo jiná opatření navrhl *odstranit* Fidela s tím, že nikdo jiný, včetně jeho bratra Raula a „Che“ Guevary, nemá takovou podporu veřejnosti jako on a podle informací by jeho *zmizení* způsobilo pád celé vlády. A. Dulles posléze slovo „odstranit“ vlastnoručně v dokumentu nahradil výrazem *vypudit z Kuby*. Srov. PFEIFFER, J., *The Official History of the Bay of Pigs Operation, Volume III: Evolution of CIA's Anti-Castro Policies, 1951–January 1961*, 1979 s. 27, dostupné z: http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/4186/bop-vol3.pdf [cit. 20. 4. 2012].

Jack Pfeiffer byl v letech 1976–1979 vedoucím historikem CIA a jako takový měl přístup k zapovězeným informacím amerických zpravodajských služeb. Na jejich základě napsal monumentální, tzv. *Oficiální historii invaze v Zátocě svíní*. Poté, co odešel do důchodu, se soudní cestou snažil svou práci zpřístupnit veřejnosti – neúspěšně. Ve Státním archivu ji v červnu 2005 našel David M. Barrett, profesor Villanovské univerzity, a tato práce se stala cenným zdrojem interních informací.

⁷⁶ „Kubánská bezpečnost v roce 2007 oznámila, že dosud čelila 638 pokusům o atentát na Fidela Castra.“ NÁLEVKA, V., *Fidel Castro – caudillo...*, s. 63. V sedmdesátých letech stále více Američanů rozrušovala otázka, že CIA se ve snaze odstranit nežádoucí politické činitele zapojila do několika vražedných pokusů. V roce 1975 proto bylo spuštěno hloubkové senátní vyšetřování, kterému předsedal

Spojenými státy podporované invaze kubánských emigrantů v Zátocě svíní v dubnu 1961 či vleklé a neúspěšné operace *Mongoose*, v jejímž rámci dokonce CIA využila k pokusu zavraždit Castra i americkou mafii.⁷⁷

CASTROVO SBLIŽOVÁNÍ S KREMLEM

Kubánská revoluce a její výjimečnost v celém latinskoamerickém prostoru k ní přitahovaly velké množství příznivců z řad nejrozličnějších profesí, od státníků a politiků přes herce, umělce, spisovatele, filozofy, akademiky až po řadové občany. Její rezonanci napříč planetou ještě umocnil faktor času, ve kterém k ní došlo. Historik Richard Gott zdůrazňuje, že vypukla v okamžiku, kdy se k zhroucení blížilo francouzské i britské impérium, kdy Spojené státy stály na prahu studentského aktivismu i černošských politických aktivit a kdy světové mocnosti stále vedly osobnosti narozené v 19. století – Dwight Eisenhower, generál de Gaulle, Harold Macmillan, Konrad Adenauer, Nikita Chruščov či Mao Ce-tung. Proto revoluce vedená energickými bojovníky ve věku mezi dvaceti a třiceti lety, jejich vášnivá rétorika a reformistické sliby zapůsobily jako čerstvý vítr.⁷⁸ Mohlo by se proto zdát, že odezva Kremlu byla rovněž velmi vstřícná a že sovětské vedení mohlo chápat revoluci jako svou příležitost v Karibiku prakticky od samého začátku. Reakce Sovětského svazu byla ovšem jiná.

demokratický senátor za stát Idaho Frank Church. Churchův výbor, jak se vyšetřování začalo přezdívat, postupně vyslechl velkou řadu klíčových osobností podílejících se na tajných operacích v Kongu, Dominikánské republice, Jižním Vietnamu či na Kubě, zvláštní důraz byl pak brán především na pokusy o zabití Fidela Castra. Právě z přepisu výslechnů před tímto výborem pochází zde použité citace. Při výpovědích před Churchovým výborem následně vyplynulo, že z 24 atentátů, na které si Fidel Castro toho roku stěžoval, že v nich byla zapojena CIA, bylo zjištěno, že Ústřední zpravodajská služba se v letech 1960–1965 podílela prokazatelně alespoň na osmi pokusech o zavraždění Fidela Castra. Church Committee Assassination Report: U.S. Congress, Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. *Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders; Interim Report* (dále jen *Alleged Assassination Plots...*). 94th Congress, 1st Session, Senate Report No. 94–465, Washington (D. C.) 1975, s. 71.

⁷⁷ K operaci *Mongoose* viz KOTRMAN, Václav, *Operace Mongoose: Alibi pro Kennedyho přístup ke Kubě, nebo reálná cesta ke svržení Castra?* in: TUMIS, Stanislav – KOURA, Jan – SOUKUP, Jaromír (eds.), *Kapitoly z britských a amerických dějin: Profesoru Martinu Kovářovi k padesátým narozeninám*, Praha 2015, s. 307–323.

⁷⁸ Srov. GOTT, R., *Cuba...*, s. 175–176.

Vztahy mezi Moskvou a Havanou byly oficiálně navázány poprvé už během druhé světové války, konkrétně 16. října 1942. Toho dne totiž Kuba uznala Sovětský svaz a stala se tak první zemí Latinské Ameriky, která tak učinila.⁷⁹ Následující rok byli jmenováni velvyslanci obou zemí. Historicky prvním sovětským velvyslancem na Kubě se stal Maxim Maximovič Litvinov, ambasador ve Washingtonu, jeho kubánským protějškem byl jmenován Aurelio Fernández Concheso.⁸⁰ S Batistovým druhým prezidentským obdobím ovšem přišlo – jak bylo řečeno v předchozí kapitole – citelné ochlazení vztahů mezi kubánským vůdcem a Kremlem. Zatímco komunistická strana začátkem čtyřicátých let zaznamenávala na Kubě jistou míru rostoucí prestiže, z dříve zmíněných důvodů tomu bylo počátkem let padesátých zcela naopak. Prezidenti Grau San Martín a Prío Socarrás spíše následovali antikomunistický postoj svého severního souseda. Po Batistově převratu došlo v dubnu 1952 k definitivnímu přerušení diplomatických styků se SSSR, které Batista ještě umocnil založením komise, jejímž úkolem bylo vyšetřovat komunistické aktivity na ostrově.⁸¹ Obnovení vztahu na úrovni oficiálních diplomatických styků tak muselo čekat až na uchopení moci kubánskou revolucí.

Na otázku, kdy přesně ale Kubánci vedení Fidelem Castrem upoutali pozornost Kremlu, není zcela jasná odpověď. John Anderson zdůrazňuje, že důležité bylo první setkání revolucionářů se Sověty v létě roku 1955 v hlavním městě Mexika. Tehdy tam na ulici údajně náhodou potkal Nikolaj Leonov, pracovník sovětského ministerstva zahraničí (důstojník KGB), Raúla Castra, s nímž se spřátelil o dva roky dříve v Evropě.⁸² Raúl pozval Leonova na setkání

⁷⁹ GELLMAN, F. Irwin, *Roosevelt and Batista: Good Neighbor Diplomacy in Cuba, 1933–1945*, Albuquerque 1973, s. 199.

⁸⁰ CASTILLO-WINTER, Silvia, *Fulgencio Batista y la URSS: encuentros y desencuentros en la Guerra Fría*, in: OPATRŇÝ, Josef (ed.), *Las relaciones entre Europa oriental y América Latina 1945–1989*, Ibero-Americana Pragensia Supplementum 40, Praha 2015, s. 71.

⁸¹ GOTT, R., *Cuba...*, s. 175–176; CASTILLO-WINTER, S., c. d., s. 75.

⁸² V roce 1953 odjel Raúl Castro do Bukureště, kde se konal Světový festival mládeže a studentstva. Po skončení festivalu ale Castro dále cestoval po Evropě. Poprvé navštívil Prahu, odkud psal domů prosbu, aby mu rodiče zaslali nějaké peníze, ale i západní metropole. Nejvíce ho uchvátila Paříž, o níž tvrdil, že tam strávil nejšťastnější dny svého života. Právě na palubě parníku *Andrea Gritti* se během měsíční plavby z Neapole domů seznámil s Nikolajem Leonovem. Jedná se o období, kdy byl mladý Raúl natolik fascinován socialismem a komunistickými zeměmi, že po příjezdu domů, kde byl

i s dalšími přáteli, kde se Leonov spřátelil s Ernestem „Che“ Guevarou, jehož zásoboval ruskou literaturou. Leonov byl s revoluční skupinou v kontaktu prakticky až do jejich odjezdu do provincie Oriente na jachtě *Granma* a v průběhu roku 1956 se v mexické metropoli seznámil i s Raúlovým starším bratrem.⁸³ Není tedy náhodou, že zrovna Leonov doprovázel Anastáze Mikojana na jeho první cestě na Kubu v únoru 1960.⁸⁴

Přes zmiňované okolnosti ale úspěch kubánské revoluce na samém počátku roku 1959 Kreml údajně takřka ani nezaznamenal. Sovětský vůdce Nikita Chruščov ve svých pamětech doslova uvádí: „Když Fidel Castro dovedl svou revoluci k vítězství a se svým vojskem vtáhl do Havany, neměli jsme žádnou představu, jaký politický kurs jeho režim bude sledovat.“⁸⁵ Latinská Amerika byla obecně pro Sovětský svaz neznámým územím, v padesátých letech měla Moskva v tomto regionu jen tři diplomatická zastoupení – v Mexiku, Argentině a v Uruguay (styky s Kubou zajišťovalo velvyslanectví ve Washingtonu).⁸⁶ Celý latinskoamerický subkontinent byl po druhé světové válce Sověty považován za integrální součást západní hemisféry pod dominancí Spojených států. John Anderson sice tuto informaci mírně modifikuje tím, že uvádí jako okamžik, kdy se Sověti začali zajímat o *barbudos*, už polovinu roku 1958, po porážce vládní ofenzivy. Zdůrazňuje ovšem velice podstatnou věc, a sice že přes slibnou informaci o tom, že Raúl a „Che“ Guevara byly marxisti, ohledně Fidela vládla neustále nejistota. Navíc kubánskou revoluci vyhrál faktor, v němž se sovětská ideologie výrazně lišila od té kubánské – v Castrově revoluci nehrála komunistická strana prakticky žádnou roli.⁸⁷ Naopak Fidel a „Che“ Guevara razili

okamžitě i se dvěma přáteli na tři dny zatčen za propagaci komunismu, se rozhodl připojit k mládeži Lidové socialistické strany (*Partido Socialista Popular*, PSP). Srov. BOTÍN, V., c. d., s. 57–61.

⁸³ ANDERSON, John Lee, *Che Guevara: A Revolutionary Life*, London – New York – Toronto – Sydney – Auckland 1997, s. 173–174.

⁸⁴ FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 36–38.

⁸⁵ Citováno z GOTT, R., *Cuba...*, s. 181.

⁸⁶ SEGEČOVÁ, Monika, *Československo-kubánské vztahy v 60. letech*. Magisterská práce, FF UK, Praha 2000, s. 29.

⁸⁷ ANDERSON, J. L., c. d., s. 415.

tzv. teorii *foco*, již Moskva kritizovala.⁸⁸ (Bližší popis teorie *foco* viz samostatná podkapitola.)

Až s vítězstvím kubánských vousáčů Kreml dospěl k názoru, že je třeba změnit poněkud periferní vnímání Latinské Ameriky, proto byl v Moskvě založen speciální akademický ústav a Sověti začali produkovat španělsky hovořící odborníky na tento region, kteří měli pracovat jako diplomaté, poradci v kubánských státních podnicích, ale i jako špioni.⁸⁹

V polovině roku 1959 Kubánci řešili viditelně se zhoršující vztahy s Bílým domem tím, že hledali nová ekonomická odbytiště především pro cukr, jehož největším dovozcem byly právě Spojené státy. Z toho důvodu vyslal Fidel „Che“ Guevaru v červnu na jeho první diplomatickou cestu na východ, i když o skutečných motivech vyslání existují dodnes dohady.⁹⁰ Oficiálním smyslem zmise dobré vůle bylo prozkoumat obchodní možnosti v Evropě, Africe i Asii (celkem navštívil Egypt, Indii, Japonsko, Indonésii, Srí Lanku, Pákistán, ale i vůbec poprvé zavítal do socialistické země – Jugoslávie). Letní měsíce roku 1959 jsou ve vztahu k SSSR důležité v tom, že se jednalo o okamžik, kdy se vládní představitel nové, revoluční kubánské vlády poprvé oficiálně setkal se zástupcem východního bloku. Kromě toho, že si Guevara během čtrnáctidenního pobytu v Egyptě vytvořil pevné pouto s prezidentem Gamalem Násirem, jak poznamenává Jorge Castañeda,⁹¹ navázal kontakty i se sovětským velvyslancem v Káhiře. Není bez zajímavosti, že návštěvu u sovětského ambasadora zprostředkoval československý titulář Arnošt Karpíšek.⁹² Výsledkem setkání obou

⁸⁸ KATZ, N. Mark, The Soviet-Cuban Connection, in: *Internal Security*, Vol. 8, No. 1, Summer, 1983, s. 88–91.

⁸⁹ GOTT, R., Cuba..., s. 181.

⁹⁰ Mnozí historikové poukazují na to, že podnětem pro vyslání Ernesta Guevary na tak vzdálenou a dlouhou cestu mohla být snaha Fidela Castra o upevnění jeho postavení zejména v řadách vojska. Objevují se i náznaky, i když spíš nepravděpodobné, že Fidel mohl chtít získat prostor pro sblížení se s Washingtonem. Srov. QUIRK, R., c. d., s. 275–277; CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 160–161; REID-HENRY, S., c. d., s. 185–190; DE TOLEDO, Lucía Álvarez, *The Story of Che Guevara*, London 2010, s. 256–261; ANDERSON, J. L., c. d., s. 423.

⁹¹ CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 161.

⁹² „Styky ČSR – Kuba“, Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (dále jen AMZV), f. TO-T Kuba 1955–1959; BORTLOVÁ, Hana, *Československo a Kuba v letech 1959–1962*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2011, s. 41.

představitelů byl kontrakt na nákup půl milionu tun cukru. Sama o sobě to nebyla nijak významná obchodní transakce, neboť stejné množství Kreml nakupoval i od Batisty po přerušení diplomatických styků, důležitější bylo, že proces sbližování se dal do pohybu a sovětský zájem o největší karibský ostrov byl probuzen.⁹³

Krátce po návratu Guevary (8. září)⁹⁴ přijel na ostrov 1. října 1959 úředník sovětského ministerstva zahraničí, ve skutečnosti agent KGB Alexandr Alexejev, který na možnost vstoupit na kubánskou půdu čekal už od ledna. „[Kubánci] mi do pasu natiskli – ‚korespondent TASSu‘,“ řekl Alexejev později, „sdělili mi, že tak učinili proto, že se stále obávali pozvat oficiálního představitele Sovětského svazu.“⁹⁵ Alexejev pobýval za občanské války ve Španělsku, proto plynne hovořil španělsky. Jeho úkolem bylo zmapovat situaci na Kubě a podávat do Moskvy zprávy. Velmi kladně hodnotil „Che“ Guevaru, o němž hovořil jakožto o „téměř komunistovi“,⁹⁶ pochvaloval si i přijetí u Fidela Castra a spřátelil se s ředitelem Úřadu pro agrární reformu (*Instituto Nacional de Reforma Agraria*, INRA) Núñezem Jiménezem, s nímž se dohodl na uspořádání sovětské vědeckotechnické a kulturní výstavy, aby „před očima kubánského lidu vyvrátil americká tvrzení o sovětské zaostalosti“.⁹⁷

Chruščov se chopil příležitosti využít výstavy⁹⁸ ke sblížení nejen s revoluční vládou, ale i s kubánskými obyvateli, pro něž představoval východní blok stále velkou neznámou, a k jejímu zahájení vyslal v únoru 1960 prvního

⁹³ GOTT, R., *Cuba...*, s. 182.

⁹⁴ Guevarovu cestu po celou dobu pozorně sledovala americká strana. John Anderson uvádí, že Guevarovým úkolem bylo udržet jednání se Sověty v takové tichosti, jak to jen půjde. Srov. ⁹⁴ ANDERSON, J. L., c. d., s. 428. Jak dokládá korespondence mezi zástupcem ředitele Zpravodajského a výzkumného odboru Gordona Arnesona, nepodařilo se Spojeným státům jednání se Sověty odhalit. Arneson pouze analyzoval celou tříměsíční Guevarovu cestu, přičemž poukazyval zejména na jeho dílčí úspěchy v jednotlivých zemích. Dále zdůraznil, že „Che“ v každé zemi pronášel projevy nepřátelské vůči Spojeným státům a obviňoval je z agrese vůči Kubě. Srov. FRUS, 1958–1960, Vol. VI, Cuba, s. 589–592.

⁹⁵ ANDERSON, J. L., c. d., s. 429.

⁹⁶ CASTAÑEDA, J., c. d., s. 171.

⁹⁷ FIALA, J., *Kubánská revoluce...*, s. 135; GOTT, R., *Cuba...*, s. 182; Blíže o osobě a příjezdu Alexejeva viz FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 25–31.

⁹⁸ „V pavilonu o rozloze 9000 m² předváděli Sověti opravdový vzorník svých vědeckých a technických vymožeností, od repliky Sputniku, první umělé družice Země, přes makety jaderných elektráren, traktory, zemědělskou a průmyslovou techniku, automobily až po všemožné harampádie, které mělo demonstrovat vysoký stupeň rozvoje, jakého Sovětský svaz dosáhl.“ Cit. dle: BOTÍN, V., c. d., s. 188–189.

náměstka předsedy Rady ministrů SSSR Anastáze I. Mikojana. Tato návštěva byla velmi významná, neboť s Chruščovovým náměstkem podepsal Fidel Castro 13. února vůbec první smlouvu, což se samozřejmě odrazilo i na vztahu s Bílým domem. Sovětský svaz se v ní zavázal od Kuby v příštích pěti letech k nákupu 5 milionů tun cukru (1 milion tun ročně) a zároveň, že poskytne Kubánské republice úvěr ve výši 100 milionů amerických dolarů⁹⁹ s velmi výhodným ročním úrokem 2,5 %, který Havana navíc splácela vývozem cukru za ceny vyšší, než byly ceny na světovém trhu. Krom toho Sovětský svaz vyvíjel nátlak, aby podobné smlouvy uzavřely i jeho satelity – brzy tak učinila NDR, Polská lidová republika a obchodní výměna s Československem byla tou dobou již také poměrně čilá.¹⁰⁰

Směřování Havany do sovětského tábora bylo od této chvíle již téměř neodmyslitelné a už o několik měsíců později (8. května 1960) ohlásil Fidel obnovení diplomatických styků se Sovětským svazem. Do Moskvy jel zastupovat kubánské zájmy někdejší vůdce Revolučního studentského hnutí Faure Chomón, který bojoval po boku „Che“ v Santa Claře, sovětským velvyslancem byl jmenován Sergej Kudrjavcev, veterán KGB. Alexandr Alexejev zůstal v Havaně jakožto první náměstek velvyslance a kulturní atašé, pod jeho tradičním krytím v KGB.¹⁰¹

Sovětský svaz poté navyšoval obchodní kontrakty, které vyjma jeho přímých satelitů následovala například i Čínská lidová republika, ale stále častěji také vystupoval na obranu Kubánské republiky. Dne 16. července 1960 sovětská tisková agentura například prohlásila, že Monroova doktrína, na niž se Spojené státy o dva dny dříve odkazovaly, „zemřela přirozenou smrtí; a jedinou věcí, jak s tím můžete naložit, je nebožtíka pohřbít“.¹⁰² Fidel se na oplátku svou rétorikou stále blížil sovětské ideologii, když nejprve prohlásil sám sebe za marxistu-

⁹⁹ Havana původně očekávala úrok ve výši 500 milionů USD. Srov. FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 39.

¹⁰⁰ „Koncepce styků ČSR s Kubou – materiál pro kolegium“, čj. 025.432/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I; BOTÍN, V., c. d., s. 189.

¹⁰¹ ANDERSON, J. L., c. d., s. 465–466; CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 173.

¹⁰² GOTT, R., Cuba..., s. 235; *Prohlášení TASS k Monroově doktríně z 16. července 1960*, in: Dokumenty a materiály k otázce Latinské Ameriky, Ministerstvo zahraničních věcí, Praha 1962, s. 338–341.

leninistu¹⁰³ a v souvislosti s nezdařenou invazí v Zátocě svíní definitivně prohlásil, že kubánská revoluce má „socialistický charakter“.¹⁰⁴

Na konci roku 1960 – ještě před přerušением diplomatických styků s Washingtonem – hodnotilo československé velvyslanectví v Havaně, že mezi zeměmi socialistického tábora a revoluční kubánskou vládou lze hovořit už o naprosto přátelských vztazích. Depeše z 5. prosince 1960 však rovněž obsahuje text o tom, že je „třeba mít na vědomí, že vůči všemu sovětskému, komunistickému a lidovědemokratickému [na Kubě – pozn. V. K.] byla a ještě částečně je v důsledku dlouholeté propagandy USA velká nedůvěra až obava. Zejména SSSR se mnoho lidí bálo a odmítalo jakékoliv rozhovory o socialismu, natož o komunismu“.¹⁰⁵ Působí však více než paradoxně, že československý titulář poukazuje také na fakt, že Kubánci začínali již v této době dělat rozdíly mezi jednotlivými zeměmi východního bloku, neboť „se zdá, že ne všechny země naší [socialistické – pozn. V. K.] soustavy přistupovaly vždy ke Kubáncům s úmyslem skutečně pochopit potřeby kubánské revoluce a pomoci jí. Některá jednání našich přátel [...] dělala na Kubánce dojem výlučně obchodního partnera, na kterém by bylo možno vydělat“.¹⁰⁶ Mezi takové země řadí velvyslanec Maďarsko, Polsko, Rumunsko či Bulharsko. Na druhé straně je vyzdvížena úloha SSSR a ČLR. Tím článkem, který ale hrál prostředníka mezi Kremlem, zprostředkoval řadu setkání a plnil jakýsi most do sovětského tábora, bylo Československo.

¹⁰³ Dne 1. prosince 1961 Castro vystoupil u příležitosti výročí přistání *Granmy* u kubánských břehů a v několikahodinovém projevu mimo jiné pronesl: „S naprostým uspokojením a odhodláním zde prohlašuji, že jsem marxista-leninista a toto přesvědčení si zachovám do osledního dne života.“ QUIRK, R. E., c. d., s. 438.

¹⁰⁴ GOTT, R., Cuba..., s. 246.

¹⁰⁵ „Mimořádná politická zpráva č. 19 – Kuba a styky se zeměmi soc. tábora“, čj. 078/60-PV/šá, ze dne 5. prosince 1960, AMZV, f. ZÚ Havana, 1945–1965, s. 1.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 2.

3. Koncept československo-kubánských vztahů

Československo, jako stát silně vývozní, nemůže zůstat stranou tohoto zápasu [vytváření obchodních aktivit v Latinské Americe], nechce-li poškodit vlastní zájmy a ohrozit své možnosti vývojové v budoucnosti, nýbrž jest nuceno silou věcí dobývat si, udržovat a rozšiřovat svoje místo na jihoamerickém slunci a tím zajišťovat svoji budoucnost v soutěži světové.

Vlastimil Kybal¹⁰⁷

ČESKOSLOVENSKO A LATINSKÁ AMERIKA¹⁰⁸

Velká část nezávislých států jihoamerického subkontinentu spadala prakticky až do první světové války do výrazného ekonomického vlivu Velké Británie. Vyjma Argentiny, v níž si Britové udrželi dominantní pozici až do třicátých let 20. století, vystřídal britské impérium – jakožto ekonomického partnera – ve většině latinskoamerických zemí Spojené státy americké.¹⁰⁹ Jejich investice do jižní části amerického kontinentu stouply z 1,649 miliard dolarů v roce 1914 na 2,406 miliard dolarů v roce 1919.¹¹⁰ Přestože o výraznější ekonomické vazby na jižní části západní polokoule měly zájem i další evropské země – mezi nimi vyčnívalo zejména císařské Německo, jež se svými regionálními ambicemi zašlo

¹⁰⁷ KYBAL, Vlastimil, *Po československých stopách v Latinské Americe*, Olomouc 2003, s. 11.

¹⁰⁸ Z nejnovějších prací, které se zabývají vztahem Československa s Latinskou Amerikou obecně, je nutné zmínit práci autorského kolektivu OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, *Las relaciones entre Checoslovaquia y América Latina 1945–1989 en los archivos de la República Checa*, in: *Ibero-Americana Pragensia Supplementum*, č. 38 Praha 2015. Přestože titul vymezují roky 1945–1989, autoři stručně analyzují i počátky kontaktu českých zemí, potažmo Československa s jednotlivými zeměmi Latinské Ameriky s důkladným bibliografickým přehledem československé provenience.

¹⁰⁹ Srv. BULMER-THOMAS, Victor, *British Trade with Latin America in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, in: *Occasional Papers*, No. 19, University of London, Institute of Latin American Studies, London 1998, s. 1–2. Dostupné in: http://peruembassy-uk.com/peru_uk_relations/bulmerthomas.pdf [cit. 9. 9. 2015].

¹¹⁰ Srv. KLÍMA, J., *Dějiny Latinské Ameriky...*, s. 297.

dokonce ještě mnohem dále –,¹¹¹ žádná z nich neměla bezprostředně po válce k tomuto záměru dostatek prostředků. Už vůbec ne nově vzniklé Československo.

Mladý stát ve střední Evropě měl přesto ale na latinskoamerický subkontinent nezanedbatelné vazby. Do řady zemí Latinské Ameriky první Češi pronikali s jezuitskými misemi již v 17. a 18. století¹¹² a několik z nich zde není zapomenuto ani dnes.¹¹³ Výraznou českou stopu zanechal například v Bolívii český přírodovědec Tadeáš Haenke (1761–1816), na Kubě a v Mexiku zase významný botanik Benedikt Roezl (1824–1885) a mnoho dalších.¹¹⁴ Početněji se začali Češi a Slováci stěhovat do jihoamerických zemí ale až ve druhé polovině 19. století, přičemž největší pozornost Středoevropanů na sebe přitahovaly hospodářsky nejrozvinutější země Argentina a Brazílie.¹¹⁵ Přestože nejvíce vystěhovalců mířilo spíše do Severní Ameriky, kam proudily vlny emigrantů i z jiných částí světa, po zavedení kvótového systému americkou vládou¹¹⁶ v květnu 1921 a vydání zákona o imigraci roku 1924 byla velká část lidí

¹¹¹ Šifrovaná depeše ministra zahraničí Arthura Zimmermanna německému vyslanci v Mexiku Heinrichu von Eckardtovi z 16. ledna 1917, v níž Němci nabízelí Mexiku za vstup do války proti USA Arizonu, Nové Mexiko a Texas. Srov. například TUCHMAN, Barbara W., *The Zimmermann Telegram. America Enters the War, 1917–1918*, New York 2014.

¹¹² KYBAL, V., Po československých stopách..., s. 29, 33.

¹¹³ Detailnější osudy českých a slovenských jednotlivců, kteří po sobě zanechali v Jižní Americe výraznější stopu, podal kolektiv autorů pod vedením profesora Josefa Polišínského v práci *La emigración checoslovaca a América Latina, 1649–1945: Problemas y Fuentes*. Jahrbuch für Geschichte von Staat, Wirtschaft u. Gesellschaft Lateinamerikas, Band 13, Köln – Wien 1976; POLIŠENSKÝ, J., Prameny a problémy dějin českého a slovenského vystěhovalectví do Latinské Ameriky, in: *Český lid*, roč. 68, 1981, č. 1, s. 3–8.; případně rovněž KAŠPAR, Oldřich, Přírodovědec Tadeáš Haenke a počátky českého vystěhovalectví do Latinské Ameriky, in: *Češi v cizině*, 1986, č. 1, s. 165–178.

¹¹⁴ Srov. VASILJEV, Ivo, Vystěhovalectví Čechů a Slováků do Latinské Ameriky před druhou světovou válkou, in: *Český lid*, roč. 73, 1986, č. 4, s. 239.

¹¹⁵ OPATRŇÝ, Josef, Česká emigrace do Latinské Ameriky, in: *Historický obzor*, roč. 10, 1999, č. IX.–X., s. 215. Brazílie dokonce aktivně prováděla v Evropě v padesátých letech velkou agitaci k vystěhovalectví – srov. viz DUBOVICKÝ, Ivan, Krajanská kolonie Presidencia Roque Saenz Peña: Příspěvek k počátkům českého vystěhovalectví do Argentiny, in: *Češi v cizině*, č. 2, 1987, s. 142, 173.

¹¹⁶ Zákon stanovil roční kvótu pro množství přistěhovalců každého národa, jež činila 3 % z celkového počtu příslušníků dané národnosti žijící v USA. Zákon, vydaný o tři roky později, roční kvótu snížil na 2 %, takže na Československo ročně připadlo 3 073 lidí. Srv. JIRÁNEK, Tomáš, *Československo a jeho styky s Latinskou Amerikou mezi válkami*, Filosofická fakulta University Karlovy, magisterská práce, Praha 1988, s. 14.

přeposílána do Latinské Ameriky.¹¹⁷ Takže zatímco počty přistěhovalců v USA ročně výrazně klesaly (v roce 1914 celkem 1 218 480 lidí, ale roku 1934 už jen 29 470 lidí),¹¹⁸ Latinská Amerika se stávala – vzhledem ke své blízké geografické poloze ke Spojeným státům – jakousi „čekárnou“ na vstup do Severní Ameriky. Ve výsledku to znamenalo, že Čechoslováků se koncem třicátých let minulého století nacházelo v Argentině už kolem 30 000, v Brazílii zhruba 7000 a v Paraguayi přibližně 1000.¹¹⁹

Vedle pouhého přesunu osob migrace souvisela rovněž se šířením dané kultury v cílové zemi. Čeští a slovenští krajané byly v tomto duchu poměrně výrazní a v zámořských krajanských koloniích (tou vůbec největší v celé Latinské Americe byla kolonie v severoargentinském městečku Presidencia Roque Sáenz Peña v agentinské provincii Chaco) vytvářeli krajanské spolky, zakládali české i slovenské školy, vydávali časopisy apod. To vše rozšiřovalo povědomí o Latinské Americe i v mladém Československu.

Co se pak politických a ekonomických vztahů v obecném základu Československa směrem k Latinské Americe týče, tak po této stránce měla mladá republika díky postavení v rámci habsburské monarchie silný potenciál. Po hospodářské stránce byla sice nejsilnějším nástupnickým státem, jenž zdědil až 70 % průmyslu Rakousko-Uherska, ovšem jeho přirozená odbytiště v rámci bezcelního vnitřního trhu soustátí se snížila na čtvrtinu,¹²⁰ navíc v poválečných letech vyvstaly před Prahou mnohem závažnější problémy. V letech bezprostředně následujících po první světové válce směřovaly první kroky samostatné československé politiky zcela logicky nejprve k určení a zabezpečení

¹¹⁷ DUBOVICKÝ, I., *Krajanská kolonie...*, s. 147.

¹¹⁸ JIRÁNEK, T., *Československo...*, s. 14.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 15. Při výčtu počtů krajanů na západní polokouli je však potřeba brát zmíněná čísla pouze jako orientační, neboť výčty se u jednotlivých autorů dosti liší, navíc je potřeba zohlednit skutečnost, že na jedné straně rakouskouherské konzulární úřady nejevily o naše přistěhovalce zájem a na straně druhé se v úředních statistikách cílových zemí často objevuje jako země původu Rakousko, potažmo Rakousko-Uhersko i pro imigranty nepochybně z českých zemí. Nelze proto leckdy spolehlivě určit, šlo-li o lidi české národnosti, či Němce, kteří žili v českých zemích. Srv. OPATRŇÝ, Josef, *Česká emigrace...*, s. 216; DUBOVICKÝ, I., *Krajanská kolonie...*, s. 147.

¹²⁰ JIRÁNEK, T., *Československo...*, s. 54.

hranic a k zajištění mezinárodního postavení republiky.¹²¹ Československo navíc směrem k jihoamerickému subkontinentu nemohlo ani ihned navázat na výraznou kontinuitu rakousko-uherského zahraničního obchodu. Ve srovnání se západoevropskými zeměmi byl totiž zahraniční obchod habsburské monarchie celkově méně rozvinutý. „Podle odhadu procházelo exportem jen 7 % hrubého domácího produktu, zatímco v Německu nebo Francii to bylo přibližně 15 % a v evropském průměru 12 %. V roce 1908 dosahoval podíl Rakouska-Uherska na světovém obchodu 3,3 %, tj. zhruba tolik jako podíl Ruska a Itálie (britský podíl byl 17 %, německý 12 % a francouzský 9 %).“¹²²

Svůj politický zrak začalo přesto Československo obracet na západní břehy Atlantského oceánu už ve dvacátých letech. Jako první latinskoamerickou zemí, s níž uzavřelo diplomatické styky, byla Brazílie (29. června 1920). O pět let později měla Praha navázané diplomatické styky se sedmi jihoamerickými zeměmi a v roce 1930 již se třinácti.¹²³ Po obchodní stránce se však Československo poměrně dlouho drželo svých tradičních odbytišť, tedy zejména tzv. nástupnických států po rozpadlé habsburské monarchii a v Latinské Americe hledalo odbyt především pro tradiční sklo, slad, zemědělské stroje, strojové vybavení cukrovarů či pivovarů a textil.¹²⁴ Mezi průkopníky československého hospodářského pronikání do Latinské Ameriky v meziválečném období patřila především firma Baťa, jež po celé západní hemisféře¹²⁵ založila hned několik filiálek a jejíž šéf Jan A. Baťa se dokonce natrvalo usadil v Brazílii poté, co musel

¹²¹ ZBOŘIL, František, *Československá a česká zahraniční politika: Minulost a současnost*, Praha 2010, s. 57.

¹²² PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. I. díl: Období 1918–1945*, Brno 2004, s. 52.

¹²³ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918–1985*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1987, passim.

¹²⁴ Podrobněji k problematice ekonomických vztahů Československa s Latinskou Amerikou v tomto období viz NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří, *El Exportador Checo más Importante de Máquinas Agrícolas a América Latina (1918–1938)*, in: *Ibero-Americana Pragensia* XXIV, 1990, s. 261–277; TÍŽ, *Máquinas Agrícola Checas para América del Sur*, in: *Ibero-Americana Pragensia*, XXIII, 1989, s. 79–98.

¹²⁵ Baťův koncern dosáhl tak rozsáhlé obchodní sítě, že v polovině roku 1938 zaměstnával celkem 65 064 osob, z čehož 23 250 zaměstnanců tvořily zahraniční filiálky. Srv. LEHÁR, Bohumil, *Dějiny Baťova koncernu 1894–1945*, Praha 1960, s. 231.

v roce 1939 opustit Spojené státy.¹²⁶ Samostatnou položku v československém zahraničním obchodu tvořily zbraně a díky firmám Škoda Plzeň, Zbrojovka Brno či Českomoravská Kolben-Daněk se Československo stalo v meziválečném období jedním z nejvýznamnějších světových exportérů v této oblasti.

Zatímco ve dvacátých letech se české podniky směrem do Latinské Ameriky zaměřovaly spíše na nevojenský materiál (stavební stroje, lokomotivy, lihovary atd.), od třicátých let se nejžádanějším obchodním artiklem z Československa stávaly zbrojní zakázky. V roce 1934 proudilo do Jižní Ameriky téměř 20 % všech exportovaných zbraní z ČSR.¹²⁷ Zřejmě nejznámějšími případy podobných kontraktů se staly dodávky spojené s misemi divizního generála Vojtěcha Klecandy v Kolumbii v polovině třicátých let, jejímž cílem byla pomoc při modernizaci kolumbijské armády, a generála Viléma Plačka v Bolívii, spojená s krvavou válkou mezi Bolívií a Paraguayí o území Chaco Boreal (1932–1935).¹²⁸ V pozdějších letech se staly známé dodávky československých zbraní do Guatemaly, což nakonec přispělo – jako americká záminka – ke svržení režimu Jacoba Arbenze v roce 1954.¹²⁹ V období studené války se staly světově známými dodávky československých zbraní na Kubu.

Latinská Amerika byla pro zbrojní obchod třicátých let velmi příhodným místem, jelikož subkontinent se na jedné straně vyhnul přímému kontaktu s devastací spojenou s první světovou válkou, na straně druhé to znamenalo, že celá oblast neprošla válkou vynucenou reformou a modernizací armády, což s sebou neslo nutnou potřebu přezbrojit, umocněnou četnými mezinárodními

¹²⁶ Hodnota Baťových podniků pouze v Brazílii činila roku 1942 skoro jeden milion liber šterlinků, viz AMZV. Londýnský archiv-dův. Baťa, 1291/42. Zpráva dr. Noska MZV v Londýně z 12. října 1942, citováno dle NÁLEVKA, Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, Praha 1972, s. 83–84.

¹²⁷ BOUČEK, Jaroslav, *Zbrojní obchody Škodových závodů v Latinské Americe*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, rigorózní práce, Praha 1980, s. 21.

¹²⁸ Vzhledem k tomu, že do tzv. války o Gran Chaco vstoupilo i Československo, lze k tématu dohledat několik rozsáhlejších prací i v českém jazyce: BAŽURA, Bohumil, *Československé zbraně a diplomacie ve válce o Gran Chaco*, in: *Sborník historický*, 24, 1976, s. 137–185; POLIŠENSKÝ, Josef a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, Praha 1979, s. 475–480, 491–493; JIRÁNEK, T., *Českoslovenští důstojníci ve válce o Gran Chaco*, in: *Historie a vojenství*, roč. 43, 1994, č. 4, s. 40–49; poměrně rozsáhlý prostor věnuje Chacu JIRÁNEK i ve své magisterské práci *Československo a jeho styky s Latinskou Amerikou mezi válkami*, s. 99–110.

¹²⁹ OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, c. d., s. 9.

konflikty. Vzájemný obchod Československa s Latinskou Amerikou výrazně narušila hospodářská krize z přelomu dvacátých a třicátých let. Nepříznivý stav měla změnit Českoslovenko-latinskoamerická obchodní komora, založená v roce 1935 a vedená Josefem Kubálkem, jež odhadovala, že subkontinent má potenciál stát se odbytištěm až pro 750 milionů korun.¹³⁰ Významný československý historik románského světa Vlastimil Kybal¹³¹ – od roku 1919 také diplomat – shrnul význam Latinské Ameriky pro Československo v úvodu své přednášky „Po československých stopách v Latinské Americe“, již pronesl na slavnostním valném shromáždění České akademie věd a umění 25. ledna 1935: „Na první pohled mohla by se tato otázka zdát exotickou vzhledem k velkým vzdálenostem onoho kontinentu od naší vlasti a snad i dosti prázdnou nebo méně důležitou s ohledem na dosavadní styky spíše sporadické, více méně náhodné a naprosto nesouvislé. Připouštím tuto námitku, pokud se týče minulosti, ačkoli právě můj výklad má ukázat, že ani svět tak vzdálený a odlišný, jako jest jižní a střední Amerika, nezůstal zcela cizí politicky nesvobodnému člověku českému od 17. do 20. století, avšak neuznávám námitku o podřízenosti nebo dokonce bezúčelnosti našich styků s Amerikou španělsky a portugalsky mluvící čili s kontinentem evropské civilisace, jenž zabírá 20 samostatných států o rozloze 191,4 milionů km² se 111,5 miliony lidí [...] latinská Amerika tvoří velkou jednotu kulturní, která spočívá na společné vůdčí rase, jazyku, náboženství a na společné minulosti, a jako taková jest přese všecek americký nacionalism částí evropské kultury, na jejímž budoucím vývoji jsou interesováni všichni národové evropští a tudíž i národ náš.“¹³²

Stále silnější konkurence Spojených států, Velké Británie, Japonska a zejména Německa vytlačovala ale československý obchod i nadále; mnichovské události a s definitivní platností pak 15. březen 1939 znamenaly na dlouhou dobu konec všech obchodních aktivit Československa v jižní části amerického kontinentu. K 15. březnu 1939 měla ČSR v zahraničí celkem 35 vyslanectví

¹³⁰ KUBÁLEK, Josef, *Československo a jeho soutěž v Latinské Americe*, Praha 1936, s. 24, citováno dle ROUČ, Vít, *Vztahy Československa a andských států Latinské Ameriky*, in: *Historický obzor*, roč. 12, 2001, č. IX.–X., s. 224.

¹³¹ Blíže o životě Vlastimila Kybala viz DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013, s. 136–137.

¹³² KYBAL, V., *Po československých stopách...*, s. 27.

a 38 konzulátů (15 generálních konzulátů, 22 konzulátů a 1 misi s tiskovou kanceláří v Ženevě). Po 16. březnu nebylo Německu předáno (podle telegrafického příkazu ministra téhož dne) 22 zastupitelských úřadů, z toho 6 vyslanectví, 15 konzulátů a 1 tisková kancelář.¹³³ Během několika dnů tak sice zanikla dvě dekády let budovaná síť čs. vyslanectví v Latinské Americe,¹³⁴ ale na druhé straně řada latinskoamerických států neuznala protektorát Čechy a Morava¹³⁵ ani Slovenský štát a exilová československá vláda začala s obnovováním diplomatických styků hned následující rok.

V období druhé světové války (nejen) výrazně rezonovalo jméno Československé republiky napříč Latinskou Amerikou ještě jednou – v souvislosti s tragickým osudem obce Lidice jakožto odplatou za atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v červnu 1942, tzv. Heydrichiády. Reakce odporu a nesouhlasu vůči tomuto mimořádně zavrženíhodnému činu jsou známy sice po celém světě, ale právě v jižní části amerického kontinentu rezonovala tato událost velice silně. Po zjištění zprávy o zničení obce začali lidé napříč zeměmi pojmenovávat své děti „Lidice“, přejmenovávat na počest vyhlazené středočeské obce městské čtvrti (Mexiko), náměstí (Kuba), školy, parky i celá města (Kuba) či budovat pomníky k uctění památky obětí (Peru, Uruguay).¹³⁶

Přestože se exilová československá vláda snažila – zejména prostřednictvím vlivu USA – o obnovení styků s jednotlivými zeměmi Latinské Ameriky, a přestože mělo Československo za uplynulé dvě dekády samostatné existence kde na tomto poli navázat, ne všude se tento proces skutečně zdařil. Zatímco Mexiko například obnovilo diplomatické styky s Benešovou exilovou vládou již 26. března 1942, státy jako Peru, Chile, Haiti atd. následkem poválečných politických změn v Československu diplomatické styky

¹³³ ZBOŘIL, F., c. d., s. 158–159.

¹³⁴ Blíže o způsobech předání jednotlivých zastupitelských úřadů do německých rukou viz například NÁLEVKA, V., *Československo...*, s. 30–31.

¹³⁵ Například pro Mexiko bylo překvapením i předání československého vyslanectví do německých rukou. Viz NÁLEVKA, V., *Československo...*, s. 51–52.

¹³⁶ HAVLŮJOVÁ, Gabriela, *Lidice po Lidicích*, Kladno 2014, s. 11–14; OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, c. d., s. 120, 224.

s Černínským palácem na dlouhou dobu přerušily.¹³⁷ Fakt, že Latinská Amerika a Praha se během studené války nacházely na opačné straně pomyslné hranice, se jistě odráží rovněž v tom, že i poté, co padly překážky k jejich narovnání v devadesátých letech minulého století, tento region je stále na periferii politických i hospodářských zájmů České republiky

ČESKOSLOVENSKO A „AMERICKÁ“ KUBÁNSKÁ REPUBLIKA (1918–1952/59)

Od Prahy sice více než osm a půl tisíc kilometrů vzdálená Kuba nebyla pro Československo neznámou zemí. O emancipačních snahách tehdy ještě španělské kolonie v Karibiku průběžně informovaly na konci 19. století českou veřejnost například *Pražské listy* a několik našich krajanů ze Spojených států se dokonce účastnilo americko-španělského konfliktu od dubna do července 1898, na jehož konci se Kuba vymanila z područí Madridu.¹³⁸

V době vzniku samostatného Československa na sklonku první světové války Kuba spadala naopak do výlučného amerického vlivu, což nad vše jiné nejlépe dokládá příklad tzv. Plattova dodatku z roku 1901 (viz předchozí kapitola). Není proto žádným překvapením, že největší ostrov Karibiku sledoval zahraniční politiku svého severního souseda poté, co Washington nejdříve uznal a po válce (červen 1919) navázal diplomatické styky s Československem. Dne 4. listopadu 1918 také Kuba – tehdy vedená prezidentem Mariem Garcíou Menocalem – oficiálně uznala existenci samostatné Československé republiky.¹³⁹

¹³⁷ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1987, passim.

¹³⁸ Srv. NÁLEVKA, Vladimír, *Karibská krize*, Praha 2001, s. 153. Počátkem dvacátých let například Česká grafická unie přiblížila veřejnosti osobní zážitky z americko-španělského konfliktu knihou CARLÉ, Erwin, *Na polepšenou v Americe II*, překlad Rudolf Pazderník, Praha 1923, 125 s. Z pozdějších odborných prací o tomto konfliktu viz například OPATRŇÝ, Josef, *Španělsko a USA v zápase o Kubu*, Praha 1978, s. 183, TÝŽ, *Malá skvělá válka...*

¹³⁹ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1987, s. 95.

Učinila tak jako vůbec první země celé Latinské Ameriky, dokonce před mnohem významnějšími budoucími partnery – Brazílií, Argentinou či Mexikem.

O dva roky později adresovalo československé vyslanectví v Paříži 15. listopadu tamnímu kubánskému vyslanectví nótu se žádostí o udělení *agrémentu* pro našeho diplomata dr. Bedřicha Štěpánka, jenž byl designován jako československý vyslanec v USA a vzhledem k již zmíněné provázanosti politiky Washingtonu a Havany měl být rovněž pověřen diplomatickým zastupováním Československa na Kubě. Dne 23. listopadu 1920 tlumočilo kubánské vyslanectví v Paříži souhlas své vlády s přijetím dr. Štěpánka jako mimořádného a zplnomocněného vyslance ČSR, což je považováno za oficiální navázání diplomatických styků mezi Kubou a Československou republikou.¹⁴⁰ V české literatuře je ovšem možné leckdy jako datum navázání styků mezi oběma zeměmi nalézt jiné datum, což je způsobeno tím, že Bedřich Štěpánek své pověřovací listiny v Havaně nikdy neodevzdal.

Štěpánek byl někdejší tajemník „Maffie“ (českého domácího odboje během první světové války) a jednou z významných osobností, jež se zasloužila o vznik republiky a stála u zrodu československého ministerstva zahraničních věcí (zastával i funkci zástupce ministra Edvarda Beneše). Roku 1920 nastoupil jako první československý vyslanec v USA, ale „po poměrně krátkém působení byl v důsledku obvinění svých podřízených uznán vinným, že porušil pravidla o ‚svědomitém konání úředních povinností‘, přestože prokázal, že mnohá obvinění nemají opodstatnění. Zklamáný postojem kolegů a celkovými poměry na ministerstvu podal již v roce 1923 rezignaci, usadil se v USA a stáhl se z veřejného života“.¹⁴¹ Prvním akreditovaným vyslancem na Kubě – pověřeným zastupovat československé zájmy na ostrově z Washingtonu, kam nastoupil jako vyslanec v říjnu 1925 – se tak stala až další výrazná postava československé

¹⁴⁰ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1987, s. 95.

¹⁴¹ DUBOVICKÝ, Ivan, *Bedřich Štěpánek (1884–1943)*, in: [http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/osobnosti_v_historii/bedrich_stepanek\\$2548.html?action=setMonth&year=2049&month=8](http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/osobnosti_v_historii/bedrich_stepanek$2548.html?action=setMonth&year=2049&month=8) [cit. 20. září 2015]. Dále o životě Bedřicha Štěpánka a především této záležitosti viz například DEJMEK, J., c. d., s. 238–239; NECHVÁTAL, Martin, Záležitost washingtonská: Bedřich Štěpánek a skandální počátky československo-amerických vztahů, in: *Dějiny a současnost*, roč. 19, 1997, č. 3, s. 40–43.

diplomacie a první poválečný premiér (1945–1946) Zdeněk Fierlinger, jenž odevzdal své pověřovací listiny v Havaně 31. ledna 1927.¹⁴² Ještě předtím byl ale v roce 1924 v Havaně zřízen československý honorární generální konzulát, který zde působil až do roku 1948. Kubánská republika zřídila svůj generální konzulát v Praze v prosinci 1925 (generálním konzulem byl Richardo y Arrendondo), ale už v roce 1932 jeho provoz ukončila.¹⁴³

Prvorepublikový obchodní ruch mezi Československem a Kubou nebyl až do třicátých let minulého století nikterak čilý. Nejlépe to dokazuje skutečnost, že v letech 1920–1931 nebyla obchodní výměna s touto ostrovní republikou registrována samostatně, ale pouze spolu s Haiti a Dominikánskou republikou.¹⁴⁴ Celková výměna zboží mezi Československem a touto trojicí ostrovních zemí dosahovala ve zmíněných 12 letech celkem necelých 160 milionů Kč. Pro představu, jak malá částka to v porovnání s dalšími latinskoamerickými zeměmi byla: obchodní výměna s Argentinou ve zmiňovaném období (konkrétně rok 1925) činila během pouhého jednoho roku více než 505 milionů Kč.¹⁴⁵ Od třicátých let ovšem začínal obchod Československa s největším ostrovním státem Karibiku pozvolna růst. V roce 1932 už vzájemná výměna dosahovala výše téměř 12 milionů Kč a na samém sklonku tzv. první republiky (za rok 1937) to bylo již více než 26 milionů Kč.¹⁴⁶

¹⁴² *Průručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918–1985*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1987, s. 95.

¹⁴³ *Konzulární zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu v letech 1918–1974*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1974, s. 36; SEGEČOVÁ, M., c. d., s. 62.

¹⁴⁴ NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří, *Las relaciones comerciales entre Checoslovaquia, México y Centroamérica, 1918–1938 (Análisis de datos estadísticos) – 1ª parte*, in: *Ibero-Americana Pragensia*, roč. XXXV, 2001, s. 149.

¹⁴⁵ JIRÁNEK, T., *Československo...*, s. 69.

¹⁴⁶ Podrobný výčet obchodu Československa s jednotlivými zeměmi Střední Ameriky včetně podrobných informací o obchodovatelných komoditách v době první republiky viz NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří, *Las relaciones comerciales entre Checoslovaquia, México y Centroamérica, 1918–1938 (Análisis de datos estadísticos checoslovacos) – 1ª parte*, in: *Ibero-Americana Pragensia*, roč. XXXV, 2001, s. 137–175; TÍŽ, *Las relaciones comerciales entre Checoslovaquia, México y Centroamérica, 1918–1938 (Análisis de datos estadísticos checoslovacos) – 2ª parte*, in: *Ibero-Americana Pragensia*, roč. XXXVI, 2002, s. 153–183.

Přestože obchod s Kubou postupně vzrostl až do té výše, že zaujal mezi latinskoamerickými zeměmi 5. místo, potíží ve vzájemném obchodním styku spočívala v charakteru kubánské ekonomiky, jež byla zaměřena na monokulturní výrobu cukru. Československo – rovněž významný producent a exportér cukru – tak naráželo na výrazně zúženou nabídku komodit karibského ostrova, který se primárně snažil vyvážet právě cukr. V tomto ohledu k jisté spolupráci nutil v Praze sídlící úřad světového cukrového kartelu.¹⁴⁷ Přes snahy vyvážit vzájemný obchod byla ale československá strana výrazně aktivnější.¹⁴⁸ Praha do Karibiku vyvážela především slad, sklo a skleněné výrobky, bižuterii, výrobky ze železa, papír, textil a konfekční zboží atd. Kubánský dovoz pak tvořil především tabák, bavlna, koloniální zboží (káva, kakao), produkty z hovězí kůže a barviva.

V roce 1938 vzrůstající obchodní potenciál mezi Havanou a Prahou narušily dvě události. Tou první bylo zvýšení cla na dovážené československé zboží (11. dubna),¹⁴⁹ jehož dopad je ve statistikách československého zahraničního obchodu na první pohled zřetelný – způsobený pokles československého vývozu dosahoval téměř 50 %. Ta druhá událost, způsobená konferencí v německém Mnichově v září 1938, na jejímž základě tehdejší Československo ztratilo 30 % celkové rozlohy a více než třetinu populace, měla dopad daleko citelnější. Hospodářská stránka tzv. druhé Československé republiky byla následkem Mnichova výrazně zmrzačena, došlo k zániku mnoha exportních podniků a zahraničněpoliticky to pro Prahu znamenalo „přesun Československa do mocenskopolitické a hospodářské sféry Německa“.¹⁵⁰ Přestože Mnichov zasáhl do všech sfér československé společnosti konce třicátých let, pro námi sledované události měl ještě razantnější dopad 15. březen 1939, kdy začala násilná okupace českých zemí německými vojsky. (Dopad března 1939 na vztahy Československa a Latinské Ameriky obecně viz předchozí kapitola.)

Agresi nacistického Německa proti Česko-Slovensku odmítl americký státní department, vedený tou dobou Cordellem Hullem (ve funkci 1933–1944),

¹⁴⁷ OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, c. d., s. 10.

¹⁴⁸ Dle čs. statistik byl československý vývoz na Kubu například v roce 1935 téměř devatenáctkrát vyšší než dovoz, dle kubánské statistiky to bylo až osmadesátkrát. Srov. JIRÁNEK, T., Československo..., s. 83.

¹⁴⁹ JIRÁNEK, T., Československo..., s. 82.

¹⁵⁰ PRŮCHA, V. a kol., c. d., s. 425.

a na dekret Adolfa Hitlera ze 16. března, v němž oznamoval vznik protektorátu Čechy a Morava, rovněž odpověděla americká strana, že neuznává právní základ pro takovýto stav.¹⁵¹ Jak již bylo řečeno, kubánská zahraniční (nejen) politika následovala kroky Bílého domu a nebylo tomu jinak ani v březnu 1939, kdy kubánská strana odmítla okupaci českých zemí a nadále uznávala československé diplomatické zastoupení ve Washingtonu v čele s vyslancem Vladimírem Hurbanem.¹⁵²

Do roku 1939 žilo na Kubě v průměru jen něco kolem padesáti Čechoslováků – většinou řemeslníků a drobných obchodníků –, ale po vypuknutí druhé světové války směřovala nejen do Latinské Ameriky nová vlna emigrantů z právě vyhlášeného protektorátu Čechy a Morava (část imigrantů z této doby tvořili rovněž někdejší českoslovenští interbrigadisté ze Španělska). Počet krajanů na největším karibském ostrově se postupně ustálil zhruba na 150. Čerstvý příliv imigrantů, mnohem více svázaných s vlastí a s nadějami na návrat do své domoviny, výrazně oživil a povzbudil stávající krajany na ostrově, aby převzali

¹⁵¹ Srov. NĚMEČEK, Jan, *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*, Praha 2008, s. 381–412.

¹⁵² Vladimír Hurban zastupoval československé zájmy ve Washingtonu – nejprve v roli vyslance – od konce prosince 1936. V březnu 1939 odmítl předat svůj úřad do německých rukou a do Prahy hned 17. března napsal protest: „Včera, ve čtvrtek odpoledne [16. března] obdržel jsem radiogram z Prahy, nešifrovaný, nesoucí podpis bývalého ministra věcí zahraničních dr. Chvalkovského, od něhož jsem obdržel příkaz odevzdání legaci a konzuláty Československa diplomatické misi III. říše. Dnes ráno informoval jsem ministra věcí zahraničních v Praze kabelogramem, že neuznávám kapitulaci prezidenta Háchy před kancléřem Hitlerem, ježto ji pokládám za neústavní a že v důsledku toho odmítám předání diplomatické misi jakýkoli majetek Československé republiky. Podle ústavy republiky, každá územní změna státu musí být schválena Národním shromážděním československým hlasováním třípětinové většiny členů. Prezident nebo vláda nemají ústavního práva vzdáti se nějaké části československého území. Z tohoto důvodu dohoda podepsaná v Berlíně dne 15. března 1939 není platná. Přisahal jsem, že budu poslouchati zákonů Československé republiky. Nikdo nemá moci donutiti mne k tomu, abych jednal proti zákonům.“ Cit. dle NĚMEČEK, J., c. d., s. 382–383. Oficiální vztah Washingtonu k exilové vládě vedené dr. Benešem byl sice rezervovaný až do konce října 1942, kdy Bílý dům definitivně uznal exilovou vládu sídlící v Londýně; díky Hurbanově rezistenci vůči „německé“ Praze a tomu, že se později zapojil do zahraničního odboje, zůstaly ale zachovány československé kontakty vedle Spojených států nejen s Kubou, ale rovněž s Haiti a Dominikánskou republikou, kde od roku 1943 začal zastupovat čs. zájmy rovněž. Blíže o osobě Vladimíra Hurbana viz například DEJMEK, J., c. d., s. 95–96.

zdejší politickou iniciativu.¹⁵³ Až do prosince 1941, kdy Kuba oficiálně vyhlásila válku mocnostem Osy, byly aktivity tohoto druhu velmi limitované.

Celý proces sjednocení a tvorby organizace urychlila lidická tragédie z června 1942, jež podobně jako v několika dalších zemích západní polokoule, silně rezonovala na Kubě. Dokonce natolik výrazně, že si na Kubě živě připomínali lidickou tragédii ještě po čtvrt století.¹⁵⁴

Jak již bylo naznačeno, československá exilová vláda doznávala značných úspěchů na cestě ke znovunavázání diplomatických styků s mnoha latinskoamerickými státy už během válečných let (v roce 1943 se jí to zdařilo mimo jiné s řadou států Velké Kolumbie – Venezuelou, Ekvádorem, Kolumbií atd.). V případě Kuby byl vývoj obdobný a v roce 1942 (1. října) došlo v Havaně dokonce ke zřízení vyslanectví, do jehož čela se postavil chargé d'affaires a.i. Eduard Kühnl.¹⁵⁵ Československá legace v Havaně fungovala až do konce léta (31. srpna)¹⁵⁶ 1947, kdy bylo vyslanectví uzavřeno a diplomatickou agendu měl nadále zastávat československý velvyslanec ve Washingtonu Juraj Slávik,

¹⁵³ Srov. NÁLEVKA, Vladimír, *La colonia checoslovaca en Cuba durante la Segunda Guerra Mundial*, in: *Ibero-Americana Pragensia*, č. 4, 1970, s. 231–235.

¹⁵⁴ Vzpomínkový ceremoniál na lidickou tragédii si na Kubě postupně vytvořil dlouholetou tradici. Například ještě při pětadvacátém výročí vyhlazení obce se na ostrově konala celá řada připomínkových událostí. Sešlo se na 20 dívek, jež nesly jméno Lidice, vedle politických projevů a sešlostí se v kubánské televizi 9. června promítal film o Lidicích, kubánští umělci darovali své obrazy umělecké galerii v Lidicích, v médiích vyšly desítky článků a zpráv na toto téma apod. Srov. „Vzpomínkové akce na Kubě k 25. výročí vyhlazení Lidic“, 3. července 1967, AMZV, f. Politické zprávy ZÚ, Kuba 1967.

¹⁵⁵ Přestože mnohé materiály (například *Příručka o navázání diplomatických styků...*, s. 95–96; či OPATRŇÝ, J. – ZOUREK, M. – MAJLÁTOVÁ, L. – PELANT, M., c. d., s. 93) uvádějí, že první rezidenturu na Kubě řídil Kühnl ve funkci chargé d'affaires ad interim, Dejmek uvádí (*Diplomacie Československa II...*, s. 132), že vyslanectví řídil z pozice cda en pied. Rozdíly mezi oběma druhy vedoucích zastupitelských úřadů prakticky smazává Vídeňská smlouva o diplomatických stycích z roku 1961, jež nespecifikuje, zda cda je, nebo není a.i., respektive e.p., pouze ho uvádí ve třetí třídě klasifikace šéfů diplomatických misí. Důvodem je, že rozlišení mezi jednotlivými typy cda může nést politickou informaci, kterou si stát nemusí přát hostitelské zemi otevřeně sdělovat. Srov. HUBINGER, Václav, *Encyklopedie diplomacie*, Praha 2006, s. 72.

¹⁵⁶ „Koncepce styků ČSR s Kubou – materiál pro kolegium“ ze 17. května 1960, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

někdejší ministr vnitra československé exilové vlády. Slávik ovšem počátkem března 1948 na protest proti komunistickému převratu rezignoval¹⁵⁷ a další tři měsíce vedl ambasádu jako chargé d'affaires Josef Hanč. Následující řádný čs. velvyslanec ve Washingtonu Vladimír Outrata ovšem po udělení agrémentu kubánskou stranou (v květnu 1948) nenastoupil v roce 1949 svůj úřad v Havaně, jelikož mu z Prahy nebyly zaslány pověřovací listiny, čímž nebyly diplomatické styky mezi Prahou a Havanou ani z jedné strany nadále fakticky naplňovány.¹⁵⁸

Kurz československé politiky, nejen té zahraniční, výrazně ovlivnil únor 1948, kdy v Praze došlo k převzetí moci Komunistickou stranou Československa (KSČ). Tato skutečnost znamenala utvrzení mocenské sféry Sovětského svazu ve střední Evropě, což s sebou neslo skutečnost, že v Československu začali oficiálně působit sovětské poradci ve všech klíčových vládních i ministerských resortech a Praha na následující čtyři dekády ztratila možnost tvorby vlastní a nezávislé politiky.¹⁵⁹ O pár let později došlo i na Kubě k zásadní změně. Někdejší prezident, generál Fulgencio Batista y Zaldívar (poprvé ve funkci (1940–1944), se chopil s pomocí armády 10. března 1952 moci a svou vládu výrazně opřel o podporu Spojených států amerických. Pro Bílý dům byl rozhodující právě Batistův vztah ke komunistům, ale jeho nový ministr zahraničí Miguel Angel de la Campa kvitoval obavy amerického velvyslance na Kubě Willarda Beaulaca slovy: „[...] prozatímní vláda, i já osobně, uděláme vše, co bude dle práva možné, abychom eliminovali svobodu a privilegia, jakých si komunisté dosud na Kubě užívali.“¹⁶⁰ Když pak Batista navíc přerušil diplomatické styky se Sovětským svazem a naopak Trumanova administrativa již 27. března 1952 uznala novou kubánskou vládu, bylo o politické orientaci Kuby rozhodnuto zcela jasně.

¹⁵⁷ Srov. DEJMEK, J., c. d., s. 218–219.

¹⁵⁸ „Koncepce styků ČSR s Kubou – materiál pro kolegium“ ze 17. května 1960, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.; OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, c. d., s. 93. Podrobněji k životu československých vyslanců pověřených rovněž agendou v Havaně viz například DEJMEK, J., c. d., s. 218–219, 79–80, 515–516.

¹⁵⁹ Srov. s ZBOŘIL, F., c. d., s. 235–236.

¹⁶⁰ SCHOULTZ, L., That infernal little Cuban republic..., s. 49–50.

Hospodářské kontakty mezi Prahou a Havanou se už během roku 1955 vrátily na meziválečnou úroveň.¹⁶¹ Co se ale diplomacie týče, tak přestože první československý vyslanec komunistického režimu v Mexiku – Oldřich Kaisr¹⁶² – sondoval od roku 1951 možnost svého pověření na Kubě,¹⁶³ není žádným překvapením, že Moskvou řízená Praha nechala neaktivní vztahy s Havanou po březnovém převratu na ostrově zcela bez povšimnutí. A v jakémisi diplomatickém intermezzu, kdy vzájemné vztahy nebyly ani přerušeny, ani aktivně naplňovány, zůstaly i následujících téměř osm let. Až do dalšího převratu na Kubě, tentokrát vedeného Fidelem Castrem.

ČESKOSLOVENSKO A CASTROVA KUBA

Na tomto místě shledávám zcela nutným zmínit skutečnost, že detailní vztahy Československa s revoluční Kubou zásadním způsobem zpracovala ve své monografii *Československo a Kuba v letech 1959–1962* Hana Bortlová (2011). Přestože se jedná o zdaleka nejpodrobnější a nejnovější publikaci shrnující kooperaci těchto zemí z přelomu padesátých a šedesátých let, považuji za nutné alespoň zásadní okamžiky ze zmiňovaného období uvést i zde, jelikož počátek šedesátých let byl základním kamenem v budování pevného svazku socialistických zemí v čele právě s Československem a SSSR s Castrovou Kubou; a pro námi sledované události to mělo zásadní význam rovněž. Neanalyzuji proto dílčí aspekty do hloubky, spíše v této fázi postačí jejich zmínka a odkaz na dosud

¹⁶¹ V roce 1955 dělal obrat zahraničního obchodu mezi ČSR a Kubánskou republikou 24 mil. Kč, což je srovnatelné s rokem 1937, kdy obrat dosahoval výše 26 mil. Kč. KOŠŤÁL, Vítězslav a kol., *Kuba. Obchodně ekonomické sborníky*, Praha 1980, s. 132–133. Srov. OPATRŇÝ, Josef, *Československo-kubánské vztahy v období 1945–1989*, nečíslováno, s. 2, dostupné online: www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=231 [cit. 26.03.2012]; OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, c. d., s. 94.

¹⁶² Jindřich Dejmek ve slovníku československých diplomatů chybně uvádí tvar jména „Kaiser“.

¹⁶³ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918–1985*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1987, s. 95.

nepřekonanou zmiňovanou publikaci Bortlové, kde recipient může nalézt více a detailnější informace.

Poté, co Castrem vedená revoluce donutila Fulgencia Batistu o silvestrovské noci 1959 k odchodu do emigrace a získala na Kubě moc, uznala Československá republika už 16. ledna¹⁶⁴ novou kubánskou vládu, tehdy ještě oficiálně vedenou premiérem Josém Miró Cardonou. Snaha Černínského paláce o narovnání styků s Havanou byla na základě usnesení vlády z 16. ledna 1959¹⁶⁵ sice v tomto období více než zřejmá, o čemž svědčily i poměrně četné kontakty československých komunistů se členy kubánské komunistické strany (*Partido Socialista Popular*, PSP) už od druhé poloviny padesátých let, kdy kubánští komunisté využívali Prahy jako přestupní stanice (viz zmíněné cesty Raúla Castra); před svržením Batisty do Prahy dokonce dorazila zprostředkovaná žádost samotného Castra, „zda by ČSR nemohla dodat určité množství zbraní partyzánskému hnutí na Kubě, které vede Fidel Castro“, což Moskva podpořila.¹⁶⁶ Když ale československá vláda zaslala 2. února 1959 žádost o kubánské *agrément* pro čs. vyslance v Mexiku (tou dobou jím byl Bedřich Pištora), tamní kubánský titulář „přijal naši žádost rezervovaně a odmítl vyjádřit své stanovisko“.¹⁶⁷ „[Existuje] domněnka, že kubánský titulář v Mexiku své vládě naši žádost vůbec nepředal,“¹⁶⁸ vysvětlovalo si pražské ministerstvo zahraničí nezvyklé diplomatické chování Kubánců. Zajímavá na tomto kroku je skutečnost, že československá diplomacie se nepokoušela opakovat pokusy a akreditovat

¹⁶⁴ „Koncepce styků ČSR s Kubou – materiál pro kolegium“ ze dne 17. května 1960, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

¹⁶⁵ „Žádost o *agrément*, Kuba“, čj. 016.563/59, 17. ledna 1959, AMZV, f. DP-t 1955–1964 Kuba, Kuvajt, Kypr, Laos.

¹⁶⁶ Blíže o kontaktech kubánských partyzánů a komunistické strany v této době viz BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 26–34.

¹⁶⁷ „K situaci na Kubě“ ze dne 19. května 1959, čj. A/1-00368/12-59. ABS, f. I. správa SNB, obj. sv. r. č. 11226, s. 4, cit. dle BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 37. Příprava a okolnosti *agrément* pro Bedřicha Pištory, včetně oficiálního znění československé strany viz: „Jmenování s. Pištory, mimořádným vyslancem a zplnomocněným ministrem v Republice Kubě“, čj. 016.938-59-DP, AMZV, f. DP-T 1955–1964 Kuba, Kuvajt, Kypr, Laos; „Žádost o *agrément*, Kuba“, čj. 016.563/59, 17. ledna 1959, AMZV, f. DP-T 1955–1964 Kuba, Kuvajt, Kypr, Laos.

¹⁶⁸ „Koncepce styků ČSR s Kubou – materiál pro kolegium“ ze 17. května 1960, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

velvyslance z Washingtonu jako v předchozích letech. Dospěla k tomu jednak po rozhovoru s Vladimírem Outratou v polovině ledna 1959, jednak po názoru Kaisra, že „národy Latinské Ameriky nesou nelibě akreditování vyslanců z Washingtonu vzhledem k tomu, že jsou protiimperialisticky a tedy i protiamericky naladěny a že proto bude vhodnější požádat o akreditaci na Kubu v Mexiku“.¹⁶⁹

S další oficiální žádostí Československo čekalo až do prosince téhož roku. Mezitím ale politické byro ÚV KSČ schválilo 23. června 1959 koncepci¹⁷⁰ vztahů mezi Československou republikou a zeměmi Latinské Ameriky a s vidinou toho, aby se Kuba „stala v nejbližší době pro nás jednou z nejdůležitějších obchodních relací v Latinské Americe“,¹⁷¹ uložilo ministru zahraničních věcí, Václavu Davidovi, úkol obnovit diplomatické styky s Havanou na úrovni vyslanectví. Dalším důvodem, proč se normalizace vzájemných vztahů stávala směrem k tomuto regionu prioritní, byla skutečnost, že na základě stále patrnějšího rozkolu Bílého domu s Castrem se příklad Kuby stával pro národně-osvobozenecká hnutí v jednotlivých zemích Latinské Ameriky stále přitažlivější.¹⁷² Dalším důvodem byla vzhledem k letitým kontaktům Prahy s Havanou možnost navázat a zprostředkovat kontakty s Kubou v dalších zemích socialistického světa, což Havanu přitahovalo zejména proto, aby vyvážila obchodní ztráty způsobené postupnou ztrátou severoamerického trhu, Československo v tomto případě mělo tedy hrát jakýsi most na Východ.¹⁷³ Bortlová uvádí ještě jeden důvod pro motivaci urychlené nápravy vzájemných

¹⁶⁹ „Žádost o agrément, Kuba“, čj. 016.563/59, 17. ledna 1959, AMZV, f. DP-T 1955–1964 Kuba, Kuvajt, Kypr, Laos.

¹⁷⁰ Je s podivem, že až do roku 1959 postrádala československá diplomacie ucelenou koncepci státní politiky vůči Latinské Americe, která disponovala nejen obrovskými zásobami rud železa, barevných kovů a dalších nerostů, ale také zemědělskými produkty, které tvořily už v padesátých letech důležitou součást československého importu. Z těchto důvodů je vznik koncepce považován za milník směrem k tomuto regionu. Bližší analýza koncepce, jež rozdělila jižní část západní hemisféry do dvou oblastí (Latinskou Ameriku a samostatně Kubu) viz OPATRNÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, c. d., s. 31–35.

¹⁷¹ „Zpráva – návrh na zřízení čs. velvyslanectví v Havaně na Kubě“ ze dne 25. ledna 1960, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

¹⁷² „Koncepce styků mezi ČSR a Kubou“ ze dne 12. ledna 1960, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

¹⁷³ „Jednání mezi ČSR a Kubou o úpravu smluvních styků“ ze dne 10. února 1961, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

vztahů, a sice kvůli tomu, že „na Kubě již existuje jugoslávské diplomatické zastoupení [...] a jeho činnost je třeba do jisté míry neutralizovat přítomností zastupitelského úřadu některé socialistické země“.¹⁷⁴

Během roku 1959 Praha podnikla sérii pokusů o restauraci diplomatických vztahů s Havanou (z těch nejviditelnějších uveďme například neoficiální jednání čs. velvyslance v Mexiku Josefa Hokeše s Ernestem „Che“ Guevarou v květnu na Kubě, jehož neúspěšně zval do Prahy,¹⁷⁵ vyslání první československé obchodní mise na Kubu v červenci 1959¹⁷⁶ či sondáž Josefa Knytla o možnosti normalizace diplomatických styků na podzim téhož roku).¹⁷⁷ Na základě těchto sondáží československá strana údajně zjistila, že k otázce navázání diplomatických styků s některou zemí socialistického tábora zastává „předseda kubánské vlády dr. Fidel Castro názor, že k takovému kroku by mohla Kuba přistoupit pouze ve vhodné chvíli, tj. v době, kdy se bude hospodářský nátlak na Kubu ze strany USA projevovat nejsilněji. Pak by i latinskoamerické veřejné mínění – na kterém Castrovi z pochopitelných důvodů velmi záleží – chápalo tento krok jako nutné protiopatření kubánské vlády“.¹⁷⁸

Kdyby se tato domněnka zakládala na pravdě, výrazně by to ovlivnilo letitou otázku, na niž historická obec dodnes nedokáže zcela jednoznačně odpovědět – zda Castra přinutil ke spolupráci se Sovětským svazem Bílý dům, či to byl úmysl jeho samého. Z archivních zdrojů není bohužel ověřitelné, odkud tato myšlenka, predestřená 25. ledna 1960 vedoucímu 6. odboru a doplněná přívlastky „Velmi spěchá! Tajné!“, pochází. Jisté ale je, že zmiňovanou „vhodnou chvíli“ čs. diplomaté spatřili na samém sklonku roku 1959.

Nejprve československá stálá mise u OSN předala 5. prosince kubánské straně další žádost o *agrément* pro čs. velvyslance v Mexiku Josefa Hokeše, „který byl usnesením vlády ze dne 8. května 1959 schválen též pro funkci

¹⁷⁴ BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 41.

¹⁷⁵ OPATRNÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, c. d., s. 9.

¹⁷⁶ „Jednání mezi ČSR a Kubou o úpravu smluvních styků“, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II, s. 6.

¹⁷⁷ BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 43.

¹⁷⁸ „Zpráva – návrh na zřízení čs. velvyslanectví v Havaně na Kubě“, čj. 031.734/59, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

vyslance na Kubě“.¹⁷⁹ Před Vánoci pak na největším karibském ostrově končila svou cestu po latinskoamerických zemích československá parlamentní delegace, jež byla v nepřítomnosti Fidela Castra přijata jeho bratrem – tou dobou ministrem národní obrany – Raúlem Castrem. Při této příležitosti ministr zahraničních věcí Raúl Roa¹⁸⁰ údajně zdůrazňoval potřebu normalizace diplomatických vztahů mezi ČSR a Kubou na úrovni velvyslanectví, se sídlem tituláře v Havaně.¹⁸¹ „Toto sdělení je možno chápat jako vyjádření stanoviska kubánské vlády k naší žádosti o *agrément* [z 5. prosince – pozn. V. K.] pro s. Hokeše a jako výraz ochoty kubánské strany upravit čs.-kubánské diplomatické styky...“¹⁸²

Začátkem roku 1960 (4. února) přijel do Havany při příležitosti zahájení zmiňované sovětské vědeckotechnické a kulturní výstavy první náměstek předsedy Rady ministrů SSSR Anastáz I. Mikojan. Právě tuto příležitost využila Praha s největší pravděpodobností k finalizaci svého úmyslu restaurovat vzájemné styky, jak vyplývá z šifrovaných depeší odeslaných jménem náměstka ministra zahraničí Jiřího Hájka 3. února na ZÚ v Moskvě a Mexiku: „Při pobytu Mikojana na Kubě bude také jednáno o normalizaci diplstyků mezi Kubou a zeměmi soc. tábora. Podle vyjádření kubánských vedoucích činitelů bude ČSR první, s níž Kuba normalizuje styky...“¹⁸³ Tuto skutečnost potvrzuje rovněž rozhovor Ernesta Guevary s náměstkem ředitele ČTK Fišerem v noci z 13. na 14. ledna: „... přesné datum [navázání diplomatických styků] vám dnes ještě nemohu říci, ale stanovíme ho při jednáních s A. Mikojanem, který nás navštíví začátkem února“.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Čs. velvyslanec Vladimír Pavlíček v mimořádné politické zprávě v srpnu 1960 varoval Černínský palác před tím, že Raúl Roa je méně pokrokový a se smíšenými a váhavými pocity vůči socialistickým zemím; charakterizoval ho jako tzv. fidelistu, „jehož umírněný postup na zdejším [kubánském – pozn. V. K.] MZV znamená, že zatím naprostá většina vedoucích odborů je ne-li v nepřátelských, tedy rozhodně ne v revolučních nebo pokrokových rukách“. Dále Pavlíček dodával, že se Roa „obklopuje svými známými, z nichž mnozí nemají pro revoluční vývoj valné ceny“. Cit. dle „Mimořádná politická zpráva č. 3 – zpráva o návštěvách ministrů Kubánské revoluční vlády“, čj. 014/60 – PV, 4. srpna 1960, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana 1945–1965, s. 1–3.

¹⁸¹ „Kuba – koncepce styků“, čj. 025.432/60-6/2, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.; Srov. též „Zpráva – návrh na zřízení čs. velvyslanectví v Havaně na Kubě“, čj. 031.734/59, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

¹⁸² „Zpráva – návrh na zřízení čs. velvyslanectví v Havaně na Kubě“, čj. 031.734/59, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

¹⁸³ „Mexiko – urgence našeho čj. 021.152 (pobyt Mikojana na Kubě)“, čj. 021.381/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

¹⁸⁴ Setkání Kubánců s Mikojanem se stalo významným i z hlediska zmiňované únorové dohody, vůbec první smlouvy s Moskvou.

Dne 4. dubna 1960 poslal čs. titulář v Mexiku skrze tamního kubánského velvyslance žádost o *agrément* pro čs. tituláře na Kubu Vladimíra Pavlíčka, jež mu bylo uděleno 17. května. Už koncem dubna ale na ostrov odcestovali diplomatictí pracovníci budoucího čs. velvyslanectví (Alois Prach a Miroslav Štross – pozdější I. tajemník ZÚ). Přestože Pavlíček (někdejší velvyslanec v Albánii, Mexiku, Argentině a od ledna 1958 ředitel nově zřízeného 6., amerického odboru) předal prezidentu Osvaldu Dorticosovi pověřovací listiny až 20. června, odcestoval na Kubu již koncem května,¹⁸⁵ čímž *de facto* zahájil činnost historicky prvního československého velvyslanectví na ostrově. Dne 17. května byla o tomto povýšení ZÚ v Havaně zpravena společným komuniké v kubánském i čs. tisku veřejnost. „Je třeba vědět, že Čechoslováci byli v té době na Kubě sami. Sověti přijeli až za půl roku po nás a Polácích“.¹⁸⁶

Ve stejný den, kdy Pavlíček obdržel *agrément*, byla na ostrově vytvořena rovněž i československá rezidentura, jež hrála v budoucích letech velmi podstatnou roli. Co se pak kubánské strany týče, tak v dubnu 1960 kubánský *chargé d'affaires* informoval, že „ministrská rada Kuby schválila povýšení svého zastoupení v ČSR na úroveň velvyslanectví“.¹⁸⁷ Nový velvyslanec revoluční Kuby Angel Ramón Ruíz Cortés tak 31. srpna předal pověřovací listiny prezidentu Antonínu Novotnému, jenž ho v uvítacím dopise ubezpečil o slavnostním rámci tohoto aktu a dodal, že československý lid s „mimořádným zájmem a neskrývanými sympatiemi sleduje úspěšný boj hrdinného kubánského lidu za svobodu, demokracii a národní nezávislost,“ a nechal pozdravovat Fidela Castra.¹⁸⁸ Cortéz oficiálně převzal v Praze své povinnosti zplnomocněného

¹⁸⁴ BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 44.

¹⁸⁵ „Koncepce styků ČSR s Kubou – materiál pro kolegium“, čj. 025.432/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton I.

¹⁸⁶ *Přítelem Che Guevary: Rozhovor s Vladimírem Pavlíčkem*, in: Obrys-Kmen, č. 39, 2007, dostupné online: <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2007&cis=39&cl=02> [cit. 20. 12. 2015].

¹⁸⁷ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985*, Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor, Praha 1987, s. 96.

¹⁸⁸ „Kubánský velvyslanec v Praze – odevzdání pověřovacích listin“, čj. 028.754/60, AMZV, f. TO-O Kuba 1960–1964, karton I.

velvyslance 8. září.¹⁸⁹ Ve stejný den předala Správa služeb diplomatického sboru (SSDS) Kubáncům k administrativním účelům a rovněž jako rezidenci velvyslance vilu na adrese Juarezova 4, Praha 6, plně vybavenou bytovým zařízením, za niž „kubánské velvyslanectví [nájemné – pozn. V. K.] neplatí. Správě služeb má být toto nájemné [68.500 Kč ročně]¹⁹⁰ hrazeno hospodářským oddělením MZV“.¹⁹¹ Kromě této budovy dále SSDS přidělila Kubáncům k různým účelům několik dalších objektů – krom dalších například celé patro (16 místností) v budově na adrese Jugoslávská 29, Praha 12, dvojpokojovou bytovou jednotku na Peterském náměstí 1 pro dopisovatele tiskové agentury Prensa Latina či třípokojový byt Na Petřínách, Praha 6, pro reprezentanta Kubánské letecké společnosti *Cubana*.¹⁹²

Výše uvedený výčet odráží, jak velkou pozornost Čechoslováci Kubáncům v začátcích vzájemného partnerství věnovali, jelikož takové množství objektů k dispozici ministerstvo zahraničí běžně jiným státům neposkytovalo. Ještě lépe význam kooperace s Havanou dotváří dvě návštěvy, jež do Prahy dorazily shodně – byť nezávisle na sobě – v červnu 1960. Nejprve dorazila 25. června na desetidenní návštěvu kubánská hospodářská mise vedená Antoniem Núñezem Jiménezem, u něhož interní charakteristika zmiňuje vedle jeho funkce (ředitel INRA) rovněž to, že „patří k nejbližším spolupracovníkům Fidela Castra“.¹⁹³ O dva dny později (27. června) dorazila delegace vedená ministrem revolučních ozbrojených sil Kuby Raúlem Castrem.

Vedle oficiálního programu (Jiménez, jehož hostitelem byl ministr zahraničního obchodu František Krajčír, si kromě dalšího prohlédl například traktorové závody v Brně – Líšni. Raúl, jehož hostil ministr zahraničí Václav David, měl vedle prohlídek Orlíku, Lidic a dalších míst jako hlavní bod programu

¹⁸⁹ Segečová, M., c. d., s. 64.

¹⁹⁰ „ZÚ Havana – sdělení o budovách a bytech kub. ZÚ v Praze – včetně zařízení“, čj. 025695/62, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

¹⁹¹ „Zpráva o umístění a stavu zařizování kubánského velvyslanectví v Praze a jeho pracovníků“, čj. 024.969/61, AMZV, f. TO-O Kuba 1960–1964, karton I.

¹⁹² „Zpráva o umístění a stavu zařizování kubánského velvyslanectví v Praze a jeho pracovníků“, čj. 024.969/61, AMZV, f. TO-O Kuba 1960–1964, karton I.

¹⁹³ „Kuba – návrh na udělení řádu A. Nuněz Jimenez-ovi“, čj. 026706/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

naplánované zhlédnutí II. celostátní spartakiády)¹⁹⁴ připravilo politické byro ÚV KSČ pro obě delegace překvapení. Komunisté se rozhodli oba představitele „odměnit“ nejvyšším československým vyznamenáním – Československým řádem Bílého lva. Absurdnost tohoto rozhodnutí umocňuje kromě přehlížení samotné podstaty státního vyznamenání (jež formulují již ve zřizovacím zákoně z roku 1922 slova: „jako vyznamenání pro příslušníky států cizích za zásluhy, kterých získali o stát československý“)¹⁹⁵ skutečnost, že československo-kubánské vztahy byly na samém začátku budování a zmíněné osobnosti tak neměly prakticky ani šanci se o vyznamenání blíže zasloužit. Núněz Jimenéz tak byl během audience u prezidenta Antonína Novotného 2. července 1960 poctěn řádem Bílého lva II. třídy, zatímco Raúl Castro, jenž byl v době svého pobytu v Československu nahrazen ve funkci ministra národní obrany bratrem Fidelem, obdržel 15. července z rukou prezidenta řád Bílého lva I. třídy.

Několik měsíců po restauraci vzájemných diplomatických styků se rovněž poprvé setkal prezident Novotný s lídrem kubánské revoluční vlády Fidelem Castrem. Setkali se v budově stálé mise ČSSR u OSN v New Yorku 26. září a během čtyřhodinového rozhovoru probírali především hospodářské otázky, při nichž Castro zdůrazňoval potřebu rychlého vyřešení otázky výstavby průmyslových závodů na ostrově, význam kubánské revoluce pro celý latinskoamerický region, Castro stihl během hovoru poznamenat na adresu amerických prezidentských kandidátů (R. M. Nixon a J. F. Kennedy), že to jsou „stupidní lidé, kteří by dnes na Kubě nemohli zastávat žádné odpovědné místo“, a na závěr si kubánský premiér s čs. prezidentem vyměnili oficiální pozvání k návštěvě jak do Prahy, tak do Havany.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Detailní programy obou delegací viz: Návrh programu pobytu Antonio Nuněz Jimeneze v ČSR, in: „Kuba – návrh na udělení řádu A. Nuněz Jimenez-ovi“, čj. 026706/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II; „Program pobytu Raúla Castra v ČSR. Informace pro náměstka ministra Dr. Gregora“, čj. Sine/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

¹⁹⁵ *Nařízení ze dne 7. 12. 1922, jímž se zřizují československý Řád bílého lva a československá Medaile bílého lva*, dostupné online z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3156&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> [cit. 3. 1. 2016].

¹⁹⁶ „Záznam ze setkání soudruha presidenta s Fidelem Castrem“, čj. 031208/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II, s. 1–4.

Jak je z několika výše uvedených příkladů patrné, socialistické Československo se ujalo své role v navázání úzké spolupráce s revoluční Kubou velmi aktivně. Nejen, že viditelně rostl vzájemný obchod (za rok 1960 dosáhl celkový obrát již bezmála 100 mil. Kčs a o rok později dokonce překročil 440 mil. Kčs),¹⁹⁷ ale Československo začalo do Havany rovněž vozit tzv. speciální materiál, jak se v dobové terminologii označoval vývoz zbraní (první větší dodávka na ostrov dorazila již v květnu 1960, tedy v době zřízení čs. ZÚ).¹⁹⁸ Dne 10. června 1960 pak Československo uzavřelo s Kubou hospodářskou dohodu, na jejímž základě se v následujících letech odehrával platební styk, obchodní výměna či se rozvíjela vědecko-technická spolupráce.¹⁹⁹ Součástí smlouvy byl rovněž úvěr na 20 milionů USD s úrokem 2,5 %, jež se Havana zavázala splatit do deseti let. Naopak ale už v říjnu stejného roku (během návštěvy „Che“ Guevary v Praze) došlo k navýšení úvěru o dalších 20 milionů USD, čímž se ČSSR stala po Sovětském svazu a Číně třetím největším věřitelem Kuby.²⁰⁰

Vedle ekonomické spolupráce Československo výrazně zasáhlo rovněž do rozvoje nově se rodící kubánské rozvědky, jejíž šéf Ramiro Valdéz, jenž se spolu s Castrem účastnil již útoku na kasárna Moncada v roce 1953, absolvoval v Praze téměř třítydenní odborně bezpečnostní školení, označované jako „akce DIN“. Zkušenosti zde získané posléze začal uplatňovat na Kubě v praxi.²⁰¹

Vztah obou zemí se utužoval rovněž v kulturní oblasti, jelikož jedním z důležitých úkolů ZÚ v Havaně byla propagace celého socialistického tábora. Za tímto účelem uzavřela ČTK s kubánskou tiskovou agenturou *Prensa Latina* dohodu o výměně zpravodajství. Velmi brzy se na Kubě začaly pořádat také tzv. Týdny československého filmu, které měly Kubáncům přibližovat československou kulturu. První byl plánován již na prosinec 1960, ale stejně jako

¹⁹⁷ BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 185.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 50.

¹⁹⁹ „Přehled smluv zpravujících vztahy mezi ČSSR a Kubou“, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

²⁰⁰ BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 85; TÁŽ, *Výstup vědeckého projektu RM 03/01/09: Hospodářské vztahy Kuby a Československa v 60. až 80. letech*, dostupné online in: http://www.mzv.cz/file/472119/zkracena_verze_rm_03_01_09.pdf [cit. 20. 3. 2015].

²⁰¹ BORTLOVÁ, H., Spolupráce tajných služeb Kuby a Československa v prvních letech kubánské revoluce (1959–1962), in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 3, 2011, č. 1, s. 18–19.

další termín v únoru byl pro nedostatečnou technickou podporu odložen. Když se v květnu 1961 Týden čs. filmu konečně uskutečnil (ve dnech 8.–14.), byly v Havaně odvysílány například *Vyšší princip*, *Němá barikáda*, *Jan Žižka*, *Romeo, Julie a tma* a další.²⁰² Konkrétní podobu získala vzájemná spolupráce na poli školství, kultury a vědy v prosinci 1960, kdy velvyslanec Vladimír Pavlíček podepsal (22. prosince) s kubánským ministrem školství Armando Hartem *kulturní dohodu* mezi ČSSR a Kubou.²⁰³ Na základě tohoto dokumentu začali do Prahy mířit kubánští stipendisté, jichž v šedesátých letech studovalo v ČSSR několik stovek, a na druhé straně to otevřelo možnost studia československým studentům do Střední Ameriky,²⁰⁴ a o necelé dva roky později (v květnu 1962) došlo také ke zřízení Československého kulturního a informačního střediska v Havaně a v Praze naopak Domu kubánské kultury.²⁰⁵

Vzhledem k tomu, že přímočaré sblížování se Sovětským svazem Fidel Castro shledával za nemožné, především kvůli přílišné neznámosti této země, její geografické i politické vzdálenosti kubánské společnosti, ale především proto, že komunismus nebyl obecně na Kubě podporován,²⁰⁶ byl odhodlán těsnější kooperaci s komunistickým blokem otestovat právě na „západnějším“ Československu, u něhož bylo možné navázat na spolupráci již z meziválečného období. Role Československa ve sblížovacím procesu Havany s celým socialistickým táborem tak byla naprosto klíčová a nezastupitelná. Vedle rychlosti státních návštěv nejvyšších představitelů hned v prvním roce znovunavázání diplomatických styků (kromě Raúla Castra a Nuñéze Jimenése zavítal do Prahy v říjnu například tou dobou prezident Kubánské národní banky Ernesto „Che“ Guevara, jenž během dvouměsíční cesty navštívil po Praze Sovětský svaz, Čínu,

²⁰² „Kuba – zpráva o týdnu čs. filmu v Havaně“, čj. 115243, AMZV, f. TO-O Kuba 1960–1964, karton III.

²⁰³ „Dohoda o kulturní spolupráci mezi Československou socialistickou republikou a Kubánskou republikou“, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

²⁰⁴ Podrobněji o kubánských stipendistech v komunistickém Československu viz BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 147–153; BORTLOVÁ, H., Výstup..., s. 9–10.

²⁰⁵ OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, c. d., s. 100; „Vyslání pracovní delegace na Kubu k projednání prováděcích plánů ke kult. dohodě“, čj. 033.268/60, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

²⁰⁶ Počátkem šedesátých let tvořilo členskou základnu kubánské komunistické strany sotva 17 000 lidí a populární nebyl ani komunistický tisk, který téměř nikdo nečetl. FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 46.

Severní Koreu a Německou demokratickou republiku)²⁰⁷ se prioritou směrem ke Kubě projevila především v politických rozhodnutích, ne vždy pro Prahu výhodných. Jakými bylo například hrazení nájmu za objekty kubánského velvyslanectví v Praze či například nevýhodné nákupy produktů, které ČSSR nepotřebovala, nebo úvěry, jež neměly být nikdy zcela splaceny.²⁰⁸

V následujících dvou letech vzájemné kontakty pokračovaly rušným tempem. Hned zpočátku roku, když 3. ledna Spojené státy na základě Castrova apelu o snížení počtu pracovníků vyklidily svou havanskou ambasádu a následně došlo k přerušení diplomatických styků mezi oběma zeměmi, se Praha ukázala opět jako nejvhodnější diplomatická volba. Veškerá agenda související s hájením kubánských zájmů na území USA byla totiž postoupena právě československému ZÚ ve Washingtonu.²⁰⁹ (Později převzala ČSSR hájení kubánských zájmů i v Brazílii a Bolívii.) Ve stejném roce, v průběhu léta, ČSSR uspořádala v Havaně velkou průmyslovou výstavu *Československo – země přátel*, kde byla široce prezentována československá historie, ale především její průmyslová vyspělost.²¹⁰ Dynamičnost rostoucího přátelství následně podtrhla v září (ve dnech 7.–11.) návštěva kubánského prezidenta Osvalda Dorticóse Torrada u prezidenta Antonína Novotného v Praze.²¹¹

²⁰⁷ Blíže o první cestě Ernesta „Che“ Guevary do socialistických zemí viz ANDERSON, J. L., c. d., s. 485–492.

²⁰⁸ Dluh Kubánské republiky je vůči České republice dle oficiálních informací Ministerstva financí ČR stanoven k 1. červenci 2015 na necelých 7 mld. Kč. Kubánské ministerstvo financí navíc o splácení dluhu nejevilo po pádu sovětského bloku žádný zájem. Srov. Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2014, dostupné online in: <http://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/ochrana-financnich-zajmu/zahranicni-pohledavky/2014/rocní-souhrnná-zpráva-o-stavu-a-vývoji-z-21850> [cit. 10. 1. 2016].

²⁰⁹ V této souvislosti je zajímavá poznámka v telegramu zasláního 6. ledna o tom, že v Moskvě byl vysloven soukromý názor, „že postup Fidela Castra v obvinění USA a snížení stavu USA velvyslanectví byl unáhlený a že to neposlouží ani zájmům Kuby“. Srov. Informace k posledním šifrám o Kubě, 6. ledna 1961, in: „Hájení kubánských zájmů v USA Československem“, čj. 020.229, AMZV, f. TO-T Kuba 1960–1964, karton II.

²¹⁰ Později o této výstavě vznikl krátkometrážní dvacetiminutový film: „Československo – země přátel“, režie Bruno Šefranka, 1979. Blíže o úspěchu výstavy viz BORTLOVÁ, H., Československo..., s. 150.

²¹¹ Podrobně o první návštěvě kubánského prezidenta viz „Návštěva prezidenta Kubánské republiky O. Dorticóse v ČSSR ve dnech 7. až 11. září 1961“, AMZV, f. TO-O 1945–1985.

Na závěr je nutné poznamenat, že pověstnou roli ledoborce socialistického tábora plnilo Československo sice precizně, ale veškerý postup v této oblasti muselo vždy nejprve konzultovat s Moskvou. Přílišná vazba na Kreml se projevila o rok později, kdy na základě Castrova nesouhlasu s postupem Nikity Chruščova během kubánské raketové krize došlo k ochlazení kubánského přístupu nejen k SSSR, ale i jeho satelitům včetně Československa.

4. Vývoz kubánské revoluce

Je nutné chápat, že naše vítězství v lednu 1959 ještě zdaleka neznamenal konec ozbrojených bojů. Velmi brzy nás imperialistická proradnost, podrážděná každým opatřením ve prospěch lidu nebo konsolidujícím národní nezávislost, donutila nechat si batohy na zádech a vojenské boty na nohou. Mnoho krajanů muselo nadále pokládat svůj život za obranu Revoluce, jak na Kubě, tak v jiných zemích světa při plnění posvátných povinností.

Fidel Castro²¹²

EXPORT REVOLUCE

Historie ukázala, že každá revoluce – takřka bez výjimky – hledá způsob, jak přenést své ideje do dalšího státu.²¹³ Nejinak tomu bylo i v případě Kubánské republiky, kde již od prvních dnů vítězství v roce 1959 – přestože Castro prohlašoval pravý opak²¹⁴ – noví kubánští vůdcové hovořili o nutnosti exportu revoluce.²¹⁵ Z pohledu *barbudos* šlo o zcela racionální krok, jelikož Kuba se od roku 1959 dostávala do stále větší izolace, již umocnilo přerušení diplomatických styků mezi Washingtonem a Havanou v lednu 1961.

Téměř bez pochyb světová historiografie hovoří o tom, že vývoz kubánské revoluce byl spjat ponejvíce s osobností „Che“ Guevary (John Anderson, Richard Gott, Castañeda). V žádném případě tuto skutečnost nelze považovat za mylnou, ovšem před tím, než zmíním konkrétní příklady této hypotézy, neměli bychom zapomenout zdůraznit, že Fidel Castro byl s revolučními zkušenostmi spjat

²¹² RAMONET, I., c. d., s. 304.

²¹³ HALLIDAY, Fred, „The Sixth Great Power“: On the Study of Revolution and International Relations, in: *Review of International Studies*, Vol. 16, no. 3, Jul., 1990, s. 214.

²¹⁴ Castro v rozhovoru: „Zastávám názor, že revoluci nelze vyvážet...“ RAMONET, I., c. d., s. 291.

²¹⁵ Termín „export revoluce“ zřejmě nevíce zpopularizoval Fred Halliday. Srov. HALLIDAY, Fred, *Revolution and World Politics: The Rise and Fall of the Sixth Great Power*, London 1999.

mnohem déle než argentinský revolucionář. Mladý Fidel se totiž už v roce 1947 podílel na přípravách invaze na sousední ostrov Dominikánská republika s úmyslem svrhnout režim Rafaela Leónidase Trujilla. Jednalo se o nesourodou skupinu asi 1200–1500 mužů, tvořenou zejména dominikánskými exulanty, Kubánci a zastoupeno bylo rovněž několik žoldáků z okolních karibských ostrovů.²¹⁶ Jednadvacetiletý univerzitní student Fidel Castro, jenž tou dobou předsedal Výboru pro demokracii v Dominikánské republice a rovněž Výboru pro nezávislost Portorika, absolvoval půldruhého měsíce vojenského tréninku na Cayo Confites, ostrůvku poblíž severního kubánského pobřeží. V září téhož roku byl podnik zrušen, takže Fidel se přímého bojového střetu sice nedočkal, navíc těsně unikl zatčení, ale tato událost ho ovlivnila natolik, že později o ní hovořil jako o momentu, který mu velmi pomohl utvářet principy v následující partyzánské válce. „Téměř jsem začal guerillovou válku v Dominikánské republice“, vzpomínal o mnoho let později Castro.²¹⁷

Dne 28. dubna 1959 – necelé čtyři měsíce po svržení Batisty – pronesl Ernesto Guevara v televizním pořadu *Telemundo pregunta*: „Jsme [nová kubánská vláda – pozn. V. K.] vývozci revolučních myšlenek, ale nesnažíme se být vývozci revoluce. Revoluce bude vybojována lidmi na místě, kde sídlí [problematická] vláda, lidmi, kteří musí tuto vládu trpět. My jsme pouze příkladem, zbytek už je práce lidu.“²¹⁸ Ve skutečnosti ale už touto dobou probíhaly přípravy na první vojenskou mezinárodní operaci pod taktovkou kubánské revoluční vlády. Někdejší velitel Hnutí 26. července, Delio Gómez Ochoa, vedl 14. června invazní oddíl asi 200 bojovníků z východokubánského města Manzanillo do Dominikánské republiky. Jejich úkolem bylo svrhnout – opět – pravicovou vládu Rafaela Trujilla.²¹⁹ Castro později označil za motiv expedice důvod, že „šlo

²¹⁶ Celý podnik financovalo kubánské ministerstvo školství v čele se zkorumpovaným Juliánem Alemánem. Srov. CASTRO, F., *Fidel...*, s. 99, 100.

²¹⁷ Srov. *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 1, Freedom of Information Act (dále jen FOIA, digitální knihovna je přístupná z: <https://www.cia.gov/library/readingroom/>); CASTRO, F., *Fidel...*, s. 99–102, 192; RAMONET, I., c. d., s. 99; FRUS, 1947, *The American Republics*, Vol. VIII, doc. 581; QUIRK, R., c. d., s. 37–39.

²¹⁸ DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 419; ANDERSON, J. L., c. d., s. 419.

²¹⁹ VILLAFANA, Frank R., *Cold War in the Congo. The Confrontation of Cuban Military Forces, 1960–1967*, New Brunswick – London, s. 7.

o závazek vůči Dominikáncům, kteří bojovali s námi [...] Trujillo dodával zbraně Batistovi, do Dominikánské republiky Batista utekl, když válka skončila, a odtamtud vyjížděly ozbrojené akce proti naší zemi“.²²⁰

Druhý „Castrův“ pokus o svržení Trujilla skončil masakrem – už na moři dominikánské námořnictvo potopilo lodě s vojenským materiálem a vylodivší se Kubánci byli buď povražděni obyvateli ozbrojenými mačetami, pozatýkáni, nebo se rozutekli.²²¹ Podobný scénář s pokusy o převrat a vývoz revoluce lze tou dobou vysledovat rovněž do Panamy, Nikaraguy či na Haity.²²² Richard Gott však tyto pokusy vzhledem k jejich charakteru a rané fázi příprav přirovnává spíše k jakýmsi pirátským výpravám typu „oko za oko, zub za zub“. Jednalo se sice o nezávislé operace, ale na druhé straně bylo možné v batohu nejdříve zabitého povstalice nalézt kompromitující povzbuzující dopis od Che Guevary.²²³

Navzdory tomu, že nová kubánská vláda zpočátku odmítala své zapojení do snah o vývoz revoluce, není sporu o tom, že hned od prvních dnů revoluce měla snahy zasahovat do celokontinentálního dění. Z výše nastíněných skutečností navíc vyplývá, že v potaz této tendence nelze ani brát příliš napětí mezi Havanou a Washingtonem, respektive americké snahy o likvidaci nové Castrovy vlády. Počátkem roku 1959 totiž Bílý dům teprve hledal cestu k revoluční vládě a definitivní rozkol mezi oběma zeměmi – gradující v Zátocě sviní a posléze raketovou krizí – byl zatím v nedohlednu.²²⁴ Přesto napětí

²²⁰ RAMONET, I., c. d., s. 290.

²²¹ Uprchlé Kubánce se vydala hledat tzv. Antikomunistická legie Karibiku (*Anti-Communist Legion of the Caribbean*), již tvořilo asi 350 bojovníků včetně 150 Španělů, 100 Kubánců, ale i zahraničních žoldáků z Chorvatska, Německa či Řecka. Na hlavu uprchlých Kubánců vypsala Trujillo odměnu tisíc dolarů za hlavu, načež si vojáci stěžovali, že obyvatelé nosili v taškách více sřátých vousatých hlav, než bylo ve skutečnosti útočníků. Srov. ANDERSON, J. L., c. d., s. 435.

²²² *Foreign Intervention by Cuba*, s. 1, FOIA.

²²³ GOTT, R., *Cuba...*, s. 217.

²²⁴ Dle archivních materiálů lze vysledovat, že první důkaz o plánech americké vlády na svržení Fidela Castra představovalo memorandum, jež vypracoval 11. prosince 1959 ředitel agenturního oddělení západní polokoule, Joseph C. King. King nejprve shrnul situaci na Kubě jakožto levicově ustavenou diktaturu, a za cíl USA již tehdy navrhl svrhnout Castra během jednoho roku a nahradit ho Spojeným státům nakloněnou juntou, která by šest měsíců po převzetí úřadu vyhlásila volby. Nejzajímavější na této zprávě je část, kde mimo jiná opatření navrhl odstranit Fidela s tím, že nikdo jiný, včetně jeho bratra Raula a Che Guevary, nemá takovou podporu veřejnosti jako on a podle informací by jeho *zmizení* způsobilo pád celé vlády. Allen Dulles, v letech 1953–1961 ředitel CIA,

a množství nepochopení mezi oběma zeměmi rostlo stále rychleji. Nejcitelnější moment nastal nejspíše 6. července 1960, kdy prezident Dwight Eisenhower na základě souhlasného hlasování Kongresu v poměru 360 : 0 snížil americké kvóty pro nákup kubánského cukru.²²⁵ Fidel na tento krok reagoval 6. srpna znárodněním všech velkých amerických majetků na ostrově – 36 cukrovarů i s přilehlými plantážemi, všechny ropné rafinerie, stejně jako elektřinu a telefony. V září pak Kubánci zkonfiskovali rovněž všechny banky v majetkovém držení Američanů včetně všech poboček a po zbytek roku byly dekrety o znárodnění rozšířeny rovněž na americké majetky v podobě železnic, přístavního zařízení, hotelů či kin.²²⁶

Dne 2. září téhož roku (1960) Castro prezentoval svůj politický program, jež kontrastoval prezident Dorticos a místopisně jej lokalizoval na „Kubu, svobodné území Ameriky“.²²⁷ V dokumentu, který byl nadále znám jako „První havanská deklarace“, se Castro po revoluční stránce přihlásil k odkazu José Martího, kubánský lid provolal Národním shromážděním a Spojené státy podrobil značné kritice, když zmiňoval, že „... dravostí yankeeských imperialistů [byly mnohé národy připraveny – pozn. V. K.] o rozsáhlé bohaté oblasti jako Texas, o životně důležitá strategická centra, jako Panamský průplav, o celé země, jako Portoriko“.²²⁸ Následně kritizoval například americký přístup v souvislosti s manžely Rosenbergovými a zdůraznil – což je pro námi sledované téma nejdůležitější –, že bez ohledu na vzdálenost je povinnost všech utlačovaných

posléze slovo „odstranit“ vlastnoručně v dokumentu nahradil výrazem *vypudit z Kuby*. Nicméně právě zde leží myšlenka o spuštění řetězové reakce, jež měla vygradovat pádem revoluční vlády, a stala se základním kamenem plánů invaze v Zátocě svíní. Srov. PFEIFFER, J., c. d., s. 296–299; KOTRMAN, V., CIA..., s. 85–102.

²²⁵ Spojené státy tím reagovaly zejména na neustálé kubánské sbližování Havany s Kremlem, nastíněné v kapitole 3. Touto dobou šlo konkrétně o kubánské obsazení rafinerií společností Texas Oil Company, Shell a Standard Oil a nátlak na zpracování sovětské ropy. Blíže o tématu například viz SCHOUZ, Lars, *The United States...*, s. 117–141; FIALA, J., *Zahraniční politika...*, s. 116–119; TÝŽ, *Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce*, Praha 2016, s. 103–104.

²²⁶ Srov. GOTT, R., *Cuba...*, s. 184.

²²⁷ *Dokumenty a materiály k otázce Latinské Ameriky*, s. 370.

²²⁸ Tamtéž, s. 367.

národů spolupracovat a bojovat za osvobození s odkazem na to, že Latinská Amerika se brzy dá na pochod, sjednocená a vítězná.²²⁹

JEDNOTLIVÉ FÁZE EXPORTU REVOLUCE

Jako konsekvenci výše zmíněných událostí je možné paralelně sledovat vývoj kubánské strategie exportu revoluce, neboť na základě prostudovaných materiálů můžeme konstatovat, že kubánské pokusy o export revoluce lze – právě v návaznosti na dobu rozkolu s Bílým domem – rozdělit do několika fází:

První fáze: první polovina šedesátých let

Následovala hned od prvních dnů po emigraci Fulgencia Batisty, je výjimečná v tom, že oblast exportu byla geograficky výhradně limitovaná na země Latinské Ameriky (zejména Venezuela, Kolumbie, oblast Střední Ameriky a dále pak rovněž Peru, Brazílie, Paraguay, Bolívie, Uruguay, Chile, Argentina). Kubánci se ale ve „vývozu“ touto dobou ještě neangažovali přímo personálně. Podpora všem revolučním skupinám byla poskytována různými způsoby – *a)* posíláním financí, vojenského materiálu a zásob: například v letech 1961–1964 Kuba poslala zhruba 1 milion amerických dolarů na podporu povstaleckých skupin ve Venezuele, roku 1963 Havana poslala 200 000 dolarů Guatemalcům na podporu jejich boje. Finanční prostředky byly posílány ale pouze těm levicovým povstaleckým skupinám, jež předložily přijatelný plán ozbrojeného povstání;²³⁰ *b)* výcvikem zahraničních guerillových bojovníků – mezi lety 1961 až 1964 americká zpravodajská služba evidovala, že Kuba poskytla výcvik či politickou indoktrinaci zhruba 1500–2000 Latinoameričanům²³¹ (blíže o výcviku partyzánů na Kubě viz dále); *c)* propagandou – havanské rozhlasové stanice například vysílaly týdně

²²⁹ Tamtéž, s. 370.

²³⁰ *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 1, FOIA; *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0286/65A, 23. dubna 1965, s. 1, FOIA.

²³¹ *Weekly Summary: Special Report. Cuban Subversive Activities in Latin America: 1959–1968*, CIA – Directorate of Intelligence, No. 0007/68A, s. 3, FOIA.

celkem 143 hodin do Latinské Ameriky v několika jazycích – španělštině, francouzštině, kreolštině (směrem na Haiti), ale rovněž indiánskými dialekty Aymara a Guarani.²³²

V rámci propagandy zaslouží samostatně vyzdvihnout rétorickou podporu z nejvyšších kubánských míst směrem do všech světových revolučních center. Právě v této době totiž Fidel Castro s Ernestem Guevarou nejenže transformovali Kubu v pomyslný střed světového revolučního hnutí, ale pronášeli na toto téma zřejmě ty nejplamennější projevy. Z těch nejznámějších lze jmenovat například Castrův výrok z 26. července 1960: „... kubánský příklad může změnit Andy v Sierra Maestru amerického kontinentu;“²³³ či Guevarovu poznámku z prosince 1964 na půdě OSN o tom, že „do Latinské Ameriky přinesou revoluci kulky, nikoliv volební lístky“ (*bullets not ballots*).²³⁴

Omezenost přímé personální angažovanosti Kubánců při exportu revoluce v první fázi dokládá zejména fakt, že mezi lety 1961–1964 bojovali v zemích Latinské Ameriky jen dva Kubánci (!), oba v Argentině.²³⁵ Tato fáze byla navíc specifická tím, že Castrova pozornost byla zaměřena spíše na partyzánskou levicovou činnost než na podporu jednotlivých komunistických stran a skupin, tímto směrem se jeho záměry budou vyvíjet až později.

Druhá fáze: polovina šedesátých let – říjen 1967

Byla specifická mnohem větší politickou angažovaností a celkově globálnějším přístupem k problémům bipolárního světa. Jedná se o etapu, v níž se Fidel Castro definitivně pasoval do role světového revolučního vzoru. Co se Latinské Ameriky týče, tak Kuba už nezůstávala jen u vzdálené podpory, ale přibližně od poloviny šedesátých let začala vysílat své bojovníky i na zahraniční mise. Oblast největšího

²³² *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0286/65A, 23. dubna 1965, s. 3–4, FOIA.

²³³ *Fidel Castro and the Cuban Revolution: The First Decade*. Weekly Summary, Special Report, 7. února 1969, s. 10, FOIA; FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 140.

²³⁴ *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0286/65A, 23. dubna 1965, s. 4, FOIA

²³⁵ Jednalo se o Alberta Castellanose, jenž byl za partyzánskou činnost zatčen a odsouzen na pět let, a Hermese Peñu, jenž byl zabit v potyčce. GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 23, 403.

kubánského zájmu ležela zejména ve Venezuele, kde Kubánci podporovali komunistickou organizaci Ozbrojené síly národního osvobození (*Fuerzas Armadas de Liberación Nacional*, FALN), Guatemala, kde úzce spolupracovali s revoluční skupinou vedenou Marcem Antoniem Yon Sosou, specializující se na urbánní terorismus,²³⁶ a v Kolumbii, kde podporovali procastrovskou Národní osvobozenickou armádu (*Ejercito de Liberación Nacional*, ELN) vedenou Fabiem Vasquezem.²³⁷ Dalšími centry kubánské přímé podpory byla například Bolívie, jež se měla stát odrazovým můstkem pro rozšíření revoluce do Argentiny, což bylo vždy hlavním – a neskrývaným – cílem Ernesta Guevary.²³⁸ Jak je známo, Bolívie se Guevarovi stala v tomto smyslu osudnou v říjnu 1967.

Tuto fázi exportu kubánské revoluce charakterizoval (zejména od roku 1968) mírný odklon Fidela Castra od preferování primárně guerillových skupin k posilování jeho vazeb na komunistické strany Latinské Ameriky.²³⁹ Zřejmě nejviditelnějším příkladem této tendence na politické úrovni je „vysoce tajná mimořádná konference“²⁴⁰ latinskoamerických komunistických lídrů konaná poslední listopadový den roku 1964, označovaná dle místa konání jako tzv. havanské setkání (*The Havana Meeting*).²⁴¹ Smyslem schůzky, na jejíž organizaci participovala i Moskva, bylo sjednotit všechny komunisty západní hemisféry

²³⁶ V Guatemale, zmítané dlouhodobou občanskou válkou, měly sice velký vliv právě organizace specializující se na městský terorismus, ovšem ani partyzánské aktivity na venkově tam nezaostávaly. Kubánská revoluční podpora směrem k této zemi přecházela navíc do osobní roviny, jelikož – vyjma z kubánského pohledu neodpuštělného převratu v roce 1954 a svržení prezidenta Jacoba Arbenze – poskytla guatemalská vláda svou půdu pro invazní oddíly mířící v dubnu 1961 na Kubu, do Zátoky svíní. Srov. *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 8–9, FOIA; KLÍMA, J., *Dějiny Latinské Ameriky...*, s. 362–363.

²³⁷ *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 9, FOIA; *Weekly Summary: Special Report. Cuban Subversive Activities in Latin America: 1959–1968*, CIA – Directorate of Intelligence, No. 0007/68A, s. 3–16, FOIA.

²³⁸ GOTT, R., *Cuba...*, s. 217. Konkrétní způsob, jak přenést revoluci do Argentiny Guevara plánoval už od roku 1962. (ANDERSON, J. L., c. d., s. 537; GOTT, R., *Cuba*, s. 274)

²³⁹ „Nové jevy v národně osvobozenickém hnutí v Latinské Americe“, 4. listopadu 1966, Národní archiv České republiky (dále jen NA), Ústřední výbor Komunistické strany Československa 02/1 (dále jen ÚV-KSČ), sv. 14, arch. jednotka 15, b. 3, s. 6–7.

²⁴⁰ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 29.

²⁴¹ *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 1, FOIA; *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0286/65A, 23. dubna 1965, s. 5, FOIA; „Nové jevy v národně osvobozenickém hnutí v Latinské Americe“, 4. listopadu 1966, NA, ÚV-KSČ 02/1), sv. 14, arch. jednotka 15, b. 3, s. 7.

a docílit „posílení vojenských aktivit napříč celou polokoulí [...] zejména zintenzivnit solidaritu s antiimperialistickým bojem Panamců“. ²⁴² Na setkání údajně mimo jiné také zaznělo: „Revoluci by měli [Latinoameričané – pozn. V. K.] vytvářet, ne na ni čekat.“ ²⁴³

SECRET

Přehled hlavních cílů kubánských snah o převrat v Latinské Americe.

²⁴² *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0286/65A, 23. dubna 1965, s. 5, FOIA; *Weekly Summary: Special Report. Cuban Subversive Activities in Latin America: 1959–1968*, CIA – Directorate of Intelligence, No. 0007/68A, s. 3–4, FOIA.

²⁴³ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 29. I československá strana si všimla, že „Fidel Castro a s ním celé vedení se snažili prosadit názor, že v Latinské Americe jsou okamžitě a všude podmínky pro ozbrojený boj“. „Nové jevy v národně osvobozené hnutí v Latinské Americe“, 4. listopadu 1966, NA, ÚV-KSČ 02/1), sv. 14, arch. jednotka 15, b. 3, s. 6.

Vyobrazení jsou spřátelení guerilloví vůdci. Na horním obrázku je Marco Antonio Yon Sosa, vůdce FAR (*Fuerzas Armadas Rebeldes*) v Guatemale, spodní obrázek zobrazuje Fabia Vásqueze Castaña, jenž v Kolumbii založil revoluční skupinu *Ejército de Liberación Nacional* (ELN).

(Zdroj: *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0286/65A, 23. dubna 1965, s. 9, FOIA.)

„Očekává se, že Kuba se stane centrem revolučního plánování a aktivit“, psal v tajné depeši americký poradce Daniel M. Braddock z havanské ambasády na *State Department* už 2. února 1959.²⁴⁴ Tento odhad se ukázal velmi přesný a Castro se toho snažil docílit skrze tzv. trikontinentální konferenci (*The Tricontinental Conference*, někdy též nazývanou jako Konference tří kontinentů), jež se konala v Havaně ve dnech 3.–15. ledna 1966. Vzhledem ke globálnímu charakteru mítinku byla konference ještě významnější než havanské setkání.

O pořádání I. konference solidarity národů Afriky, Asie a Latinské Ameriky, jak byl mítink zástupců tří kontinentů oficiálně nazýván, bylo rozhodnuto na IV. konferenci afro-asijské solidarity v květnu 1965. Přestože většina delegátů se nacházela v Havaně již od prosince předešlého roku, účastnili se prozatím oslav VII. výročí vítězství kubánské revoluce, již završovala 2. ledna velkolepá přehlídka kubánských ozbrojených sil.²⁴⁵ Samotné shromáždění začalo až večer 3. ledna v havanském hotelu Havana Libre a celkem na něm bylo zastoupeno 79 zemí.²⁴⁶

²⁴⁴ ANDERSON, J. L., c. d., s. 395; Srov. též CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 393–395.

²⁴⁵ Fidel s bratrem Raúlem zářili pýchou, když před jejich tribunou projížděla vozidla a arzenál všeho druhu včetně těžkého dělostřelectva, protiletadlových kanonů, ničivých raketometů, obrněných vozidel pěchoty, sovětských tanků T-55 a raket země-moře a země-země. Ve vzduchu naopak burácela trysková letadla, stíhací bombardéry MiG 15 a velké dopravní stroje. Blíže o přehlídce viz QUIRK, R., c. d., s. 588.

²⁴⁶ Z asijských zemí bylo zastoupeno 27 zemí (187 delegátů), z afrických zemí 27 (141 delegátů) a 25 zemí z Latinské Ameriky (155 delegátů). Celkem se konference účastnilo 483 delegátů, přičemž nejpočetnější delegace vyslaly Kuba (40), Čínská lidová republika (34) a Sjediněná arabská republika (21). Dále se konference zúčastnilo 60 pozorovatelů, z čehož byli dva vysláni i z Československa. Srov. „Mimořádná politická zpráva č. 1 – I. Konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, čj. 020.313/66, 24. ledna 1966, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 1–3.

Program konference byl rozdělen na dvě části, ve dnech 3.–6. ledna probíhalo plenární zasedání a diskuse na nejrůznější témata. Z projevů nebylo pochyb o tom, že kubánská strana pojala událost jako příležitost k upevnění „hlavní role ve vedení revolučních hnutí napříč celým světem“.²⁴⁷ Této snahy si všiml i československý velvyslanec Jaroslav Pšcolka, jenž psal do Černínského paláce z Havany: „Tyto projevy a celý postup kubánské delegace, která se snažila mít celý vývoj konference ve svých rukou, odrážejí z části pravdivé, z části iluzorní představy o historickém poslání kubánské revoluce, pocit odpovědnosti za osudy protiimperialistického boje na třech kontinentech [...] proto nelze brát doslova prohlášení presidenta Dorticóse v jeho zahajovacím projevu, že hrdost nad porážkou imperialistů USA na vlastní půdě [myšlena invaze do Zátoky sviní v dubnu 1961 – pozn. V. K.] a další úspěchy revoluce nemohou být důvodem k domýšlivosti.“²⁴⁸ Hned vzápětí Pšcolka neguje i Dorticósův výrok „Nemyslíme si, že jsme revolučním centrem světa“ slovy, jež pronesl Fidel Castro o rok dříve u příležitosti VI. výročí vítězství revoluce: „Je to Kuba, která reprezentuje právo jí podobných národů, která bude klást základy a normy pro budoucnost...“²⁴⁹ Historik Richard Gott shrnul celé toto úsilí tím, že „šlo o největší příliv kubánské obhajoby guerillového boje a pojmu revoluce na export“.²⁵⁰ Mezi 7.–13. lednem se charakter konference změnil a delegáti spolu nadále tajně jednali ve čtyřech pracovních komisích zaměřených na oblasti politickou, hospodářskou, sociálně-kulturní a organizační.

Během trvání setkání vydali delegáti celou řadu deklarací, ale bezesporu nejdůležitějším dokumentem I. konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky byla tzv. Všeobecná deklarace, jež v podstatě shrnovala celé téměř dvoutýdenní jednání. V první řadě na základě toho došlo k vytvoření Organizace solidarity národů Afriky, Asie a Latinské Ameriky (*Organización de Solidaridad de los Pueblos de África, Asia y América Latina*, OSPAAAL), jejímž generálním tajemníkem byl jmenován Kubánec kpt. Osmany Cienfuegos a za

²⁴⁷ *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 1, FOIA.

²⁴⁸ „Mimořádná politická zpráva č. 1 – I. Konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, čj. 020.313/66, 24. ledna 1966, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 8–9.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 1–3.

²⁵⁰ GOTT, R., *Cuba...*, s. 231.

sídlo byla vybrána Havana.²⁵¹ Dokument rovněž stanoví, že cílem OSPAAAL je svrnutí nadvlády amerického imperialismu, členským státům přiznává právo a povinnost pomoci státům, „které bojují za své osvobození“.²⁵² Neméně důležitou událostí, jež nadále přispěla ke sjednocení levicových sil, je dohoda o vytvoření Organizace solidarity zemí Latinské Ameriky (*Organización Latinoamericana de Solidaridad*, OLAS), na čemž se dohodl Fidel Castro s vedoucími latinskoamerických delegací 17. ledna 1966. Jejím sídlem měla být rovněž Havana, ale k jejímu faktickému ustanovení mělo dojít až na první konferenci, jež se konala v srpnu 1967.²⁵³

Největším poselstvím Trikontinentální konference pro námi sledované téma bylo, že kubánský premiér „učinil z ‚mezinárodní solidarity‘ a ‚proletářského internacionalismu‘ základní kameny své zahraniční politiky a nástroj, kterým se v Kubáncích snažil vybičovat smysl pro permanentní revoluci a vlastenecké poslání“.²⁵⁴

Pro tuto fázi exportu kubánské revoluce je rovněž důležité zmínit, že Havana začala vysílat své bojovníky v poměrně velkých počtech také na Blízký východ a do Afriky,²⁵⁵ kde největší partyzánský boj rozvinul Che Guevara v Kongu-Leopoldville v roce 1965 – o této epizodě viz dále.

Třetí fáze: konec šedesátých let – polovina sedmdesátých let

Doslova zlomovým okamžikem pro vývoz kubánské revoluce za hranice byl konec roku 1967. Dne 9. října byl totiž v bolivijské La Higueře zavražděn největší iniciátor exportu kubánských idejí Ernesto „Che“ Guevara.²⁵⁶ Tato skutečnost se

²⁵¹ „Mimořádná politická zpráva č. 1 – I. Konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, čj. 020.313/66, 24. ledna 1966, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 16.

²⁵² Tamtéž, s. 20.

²⁵³ SEGEČOVÁ, M., c. d., s. 38–39; „Mimořádná politická zpráva č. 1 – I. Konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, čj. 020.313/66, 24. ledna 1966, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 23–25.

²⁵⁴ QUIRK, R., c. d., s. 812.

²⁵⁵ *Foreign Intervention by Cuba*, s. 2, FOIA.

²⁵⁶ O okolnostech Guevarovy smrti nejlépe viz ANDERSON, J. L., c. d., s. 630–739, zajímavé je rovněž líčení přímého účastníka transportu Guevarova těla a autora množství fotografií souvisejících s partyzánovou smrtí otištěných v titulu obsahujícím dost faktických nepřesností: ARZE, R. U., c. d.

velmi výrazně odrazila v kubánské zahraniční politice. Od konce roku 1967 se zdálo, jako by Castro téměř upustil ze své snahy „vytvořit další Kuby“.²⁵⁷ Následujícího jeden a půl roku po Guevarově smrti dokonce *Jefe Máximo* věnoval tématu revoluce v Latinské Americe pouze pár z celkem 25 hlavních projevů.²⁵⁸

Americká zpravodajská služba CIA ve svých vnitřních hlášeníh dokonce o tomto období říká, že úroveň kubánské partyzánské činnosti je neporovnatelná s dřívějšími lety. „Havana je pravděpodobně v kontaktu s většinou zbylých guerillových hnutí v Latinské Americe, ale neexistují žádné důkazy o přímé kubánské účasti v některé z činných guerillových skupin.“²⁵⁹ Bílý dům navíc jako důvod kubánského ústupu ze zahraničí spatřoval vedle Guevarovy smrti rovněž nátlak Kremlu, aby Havana upustila ze svých guerillových aktivit a spíše se věnovala spolupráci s místními komunistickými stranami.²⁶⁰ Ostatně revoluční vedení Kuby bylo za svůj až příliš uvolněný přístup k marxisticko-leninské ideologii často kritizováno.²⁶¹

Kubánská izolace v zahraničněpolitických otázkách byla při širší analýze tehdejších skutečností celkem logická. Při pohledu na Latinskou Ameriku Castro koncem šedesátých let začal mnohem výrazněji obchodovat s jednotlivými sousedními zeměmi (ať už šlo o argentinská nákladní auta, nebo o venezuelskou ropu)²⁶² a podryvání legitimních vlád by tyto obchody samozřejmě ohrozilo.²⁶³ Na rok 1968 lze navíc pohlížet jako na zlomový při obnově důvěry mezi Havanou a Moskvou, poškozené z předchozí vlády Nikity Chruščova během kubánské raketové krize. Obecně lze za zlom považovat československý obrodný proces

²⁵⁷ *Fidel Castro and the Cuban Revolution: The First Decade*. Weekly Summary, Special Report, 7. února 1969, s. 11, FOIA.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 2, FOIA

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Nedůsledný marxisticko-leninský přístup kritizoval i Jaroslav Pšcolka během Trikontinentální konference v roce 1966, srov. „Mimořádná politická zpráva č. 1 – I. Konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, čj. 020.313/66, 24. ledna 1966, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 9–10.

²⁶² QUIRK, R., c. d., s. 813.

²⁶³ Na rozdíl od počátku šedesátých let měla Kuba na přelomu šedesátých a sedmdesátých let obnoveno či zcela nově vytvořeno mnoho diplomatických styků. Konkrétně měla Havana touto dobou uzavřené diplomatické styky s 11 latinskoamerickými zeměmi a 34 africkými. Srov. *Cuban Support for Nationalist Movements and Revolutionary Groups*, červenec 1977, s. 2, FOIA.

pražské jaro, jemuž Fidel Castro projevil ze strany Moskvy značné pochopení,²⁶⁴ když podpořil invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa, a to i navzdory tomu, že většina jeho krajanů (nejen) očekávala od svého vůdce zdrcující kritiku sovětského postupu.²⁶⁵ Castro ovšem 23. srpna 1968 v projevu národu učinil pravý opak – odsoudil československý postup a jeho „líbáňky mezi liberály a imperialisty“.²⁶⁶ Rovněž využil příležitosti a kritizoval dokonce i vztahy mezi Prahou a Havanou, když nepochopitelně ostře glosoval dodávky československých zbraní se slovy: „[Československo – pozn. V. K.] nám prodalo za značnou cenu mnoho zbraní, které byly válečnou kořistí zabranou nacistům [...] to je, jako kdyby se zítra jakákoliv země osvobodila a nás by prosila, abychom jí poslali nějaké zbraně a my jí pošleme karabiny Kryštofa Kolumba, které měla Batistova vojska a to vše bychom si dali zaplatit jako velkou obchodní operaci...“²⁶⁷ Castrova rétorika byla v Kremlu správně pochopena jakožto signál návratu do sovětské náruče.²⁶⁸ Dalším důvodem kubánské zahraničněpolitické izolace zejména směrem do Latinské Ameriky je skutečnost, že koncem šedesátých let Havana ztratila dlouho trvající obavy z americké intervence. Způsob ukončení raketové krize v říjnu 1962 a slib Kennedyho vlády, že na ostrov nepodnikne invazi,²⁶⁹ se zdál reálný a další kubánské snahy o vývoz revoluce tímto směrem by mohly přimět Bílý dům svůj závazek revidovat.

²⁶⁴ Bez zajímavosti rozhodně není skutečnost, že Fidel Castro při dotazu o čtyři desítky let později, zda něčeho ve svém postupu nelituje, konkrétně na adresu rétorické podpory postupu vojenské intervence do Československa v srpnu 1968, znovu odpověděl, že to byl správný postup. RAMONET, I., c. d., s. 566.

²⁶⁵ QUIRK, R., c. d., s. 652.

²⁶⁶ SEGEČOVÁ, M., c. d., s. 79;

²⁶⁷ „Projev F. Castra k situaci v ČSSR“, návrh postupu, záznam nám. ministra s. Pleskota, čj. 025.129/69, 8. listopadu 1968, AMZV, f. TO–O, agenda Cizí tisk, rozhlas, televize, cit. dle SEGEČOVÁ, M., c. d., s. 142–143. Ke skutečnosti vývozu zbraní ještě z období druhé světové války je nutné poznamenat, že o tom hned v počátcích obnovování styků s Havanou rozhodla Moskva z jednoduchého důvodu. Předpokládalo se, že pokud by Washington objevil podobné zásilky směřující na ostrov, bylo by pro prezidenta Eisenhowera jednodušší to takto přejít, než kdyby do Havany směřovaly zásilky moderního vojenského materiálu přímo z Moskvy. Srov. FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 12–13.

²⁶⁸ KRÝSL, Ondřej, *Československo/česko – kubánské vztahy od roku 1959*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie 2013, s. 44.

²⁶⁹ Podmínky ukončení americké blokády a slib americké vlády viz například FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 257–289. K detailnímu zachycení procesu

Výčet důvodů pro Castrovu zahraničněpolitickou izolaci koncem šedesátých let by nebyl kompletní, kdybychom nezmínili zdánlivě podružnou záležitost – tzv. bitvu o cukr, na Kubě známou pod heslem *Los diez millones van!* Zatímco hned po vítězství revoluce se ostrovní ekonomika snažila vymanit ze závislosti na cukru a více diverzifikovat svou produkci, ve druhé polovině šedesátých let se nejenže navrátila především k produkci cukru, ale už v březnu 1968 přišel kubánský premiér s tím, že v roce 1970 dosáhne produkce cukru v zemi celkem 10 milionů tun.²⁷⁰ Jednalo se o zcela závratné číslo, k němuž se kubánská produkce nikdy v historii ani nepřiblížila. Castro byl víceméně přesvědčen, že pokud země vyprodukuje tolik cukru, veškeré ekonomické problémy skončí a všichni by byli šťastní.²⁷¹ Tento závazek se ale stal pro Fidela něčím víc než jen cílem, byla to doslova obsese, jež se měla transformovat v jakousi poctu revoluci.²⁷² Vzhledem k tomu, že pro vyprodukování takového množství nebyla země připravena ani po infrastrukturální stránce, závazek si vyžádal další velké investice do výstavby železnic, modernizace přístavů, silnic, technického vybavení apod. S růstem investic ovšem vůbec nekorespondovala úroda, jelikož v letech 1968 a 1969 země vyprodukovala pouze 3,7 milionů tun cukru. Ve finále sice ostrov s vypětím všech sil²⁷³ vyprodukoval v roce 1970 celkem 8,5 milionů tun cukru, což byla sice skvělá bilance, ale k magické hranici 10 milionů měla stále daleko. Navíc kvůli tomuto číslu a následkem zapojení všech zbylých ekonomických segmentů čelila ekonomika v roce 1970 vážným problémům, jež ani příjmy z takto vysoké sklizně nedokázaly kompenzovat. Napříč celým ostrovem tak byl zaznamenáván nedostatek základních potravin – mléka, ovoce, zeleniny, masa apod.²⁷⁴ Přestože odpovědnost za debakl spojený

řešení krize z Bílého domu viz MAY, Ernest R. – ZELIKOW, Philip D., *The Kennedy Tapes. Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*. Cambridge, Massachusetts – London 1997.

²⁷⁰ Podrobně snahu o dosažení sklizně 10 milionů tun cukru popisuje například QUIRK, R., c. d., s. 689–711.

²⁷¹ GOTT, R., *Cuba...*, s. 241.

²⁷² PÉREZ, L. A., c. d., s. 339.

²⁷³ Podle odhadů se snahy o dosažení sklizně 10 milionů tun cukru přímo účastnilo 1,2 milionů pracovníků ze všech sektorů ekonomiky, dokonce i 100 000 vojáků a 300 000 cukerných dělníků. Srov. PÉREZ, L. A., c. d., s. 342.

²⁷⁴ PÉREZ, L. A., c. d., s. 342.

s bitvou o deset milionů padala výhradně na hlavu Fidela Castra, Nejvyšší vůdce ani po letech této epizody nelitoval, ale naopak ji označil za hrdinský čin.²⁷⁵

Čtvrtá fáze: polovina sedmdesátých let – 1991

Období od poloviny sedmdesátých let 20. století sice už časově přesahuje vymezený prostor této práce, nicméně pro orientaci a pochopení kubánské politiky exportu revoluce jde o významné období, jež je třeba vymezit alespoň obecně.

V první polovině sedmdesátých let začal Castro opouštět dobrovolnou izolaci, nejprve navštívil koncem roku 1971 Chile, kde se chtěl setkat s prezidentem Salvadorem Allendem, a v následujícím roce uskutečnil rozsáhlou cestu po Africe a východní Evropě. Jeho letadlo odstartovalo z havanského letiště počátkem května 1972 a během netradičně dlouhé doby (na Kubu se vrátil až po 64 dnech, 6. čerence) navštívil velkou řadu zemí (Guineu, Alžírsko, Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, Polsko, Německou demokratickou republiku, Československo,²⁷⁶ Sovětský svaz). Cesta po dvou kontinentech Kubě přinesla nové příležitosti, jednak uzavřela diplomatické styky s několika novými zeměmi, jednak se Fidel setkal s řadou vůdců národněosvobozeneckých hnutí a také utužil svazek se SSSR. V následujícím roce se Castro také zúčastnil již čtvrté konference Hnutí neangažovaných států, jež se konala ve dnech 5.–9. září v Káhiře, kde volal opět po aktivním boji proti imperialismu, hájil zájmy SSSR a snažil se přesvědčit představitele více než sedmdesáti zemí, že nezúčastněnost neznamena neutralitu.²⁷⁷

Skutečný průlom v námi sledované izolaci, jež zavlekl desítky tisíc Kubánců (!) na vojenská bojiště mimo domovinu, přišel v polovině roku 1975.

²⁷⁵ RAMONET, I., c. d., s. 566.

²⁷⁶ Castro navštívil Československo na přímé pozvání Gustáva Husáka ve dnech 21.–26. června 1972. V souvislosti s jeho návštěvou se nabízí připomenutí jeho kritických slov na adresu Prahy z 23. srpna 1968, protože sám Castro na ně nejspíš nyní – o 4 roky později – pozapomněl, když v Praze při projevu vyzdvihoval československé dodávky zbraní, jež pomohly odrazit invazi v Zátocě sviní. QUIRK, R., c. d., s. 779. Detailní vyličení Castrovy návštěvy v Československu včetně jeho programu, seznamu delegace atd. viz „Kuba – Návštěva Fidela Castra v ČSSR 21.–26. 6. 1972“, kart. 11, AMZV.

²⁷⁷ QUIRK, R., c. d., s. 784.

Portugalská koloniální říše v Africe spěla ke svému konci a již od května 1974 bylo zřejmé, že kolaps je nevyhnutelný. Nejcitlivější ránu představovala pro Lisabon „perla impéria“ – Angola. O převzetí moci zde zápasila tři politická seskupení: Marxisticky orientované Lidové hnutí za osvobození Angoly (*Movimento Popular de Libertação de Angola*, MPLA) vedené Antoniem Agostinhem Netem; Národní fronta za osvobození Angoly (*Frente Nacional de Libertação de Angola*, FNLA), v jejímž čele stál Holden Roberto, jenž usiloval o přízeň USA; Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly (*União Nacional para a Independência Total de Angola*, UNITA), jenž se odštěpil z FNLA a který vedl Jonas Savimbi.²⁷⁸ První kontakt mezi Kubánci a MPLA proběhl v prosinci 1974 (Neto se ale setkal v předchozích letech jak s Guevarou v roce 1965 v Brazzaville, tak Castrem, účastnil se například Trikontinentální konference roku 1966). Neto v nastalé občanské válce nejprve žádal o pomoc Sověty, ovšem tou dobou se zvedal zájem o Angolu i ze strany Spojených států, které do oblasti vysílaly více pracovníků CIA a podporovaly FNLA, a Moskva se tak obávala narušení politiky *détente*.²⁷⁹ Neto se tak obrátil na Kubánce a 26. ledna 1975 napsal dopis Fidelu Castrovi, v němž žádal pomoc všeho druhu, od zaslání instruktážních politických příruček přes zásilky vojenských uniforem a vojenského vybavení až po zaslání zbraní, financí, pilotů či mechaniků.²⁸⁰ Castro se zpočátku ve věci nijak neangažoval, ale v červenci nechal Netovi poslat 100 000 dolarů a definitivně vyslyšel žádost o pomoc počátkem října 1975, kdy do Luandy dorazily první kubánské jednotky, tvořené zatím 480 instruktory, již vybudovaly na angolské půdě čtyři školící centra.²⁸¹

Kubánští instruktoři byli však brzy vtaženi přímo do bojů a asi dvě desítky byly zabity či se pohřešovaly. Když Castro zjistil vývoj v Africe, rozhodl počátkem listopadu o vyslání dalšího kontingentu Kubánců do Angoly, nový výsadek nazval kódovým jménem *operace Carlota*, jež předpokládala nasazení až

²⁷⁸ NÁLEVKA, V., *Horké krize studené války*, Praha 2010, s. 151.

²⁷⁹ ARNE WESTAD, Odd, Moscow and the Angolan Crisis, 1974–1976: A New Pattern of Intervention, in: *Cold War International History Project Bulletin*, Iss. 8–9, Winter 1996/1997, s. 25.

²⁸⁰ Letter from Neto to Cuban leadership, Da-es-Salaam, 26. January 1975, in: *Cold War International History Project Bulletin*, Iss. 8–9, Winter 1996/1997, s. 14.

²⁸¹ GLEIJESES, Piero, Havana's Policy in Africa, 1959–76: New Evidence from Cuban Archives, in: *Cold War International History Project Bulletin*, Iss. 8–9, Winter 1996/1997, s. 9.

40 000 vojáků.²⁸² Kubánské posily tvořené speciálními jednotkami ministerstva vnitra vyrazily z Kuby 7. listopadu ve třech letounech (v prvním bylo 100 mužů a ve zbylých dvou dalších 150 vojáků) a někteří ještě stihli rozhodující bitvu proti FNLA u Quifangonda. Díky kubánské podpoře dokázalo MPLA ustát nápor a o půlnoci 11. listopadu 1975 Agostinho Neto vyhlásil angolskou nezávislost.²⁸³

Vymanění se z portugalského područí ovšem neznamenalo konec castristů v Angole, natož pak v celé Africe. Do konce roku 1975 se v Angole nacházelo asi 3000 Kubánců, ale jejich počet postupně rapidně narůstal (viz následující tabulka) a kubánskou vojenskou angažovanost v Angole lze sledovat až do roku 1990. Během následujícího čtvrt století se Kubánci účastnili i takových bitev, jakou byla například bitva u Cuito Canavale v roce 1988, jež představovala největší vojenské střetnutí na africkém území od bitvy o El Alamein během druhé světové války, v roce 1942.²⁸⁴ Americké zpravodajské služby předpokládají, že angolská anabáze stála život přibližně 1000 Kubánců a celkový, střízlivý odhad kubánských ztrát v Africe dle CIA čítá kolem 5600 životů.²⁸⁵

Cuban Military Strength Estimates

1975	3,000
1976	20,000
1977	15,000
1978	15,000
1979	20,000
1980	20,000
1981	25,000
1982	27,000
1983	30,000
1984	35,000
1985	35,000

*Tabulka znázorňující odhady americké CIA o počtech kubánské vojenské síly v Angole v letech 1975–1985. (Zdroj: *Estimated Strength of Cuban Military Contingent in Angola*, CIA-OLL, No. 85-3278, 28. října 1985, FOIA.)*

²⁸² NÁLEVKA, V., *Světová politika ve 20. století II*, Praha 2005, s. 171. Název Carlota odkazuje na otrokyni, jež vedla vzpouru otroků na třtinové plantáži v Matanzasu roku 1843 a zahynula s mačetou v ruce. Srov. GOTT, R., *Cuba...*, s. 254.

²⁸³ GLEIJESES, P., *Havana's Policy...*, s. 11; GOTT, R., *Cuba...*, s. 254.

²⁸⁴ BOTÍN, V., c. d., s. 229.

²⁸⁵ *1,400 Cubans Slain in African Combat*, *U.S. Intelligence Reports*, FOIA.

Pakliže na závěr této podkapitoly shrnujeme počty Kubánců v Africe, je jistě žádoucí pro získání širšího povědomí o rozsahu exportu kubánské revoluce uvést, že karibský ostrov s vývozem revoluce zcela neustal vlastně nikdy. Historik Martinez Salsamendi mapuje, že k prosinci 2009 působilo ve 101 zemích celkem 50 000 Kubánců, včetně 37 000 zdravotníků. Mezi lety 1961–2009 dokládá, že v zahraničních službách působilo na 350 000 Kubánců celkem ve 107 zemích celého světa. Naopak na Kubě za stejné období absolvovalo studium 47 000 studentů ze 126 nejrozličnějších zemí.²⁸⁶

FAKTORY EXPORTU REVOLUCE

Vypsání zcela jasných a heslovitých, konkrétních důvodů vývozu kubánské revoluce do zahraničí by bylo značně problematické a zřejmě i nepřesné, jelikož nikdy bychom nevyjmenovali skutečně všechny. Ostatně detailní snahu o rozbor důvodů a následnou parcelaci na jednotlivé body kritizuje kupříkladu i známý americký historik Tony Smith.²⁸⁷ Pokud ale pohlédneme na problematiku kubánského vývozu revoluce a analyzujeme tuto skutečnost, jistě strukturalizaci se nelze vyhnout. Při studiu důvodů stojících za snahou exportovat ideje kubánské revoluce za moře lze vyzorovat několik shodných motivů, faktorů, jež dohromady mohou konkrétní důvody exportu zastoupit. Jejich vzájemné propojení je ovšem natolik výrazné, že se tato podkapitola vyhýbá jednoznačné strukturalizaci a místo toho se zamýšlí nad procesem z globálního hlediska.

Z čistě strategického hlediska je nutné chápat Castrův režim, vytvářený od ledna 1959, jako zcela cizí, nevyzpytatelnou entitu v Latinské Americe. Na počátku padesátých let totiž západní hemisféra neměla – přestože prošla již několika diktaturami – co do činnosti s komunismem. Hegemon polokoule –

²⁸⁶ MARTINEZ SALSAMENDI, Carlos, Historical Continuity of the Cuban Revolution, in: *Megatrend revija – Megatrend Review*, Vol. 10, No. 2, 2013, s. 60–61.

²⁸⁷ SMITH, Tony, „The Spirit of the Sierra Maestra“: Five Observations on Writing about Cuban Foreign Policy, in: *World Politics*, Vol. 41, No. 1 Oct., 1988, s. 98–119.

Spojené státy – ale už po čtyři dekády procházel tzv. strachem z rudých,²⁸⁸ není tedy žádným překvapením, že v momentu, kdy se 150 km od jeho pobřeží rodil zcela nový režim, USA zpozorněly, tím spíše, když Bílý dům neměl jasno, zda bude prokomunistický, či nikoliv.²⁸⁹ Poté, co se ukázala neslučitelnost Castrova režimu s americkým přístupem k latinskoamerické oblasti a došlo v lednu 1961 k přerušení diplomatických styků, bylo jasné, že Kuba – vzhledem ke své geografické poloze – potřebuje spojence. Tato skutečnost je jedním z klíčových faktorů při hledání důvodů pro export kubánské revoluce, možná tím zcela elementárním. „Kubánci totiž“, poznamenal ředitel amerického Úřadu pro zpravodajství a výzkum ministerstva zahraničí Thomas Hughes (*Bureau of Intelligence and Research*, INR), „viděli Latinskou Ameriku jako sud s prachem, kam stačí zanést jen jiskru [...] aby došlo ke spuštění revolučního výbuchu“.²⁹⁰

Spojené státy se ale – logicky – „výbuchu“ této kontinentální revoluce snažily předejít. Obecně jsou známy jejich přímé snahy v podobě invaze v Zátocě svini či operace *Mongoose*. Silným nástrojem pro umírnění Castrova režimu ale měla být i Organizace amerických států (*Organization of American States*, OAS), jejímž členem byl největší karibský ostrov od založení v roce 1948. Ve dnech 5.–17. srpna 1961 se v lázeňském letovisku Punta del Este na atlantickém pobřeží Uruguaye konala konference Meziamerické hospodářské a sociální rady OAS. Americkou delegaci na mítinku vedl ministr financí Douglas Dillon. Smyslem meziamerického setkání bylo především ustavit Spojenectví pro pokrok (*Alliance for Progress*), tzv. latinskoamerický Marshallův plán,²⁹¹ jehož prostřednictvím se Kennedy snažil eliminovat přitažlivost radikálně levicových ideologií v západní hemisféře.²⁹² Celkem pochopitelné bylo, že na konferenci vystoupil vedoucí

²⁸⁸ K strachu z komunismu ve Spojených státech již od období tzv. bolševické revoluce v Rusku viz SRCH, Daniel, *Rudá hrozba. Antikomunismus v USA 1917–1954*, Praha 2016.

²⁸⁹ Analýza přístupu Spojených států k revolučnímu kubánskému vedení viz FIALA, Jaroslav, Oficiální diskurz USA o revoluční Kubě, in: *Mezinárodní vztahy*, roč. 46, č. 2, 2011, s. 5–19; SCHOULTZ, L., That Infernal Little Cuban Republic...

²⁹⁰ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 15; „Nové jevy v národně osvobozené hnutí v Latinské Americe“, 4. listopadu 1966, NA, ÚV-KSČ 02/1), sv. 14, arch. jednotka 15, b. 3, s. 7, 16.

²⁹¹ CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 197; FRUS, 1947, *The American Republics*, Vol. VIII., doc. 591.

²⁹² Kennedyho program Spojenectví pro pokrok byl poprvé představen na shromáždění latinskoamerických titulářů ve Východním pokoji Bílého domu 13. března

kubánské delegace Ernesto „Che“ Guevara a ve svém dvě hodiny a patnáct minut trvajícím proslovu²⁹³ odsoudil americký návrh tím, že jde jen o další plán, jak izolovat Kubu; načež přítomným delegátům slíbil, že pokud budou následovat kubánského příkladu (vyvlastnění zahraničních podniků, vybírání vlastních ekonomických partnerů a věřitelů...), mohou očekávat nikoliv 2,5% růst, jak navrhovaly USA, ale v několika málo letech až 10% ekonomický růst, jak údajně očekávala revoluční Kuba.²⁹⁴

Jako překvapivá se ale ukázala snaha argentinského revolucionáře o důvěrné setkání s americkou delegací. „Vyhýbal jsem se takovému setkání během konference,“²⁹⁵ sdělil devětatvacetiletý Kennedyho poradce pro záležitosti Latinské Ameriky Richard Goodwin ve zprávě prezidentovi. Schůzka – jejíž obsah byl zveřejněn až v roce 1968 – se nakonec uskutečnila neplánovitě na narozeninové oslavě jednoho brazilského diplomata v Montevideu 17. srpna. Guevara na schůzce „hovořil uvolněně, bez polemizování, propagandy nebo urážek – a často s humorem“.²⁹⁶ Smyslem tohoto setkání bylo – podle Guevarových slov – najít se Spojenými státy „*modus vivendi* – alespoň prozatímni *modus vivendi*“.²⁹⁷ Na oplátku za určité sblížení s Bílým domem Guevara – byť zatím údajně neoficiálně – nabízel, že: a) Kuba se zdrží politických i vojenských

1961. Na konferenci v Punta del Este byla 17. srpna podepsána zakládající charta, na jejímž základě mělo dojít k urychlenému hospodářskému a sociálnímu rozvoji Latinské Ameriky. Předpokládaného zvýšení životní úrovně širokých vrstev obyvatelstva mělo být dosaženo vzestupem průmyslové a zemědělské výroby, přičemž očekávaný roční přírůstek produkce měl činit 2,5 %. Charta z Punta del Este dále deklarovala modernizaci dosavadní společenské struktury subkontinentu a podmínila její realizaci agrární reformou, odstraněním negramotnosti a účinnou sociální pomocí. Do deseti let mělo být na tuto koncepci vynaloženo 80 miliard amerických dolarů, přičemž Douglas Dillon přislíbil, že Spojené státy byly ochotné poskytnout Latinské Americe okamžitě 500 milionů a v blízké perspektivě 20 miliard dolarů. Srov. NÁLEVKA, V., Karibská krize..., s. 37–41; FRUS, 1961–1963, Vol. X, Cuba 1961–1962, doc. 256; ANDERSON, J. L., c. d., s. 509–520. O bližším vlivu Kennedyho Spojenectví pro pokrok na Kubu viz například NÁLEVKA, Vladimír, Spojenectví pro pokrok a kubánská otázka, in: ŠTAIF, Jiří (ed.), *Pocta profesoru Zdeňku Kárníkovi: Sborník příspěvků k jubilantovým sedmdesátinám*, Praha 2003, s. 167–176.

²⁹³ Komplettní text Guevarova proslovu viz například DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 242–274.

²⁹⁴ ANDERSON, J. L., c. d., s. 512; Srov. též CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 199.

²⁹⁵ FRUS, 1961–1963, Vol. X, Cuba, January 1961 – September 1962, doc. 257.

²⁹⁶ CASTAÑEDA, J., c. d., s. 201.

²⁹⁷ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 15.

aliancí s Východem (vyjma přirozených sympatií); b) americký majetek na Kubě nemůže být již vrácen, ale je možné kompenzaci vyřešit úhradou ve zboží; c) se na ostrově budou konat svobodné volby, jakmile bude revoluce institucionalizována; d) ani jediná zbraň neopustí Kubu, aby se s ní bojovalo v jiné zemi; e) Kubánci nenapadnou Guantánamo – tuto část pronášel se smíchem.²⁹⁸

Byť se z dnešního pohledu zdá, že těchto několik bodů mohlo znamenat tečku za nepřátelstvím mezi Havanou a Washingtonem, není zcela jasné, do jaké míry by Che Guevarův návrh byl proveditelný. Když Goodwin předal 22. srpna Kennedymu zprávu o schůzce s Guevarou, prezident návrhy odmítl – jednak bylo příliš brzy po americkém ponížení v Zátoce sviní, ale především z obavy, že by to legitimizovalo marxistickou vládu a rozrušilo mnohé latinskoamerické země.²⁹⁹ Při širší analýze těchto návrhů je patrné, že ačkoliv Kubánci slibovali neposkytnout žádné zbraně třetí straně pro šíření revoluce, běžně cvičili na svém území partyzánské bojovníky cizích států či vysílali své instruktory do zahraničí. Kdyby Američané v tento moment utvořili s Kubou přátelský svazek, s největší pravděpodobností by to bylo vnímáno jako Castrovo vítězství, obavy panovaly především ohledně příkladu pro Betancourtovu Venezuelu, ohroženou levicovým tlakem i armádou. Jorge Castañeda o tomto momentu navíc polemizuje, že jedním z kubánských motivů mohla být pouze snaha předejít vyloučení Kuby z OAS či příkaz Moskvy, aby Kuba před vstupem do socialistického bloku nejprve stabilizovala svou pozici.³⁰⁰

Jisté ovšem bylo, že Bílý dům v takovýchto signálech hledal známku ekonomických problémů v Havaně. V tomto duchu už na konci srpna Richard Goodwin navrhoval na jednom ze setkání v Bílém domě, aby CIA vytvořila nové způsoby ekonomické války proti Kubě – ničení cílů důležitých pro ekonomiku, zvýšení dohledu nad kubánským obchodem, utvoření tří- až čtyřčlenné skupiny pro psychologickou válku apod.³⁰¹

²⁹⁸ ANDERSON, J. L., c. d., s. 512–520.

²⁹⁹ PATERSON, Thomas G., *Fixation with Cuba: The Bay of Pigs, Missile Crisis, and Covert War Against Castro*, in: PATERSON, Thomas G. (ed.), *Kennedy's Quest for Victory: American Foreign Policy, 1961–1963*, Oxford 1989, s. 140.

³⁰⁰ CASTAÑEDA, J., c. d., s. 202–203.

³⁰¹ FRUS, Vol. X., Cuba 1961–1962, doc. 258.

V tu samou dobu navíc bývá prezidentu Kennedymu přisuzována myšlenka o zavraždění Fidela Castra. Jeho poradce pro vojenské otázky Thomas Parrott zadal 5. října na ministerstvo zahraničí žádost (prezidentův osobní zájem na věci ale zmínil jen několika osobám), aby byl vytvořen plán, co by se na Kubě stalo, kdyby byl tím či oním způsobem odstraněn Fidel Castro ze scény, přičemž zdůraznil, aby plánovači neopomněli ani roli Che Guevary a Raúla Castra.³⁰² Že mělo jít o počátek plánů vraždy kubánského vůdce, nasvědčuje i dodnes nejasně interpretovaný rozhovor, který JFK vedl 9. listopadu 1961 v Ovalné pracovně s reportérem Tadem Szulcem.³⁰³ Na tomto setkání mimo záznam se ho prezident zeptal: „Co byste si pomyslel, kdybych nechal zavraždit Castra?“³⁰⁴ Když mu ale Szulc odpověděl, že podle něho by Spojené státy neměly být stranou vrahu a politických zabijáků, prezident odvětil: „Naprosto s Vámi souhlasím [...] Jsem rád, že to cítíme stejně.“³⁰⁵ Ať to John Kennedy zamýšlel jakkoliv, jisté bylo, že Bílý dům se od toho okamžiku poohlížel i po jiných způsobech řešení rozepří s Castrovou Kubou.

Počátkem října CIA dokončila Parrottem požadovanou studii nazvanou „Situace a vyhlídky na Kubě“. Hovořilo se v ní o tom, že kdyby tou dobou Fidel Castro zmizel ze scény – ať už z přirozených příčin, nebo by byl zavražděn –, s největší pravděpodobností by to neznamenal vymanění Kuby z komunismu a sovětského bloku.³⁰⁶ Vyhlídky na další kubánskou revoluci tak byly mizivé.

Bylo tedy třeba vytvořit novou koncepci přístupu ke Kubě. Na ní mělo být odlišné to, že oproti předchozím plánům Bílého domu ovlivňovat cizí vládu bratři Kennedyové (podle všeho zejména Robert) odmítali po fiasku v Zátocě sviní být v této věci závislí na CIA, jež tradičně toto břímě nesla. V listopadu 1961 přišel Robert za svým bratrem a nabídl mu spuštění zcela nového mezivládního

³⁰² Tamtéž, doc. 266.

³⁰³ Szulc byl reportér washingtonské pobočky deníku *The New York Times*, několikrát osobně navštívil Kubu, mimo jiné i v době invaze v Zátocě sviní. Získal osobní přístup k Fidelu Castrovi a měl s ním dlouhou sérii rozhovorů. Jeho monografie *Fidel: a Critical Portrait* (1986) byla dlouho považována za jednu z nejdůkladnějších prací o životě kubánského vůdce.

³⁰⁴ *Alleged Assassination Plots...*, s. 138.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ *CIA Inspector General's Report on Plots to Assassinate Fidel Castro*, CIA Historical Review Program, 1967, s. 4–5, dostupné z: https://www.maryferrell.org/wiki/index.php/Castro_Assassination_Plots [cit. 10. 11. 2014].

projektu, na kterém by spolupracovali experti mimo CIA, obecně se pro další plány směrem ke Kubě vžilo označení Projekt Kuba (*The Cuba Project*).³⁰⁷

Konkrétní podobu začínal nový plán nabírat 1. listopadu, kdy Richard Goodwin zaslal prezidentovi memorandum, v němž sděloval: „Věřím, že koncept ‚řízené operace‘ směrem ke Kubě – jak jste o tom již hovořil s ministrem spravedlnosti – je jedinou efektivní cestou, jak vyřešit kubánský problém [...] Krása takové dlouhodobější operace spočívá v tom, že nemůžeme prohrát. V nejlepším případě sesadíme Castra. Pokud ne, vyjdeme z toho alespoň se silnějším podzemním hnutím, lepší propagandou a jasnější představou o problému, který nás ovlivňuje.“³⁰⁸ Takto se na konci roku 1961 zrodil koncept dodnes veřejností stále silně opomíjené operace *Mongoose*, jež sice eskalovala dle plánu v říjnu 1962, ovšem zcela jinak, než její iniciátoři plánovali. Po dlouhodobém studiu podkladů k této operaci jsem pevně přesvědčený, že tato v historiografii nepřiliš rezonovaná událost stála velmi výrazně za vypuknutím kubánské raketové krize v říjnu 1962.³⁰⁹

Definitivně izolovat Kubu se Bílému domu podařilo rok poté, co s ní sám přerušil diplomatické styky. Ve dnech 22.–31. ledna 1962 se konala v pořadí 8. konference ministrů zahraničí členských států OAS, opět v uruguayském Punta del Este. Závěrečná deklarace z tohoto setkání zmiňovala v bodě č. 6, že: „Současné vazby kubánské vlády s čínsko-sovětským blokem jsou evidentně neslučitelné s principy a standardy našeho systému a částečně i s kolektivní bezpečností stanovenou v Chartě Organizace amerických států a Meziamerické smlouvě o vzájemné pomoci.“³¹⁰ Na základě této poznámky byla Kuba poměrem hlasů 14 : 1 z OAS vyloučena.³¹¹

³⁰⁷ Podrobněji viz například ESCALANTE, Fabian, *CIA Covert Operations 1959–62: The Cuba Project*. Melbourne – New York 2004.

³⁰⁸ FRUS, Vol. X, Cuba 1961–1962, doc. 269.

³⁰⁹ Blíže o operaci *Mongoose* viz KOTRMAN, Václav, *Operace Mongoose...*, s. 307–323.

³¹⁰ *Eighth Meeting of Consultation of Ministers of Foreign Affairs: Final Act*. Washington, D. C.: Pan American Union. General Secretariat of the Organization of American States 1962, s. 13.

³¹¹ Jediným státem, který hlasoval proti, byla Kuba. Dalších šest států se zdrželo – Argentina, Bolívie, Brazílie, Ekvádor, Chile, Mexiko. Průběh konference viz QUIRK, R., c. d., s. 443. Deklarace reagovala na Castrovo prohlášení z prosince 1961 o tom, že byl

Castro na veřejnou ostrakizaci Kuby reagoval během pár dnů, když 4. února promluvil k velkému shromáždění v Havaně. Jeho řeč je známá jako tzv. II. havanská deklarace, již například československý velvyslanec Vladimír Pavlíček označil svým způsobem za „komunistický manifest pro země Ameriky“.³¹² Poselství této deklarace bylo prosté – co nejvíce zinternacionalizovat revoluci. Castro používal pro povzbuzení k revoluci statistiky neznámého původu například o tom, že „v polokoloniální Latinské Americe umírají hladem a vyléčitelnými nemocemi nebo předčasným zestárnutím čtyři osoby za minutu, 5500 osob denně, 2 milióny ročně, 10 miliónů osob každých pět let“.³¹³ Jeho snaha diverzifikovat soustředění Bílého domu pouze na Havanu byla tedy z tohoto hlediska zcela jasná.

Dříve nastíněné fáze vývozu revoluce potvrzují právě předložený model jednoho z klíčových faktorů ovlivňujících export kubánských idejí – bezpečnost. Totiž v době, kdy Kuba teprve hledala cestu do socialistického tábora a neměla jisté spolehlivé spojence, snažila se rétoricky burcovat k zahájení revolucí, kompromisní vyřešení kubánské raketové krize a následné ochlazení vztahů mezi Havanou a Moskvou se odrazilo v exportu revoluce tím způsobem, že Castro se začal přímo angažovat v zahraničí. Kuba vysílala vojáky do Latinské Ameriky i do Afriky a Castro stavěl ostrov do pozice světového revolučního epicentra. V momentu, kdy Kuba obnovovala a utužovala svazky s Kremlem v roce 1968, nebylo potřeba díky stabilitě vyvážet revoluci do bezprostřední blízkosti, proto se zahraniční politika stále více orientovala na vzdálený Blízký východ a zejména na Afriku.³¹⁴

S důvodem exportu kubánských idejí je neodmyslitelně spjatý i jeden subjektivní faktor, jenž určoval vývoj kubánské politiky hned od ledna 1959. Tím faktorem nebylo nic jiného než osobnost hlavních mužů Hnutí 26. července –

a až do konce svých dnů bude marxistou-leninistou. Právě marxismus-leninismus byl chápán jako neslučitelný s meziamerickým systémem.

³¹² „Mimořádná politická zpráva č. 2 – II. Havanská deklarace“, čj. 777/62Št-Zi, 13. února 1962, AMZV, f. TO-O Kuba 1960–1964, kart. III.

³¹³ *Dokumenty a materiály k otázce Latinské Ameriky*, s. 504.

³¹⁴ Tou dobou navíc nebyly podmínky v Latinské Americe příliš příznivé pro nějakou rozsáhlejší revoluci. Srov. „Nové jevy v národně osvobozené hnutí v Latinské Americe“, 4. listopadu 1966, NA, ÚV-KSČ 02/1), sv. 14, arch. jednotka 15, b. 3, s. 13, 17.

Fidela Castra a Ernesta „Che“ Guevary. Je obecně známo, že Guevara podnikl celkem tři cesty po Latinské Americe ještě v dobách, než poznal exilové Kubánce připravující se na invazi na ostrov,³¹⁵ jež ho s největší pravděpodobností radikalizovaly a posléze přivedly až na kubánskou cestu, když se v létě 1955 setkal v Mexico City s Fidelem Castrem.³¹⁶ Právě tyto zkušenosti byly klíčové pro Guevarovo následné téměř až posednutí šířením revoluce. Castra sice přivedly na revoluční dráhu poněkud jiné okolnosti – osobně jsem přesvědčený, že největší podíl ležel někde v subjektivní rovině vzhledem k jeho pýše a nutnosti odplaty za nemožnost se prosadit už v univerzitním období –, jistou chvíli sice spolu revoluční přístup sdíleli, ale posléze došlo mezi oběma muži v názorech na revoluční přístup k myšlenkovému rozkolu (přístup obou mužů je detailněji prezentován v následující podkapitole), jenž vygradoval Guevarovým odchodem z ostrova v březnu 1965.³¹⁷ Castro vždy inklinoval spíše k politickému typu vůdcovství, na rozdíl od „Che“ Guevary, jenž byl typem vůdce na bojové frontě, „nejmilitantnější mluvčí revoluce“,³¹⁸ jak ho označovala CIA. Politická hra Castra mezi Washingtonem a Kremlem, mezi Latinskou Amerikou a vůdci národněosvobozeneckých bojů Afriky a Blízkého východu to jen dokazuje. Na rozdíl od Guevary hledal prostor pro šíření revoluce primárně v rodících se světových organizacích, cestou mu měl být tzv. třetí svět³¹⁹ a prostředkem

³¹⁵ První cestu podnikl už v roce 1950 na motorovém kole po severní Argentině, následující rok se přihlásil na ministerstvo zdravotnictví jako ošetřovatel. Cesty na nákladních lodích a tankerech ho zavedly do Brazílie, Trinidadu, Venezuely a jižní Argentiny. Většinu času ale strávil pouze na palubě. Zřejmě nejzajímavější cestou mu byla v pořadí třetí, již započal 4. ledna 1952 s přítelem Albertem Granadou. Na cestách si Guevara psal deník, jenž poprvé knižně vyšel v angličtině až v roce 1995 pod názvem *The Motorcycle Diaries*. V roce 2004 na základě této knihy natočil brazilský režisér Walter Salles film *Diarios de motocicleta* (česky pod názvem *Motocyklové deníky*). Blíže o Guevarových cestách viz například ANDERSON, J. L., c. d., s. 59–94 či přímo jeho zápisky, GUEVARA, Ernesto „Che“, *The Motorcycle Diaries*, London: Harper Perennial 2004.

³¹⁶ REID-HENRY, S., c. d., s. 94–114.

³¹⁷ Blíže o tom kromě sekundární literatury viz například analýza CIA: *The Fall of Che Guevara and the Changing Face of the Cuban Revolution*, CIA, No. 2333/65, 18. října 1965, FOIA.

³¹⁸ *The Fall of Che Guevara and the Changing Face of the Cuban Revolution*, CIA, No. 2333/65, 18. října 1965, s. 1, FOIA.

³¹⁹ Koncepte nezúčastněnosti nově nezávislých států vychází se slov francouzského antropologa a historika Alfred Sauvy (1898–1990), jenž v listu *l'Observateur* 14. 8. 1952 použil pro „třetí svět“ srovnání s Francouzskou revolucí, jež povznesla „třetí stav“: „Jako

zdánlivě třetí možnost v bipolárním světě – Hnutí neangažovaných států (*Non-Aligned Movement*, NAM).

Hnutí neangažovaných (někdy též nezúčastněných) států je v současné době považováno za světově druhou největší platformu, hned po Organizaci spojených národů.³²⁰ Zakládající konferenci svolal do Bělehradu maršál Tito ve dnech 1.–6. září 1961.³²¹ Smyslem vzniku hnutí měla být údajně vlastní cesta, jak se po druhé světové válce vypořádat s polarizací světa, jak urychlit dekolonizaci, odzbrojení, uchovat mír, národní nezávislost a suverenitu, ale také například jak posílit ekonomickou rovnost.³²² Je ale zřejmé, pokud vezmeme v potaz Titův rozkol s Moskvou, že u počátečních motivů stála i snaha o prosazení vlastní mocenské cesty. Navíc o významu neangažovanosti a nestrannosti v tomto smyslu lze pochybovat. Interní zpráva československého ministerstva zahraničí například v dokumentech uvedla, že „neangažovanost neznamená neutralitu v pasivním slova smyslu, nýbrž aktivní působení ve směru boje proti kolonialismu, imperialismu a sociální nespravedlnosti“.³²³ Neutrální země, jež se měly účastnit zakládající konference, československá strana dále charakterizuje poměrně jednoznačně jako „ne takové, které jsou členy vojenských západních aliancí nebo s nimi svázány dvoustrannými vojenskými dohodami, poskytujícími jim válečné základy atd.“.³²⁴ O tom, že by země – aby byla zachována patřičná neutralita – neměly být součástí ani žádné „východní aliance“, v dokumentu ale řeč už není.

kdysi třetí stav je třetí svět ničím, ale chce být vším.“ Cit. dle KLÍMA, Jan, *Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu, regionů a států*, Praha 2012, s. 598.

³²⁰ K filozofickému smyslu, idejím, k nimž se hnutí hlásí, a pěti bodům, na nichž má být NAM založeno (vzájemný respekt pro územní nezávislost, vzájemné neútočení, nezasahování do vnitřních záležitostí, rovnost a vzájemné výhody, mírová koexistence) viz například RIECHERS, Russell C., *Cuba and the Non-Aligned Movement: Interactions of Pragmatic Idealism*, Washington, DC: American University. School of International Service 2012, s. 23–30.

³²¹ Koncepce nově vzniklé organizace vycházela z konference představitelů asijských a afrických států v indonéském Bangunu v roce 1955.

³²² Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961–2009), Kathmandu: Institute of Foreign Affairs 2011, preface.

³²³ „Konference šéfů vlád neutrálních států v Bělehradě“, čj. 018.311/0140, AMZV, Návštěva O. Dorticose v ČSSR 7.–11. 9. 1961.

³²⁴ „Bělehradská konference“, čj. 018.311/0140, AMZV, Návštěva O. Dorticose v ČSSR 7.–11. 9. 1961.

V prvních letech existence NAM Kuba sice nehrála v rámci hnutí příliš významnou roli, ale úmysl přebírat v organizaci stále větší iniciativu dávali kubánští zástupci najevo hned od prvního sjezdu. Na zakládající konferenci v Bělehradě například prezident Osvaldo Dorticos³²⁵ zdůrazňoval, že jeho krajané jsou připraveni pomoci všem národům získat zpět kontrolu nad jejich přírodním bohatstvím. Kromě toho už na konferenci začal domlouvat zřízení vojenských misí s Kwamem Nkrumahem, ghanským prezidentem, či Sékou Tourém, prezidentem Guineje.³²⁶ O tři roky později, na druhé konferenci v Káhiře, kdy o účasti Kuby v tomto uskupení vzhledem k jejímu zapojení do socialistického tábora pochybovaly dokonce i jednotlivé členské země,³²⁷ Dorticos ještě přitvrdil a apeloval na to, že Kuba odmítá neutrální přístup vůči kolonialismu a imperialismu, a vyzýval k boji proti nim.³²⁸

Fidel Castro postupně začal vnímat Hnutí neangažovaných jako hlavní mezinárodní platformu a jako jistou kompenzaci za vyloučení z OAS, k tomu mu dopomáhala skutečnost, že Kuba se stala nejen první latinskoamerickou zemí

³²⁵ Dorticos hned následující den po skončení zavítal na základě pozvání prezidenta Antonína Novotného na čtyřdenní pobyt do Československa (od 7. do 11. září), kde byl mimo jiné oceněn – stejně jako Raúl Castro o rok dříve – Řádem Bílého lva I. stupně. Z tohoto důvodu československá strana velmi bedlivě pozorovala celý průběh konference a detailně analyzovala Dorticosovu historii. Blíže o jeho návštěvě a programu v ČSSR viz AMZV, f. Návštěva O. Dorticose v ČSSR 7.–11. 9. 1961.

³²⁶ QUIRK, R., c. d., s. 811. Při zmínce o prvním sjezdu NAM je rovněž zajímavé zmínit závěrečnou deklaraci, jež přibližuje „nezaujatost“ celé organizace. Členské země se v bodě 13a usnesly mimo jiné na tom, že každá země má právo si sama určit politický status a svobodně, bez zastrašování a bránění, usilovat o ekonomický, sociální a kulturní rozvoj. V návaznosti na tento článek usnesení zmiňuje, že konkrétně i Kuba má právo zvolit si vlastní systém. V článku 26 ovšem členové NAM apelují na Valné shromáždění OSN, aby uznalo Čínskou lidovou republiku jako jediného legitimního představitele země, čímž sami členové NAM negují dřívější článek. Srov. Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961–2009). Kathmandu: Institute of Foreign Affairs 2011, s. 3–6; „Prohlášení o hospodářské spolupráci mezi státy s rozdílným společenským zřízením“, čj. 018.311/0140, AMZV, Návštěva O. Dorticose v ČSSR 7.–11. 9. 1961.

³²⁷ Silné pochyby o tom, že další členství Kuby v NAM by místo uklidnění naopak eskalovalo mezinárodní napětí, vyjádřila například Indie. Srov. „K jednání o svolání druhé konference bělehradského nebo bandungského typu“, 1. dubna 1964, čj. 016 027/64-OMO, s. 3, AMZV, Příprava konference neangažovaných zemí, čj. 016.867/64, PO/1.

³²⁸ ADAMS, G., c. d., s. 113.

v NAM, ale dokonce mu dvakrát předsedala. První předsednictví Havana zastávala v letech 1979–1983 a druhé mezi lety 2006–2009.³²⁹

PRINCIPY PARTYZÁNSKÉ VÁLKY

Spojené státy „internacionalizovaly blokádu, my [Kuba – pozn. V. K.] jsme internacionalizovali guerillu“,³³⁰ pronesl Fidel Castro v rozhovoru s Ignaciem Ramonetem a jednou větou velmi trefně vystihl kubánskou snahu o vývoz revoluce a prostředky jejího šíření. Z výše uvedeného je již patrné, že ideový rozdíl Castra a Guevary v otázce šíření revoluce spočíval především v jejím způsobu. Zatímco Castro se mnohem více spoléhal na tzv. subjektivní faktory,³³¹ jež se měly na daných potenciálních revolučních místech nejprve utvořit v návaznosti na faktorech objektivních.³³² V takovém případě tedy nezáleželo ani na tom, že objektivní faktory byly leckde například mnohem vhodnější pro roznění masivní revoluce než v padesátých letech na Kubě, ale při absenci podmínek subjektivních neměla revoluce šanci.³³³ Ernesto Guevara byl rozhodnut oproti tomu subjektivní podmínky cíleně vytvářet i uměle. Svě přesvědčení přdestřel hned první měsíc vítězství revoluce v údajně „jednom z nejlepších“³³⁴ a „nejvýznamnějších“ projevů některého z revolučních lídrů, včetně Fidela, od doby, kdy se chopili moci“.³³⁵ Podle mexického historika Paca Ignacia Taiba II.

³²⁹ Detailní analýza obou kubánských předsednictví viz RIECHERS, R. C., c. d., s. 46–65. K dopadu prvního kubánského předsednictví na Hnutí neangažovaných viz GRAHAM, John A., The Non-Aligned Movement after the Havana Summit, in: *Journal of International Affairs*, Vol. 34, No. 1, spring/summer 1980, s. 153–160.

³³⁰ RAMONET, I., c. d., s. 290.

³³¹ Subjektivními faktory myslíme především revoluční zázemí tvořené místními povstaleckými skupinami, podzemní opoziční sítě a regionální hnutí, jež by bylo možné pro revoluci využít a jež by přirozeně, spontánně následovaly tyto snahy.

³³² Objektivními faktory jsou míněny veškeré pohnutky, jež vedou k masové nespokojenosti obyvatel – ať už hovoříme o vládních represích, nevyhlášené pozemkové reformě, bídných ekonomických podmínkách či například závislosti země na dominantním partnerovi, především Spojených státech amerických.

³³³ Srov. RAMONET, I., c. d., s. 289–295.

³³⁴ TAIBO, Paco Ignacio II, *Guevara also known as Che*, New York 1997, s. 268.

³³⁵ ANDERSON, c. d., s. 391.

měl tento Guevarův projev dokonce představovat jakýsi nátlak levicové části Hnutí 26. července na Castra a komunistickou stranu.³³⁶

Dne 27. ledna 1959 poskytl Guevara interview na mítinku pořádaném společností Nuestro Tiempo, což byla *de facto* kulturní fronta kubánské komunistické strany. O dva dny později Guevarův projev vyšel v novinách *Revolución* pod názvem „Sociální představy partyzánské armády“.³³⁷ Vedle shrnutí cílů, jež kubánská revoluce dosáhla svržením Fulgencia Batisty, a vyzdvižení kubánského rolnictva jakožto klíčového prvku revoluce se Guevara soustředil na jeho budoucí změny. Velmi silně cílil kritiku – už nyní, v prvních dnech revoluce – na Spojené státy a ekonomickou budoucnost ostrova spatřoval v pozemkové reformě a vyvlastňování. Jakožto prostředek uskutečnění všech cílů zdůraznil právě partyzánskou armádu, jež „musí být prvním prostředkem v našem boji, naší nejráznější a pozitivní zbraní“.³³⁸ Už jen tato poznámka dokazovala loutkový charakter kubánského vedení, jež mělo být tou dobou *de jure* tvořeno civilní vládou v čele s prezidentem Manuelem Urrutiou a premiérem Miró Cardonou.

Zřejmě nejvíce alarmujícím faktem v Guevarově řeči byl jeho závěr, v němž přednesl svůj záměr vytvořit tzv. kontinentální revoluci:

„Příklad naší revoluce pro Latinskou Ameriku a poučení, jež z ní plynou, vyvrátily všechny kavárenské teorie. Dokázali jsme, že malá skupina odhodlaných mužů, které lid podporuje a kteří nemají strach ze smrti, může – pokud to bude nutné – porazit disciplinovanou regulérní armádu. To je základní lekcí. Další lekcí, již by se měli naučit naši bratři a sestry v obou Amerikách – neboť se ekonomicky nacházejí ve stejné agrární situaci jako my – je, že agrární revoluce se musí uskutečnit; musíme bojovat na venkově, v horách a odsud přenést revoluci do měst. Nemůžeme dělat revoluci ve městech a vyhnout se sociální podstatě.

Nyní – se všemi zkušenostmi, které jsme získali – čelíme otázce, jaká bude naše budoucnost, budoucnost velmi úzce spojená se všemi

³³⁶ TAIBO, P. I., c. d., s. 269.

³³⁷ Celý Guevarův text viz DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 87–95.

³³⁸ DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 93.

rozvojovými zeměmi Latinské Ameriky. Tato revoluce není limitována pouze na kubánský národ – dotýká se vědomí celé Latinské Ameriky a rovněž zalarmovala nepřátele našeho lidu. [...] Dnes kubánský lid vede boj na svých nohou a musí v tom pokračovat. Jejich vítězství nad diktátorstvím není přechodné, spíše jde o první krok směrem k vítězství celé Latinské Ameriky.“³³⁹

Guevara sice směřoval svá slova také ke smíření všech obyvatel amerického kontinentu – včetně obyvatel Spojených států –, ovšem není pochyb o tom, že tímto projevem „pár dní“ po vítězství revoluce vyhlásil válku ekonomickým cílům severoamerického souseda a jasně oznámil svůj cíl přenést boj i do ostatních zemí západní hemisféry. Podle dochovaných svědectví Guevara počítal s nejméně desetiletím zápasů v povstalecké fázi kontinentální revoluce.³⁴⁰

Před známými a již nastíněnými fázemi exportu revoluce se Guevara pokoušel hned na počátku šedesátých let zažehnout ohnisko revoluce ve své domovině – Argentině, jež byla vždy v tomto směru jeho neskrývanou prioritou. K tomuto účelu naverboval postupně tři Argentince, již měli založit revoluční oblast v odlehlé severní argentinské džungli – ve stejné oblasti, kde podnikl cestu na motorce v roce 1950.³⁴¹ Jednalo se o novináře Jorge Ricarda Masettiho, zakladatele kubánské tiskové agentury *Prensa Latina*³⁴² a blízkého přítele Guevary, Alberta Granadu, přítele z dětství, s nímž podnikl cestu na motocyklu v roce 1952, a malíře Cira Roberta Bustose, jenž přijel na Kubu jakožto revoluční

³³⁹ Tamtéž, s. 94–95.

³⁴⁰ RANSDORF, Miloslav, *Muž svědomí Ernesto Che Guevara*, Vlastním nákladem 2006, s. 30.

³⁴¹ ANDERSON, J. L., c. d., s. 537.

³⁴² *Prensa Latina* byla založena krátce po vítězství kubánské revoluce v roce 1959 a jejím prvním ředitelem se stal Jorge Masseti. K bližší charakteristice celé tiskové agentury československou stranou a kritice toho, jak odmítala blíže pod Massetim spolupracovat s komunistickou stranou a zakládat odbory viz „Mimořádná politická zpráva č. 28 o tiskové agentuře Prensa Latina“, čj. 088/61-Ku/šá, 13. dubna 1961, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1945–1965. Blíže o životě Ricarda Masettiho viz například *La vida breve e intensa de Jorge Ricardo Masetti*, dotsupné z: https://www.clarin.com/rn/escenarios/cine/La_Palabra_empenada-Martin_Masetti-Juan_Pablo_Ruiz-Jorge_Ricardo_Masetti_0_BJcfMJMTvQx.html [cit. 21. 1. 2018]. V roce 2010 byl o Masettim natočen první dokument formou velkometrážního filmu nazvaný *La Palabra Empeñada*, režie Martín Masetti, Juan Pablo Ruiz, délka 90 min.

dobrovolník a byl znám také pod přezdívkami „Lieutenant Laureano“ nebo „El Pelado“.³⁴³

První pokus o nastartování kontinentální revoluce se ovšem nezdařil. Organizátoři se sice snažili vytvořit z Kuby operační centrálu guerillových operací³⁴⁴ a za tímto cílem verbovali pod záminkou získání „techniků a jinak nadaných lidí k práci na Kubě“³⁴⁵ dobrovolníky, jež následně trénovali v guerillové taktice. Po raketové krizi na podzim 1962 ale skupina chystající se k boji v Argentině odcestovala do Prahy,³⁴⁶ nové přestupní stanice pro kubánské zámořské špiónážní operace,³⁴⁷ kde se zdržela až do konce roku. Dne 30. prosince z Československa odletěli přes Paříž, kde se zdrželi dva dny, do Alžírska, kam přicestovali 4. ledna 1963.³⁴⁸ V květnu konečně skupina zamířila přes Bolívii do Argentiny, kde plánovala rozpoutat revoluci v provincii Salta. Po šesti měsících však byli obklíčeni a eliminováni.³⁴⁹ Část byla pozatýkána a odsouzena k trestům v rozpětí od čtyř do čtrnácti let a část byla zabita. Co se stalo s vůdcem skupiny, Jorgem Masettim přezdívaným vzhledem *El Segundo*, není zřejmé. V dubnu 1964 spolu s jedním druhem zmizel a nikdo už o něm neslyšel. O jeho zmizení se objevují tři teorie: a) když si muži uvědomili, že již nemají šanci, spáchali sebevraždu; b) zemřeli hlady; c) objevili je četníci, okradli je zhruba o 20 000 dolarů, které měl Masetti u sebe, a oba muže zavraždili.³⁵⁰ Bylo to poprvé, co Guevarova teorie guerillové války v praxi selhala.

Teorie *foco*

Vedle toho, že „Che“ Guevara byl charismatickým vůdcem na bojišti, proslul rovněž jako vášnivý rétor a teoretik. Ve svých projevech velmi často hovořil – jak je ostatně z výše uvedených řádek patrné – o partyzánské válce a jejích

³⁴³ TAIBO, P. I., c. d., s. 395; ANDERSON, J. L., c. d., s. 537.

³⁴⁴ ANDERSON, J. L., c. d., s. 533.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 538.

³⁴⁶ Skupina první část pobytu bydlela podle jednoho z účastníků v hotelu na Slapech, srov. BUSTOS, Ciro, *Che wants to see you. The Untold Story of Che Guevara*, London – New York 2013, s. 90–91.

³⁴⁷ ANDERSON, J. L., c. d., s. 538.

³⁴⁸ BUSTOS, C., c. d., s. 83–96.

³⁴⁹ GOTT, R., *Cuba...*, s. 218.

³⁵⁰ ANDERSON, J. L., c. d., s. 592–593.

efektivních formách. K tomuto účelu krátce po vítězství kubánské revoluce (roku 1960) vydal knihu, jež se měla stát doslova univerzálním manuálem partyzánských hnutí – *La Guerra de Guerrillas* (Partyzánská válka). Celá publikace, jež od té doby vyšla v několika, rozšířených vydáních a s různými předmluvami, čerpá ze zkušeností získaných v bojích s batistovskou armádou na Kubě. Přesně tato skutečnost je ale jejím největším limitujícím prvkem. Guevara v knize předestřel, že tvrdé jádro složené z třiceti až padesáti mužů je dostatečné množství, aby zažehlo revoluci v jakékoli zemi Latinské Ameriky.³⁵¹ Celou práci pak koncipoval tak, že z ní vyplývají tři základní lekce, jimiž kubánská revoluce údajně přispěla k usměrnění revolučních hnutí v Americe:

- 1) Lidové jednotky mohou vyhrát válku proti regulérní armádě.
- 2) Není nutné čekat, až budou přítomny všechny potřebné podmínky pro uskutečnění revoluce; povstání [ohnisko – pozn. V. K.] je může vytvořit samo.
- 3) V hospodářsky málo vyvinuté části Ameriky bude hlavní oblastí ozbrojených bojů venkov.³⁵²

Dále se Guevara v textu dotýká mnohem širších souvislostí, vedle neustálého připomínání významu venkova a rolníků pro revoluci pojednává například o vhodných typech zbraní či obuvi. Načrtl zde i schémata pastí vhodných do neprostupných horských oblastí, hovoří zde o propagaci, sabotážích, problémech s medikamenty, ale zdůrazňuje dokonce i význam žen v partyzánském boji či rozebírá vztahy mezi partyzány.³⁵³ Svým zápalem a místy až romantickými představami o partyzánském boji vedeném v tom nejčistším duchu doslova uhranul tisíce stoupenců, často studentů, a radikálů, již se během následujících několika dekad jeho textem inspirovali.

³⁵¹ GUEVARA, Ernesto Che, *Guerilla Warfare. Third Edition with Revised and Updated Introduction and Case Studies by Brian Loveman and Thomas M. Davies, Jr.* Wilmington, Delaware 1997, s. 7.

³⁵² Tamtéž, s. 50; JOHNSON, Joshua, From Cuba to Bolivia: Guevara's Foco Theory in Practice, in: *Innovation. A Journal of Politics*, Vol. 6, 2006, s. 26–32.

³⁵³ GUEVARA, E. Che, *Guerilla Warfare...*, passim.

Zcela krucialním přínosem *Partyzánské války* bylo nastínění tzv. teorie *foco*,³⁵⁴ jež byla uplatňována v drtivé většině guerillové literatury mezi lety 1960–1967. Teorie *foco* – vycházejí z partyzánských zkušeností v Sierře Maestre – se opírala o druhý z výše nastíněných bodů. Tedy i v místě, kde k tomu nejsou příznivé podmínky, lze s malým ohniskem polovojenských bojovníků strhnout lidové povstání, do něhož se postupně zapojí masy, a svrhnout tak legitimní vládu.³⁵⁵ Tuto teorii do důsledku popsal – po sérii dlouhých rozhovorů s Fidelem Castrem a Ernestem Guevarou –³⁵⁶ ve svém díle *Révolution dans la révolution?* francouzský levicový spisovatel Régis Debray v roce 1967.³⁵⁷

Kromě základního ohniskového principu Debray rovněž opomíjel roli dělnické třídy a naopak zdůrazňoval, že pro spuštění povstalecké fronty „je možné přejít od vojenského ohniska k politickému hnutí [...] avšak nepřechází se, mimo zcela výjimečné případy, od „čistě“ politického hnutí k vojenskému ohnisku“.³⁵⁸

Guevarou předestřenou teorii *foco* lze obecně považovat za chybnou, protože podmínky nutné pro úspěch zmíněné strategie byly natolik silně svázány s Kubou, že nebylo jednoduše možné, aby stejný postup jinde na světě uspěl. V následujícím půlstoletí se to podařilo zopakovat jen jednou – v Nikarague v roce 1979, ale ani tam nešlo o zcela shodný sled událostí. Už samotnou podstatu boje malé skupinky partyzánů proti regulérní Batistově armádě – disponujícími letadly, tanky a dalšími těžkými zbraněmi – je nutné podrobit pochybnosti, do jaké míry šlo na Nový rok 1959 vlastně o vítězství vojenské a do jaké míry došlo k Batistově porážce politické. I samotný Debray se po propuštění z vězení v roce 1970 začal distancovat od Guevarova „druhého poučení kubánské revoluce, že

³⁵⁴ Známa také jako *foquismo* – od španělského slova „ohnisko“.

³⁵⁵ Srov. GUEVARA, E. Che, *Guerilla Warfares...*, s. 13.

³⁵⁶ NÁLEVKA, Vladimír, *Podzim diktátora*. Praha: EPOCH 1997, s. 56.

³⁵⁷ Česky vydalo v roce 1970 s výhradami v úvodu nakladatelství Svoboda pod názvem *Revoluce v revoluci* (DEBRAY, Régis, *Revoluce v revoluci*, Praha 1970).

³⁵⁸ S odkazem na tradiční marxisticko-leninské principy tím zcela popřel dosavadní praxi socialistických revolucí, což navíc umocnil tvrzením, že partyzánské vojsko nemůže podléhat stranickému vedení. DEBRAY, R., c. d., s. 115, 121–122. V poslední poznámce lze zcela správně spatřovat silný vliv kubánské revolučního prostředí – Fidelova neposlušnost komunistické straně byla v textu předestřena již několikrát. Dnes již není pochyb o zásadním podílu Fidela Castra na Debrayově knize, srov. NÁLEVKA, *Podzim...*, s. 56; CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 323.

podmínky pro revoluci může vytvořit ohnisko“.³⁵⁹ Debrayovy texty vydávané po roce 1967 (po smrti Che Guevary) výstižně poukazovaly na to, že kubánská revoluce byla nesprávně pochopena literaturou pojednávající o guerille, jež částečně odpovídá za selhání všech ozbrojených skupin, které přijaly teorii *foco*.³⁶⁰

V konečném důsledku se domnívám, že teorie *foco* je odpovědná rovněž za selhání revolučních pokusů jak v africkém Kongu-Leopoldville, tak při zažehnutí revolučního ohně v Latinské Americe, ale i za Guevarovu smrt v Bolívii. Ostatně neproveditelnost teorie *foco* nastínil již případ z prvního Guevarova pokusu rozvést revoluci v rodné Argentině počátkem šedesátých let, jenž skončil smrtí (nejen) Jorge Masettiho. Ani na jednom ze zmíněných míst nebyly tzv. subjektivní faktory dostatečné k tomu, aby rozpoutaly masové revoluce.³⁶¹

Kubánská rozvědka a výcvik zahraničních partyzánů na Kubě

Rozsáhlé možnosti kubánským expanzionistickým snahám dávala krátce po revoluci založená nová zpravodajská služba. *Dirección General de Inteligencia* (DGI, rovněž známá jako G2) byla založena v roce 1961.³⁶² Jednalo se o „vysoce profesionální“³⁶³ rozvědku, na níž ležela hlavní tíže odpovědnosti při špionážních operacích a veškerých podvratných kubánských zahraničních činnostech.³⁶⁴

³⁵⁹ CHILDS, Matt D., An Historical Critique of the Emergence and Evolution of Ernesto Che Guevara's Foco Theory, in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 27, No. 3 (Oct., 1995), s. 623.

³⁶⁰ Tamtéž.

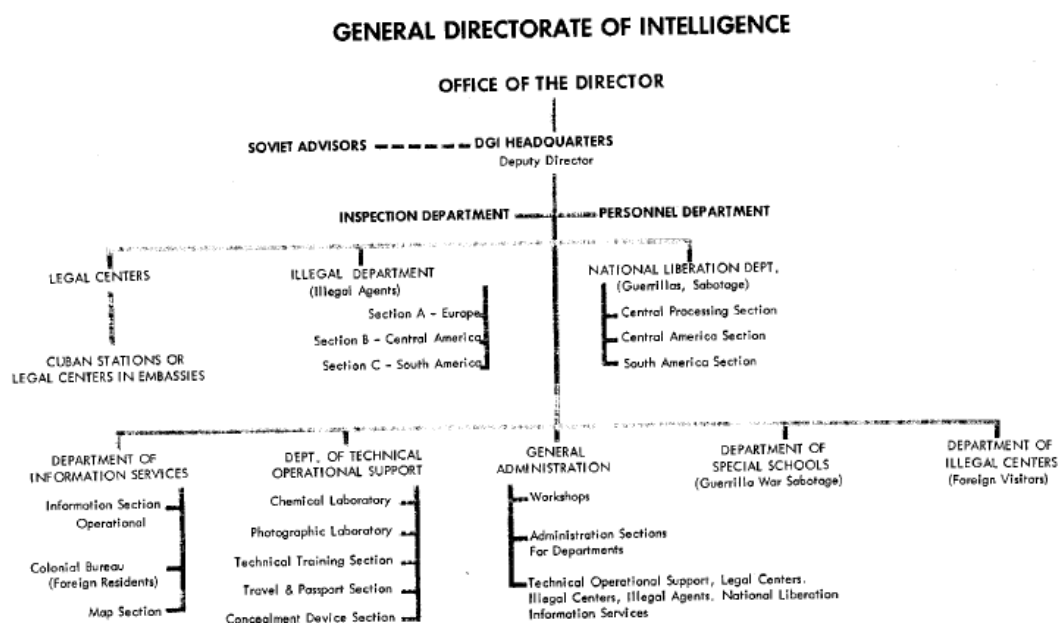
³⁶¹ JOHNSON, J., c. d., s. 26–32.

³⁶² *Weekly Summary: Special Report. Cuban Subversive Activities in Latin America: 1959–1968*, CIA – Directorate of Intelligence, No. 0007/68A, s. 4, FOIA.

³⁶³ *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0286/65A, 23. dubna 1965, s. 11, FOIA

³⁶⁴ Skutečnost, že šlo o „špičkovou“ zpravodajskou službu mi ústně potvrdil i někdejší předseda federální československé vlády Lubomír Štrougal – rozhovor autora s Lubomírem Štrougalem, 28. dubna 2015. Vysoké profesionality se kubánská zpravodajská služba těšila z velké části také díky československé rozvědce, jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Detailní rozbor spolupráce obou rozvědek viz BORTLOVÁ, Hana, Spolupráce tajných služeb Kuby a Československa v prvních letech kubánské revoluce (1959–1962), in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 3, 2011, č. 1, s. 13–30.

Oficiálně spadala DGI pod kubánské ministerstvo vnitra, jež v té době řídil jeden ze zakládajících členů M-26-7 Ramiro Valdéz. Prvním ředitelem DGI byl jmenován Valdézův zástupce, Manuel Piñeiro Losada, známý pod přezdívkou „Rudovous“.³⁶⁵ S úmyslem podpory povstaleckých skupin v Latinské Americe zřídil Che Guevara – pod dohledem Fidela Castra –³⁶⁶ tajnou jednotku s názvem *Liberation Department* (v následujícím schématu pod názvem *National Liberation Department*), jež byla oficiálně součástí DGI, a tudíž spadala pod ministerstvo vnitra. Smyslem této skupiny byla organizace, trénink a podpora guerillových aktivit.³⁶⁷

Přehled hierarchie a zaměření jednotlivých sekcí kubánské rozvědky *Dirección General de Inteligencia* vypracovaný americkou CIA. (Zdroj: *Weekly Summary*:

³⁶⁵ Piñeiro se soustředil na zahraniční operace, výborně mluvil anglicky, jelikož si vzal za ženu Texasanku. Srov. GOTT, R., *Cuba...*, s. 227; ANDERSON, J. L., c. d., s. 533.

³⁶⁶ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 23.

³⁶⁷ Srov. ANDERSON, J. L., c. d., s. 395–396.

Co se samotného výcviku týče, tak podle zpráv CIA šlo o velmi důmyslně vyvinutý systém tréninku a ideologické indoktrinace zahraničních bojovníků, kteří na ostrov proudili pod různými záminkami – účastnili se oficiálních oslav výročí revoluce, jako studenti, spolupracovníci apod. Celý proces spadl v rámci DGI do sekce *Department of Special Schools*, vyznačené v příloženém grafu. Skupiny takto vytvořených guerillových studentů dosahovaly počtu kolem 25 lidí, ale byly i takové, které tvořili například jen tři čtyři lidé. Instruktoři byli vybíráni z řad kubánské armády, jednalo se z drtivé většiny o veterány guerillové války proti Batistovi, ale nacházelo se tam i několik bývalých důstojníků španělské republikánské armády. V závislosti na účelu daného výcviku (guerilla, špionáž, sabotáže, propaganda atd.) trvaly kurzy od tří do šesti měsíců s tím, že pokud šlo o nějaké speciální mise, mohly se prodloužit až na jeden rok.³⁶⁹ Běžný tréninkový cyklus zahraničních partyzánů na Kubě vypadal přibližně takto:

První měsíc – na izolovaném místě se účastníci učili pochodovat, seznamovali se s životem v džungli, s drsným terénem, jenž se měl co nejvíce podobat jejich domácímu prostředí. Měli být zcela samostatní – připravovat si jídlo, stavět hlídky, spát pod širým nebem...

Druhý měsíc – účastníci ho trávili už v Havaně, kde studovali zbraně od těch nejmenších až po zacházení s minomety, raketomety či výbušninami. Zbraně byly americké provenience, případně pocházely z komunistických zemí. Učili se zde také radiokomunikaci či užívání kódovaných zpráv, čtení v mapách, ale probírali i takové věci, jako jsou psychologické či ekonomické aspekty boje, a v této fázi rovněž povinně studovali dva

³⁶⁸ Z grafu je patrné napojení kubánské rozvědky na sovětské KGB. DGI disponovala minimálně pěti sovětskými poradci, srov. *Cuban Training of Foreign Nationals*, General CIA Records, s. 2, FOIA. Bližší informace o spolupráci DGI a KGB viz například BORTLOVÁ, H., *Spolupráce...*, s. 20.

³⁶⁹ Srov. *Cuban Training of Foreign Nationals*, General CIA Records, s. 1–2, FOIA; *Cuban subversion in Latin America*, CIA-OCI, No. 0292/63B, 9. srpna 1963, s. 2–3, FOIA.

základní manuály: Guevarovu *Partyzánskou válku* a *150 otázek guerillového bojovníka* generála španělské republikánské armády Alberta Baya Girauda.³⁷⁰ V této fázi byl kladen vedle zbraní velký důraz také na výuku marxismu-leninismu.

Následující fáze – jednalo se o praktický trénink v terénu všeho, čemu se v předchozích teoriích účastníci naučili.

Poslední fáze – jednotky měly získat „ostrou“ zkušenost tím, že byly nasazeny do druhého největšího kubánského pohoří – Sierry Escambray v rámci tzv. *Lucha Contra Bandidos* (boj proti banditům, LCB)³⁷¹ proti guerillovým skupinám kontrarevolucionářů.³⁷²

Celkově prošlo kubánskými výcvikovými programy v letech 1961–1968 přibližně 2500 Latinoameričanů,³⁷³ přičemž zájem byl obrovský: „Mysleli jsme, že kubánská revoluce nebyla ničím jiným než začátkem [podobných] změn v Latinské Americe... Všichni jsme byli naplněni tímto duchem ... každý se chtěl někde připojit ke guerillové armádě. Byly plány jít do Paraguaye [...] bojovat proti Trujillovi [...] svrhnout Somozu. Ano, kdekoliv byl nějaký tyran, latinskoamerický diktátor, automaticky to byl náš nepřítel,“ vzpomínal na okamžiky výcviku Osvaldo de Cárdenas, tehdy teprve šestnáctiletý student, kterého Manuel Piñeiro naverboval jako zpravodajce.³⁷⁴

³⁷⁰ Fidel Castro se setkal s Albertem Bayem v Mexiku a oslovil ho s prosbou, zda by Kubánce vyučoval partyzánskému boji, čehož se Bayo chopil. Jak ale uvádí Robert Quirk, Bayo neměl s partyzánskou válkou žádné zkušenosti, bylo to podobné, „jako by slepec vedl slepce“, protože Bayo prožil válku ve Španělsku pouze na Baleárách a od té doby navíc uplynulo téměř dvacet let. QUIRK, R., c. d., s. 125. Všechny 150 Bayových otázek je dostupných z: <http://www.latinamericanstudies.org/bayo.htm> [cit. 13. 9. 2017].

³⁷¹ I poté, co se Castrovy jednotky ujaly moci nad Kubou, přetrvávalo několik povstaleckých skupin v pohoří Escambray až do roku 1966. Tyto jednotky byly částečně podporovány Spojenými státy. Srov. ANDERSON, J. L., c. d., s. 400; GOTT, R., Cuba..., s. 196.

³⁷² Podrobný postup při výcviku zahraničních nacionalistů viz *Cuban Training of Foreign Nationals*, General CIA Records, FOIA.

³⁷³ *Weekly Summary: Special Report. Cuban Subversive Activities in Latin America: 1959–1968*, CIA – Directorate of Intelligence, No. 0007/68A, 16. února 1968, s. 5, FOIA.

³⁷⁴ ANDERSON, J. L., c. d., s. 396.

Vytvořit dva, tři, mnoho Vietnamů

Jeden ze zásadních a proslulých projevů Ernesta Guevary, v němž se velmi ostře vymezil proti Spojeným státům americkým a výstižně shrnul kubánskou expanzionistickou politiku, vznikl *de facto* náhodou. Počátkem roku 1967 se sekretariát Organizace solidarity národů Afriky, Asie a Latinské Ameriky rozhodl, že v Havaně bude vydávat časopis *Tricontinental*. S prosbou o příspěvní do úvodního čísla oslovili řadu revolucionářů, mezi nimiž byl i Ernesto Guevara. „Che“ ale na 24 stranách napsal natolik ofenzivně laděný text, jež vedení shledalo „tak důležitý pro revoluční hnutí a pro odhalení US imperialistické politiky, že se [sekretariát – pozn. V. K.] rozhodl toto poselství národům světa publikovat bez čekání na první číslo časopisu *Tricontinental*“.³⁷⁵ Dne 16. dubnu 1967 tak svět obletěl článek nazvaný „Vytvořit dva, tři, mnoho Vietnamů – zpráva *Trikontinentalu*“,³⁷⁶ v němž Guevara podával návod a opodstatnění ke zdoání Spojených států v regionálních konfliktech.

Guevara začíná svou studii přehledem několika světových událostí od konce druhé světové války a na několika místech zdůrazňuje imperialistickou politiku Spojených států. Následně stručně líčí vývoj ve Vietnamu od roku 1954 a konflikt s Francií, ale poté stáčí svou kritiku nejprve na země socialistického tábora, když tvrdí, že „Vietnam, národ reprezentující touhy a naděje na vítězství vydeděného [*disinherited*] světa, je tragicky sám“.³⁷⁷ Tuto izolaci podle Guevary způsobila „válka urážek a úderů pod pás, kterou začali už před nějakým časem představitelé dvou největších mocností socialistického tábora“.³⁷⁸ Solidaritu celého pokrokového světa s vietnamským lidem pak Che přirovnává k hořké ironii, když lid povzbuzoval gladiátory v Římském koloseu.³⁷⁹

³⁷⁵ „Poselství Ernesta Guevary Organizaci solidarity tří kontinentů“, čj. 0102/67-Via/Bur, 8. května 1967, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 1.

³⁷⁶ Celý text viz DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 350–362; dostupné online z: <https://amadlandawonye.wikispaces.com/1965,+Guevara,+Create+two,+three,+many+Vietnams> [cit. 14. 9. 2017].

³⁷⁷ DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 352.

³⁷⁸ RANSORF, M., c. d., s. 17. Československá strana tuto kritiku zcela bezvýhradně odsuzovala, považovala ji za nepřijatelnou a podezřívala Guevaru, že podlehl ovlivnění trockismu nebo čínskému názoru. Srov. „Poselství Ernesta Guevary Organizaci solidarity tří kontinentů“, čj. 0102/67-Via/Bur, 8. května 1967, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 8–9.

³⁷⁹ DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 352.

Zde nastíněnému obdivuhodnému boji vietnamského lidu navrhoval Guevara ulehčit tím, co dala světu kubánská revoluce: „Latinská Amerika má mnohem významnější úlohu: vytvoření světově druhého nebo třetího Vietnamu, případně druhého *a* třetího Vietnamu.“³⁸⁰ Strategie měla být podle Guevary jednoduchá a imperialismus, jenž údajně představuje poslední fázi kapitalismu, „musíme porazit v celosvětovém střetnutí [...] musíme zanést válku tak daleko jako nepřítel: do jeho domovů, na místa rekreací, učinit ji totální. Nepřítel nesmí mít ani chvilku klidu, nesmí být v bezpečí mimo kasárna, ale dokonce ani v nich. Útočit na něj všude, kde se bude nacházet; donutíme ho, aby se cítil jako štvaná zvěř, kamkoliv půjde. Potom jeho morálka začne upadat. Bude sice ještě agresivnější, ale to budou známky jeho bezprostředního úpadku“.³⁸¹ Pokud by snad po přečtení Guevarových řádek panoval u čtenářů pochyb, na koho jmenovitě míří masivní kritika, Che pochyby rozptyluje na posledních řádcích, kde nazývá Spojené státy Severní Ameriky „největším nepřítelem lidské rasy“.³⁸²

Podle zpráv z československého velvyslanectví v Havaně stoupla popularita Ernesta Guevary na Kubě po zveřejnění tohoto článku na maximum a „dosahuje v těchto kruzích [mezi kubánskými revolucionáři – pozn. V. K.] popularity Fidela Castra“.³⁸³

Z dnešního pohledu bychom mohli Guevarovy teze o vytvoření dvou tří Vietnamů shrnout přibližně tak, že oním prvním Vietnamem myslel již probíhající asijské konflikty, druhý konflikt plánoval zažehnout v Latinské Americe,³⁸⁴ kde by nešlo o jedno revoluční jádro, ale úmyslem bylo začít již zmíněnou kontinentální revoluci. Ovšem právě nepřipravenost na zahájení kontinentální revoluce údajně nasměrovala Guevaru do pomyslného „Vietnamu číslo tři“ – do Afriky. Tuto hypotézu potvrzuje i Fidel Castro, když hovoří o tom, že mu navrhl,

³⁸⁰ Tamtéž, s. 358.

³⁸¹ DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 358–360. Srov. „Poselství Ernesta Guevary Organizaci solidarity tří kontinentů“, čj. 0102/67-Via/Bur, 8. května 1967, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 7.

³⁸² DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 362.

³⁸³ „Poselství Ernesta Guevary Organizaci solidarity tří kontinentů“, čj. 0102/67-Via/Bur, 8. května 1967, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 9.

³⁸⁴ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 15.

„aby šel do Afriky splnit důležitý úkol, zatímco se v Bolívii vytvoří minimální podmínky pro zahájení boje, jehož zásadním cílem byla jeho vlast, Argentina“.³⁸⁵

³⁸⁵ RAMONET, I., c. d., s. 295.

5. Kubánci v Africe

*Podporovali jsme pokrokové vlády a revoluční hnutí v Africe
od triumfu naší revoluce a budeme tak činit i nadále.*

Fidel Alejandro Castro Ruz, 1975

AFRIKA MEZI VÝCHODEM A ZÁPADEM

Černý kontinent po druhé světové válce

S velmocenskou politikou byl odedávna spojen kolonialismus³⁸⁶ a vytváření sfér vlivu. Zatímco koloniální mocnosti Španělsko a Nizozemsko ale o svá imperiální panství z velké části přišly již do konce 19. století,³⁸⁷ další evropské velmoci bránily své kolonie až do druhé poloviny století dvacátého. Motivy pro zachování kolonií byly vedle vojensko-strategických zejména hospodářské. Zámořské departmenty zajišťovaly metropoli zdroje surovin, ale i odbytové trhy pro domácí průmysl. V neposlední řadě šlo o otázku prestiže.³⁸⁸ První zásadnější předěl v koloniální otázce znamenala již první světová válka, která koloniální

³⁸⁶ Obecně ke kolonizaci viz například FERRO, Marc, *Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost 13.–20. století*, Praha 2007; BLAUT, James M., *The Colonizer's Model of the World. Geographical diffusionism and Eurocentric History*, New York 1993; LOVEJOY, Paul E., *Transformations of Slavery: a History of Slavery in Africa*, London 2012; FERGUSON, Niall, *Empire: How Britain Made the Modern World*, London 2003; GRIFFITHS, Leuan Ll., *The African Inheritance*, London 1995; TUMIS, Stanislav – NYKL, Hanuš (eds.), *Prekolonialismus, kolonialismus, postkolonialismus. Impéria a ti ostatní ve východní a jihovýchodní Evropě*, Praha 2015.

³⁸⁷ Ke zhroucení španělského impéria z nejnovějších prací například OPATRŇÝ, Josef, Dlouhá cesta ke kolapsu. Konec říše, nad níž nezapadalo slunce, in: BÁRTA, Miroslav – KOVÁŘ, Matin a kol., *Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*, Praha 2011, s. 377–426; OPATRŇÝ, J., *Viva Cuba...*; K nizozemské koloniální říši viz například GAASTRA, Femme S., *The Dutch East India Company: Expansion and Decline*, Zutphen 2003.

³⁸⁸ Srov. NÁLEVKA, Vladimír, *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*, Praha 2004, s. 15.

optimismus smetla především tím, že „porobené národy mohly pohlédnout na krizi evropské civilizace z bezprostřední blízkosti. Na válečných polích bojovalo a také padlo velké množství Indů, Barmánců, Vietnamců, Senegalců a Thajců. Verdun jim názorně ukázal, jak snadno umírají i bílí sáhibové [...] Válka také uvolnila závislost vzdělaných Asijců na evropské kultuře“.³⁸⁹

Mnohem více ale koloniální velmoci oslabily hospodářská krize a druhá světová válka a po válce nastavený nový světový systém kolektivní bezpečnosti, na čemž měly zásadní podíl vítězné mocnosti. Atlantická charta, podepsaná v létě 1941 prezidentem Rooseveltem a britským premiérem Churchillem, ve třetím z celkových osmi bodů jasně stanovila, že USA a Velká Británie „uznávají právo všech národů zvolit si formu vlády, pod níž chtějí žít, a chtějí usilovat o obnovení suverénních práv a vlastní vlády těch, které o ni byly násilně připraveny“.³⁹⁰ Po skončení války na tuto chartu sice navázala Charta OSN, zakládající statut nového garanta světové bezpečnosti Organizace spojených národů, čímž začala celosvětová diskuse o možné dekolonizaci. Významněji se tento záměr ale začal prosazovat primárně v Asii, na Blízkém východě (Sýrie, Palestina, Izrael) a Dálném východě (Filipíny, Indie, Pákistán, Barma).³⁹¹ Na africkém kontinentu tato snaha nerezonovala tak citelně.

Po skončení druhé světové války existovaly na černém kontinentu pouze čtyři nezávislé státy – Jihoafrická unie, Egypt, Etiopie a Libérie,³⁹² a většina Afričanů neměla tou dobou žádnou potřebu osvobození, dokonce „ani afričtí politikové nežádali okamžitou dekolonizaci“.³⁹³ Největšími koloniálními mocnostmi tak na kontinentu byly Francie, jež obhospodařovala panství skládající se z Alžírsko, Tunisko, Maroka, Madagaskaru, Francouzské západní Afriky a Francouzské rovníkové Afriky. Velká Británie si stále držela pod správou z těch nejvýznamnějších Somálsko, Nigérii, Zlatonosné pobřeží, Keňu či Súdán. Španělsku z koloniálního panství zbývalo například Španělské Maroko (protektorát), Španělská Sahara a Španělská Guinea. Portugalsko spravovalo Mosambik, Guineu-Bissau, Kapverdy a pro něj nejvýznamnější, na nerostné

³⁸⁹ NÁLEVKA, V., *Čas...*, s. 15.

³⁹⁰ GILBERT, Martin, *Churchill a Amerika*, Brno 2007, s. 243.

³⁹¹ PARKER, Geoffrey (ed.), *Atlas světových dějin*, Praha 1999, s. 144–145.

³⁹² NÁLEVKA, V., *Světová politika...*, s. 150.

³⁹³ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky...*, Plzeň 2012, s. 273.

suroviny bohatou Angolu. Pro námi sledované události byla ještě významná belgická kolonie Belgické Kongo.³⁹⁴

Konkrétní kroky na cestě k emancipaci jednotlivých afrických států navazovaly na tzv. panafrické hnutí,³⁹⁵ jehož kořeny se utvářely již na konci 19. století a jehož první kongres se uskutečnil v roce 1919 v Paříži jako „specifický doplněk mírové konference“.³⁹⁶ Paralelně s koncem druhé světové války se v březnu 1945 konal již pátý panafrický kongres, tentokrát v anglickém Manchesteru, kde zaznívaly požadavky již v souladu s rodící se OSN o bezpodmínečném ukončení koloniální nadvlády. Tou dobou ale řada zemí ještě dekolonizační strategii odmítala, neboť například Velká Británie a Francie považovaly africké kolonie v procesu poválečné ekonomické obnovy za nepostradatelné pro přežití mateřské země.³⁹⁷ Po těchto panafrických iniciativách se – v návaznosti na události během tzv. první indočínské války – uskutečnil další výrazný pokus v podobě konference rozvojových asijských a afrických zemí v indonéském Bandungu v roce 1955.³⁹⁸ Tento summit znamenal jisté uklidnění v americko-čínském napětí na Dálném východě a zároveň se jeho koncepce stala východiskem aktivit pro později založené Hnutí neangažovaných, o němž byla řeč v předchozí kapitole.

Jako skutečný zlom v dekolonizační otázce můžeme spatřovat rok 1956 a tzv. suezskou krizi, kvůli níž na jedné straně posílily emancipační hlasy zejména v oblasti severní Afriky a Blízkého východu a na druhé straně oslabil velmocenská politika někdejších koloniálních mocností Velké Británie a Francie.³⁹⁹ Od tohoto okamžiku bylo již zcela nezpochybnitelné, že Evropa po

³⁹⁴ NÁLEVKA, V., Čas..., s. 11–16; PARKER, G. (ed.), c. d., s. 144–145.

³⁹⁵ Blíže o panafrickém hnutí viz například: CHU ILO, Stan, *The Face of Africa. Looking Beyond the Shadows*, Bloomington 2006.

³⁹⁶ KLÍMA, J., Dějiny Afriky..., s. 224; NÁLEVKA, V., Čas..., s. 19–20.

³⁹⁷ REID, Richard J., *Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost*, Praha 2009, s. 221.

³⁹⁸ NÁLEVKA, V., Čas..., s. 75–76. Množství archivních dokumentů ke konferenci v Bandungu viz Wilson Center – Digital Archive, International History Declassified (dále jen WC–DA), dostupné online z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/collection/16/bandung-conference-1955> [cit. 15. 12. 2017].

³⁹⁹ Blíže viz například WANNER, Jan, *Bitva o Suez: Studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě*, Praha 2006; NÁLEVKA, V., *Horké krize...*, s. 89–93.

druhé světové válce již nedokáže nabýt svého někdejšího postavení a těžiště se definitivně přesunulo mezi supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz. Zcela stěžejní období pro námi sledované události pak představoval rok 1960, tzv. rok Afriky, během něhož vyhlásilo nezávislost celkem 17 afrických států.⁴⁰⁰

Afrika v kontextu interpretační teorie pericentrismu

„Afrika se stala bojištěm první kategorie,“ pronesl americký ministr zahraničí Christian Herter v Národní bezpečnostní radě (*National Security Council*, NSC) v březnu 1960 a tehdejší viceprezident Richard Nixon to o měsíc později ještě doplnil frází, že Afrika byla „potenciálně tím nejtraskavějším místem na světě“.⁴⁰¹ Faktem ale je, že černý kontinent byl bezprostředně po skončení druhé světové války – v samém počátku války studené – v nastupující hře supervelmocí brán jako zcela periferní záležitost, jíž dominovaly zejména evropské mocnosti. Trvalo navíc nejdéle ze všech regionů, než se do této oblasti studená válka přenesla. V roce 2000 vydal americký historik Tony Smith nepříliš reflektovanou studii, v níž se zamýšlí nad příčinami (nejen) tohoto obratu a důvodu, proč podobná periferní místa v krátkém okamžiku zaujala i v těch nejvlivnějších administrativách tehdejšího bipolárního světa zcela prioritní místo.⁴⁰²

Při analýze široce uplatňovaných interpretačních teorií o vzniku studené války (konzervativní, revizionistická, postrevizionistická)⁴⁰³ přišel Smith s vysvětlením – na základě postupně nově dostupných pramenů z archivů postkomunistických zemí – tohoto jevu (transformace nevýznamné země

⁴⁰⁰ Nezávislost získalo 14 států na Francii: Kamerun, Togo, Senegal, Francouzský Súdán/Mali, Madagaskar/Malgašská republika, Dahome/Benin, Niger, Horní Volta/Burkina Faso, Pobřeží slonoviny, Čad, Středoafriická republika/Ubangi-Šari, Kongo, Gabon, Mauritánie. Nezávislost na Velké Británii získaly Nigérie a Somálsko (poručené území OSN rovněž Itálii). A na Belgii získalo nezávislost Belgické Kongo. Srov. KLÍMA, Jan, *Dekolonizace portugalské koloniální říše. Historická motivace – specifika – průběh*, Hradec Králové 2000, s. 16.

⁴⁰¹ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 6.

⁴⁰² SMITH, T., *New Bottles...*, s. 567–591.

⁴⁰³ V českém prostředí tyto teorie analyzoval například Jaroslav Fiala, *Od studené k imaginární válce. K angloamerické historiografii vzniku studené války v kontextu mezinárodních vztahů*, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 1, č. 1, 2009, s. 13–36.

v prioritní oblast zájmu) tím, že sekundární účastníci studenoválečného konfliktu, jež označuje jako *junior members*, sehráli mnohem významnější úlohu v rozšiřování celosvětového napětí, než jim byla dříve usuzována. Podle teorie nazvané pericentrismus „hráli [junior members – pozn. V. K.] klíčovou úlohu při šíření, stupňování a prodlužování zápasu mezi Východem a Západem“.⁴⁰⁴ Na druhé straně ještě v osmdesátých letech byly konkrétně tyto – africké – události zcela vyjímány ze studenoválečného napětí: „V kontrastu s oficiální pozicí USA nejsou události v Africe součástí studené války, ale výsledkem dekad kolonialismu a historie osvobozeneckých bojů. Aby bylo možné reálně zhodnotit roli Kuby v Africe, musí být chápána v tomto kontextu.“⁴⁰⁵

Výše nastíněnou Smithovu teorii částečně potvrzuje i příklad Sovětského svazu, jenž bral africký kontinent z hlediska geopolitického významu za zcela druhořadý až do poloviny padesátých let. Až ve druhé polovině roku 1956, během alžírské války za nezávislost, například Moskva vyjádřila svou podporu alžírským národněosvobozeneckým skupinám, poté co Komunistická strana Francie během svého XIV. sjezdu v červenci 1956 uznala existenci a legitimitu „alžírské národní skutečnosti“.⁴⁰⁶

Námi sledované události kubánských zahraničních misí do jisté míry ale potvrzují spíše teorii oněch *junior members*, což je analyzováno dále v textu na konkrétních případech.

KUBÁNSKÉ POHNUTKY PRO AFRICKÉ MISE

Logická otázka stojící v pozadí všech následujících informací zní: proč se Kubánci soustředili právě na Afriku a co tím sledovali? Afrika byla v šedesátých letech 20. století – navzdory všem dynamickým dějům souvisejícím s dekolonizační otázkou – v porovnání s ostatními částmi tehdejšího světa z globálního hlediska aktivní zřejmě nejméně. Problémy spojené s dekolonizací

⁴⁰⁴ SMITH, T., *New Bottles...*, s. 568.

⁴⁰⁵ ADAMS, G., c. d., s. 109.

⁴⁰⁶ ZÍDEK, Petr, *Československo a francouzská Afrika 1948–68*, Praha 2006, s. 71.

sice poutaly světovou pozornost, ale jednalo se o značně roztříštěné události, jejichž napětí se přelévalo z jednotlivých lokalit – z těch rezonujících mezinárodně například válka v Indočíně, alžírská válka za nezávislost, konžská krize, angolská válka za nezávislost a následující vleklá angolská občanská válka... Africký kontinent se nacházel následkem hroutících se koloniálních říší v přechodném stavu politického prázdna, kdy sice v jednotlivých národněosvobozeneckých skupinách existovaly pohnutky přiklonit se v geopolitické hře Západu a Východu k jedné či druhé straně, většinou ale žádná skupina neměla tak dominantní postavení hned od začátku, aby neexistovala šance na zvrácení pomyslného *statu quo* a přiklonění se k jedné ze supervelmocí. Ernesto Guevara v této rovině jistého přechodného politického *intermezza* pracoval dlouhodobě s teorií, že „Afrika byla nejslabším článkem imperialistického řetězu“.⁴⁰⁷ Toto jedinečné načasování, umocněné tím, že v četných afrických zemích probíhaly v různých formách ozbrojené konflikty, což bylo již ze své podstaty blízké revoluční vládě kolem Fidela Castra, nasměrovalo Kubánce právě na černý kontinent.

Kuba zahájila své aktivity na opačné straně Atlantiku hned pár měsíců po uchopení moci *barbudos*, kdy byl v červnu 1959 vyslán ve faktické roli ministra zahraničí (státním sekretářem byl *de jure* Raúl Roa) Ernesto Guevara na svou první zahraniční cestu. Mezi čtrnácti navštívenými zeměmi byl rovněž Egypt, kde se „Che“ – a po něm hned následující léto i Raúl Castro – setkal s prezidentem Gamálem Násirem a navázal první kontakty s revolučními vůdci i národněosvobozeneckými hnutími.⁴⁰⁸ V roce 1961 již směřovaly do Afriky první kubánské transporty, do Alžírska a Ghany, kde Fidel nechal nadto zřídit již výcvikový tábor a posílal tam instruktory.⁴⁰⁹ Kubánci přítomnost na černém kontinentu velmi rychle zmnožily a přes jistý pokles aktivit způsobený svržením jejich nejbližšího spojence Ben Belly v roce 1965 přesouvali svou pozornost od

⁴⁰⁷ GRABENDORFF, Wolf, Cuba's Involvement in Africa. An Interpretation of Objectives, Reactions, and Limitation, in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 22, No. 1, February 1980, s. 9.

⁴⁰⁸ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 8.

⁴⁰⁹ DURCH, William J., Revolution from a F.A.R. – The Cuban Armed Forces in Africa and the Middle East, in: *CNA – Professional Paper*, No. 199, September 1977, s. 3; KESSLER, Stephanie Schehara, *Cuba's Involvement in Angola and Ethiopia: A Question of Autonomy in Cuba's Relationship with the Soviet Union*, Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey (California) 1990, s. 34–35.

poloviny šedesátých let čím dál více do zemí Subsaharské Afriky a postupně vyslali bojové mise i na Blízký východ, Sýrie, Jižního Jemenu a Iráku.⁴¹⁰ Jejich aktivity do poloviny sedmdesátých let zahrnuly podstatnou část Afriky – Alžírsko, Kongo-Leopoldville, Kongo-Brazzaville, Guinea, Guinea-Bissau, Etiopie, Rovnicková Guinea, Angola, Somálsko, Tanzanie a další. Vedle desítek tisíc kubánských bojovníků v zahraničí působilo v zemích třetího světa také velké množství civilních pracovníků, poradců, techniků, lékařů a dalších medicínských pracovníků, kromě toho Kuba poskytovala výcvik zahraničním bojovníkům na svém území (viz podkapitola „Principy partyzánské války“) a také vzdělání tisícům zahraničních studentů. Z geopolitického hlediska tak revoluční vláda karibského ostrova – co do velikosti a počtu obyvatel přibližně srovnatelného s tehdejšími Československem – na první pohled vystupovala jako jedna ze supervelmocí.

Konkrétní motivy pro kubánskou expanzi do Afriky vychází z faktorů ovlivňujících celkový export revoluce – viz kapitola „Faktory exportu revoluce“. V návaznosti na zmíněné faktory vývozu kubánských idejí za hranice lze klíčové pohnutky rozdělit přibližně takto:

Vlastní bezpečnost – Na prvním místě je nutné vyzdvihnout – podobně jako v globálních motivech exportu revoluce – kubánskou bezpečnost. Izolace Kuby v jejím přirozeném prostředí západní hemisféry způsobená vyloučením z OAS a přerušением diplomatických styků se všemi latinskoamerickými státy vyjma Mexika⁴¹¹ a její následná ekonomická závislost na Sovětském svazu zapříčinily v konečném důsledku nutnost hledat další politickou i ekonomickou cestu.⁴¹² Afrika se svým nerostným bohatstvím a zdánlivě blízkým revolučním prostředím se proto nabízela jako vhodná možnost. Kromě toho je nutné zmínit rovněž výhodnou strategickou polohu – tzv. Africký roh umožňoval přístup k Rudému moři a k Suezskému průplavu, což znamenalo dosažitelnost

⁴¹⁰ DURCH, Willian, *The Cuban Military in Africa and the Middle East: From Algeria to Angola*, in: *Studies in Comparative Communism*, Vol., XI, Nos. 1 & 2, Spring/Summer 1978, s. 58; Srov. NÁLEVKA, V., *Světová politika...*, s. 172.

⁴¹¹ *Cuba's Relations with Africa*, CIA-OCI, No. 0292/65A, 4. června 1965, s. 1, FOIA.

⁴¹² *Cuban Subversive Activities in Africa*, CIA, 28. července 1966, s. 1, FOIA; LEOGRANDE, William M., *Cuba's Policy in Africa, 1959–1980*, Berkeley 1980, s. 9.

blízkovýchodních ropných polí; jižní část kontinentu se naopak „dotýkala“ největších lodních tras na světě; a k tomu všemu se napříč Afrikou nalézaly bohaté zdroje ropy, diamantů, železa, stříbra, mědi či fosforečnanů.⁴¹³ Z ekonomického hlediska bylo navíc pro Kubu – závislou na svém monokulturním hospodářství – nutné hledat alternativy pro případ nějakého střetu se Sovětským svazem. Pod vlivem hospodářské blokády jí byla zapovězena většina západních trhů a v případě ztráty trhů i se zeměmi socialistického bloku by nastal značný problém.

Lídr antiimperialistického boje v zemích třetího světa – Fidel Castro byl přesvědčený, že pouhé sovětské garance bezpečnosti k přežití ve vzdáleném Karibiku nestačí, setrvání kubánské revoluce podle něho záviselo na úspěchu „další Kubu“.⁴¹⁴ Šíření obrazu úspěšného vzdoru Spojeným státům a uplatňování vlastní, emancipované zahraniční politiky mělo karibskému ostrovu postupně vystavět aureolu světového vzoru úspěšné revoluce, kterouž cestu by mohla následovat jakákoliv země třetího světa. V širším kontextu byla kubánská snaha o vybudování pověsti lídra v zemích třetího světa skrze světové organizace (viz předchozí kapitola) jen další součástí strategie na obranu revoluce. Její vůdčí role by jí totiž pomohla získat lepší vyjednávací pozici jednak vůči dominantním Spojeným státům na západní hemisféře, jednak váženější postavení uvnitř bloku socialistických států.⁴¹⁵ Afrika tak v konečném důsledku měla být využita – formou permanentní rezistence vůči Západu – k rozšíření socialistické revoluce napříč Latinskou Amerikou: „... Castro a jeho příznivci byli oddaní revolucionáři, naprosto přesvědčení, že jednoho dne mohou a musí zavést v Latinské Americe radikální změnu.“⁴¹⁶ Afrika se tak pod zdánlivou domněnkou zralosti na kontinentální revoluci⁴¹⁷ stala „ideálním místem k [demonstraci] mezinárodní solidarity, která byla potřebná pro vítězství národně osvobozenecských bojů“.⁴¹⁸

⁴¹³ KESSLER, S. S., c. d., s. 29.

⁴¹⁴ GRABENDORFF, W., c. d., s. 8–9; GLEIJESES, P., *The View...*, s. 121.

⁴¹⁵ GRABENDORFF, W., c. d., s. 24–25.

⁴¹⁶ GLEIJESES, P., *The View...*, s. 121.

⁴¹⁷ Fidel Castro v této souvislosti později v rozhovoru dokonce sdělil, že „Che“ Guevaru ponoukl k zahájení revoluční války v Africe jako formu prozatímního řešení právě do doby, než se vytvoří podobné revoluční podmínky v Latinské Americe. Srov. RAMONET, I., c. d., s. 295.

⁴¹⁸ KESSLER, S. S., c. d., s. 38.

Další důvody pro zájem o Afriku – Poněkud pozapomínaným faktorem při analýze kubánských motivů pro expanzi na černý kontinent jsou také přirozené afro-kubánské historické tradice. Podle současných údajů tvoří potomci Afričanů necelých 10 % populace dnešní Kuby.⁴¹⁹ V návaznosti na otrokářskou historii a transport černochů do oblasti Severní Ameriky tak dodnes existují na Kubě silné odkazy na africkou kulturu.⁴²⁰ Právě této skutečnosti využívali propagandisticky rovněž i bratři Castrové ve svých projevech: „V našich [kubánských – pozn. V. K.] žilách koluje krev mnoha Afričanů [...] ti, kteří posílali zotročené Afričany do Ameriky, si zřejmě nikdy nepředstavovali, že jedno z těch míst, jež přijímalo otroky, by mohlo posílat vojáky, aby bojovali za osvobození černé Afriky.“⁴²¹

Nikoliv nepodstatným důvodem je rovněž vojenský motiv. Implementace bojové techniky na odlehlém území, kde nebyli Kubánci pod tak těsným dohledem Spojených států, umožňovala poměrně pohodlné testování a výcvik v používání nejrůznějších zbraní stejně jako trénink vojáků v konvenčních i partyzánských střetech.

Vnímání kubánské přítomnosti v Africe bylo rozporuplné. Spojené státy si kupříkladu dlouhodobě odmítaly připustit možnost kubánské nezávislé politiky. V případě jejich afrických aktivit ale reakce Bílého domu nebyla tak razantní, jak by se mohlo zdát.⁴²² V podstatě jejich přítomnost na africkém kontinentu v námi sledované době prakticky přehlížely. Američané „věděli, že Kubánci jsou v Africe – v Alžírsku, Zaire, v Kongu-Brazzaville a konečně v Guinei-Bissau –, ale přesto tomu věnovali jen nepatrnou pozornost. Robinson McIlvaine, americký velvyslanec v Conakry, Guinea, od října 1966 do srpna 1969, poznamenal: „Státní department nebyl nijak znepokojen kubánskou přítomností. Nebyla to pro nás nijak zásadní věc.“⁴²³ Když ale později vešla ve známost rozsáhlá kubánská angažovanost v Angole v roce 1975, z tohoto postoje pramenilo velké překvapení

⁴¹⁹ Cit. dle CHEPKEMOI, Joyce, *Major Ethnic Groups In Cuba*, dostupné z: <http://www.worldatlas.com/articles/major-ethnic-groups-in-cuba.html> [cit. 9. 12. 2017].

⁴²⁰ Velmi zajímavé informace o v současnosti stále hojně rozšířeném africkém náboženství santería na Kubě viz například cestopisné vzpomínky HORKÝ, Petr – NÁPLAVA, Miroslav, *Cuba Libre. Kdo nezažil, nepochopí, kdo neviděl, neuvěří!* Brno 2006.

⁴²¹ SCHOULTZ, L., *That Infernal Little Cuban Republic...*, s. 278.

⁴²² GRABENDORFF, W., c. d., s. 14–18.

⁴²³ GLEIJESES, P., *The View...*, s. 115–116.

pro Washington. „Byli jsme si vědomi, že tam jsou nějakí Sověti / Východoevropané, kteří podporují MPLA, ale nevybavuji si žádné debaty o roli Kubánců [...] Nevzpomínám si na to, že jsme znali vazby mezi Kubou a MPLA, ale i kdybychom to věděli, neznepokojovalo by nás to,“ sdělil po letech Paul O'Neill, úředník amerického ministerstva zahraničí.⁴²⁴ Jediné dohledatelné znepokojení Bílého domu nad kubánskou přítomností v Africe, zjištěné během výzkumu k této práci, pramení z možného zavlčení Spojených států do regionálních konfliktů, což hrozilo roztržkou s Moskvou, dále panovaly obavy ohledně zveřejnění podpory některým vládám⁴²⁵ a potenciální hrozba šíření komunismu a prostřednictvím Castra sbližování se s Kremlem.

Frank Villafaña dodává ještě jeden potenciální důvod. Vysláním významných velitelů a vojenských jednotek mohl totiž Castro eliminovat případné možnosti puče. Vzhledem ke Castrově opatrnosti v této oblasti – viz například rozdělení kubánské armády na tři celky přesně z téhož důvodu – by tento důvod nemusl být zcela mylný.⁴²⁶

⁴²⁴ Tamtéž.

⁴²⁵ Například americká podpora Maroka v rámci programu MAP – viz dále v textu.

⁴²⁶ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 116.

ALŽÍRSKO

Zdroj: Mapu nakreslil Martin Ďásek.

Alžírsko je největší stát afrického kontinentu s rozlohou 2 381 741 km². Na jihu země se rozkládá poušť Sahara, kterou od severního pobřeží Středozemního moře odděluje pohoří Atlas. Na 80 % Alžírsko se nenachází žádná vegetace, souvislým lesním porostem je pokryta pouze oblast tzv. Kabylie východně od Alžíru. V polovině šedesátých let mělo Alžírsko přibližně 12,5 milionů obyvatel, z nichž na 90 % žilo v severní oblasti. Úředním jazykem je arabština, většinu obyvatelstva tvoří sunnitští muslimové.

Zhroucení francouzské koloniální říše v Africe

Francie se mezi imperiální mocnosti přidala již v polovině 16. století a jít jejich kolonií se rozprostírala po celém světě. V předvečer druhé světové války se francouzské koloniální panství rozprostíralo na území převyšujícím hranici 12 milionů km² a počet obyvatel kolonií dosahoval bezmála 70 milionů, čímž téměř dvojnásobně převyšoval 40milionovou populaci metropole.⁴²⁷ Válka ovšem značně rozdmýchala národněosvobozenecké snahy napříč koloniemi, což navíc umocnila i skutečnost, že většina jak vojenských, tak civilních velitelů francouzských kolonií se po dobytí Francie nacistickými vojsky přihlásila k poslušnosti Pétainově vládě ve Vichy, nikoliv k odbojovým skupinám, jež si vzaly za cíl osvobození Francie.⁴²⁸ Charles de Gaulle, jenž v červnu 1940 založil hnutí Svobodná Francie,⁴²⁹ tak získával zpočátku podporu v koloniích velmi obtížně. Postupně ale získal náklonost Francouzské rovníkové Afriky a symbolickým hlavním městem (hlavním městem *de facto* byl touto dobou Londýn) Svobodné Francie se stalo konžské Brazzaville.⁴³⁰ Skutečný zlom v definitivním příklonu kolonií zpět k metropoli nastal s úspěchem Spojenců v operaci *Torch* koncem roku 1942 a postupným vytlačení Němců ze severní Afriky.⁴³¹ Na základě toho nabraly kolonie i na faktickém politickém významu, když se Alžír stal v roce 1942 nejen hlavním městem Svobodné Francie, ale přeneseně rovněž celé metropole, neboť Paříž byla tou dobou stále v obležení nacistického Německa.⁴³²

⁴²⁷ ZÍDEK, P., Československo a francouzská Afrika..., 15–16.

⁴²⁸ ORT, Alexandr, *Francouzská koloniální politika po 2. světové válce*, Praha 1968, s. 13.

⁴²⁹ Blíže o jednotkách Svobodných Francouzů a účasti koloniálních vojáků ve francouzské armádě srov. například SUMMERS, Jan – VAUVILLIER, Francois, *Francouzská armáda 1939–1945*, Brno 2008.

⁴³⁰ ORT, A., *Francouzská koloniální politika...*, s. 13.

⁴³¹ Srov. BROŽ, Ivan, *Povstalci, vlastenci, pučisté a de Gaulle. Drama alžírské války 1954–1962*, Praha 2012, s. 29–30; ORT, A., *Francouzská koloniální politika...*, s. 14–15.

⁴³² De Gaulle definitivně přesídlil z Londýna do Alžírska 30. května 1943. Ve svých pamětech popisuje význam a přijetí v Alžíru velmi pozitivně, když například zmiňuje státní svátek 14. červenec 1943: „... demonstroval Alžír, nyní sídelní město impéria a Bojující Francie, obrození státu a znovu nabyté národní jednoty. Tradiční vojenská přehlídka měla charakter takřka vzkříšení. Když jsem zdravil defilující vojska, doslova jsem cítil ve tváři žár jejich touhy účastnit se co nejdříve příštích bitev. Atmosféra důvěry,

Zástupci emancipace jednotlivých afrických států sice dávali s postupujícím válečným úsilím najevo své záměry, jedním z velmi viditelných byl tzv. Manifest alžírského lidu Ferhata Abbáse v únoru 1943,⁴³³ a de Gaulle skutečně naznačoval, že po válce kontinentální Francie uzákoní jednotlivým koloniím větší míru samostatnosti, což deklaroval i během konference konané na přelomu ledna a února 1944 v konžském Brazzaville,⁴³⁴ s koncem druhé světové války se ale nic zásadního v dekolonizační otázce nestalo. Napětí namířené proti francouzské koloniální správě naopak vygradovalo v den kapitulace nacistického Německa 8. května 1945 v severoalžírském městě Sétif a rozšířilo se i do dalších měst. Zatímco Evropa slavila konec největšího světového konfliktu, v Alžírsku se oslavné demonstrace změnily v nepokoje, jež pak přerostly v masakry evropského obyvatelstva islamisty, které měly nejbestiálnější charakter, „znásilňováním žen počínaje a mrzačením obětí konče“.⁴³⁵ Následná francouzská odvěta, jež se snažila urovnat (a také pomstít) události stojící za smrtí 102 Evropanů, si vyžádala život více než 2500 osob,⁴³⁶ definitivně pohřbila soužití Francouzů a Alžířanů.

Utišení v otázce národnostního určení v koloniích nepomohla ani rezignace prozatímní hlavy Francie de Gaulla 20. ledna 1946.⁴³⁷ Naopak docházelo pod vlivem událostí na Dálném východě, prohře Francie u Dien Bien Phu, vyhlášením nezávislosti protektorátů Tuniska a Maroka či vyústěním suezské

kteřá vyzařovala z vojsk a lidu, ukazovala na shodu myslí a srdcí, jež po včerejších zklamáních znovu okřála a opět tepe v jediném rytmu nové naděje.“ de GAULLE, Charles, *Válečné paměti 1940/1944*, Praha 1989, s. 370.

⁴³³ Manifest byl zveřejněn 10. února 1943 a požadoval: a) odsouzení a zrušení kolonialismu; b) právo národů na sebeurčení; c) vlastní alžírskou ústavu. Srov. ORT, A., *Francouzská koloniální politika...*, s. 15–16; KLÍMA, J., *Dějiny Afriky...*, s. 269–270.

⁴³⁴ Konferenci, jež se konala ve dnech 30. ledna – 8. února, předsedal komisař pro kolonie René Pleven. De Gaulle zde v úvodním projevu mimo jiné sdělil, že Francie se rozhodla vést své kolonie „k lepší budoucnosti [...] za prvé proto, že to je Francie ... a pak proto, že nezapomíná na věrnost zámořských území, která jí nabídla útočiště v tísní a výchozí prostor pro její osvobození...“ de GAULLE, Ch., c. d., s. 425–426. Srov. BROŽ, I., c. d., s. 37–38; KLÍMA, J., *Dějiny Afriky...*, s. 270; ORT, A., *Francouzská koloniální politika...*, s. 18–23.

⁴³⁵ LUTZ, Andreas, *Špinavá válka I. Alžírsko 1954–62*, Praha 2013, s. 38.

⁴³⁶ Dodnes jsou počty obětí více než nejednotné. Alžírští novináři hovořili o počtech v rozmezí 6–8 tisíc, alžírští komunisté číslo zvedli na 15–20 tisíc mrtvých. Trockisté informovali o 35 tisících a arabské zdroje tragédii dokonce propagandisticky nadsadily k hranici 45 000 mrtvých. List *El Moudjahid* nadto apokalypticky informoval o tom, že o život přišlo na 80 000 muslimů. Cit. dle LUTZ, A., *Špinavá válka I...*, s. 43.

⁴³⁷ KUDRNA, Jaroslav a kol., *Dějiny Francie*, Praha 1988, s. 600.

krize k růstu tlaku na Paříž. Konflikt mezi francouzskou správou a národněosvobozenými centry nakonec vyústil v přímý vojenský střet, když na základě povstání *Toussaint Rouge* (Rudý den všech svatých) z 31. října na 1. listopadu 1954 vypukla válka za alžírskou nezávislost.⁴³⁸ Oslabená a nestabilní demokratická vláda tak byla nucena „povolat zpět“ muže, o němž se „začali všichni postupně domnívat [...] že může vyřešit alžírský problém“ – Charlese de Gaulla.⁴³⁹ Jeho vláda byla jmenována 1. června 1958⁴⁴⁰ a z pozice premiéra se de Gaulle okamžitě chopil úkolu přípravy nové ústavy (v pořadí již páté Francouzské republiky) a vyřešení alžírského problému, proto hned 4. června zahájil cestu po Alžírsku, aby uklidnil rozjitřené emoce.⁴⁴¹ V srpnu pak de Gaulle hovořil – symbolicky opět v Brazzaville – o myšlence francouzského společenství národů, v němž by každá republika v rámci konfederace měla vlastní vládu a na základě demokratických voleb i vlastní parlament. Formou referenda si tak kolonie samy měly vybrat, zda chtějí zachovat spojení s Francií, nebo si přejí úplnou samostatnost. Většina zemí na návrh přistoupila, pouze Guinea⁴⁴² poměrem 95,4 % hlasů odmítla a zvolila si úplnou nezávislost, již vyhlásil nový prezident Sékou Touré 2. října 1958.⁴⁴³

V proběhnuvším referendu nesměla hlasovat jediná země – Alžírsko, které bylo na základě tzv. Alžírského statutu z roku 1947 *de jure* součástí Francie.⁴⁴⁴ Osvobozená válka tak nebrala konce, naopak došlo 19. září 1958 v Tunisu k ustavení prozatímní vlády Alžírské republiky (*Provisional Government of the Algerian Republic*, GPRA), v jejímž čele stanul Ferhat Abbás⁴⁴⁵ a již *de facto* uznal Sovětský svaz již o měsíc později, v říjnu 1958.⁴⁴⁶ Vytvoření GPRA souviselo s razantní změnou de Gaullovy politiky a veřejným uznáním alžírského

⁴³⁸ LUTZ, A., Špinavá válka 1..., s. 64–71; BROŽ, I., c. d., s. 50.

⁴³⁹ FERRO, Marc, *Dějiny Francie*, Praha 2006, s. 350.

⁴⁴⁰ ORT, Alexander – SOUKUPOVÁ, Dagmar – ZVADA, Ján – HANDL, Miloslav – MÜLLER, Adolf, *Francouzský neokolonialismus*, Praha 1965, s. 1–7.

⁴⁴¹ FERRO, M., *Dějiny Francie...*, s. 350–352.

⁴⁴² Na příkladu Guiney chtěla Francie demonstrovat nevýhodnost odtržení se od metropole a po referendu tuto zemi v podstatě celou vyklidila, čímž ji plně vystavila pronikání vlivu sovětského bloku. Srov. ZÍDEK, P., *Československo a francouzská Afrika...*, s. 16; REID, R., *Dějiny...*, s. 245.

⁴⁴³ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky...*, s. 289; NÁLEVKA, V., *Čas...*, s. 144.

⁴⁴⁴ BROŽ, I., c. d., 44–45; REID, R., *Dějiny...*, s. 240.

⁴⁴⁵ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky...*, s. 285.

⁴⁴⁶ ZÍDEK, P., *Československo a francouzská Afrika...*, s. 74.

práva na samostatnost.⁴⁴⁷ Francouzský prezident navíc vyzval zástupce Fronty národního osvobození (*Front de Libération Nationale*, FLN) k zahájení rozhovorů o budoucím uspořádání země, jež vyústily na začátku ledna 1961 v referendum ve Francii i Alžírsku o sebeurčení severoafrického departementu. Téměř 70 % arabských voličů se vyslovilo pro samostatnost,⁴⁴⁸ což na druhé straně rozpoutalo vlnu teroru v podobě nově založené Organizace tajné armády (*Organisation armée secrète*, OAS) vedené Raoulem Salanem, jež se formou teroristických útoků snažila zabránit alžírské emancipaci.⁴⁴⁹

Přes všechny překážky (pokus o puč, atentáty na de Gaulla, teroristické akce OAS...) nakonec francouzská vláda uzavřela ve dnech 18. a 19. března 1962 tzv. evianské dohody,⁴⁵⁰ jež ukončily téměř osmiletý konflikt, který připravil o život asi milion Alžířanů.⁴⁵¹ Na základě alžírského referenda bylo vyhlášeno 3. července 1962 nezávislé Alžírsko a po vyřešení vnitřních sporů mezi frakcemi osvobozenického hnutí, jež zavedly zemi téměř až na pokraj občanské války, byl 26. září 1962 zvolen premiérem Ahmed Ben Bella a pověřen sestavením první samostatné vlády,⁴⁵² předsedou parlamentu byl zvolen Ferhat Abbás. O rok později (15. září 1963) byl Ben Bella zvolen prvním prezidentem Alžírské republiky.⁴⁵³ Francie tak po roce 1962 držela mezi svými koloniemi nadále pouze Francouzské Somálsko, Komory a Réunion.⁴⁵⁴

⁴⁴⁷ NÁLEVKA, V., Čas..., s. 129.

⁴⁴⁸ „Informační zpráva o posledním vývoji alžírské otázky“, č. j. 101.963/61-4, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I; detailní rozpis jednotlivých volebních obvodů pak viz „Konečný výsledek francouzského referend“, č. r. 101.963/61-4, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I; NÁLEVKA, V., Čas..., s. 129.

⁴⁴⁹ Uvádí se, že od května 1961 do konce roku 1962 OAS spáchala 12 290 atentátů, které si vyžádaly 1622 životů. Srov. NÁLEVKA, V., Čas..., s. 130.

⁴⁵⁰ Detailní analýza evianských dohod československým ministerstvem zahraničí viz „Alžírsko-návrh výhledového plánu styků čs.-alžírských“, č. j. 026.294/62-10, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I, s. 24–30.

⁴⁵¹ KLÍMA, J., Dějiny Afriky..., s. 285–286.

⁴⁵² O problémech v zemi po vyhlášení nezávislosti, o průběhu hlasování národního shromáždění a detailním programu vlády, kterou Ben Bella vyhlásil z 28. na 29. září 1962 a označil ji za socialistickou, viz podrobná zpráva československého velvyslance v Alžíru: „Politická zpráva č. 1: Problémy budování alžírského státu“, 3. ledna 1963, č. j. 06/63, AMZV, Zprávy ZÚ Alžír 1945–1948, 1963–1965.

⁴⁵³ OPLUŠTIL, Václav, *Zákruty alžírské revoluce*, Praha 1966, s. 51–59. Znění první ústavy Alžírské republiky viz „Politická zpráva číslo 17: Ústava Alžírské demokratické

Počátky kontaktů mezi Kubou a Alžírskem

Již výše bylo nastíněno, že kubánskou aktivitu v Africe lze z pramenů vysledovat až k prvním měsícům po vítězství revoluce vedené Hnutím 26. července v roce 1959. V podkapitole „Castrovo sbližování s Kremlem“ byla v souvislosti s navazováním kontaktů Havany s Moskvou přiblížena tzv. mise dobré vůle, již Ernesto Guevara⁴⁵⁵ zahájil na pokyn Fidela Castra 12. června 1959.⁴⁵⁶ Během bezmála tříměsíční cesty po afro-asijských zemích zaznamenal několik úspěchů. Šlo zejména o sblížení s egyptským prezidentem. Gamál Násir – již tehdy ikona Blízkého východu v národněosvobozené otázce – nahlížel na Kubánce nedůvěřivě, neboť nevěřil v úspěch revoluce přímo „pod nosem CIA“. ⁴⁵⁷ „Che“ Guevaru ale přesto v Egyptě přijali s oficiálními ceremoniemi a byl ubytován v někdejší letní paláci krále Farúka.⁴⁵⁸ Sympatie mezi prezidentem a argentinským revolucionářem během několika rozhovorů způsobily, že veškeré pochybnosti ze strany Násira zmizely a dokonce americká CIA na základě svého pozorování zaznamenala, že Guevarova návštěva v Egyptě byla úspěšná.⁴⁵⁹ O rok

a lidové republiky,“ 5. října 1963, č. j. 0186/63, AMZV, Zprávy ZÚ Alžír 1945–1948, 1963–1965.

⁴⁵⁴ ZÍDEK, P., Československo a francouzská Afrika..., s. 17.

⁴⁵⁵ Spolu s Guevarou cestovali dva vládní úředníci, Omar Fernández a Francisco García Valles. V Káhiře se k nim přidal ještě matematik Salvador Vilaseca a v Indii pak novinář a populární rozhlasový moderátor José Pardo Llada. Srov. CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 160.

⁴⁵⁶ Pokud by se potvrdily domněnky o Guevarově nuceném „poloexilu“, jež měla plnit jeho tříměsíční cesta pár měsíců po uchopení *barbudos* moci, nastíněná výše, stavělo by to počátek kubánských aktivit v Africe do zcela jiného světla. Přes různé zmínky (ANDERSON, J. L., c. d., s. 423; QUIRK, R., c. d., s. 276; CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 160–161) ale tuto skutečnost nelze relevantně ověřit. Profesor Gleijeses, jenž měl možnost zkoumat i kubánské archivy, Guevarovu misi dobré vůle prakticky pouze zmiňuje a dané problematiku se vůbec nedotýká.

⁴⁵⁷ DE TOLEDO, L. Á., c. d., s. 258. Násir byl navíc odpůrcem komunismu a Guevarovi při osobním jednání dokonce sdělil příměr, že „pokud někdo jedná s imperialisty, přijde o pět procent prostředků. Nicméně pokud někdo jedná s komunisty, přijde o sto procent svého jmění“. FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 21.

⁴⁵⁸ TAIBO, P. I., c. d., s. 282.

⁴⁵⁹ FRUS, 1958–1960, Vol. VI, Cuba, s. 589–592; DE TOLEDO, L. Á., c. d., s. 258.

později (v červenci 1960) následoval Guevaru do Egypta Raúl Castro, což přátelské vztahy mezi oběma zeměmi ještě utvrdilo.⁴⁶⁰

Kubánská angažovanost na černém kontinentu nebyla kvůli počátečním vlažným snahám na globální úrovni ani zaznamenávána a tamní země a představitelé na podobné pokusy nahlíželi s rozpaky, neboť počátkem šedesátých let – v prvních letech kubánské revoluční vlády – nebylo jasné, zda se Castro připojí k osvobozeneckým hnutím v Latinské Americe, v Africe, či na obou kontinentech.⁴⁶¹ Jako první veřejný projev kubánských sympatií a zájmu o dění v Africe tak lze vnímat až XV. zasedání Valného shromáždění Organizace spojených národů, na němž vystoupil 26. září 1961 Fidel Castro a ve více než čtyřhodinovém projevu⁴⁶² vyzval OSN k intervenci v Alžírsku a veřejně prohlásil, že stojí na straně Alžířanů a dalších afrických kolonií:

„Když pohlížím na problém Alžírsko, jsme – musím pevně říci – stoprocentně na straně práva alžírského lidu na nezávislost. Je směšné [...] tvrdit, že Alžírsko je součástí Francie. Podobná tvrzení pronesly i další země při pokusu ponechat si i nadále své kolonie. Tato takzvaná integrace ale v historii selhala. Převraťme tu otázku: předpokládejme, že Alžírsko je metropolí, a vyhlásilo část Evropy za integrální součást jejího teritoria. Taková úvaha je přitažená za vlasy a postrádá jakýkoli smysl. Alžírsko patří Africe, stejně jako Francie patří Evropě. Africký lid musí bojovat hrdinné bitvy proti metropoli už řadu let.

Možná i právě v tuto chvíli, co tu v poklidu hovoříme, kulomety a bomby vlády nebo armády Francie útočí na alžírské vesnice a osady [...] A přesto OSN nedělá nic. Tak moc spěcháme vyrazit do Konga, ale jsme tak neochotní ohledně intervence v Alžírsku! Pokud alžírská vláda, jež je vládou reprezentující miliony bojujících Alžířanů, požádá OSN, aby tam také vyslala jednotky, měli bychom jít se stejným

⁴⁶⁰ GLEIJESES, Piero, The First Venture in Africa: Algeria, 1961–1965, in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 28, No. 1 (Feb. 1996), s. 159–161.

⁴⁶¹ Srov. VILLAFANA, Frank R., c. d., s. 8.

⁴⁶² Jedná se historicky o suverénně nejdelší řeč pronesenou na půdě OSN. Trvala neuvěřitelných 269 minut. Srov. <http://ask.un.org/faq/37127> [cit. 12. 12. 2017].

zanícením? Doufám, že půjdeme se stejným zanícením, ale s odlišným cílem, to jest cílem hájit zájmy kolonie a nikoliv kolonizátorů.

Proto jsme na straně alžírského lidu, stejně jako jsme na straně zbylých kolonizovaných lidí v Africe a na straně černochů proti diskriminaci, jež je uplatňována Jihoafrickou unií...⁴⁶³

Patnácté zasedání Valného shromáždění OSN posloužilo k obdobné antikoloniální iniciativě takřka pro všechny státy socialistického zřízení. Československo právě na základě „Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům“, již předložil Sovětský svaz, rozhodlo o výhodách uznat *de facto*⁴⁶⁴ alžírskou prozatímní vládu.⁴⁶⁵ Největší signál ale vyslala právě Kuba, což přispělo k tomu, že 27. června 1961 uznala GPRA za jedinou vládu Alžírsko také tisíce kilometrů vzdálená Kubánská republika.⁴⁶⁶ Další sbližování obou revolučních hnutí na sebe nenechala již příliš dlouho čekat a Alžírsko se tak stalo „první kubánskou láskou v Africe“.⁴⁶⁷

Iniciativa faktického sbližování Kuby s Alžírskem je neodmyslitelně spjatá s osobou již zmiňovaného zakladatele kubánské tiskové agentury *Prensa Latina*, jenž záhadně zmizel v dubnu 1964 v argentinské provincii Salta při pokusu o rozpoutání revoluce, Jorgem Ricardem Masettim. Dva roky po vzniku agentury (v březnu 1961) Masetti *Prensu Latinu* opustil, když kvůli silicímu sektářství rezignoval na post jejího šéfa.⁴⁶⁸ Přechnodně se sice vrátil během invaze v Zátocce svini a vysílal televizní přenosy s výslechy zajatců, ale následně prakticky zmizel z očí. Údajně měl být Masetti odstraněn, protože nebyl komunista, což narušovalo

⁴⁶³ *United Nations General Assembly. Fifteenth Session, Official Records, Monday, 26. September 1960 at 3 p.m., s. 132.* Kompletní přepis Castrova projevu a průběhu celého zasedání je dostupný z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/PV.872 [cit. 12. 12. 2017].

⁴⁶⁴ Praha uznala alžírskou vládu *de jure* až 23. března 1962, viz „Pro schůzi předsednictva vlády: Zřízení velvyslanectví Československé socialistické republiky v Alžírsku“, č. j. 026.756/62-9, 30. června 1962, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kart. I.

⁴⁶⁵ „Důvodová zpráva“, č. j. 020.160/61-10, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kart. 1.

⁴⁶⁶ GLEIJESES, P., *The First Venture...*, s. 161.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 159.

⁴⁶⁸ TAIBO, P. I., c. d., s. 368.

vztahy s dogmatickou částí komunistické strany v agentuře. Později mu bylo nabídnuto zaměstnání na odboru propagandy kubánských ozbrojených sil, „ale ve skutečnosti pracoval pro Guevaru“.⁴⁶⁹

Po opuštění *Prensy Latiny* Masetti absolvoval důstojnický kurz, aby získal vojenské zkušenosti, jež absolvoval s hodností kapitána, a byl tak vůbec mezi prvními důstojníky, kteří prošli novou vojenskou akademií revoluční armády, aby mohl plnit následné Guevarovy úkoly, jež ho zavedly do Prahy, Alžírsko či například osudové Argentiny.⁴⁷⁰ V říjnu 1961 tak dvaatřicetiletý Argentinec odcestoval do Tuniska, kde se setkal s revolučními vůdci bojujícími proti Francii již od roku 1954, včetně prezidenta alžírské prozatímní vlády Benem Kheddou, a tlumočil Castrovu nabídku pomoci FLN.⁴⁷¹ Jeden z jeho přítomných kolegů později potvrdil, že právě zde „bylo ujednáno, že Kuba pošle zbraně“.⁴⁷² Ty byly naloženy v havanském přístavu na loď *La Bahía de Nipe*, jež vyplula v prosinci 1961 s nákladem 1 500 pušek, více než třiceti samopaly, čtyřmi minomety ráže 81 milimetrů americké výroby a velkým množstvím dělostřeleckých granátů, také americké výroby.⁴⁷³ Jorge Masetti ji následoval letecky, aby na celou operaci dohlížel. Následující události se v literatuře mírně rozcházejí. Zatímco po všech stránkách erudovaní autoři Anderson a Ignacio Taibo uvádějí, že loď dorazila do Tuniska, odkud byly zbraně propašovány do Alžírsko,⁴⁷⁴ italsko-americký historik Piero Gleijeses interpretuje dopravu zbraní odlišně. *Bahía de Nipe* měla přistát v Casablance 10. ledna 1962, kde byly zbraně vyloženy a tajně dopraveny do tábora FLN poblíž městečka Oujda nedaleko alžírských hranic.⁴⁷⁵ Vzhledem k tomu, že Gleijeses uvádí hned několik zdrojů na kubánské archivy a rovněž rozhovory s několika pamětníky, lze se domnívat, že zbraně byly do Alžírsko dopraveny skutečně tajně přes Maroko.⁴⁷⁶

⁴⁶⁹ ANDERSON, J. L., c. d., s. 538.

⁴⁷⁰ BUSTOS, C., c. d., s. 65; ANDERSON, J. L., c. d., s. 537–539

⁴⁷¹ TAIBO, P. I., c. d., s. 368–369.

⁴⁷² GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 31

⁴⁷³ Tamtéž, s. 31; RAMONET, I., c. d., 304–307.

⁴⁷⁴ ANDERSON, J. L., c. d., s. 538; TAIBO, P. I., c. d., s. 369. Ani jeden z autorů ale neuvádí zdroj svých tvrzení.

⁴⁷⁵ GLEIJESES, P., *Conflicting Mission...*, s. 31.

⁴⁷⁶ Tuto verzi podporují i další autoři, například VILLAFANA, F. R., c. d., s. 8, ovšem žádný již neodkazuje na primární prameny, ale pouze na sekundární literaturu.

Jisté ovšem je, že na loď v Africe již čekal Jorge Masetti a tato zásilka představuje první doloženou vojenskou pomoc Kubánců směřovanou na africký kontinent. O důvodech jejího načasování se lze jen domýšlet. Pravděpodobně šlo o sled událostí, na jejichž počátku stála invaze v Zátocě sviní v dubnu 1961, díky čemuž se kubánská vláda dostala k poměrně velkému množství zbraní, když pak Fidel Castro v srpnu téhož roku marně urgoval OSN k intervenci v Alžírsku, můžeme předpokládat, že na základě těchto skutečností vyslal v říjnu Jorge Massetiho se zmiňovanou nabídkou. Došlo tak k dějinnému paradoxu, kdy socialistická Kuba podporovala americkými zbraněmi revoluční africké hnutí bojující proti americkému spojenci – Francii.

Když se loď *Bahía de Nipe* vracela později téhož roku na Kubu, na palubě vezla 76 raněných alžírských bojovníků, jimž kubánská vláda nabídla lékařské prostředky a zázemí potřebné k rekonvalescenci, a spolu s nimi i 20 válečných sirotek z uprchlických táborů, již „budou studovat a růst zde [na Kubě – pozn. V. K.] ... a jednoho dne se stanou produktivními občany svobodného Alžírsku“.⁴⁷⁷ Přestože Fidel Castro později právě tento akt velmi výrazně využíval v propagandě zachycující nezištnou kubánskou solidaritu, z nalezených archivních pramenů vyplývá, že celá akce vyslání raněných, a dokonce i zmíněných sirotek (!) byla alžírskou stranou pouze dobře naplánovaným kalkulem k tomu, aby si zavázala kubánskou stranu.

Ve dnech 31. prosince 1961 – 9. ledna 1962 pobýval v Havaně zástupce alžírské prozatímní vlády Lakhdar Brahimi u příležitosti oslav třetího výročí vítězství kubánské revoluce. Brahimi poslal z Tuniska zprávu o pobytu na ostrově 18. ledna ministru zahraničí GPRA, o níž není známo, že by byla citována v nějaké dostupné literatuře a která staví kubánskou pomoc alžírským revolucionářům do odlišného světla.⁴⁷⁸ Po shrnutí obecných informací Brahimi svému ministrovi zprostředkovává nabídku kubánské vlády, jež spočívala v: nabídce veškerého cukru nejen pro potřeby konzumace, ale i pro výměnu za

⁴⁷⁷ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 161.

⁴⁷⁸ „Note to the GPRA Minister of Foreign Affairs, 'Mission to Cuba',“ January 18, 1962, WC-DA, History and Public Policy Program Digital Archive, Dossier 10/03/22; Fond: GPRA, 158-62; Archives Nationales d'Algérie, Alger. Translated from French and transcribed by Pierre Asselin, with Paulina Kostrzewski. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121596> [cit. 14. 12. 2017].

další zboží; přijetí až 2000 dětí ke vzdělání; přijetí tolika alžírských studentů na kubánské univerzity, kolik budou chtít; výpomoc v oblasti zbraní.⁴⁷⁹

Postřehy alžírského zástupce ze setkání s Fidelem Castrem a „Che“ Guevarou byly takové, že navrhoval zřídit na Kubě zastupitelství, jehož diplomatickými cestami by bylo možné tisknout propagační materiál a tajně ho šířit po celé Latinské Americe tak, aby nebylo jasné, že je vyráběn na Kubě, dokonce i do Mexika a Brazílie. Vyzdvihl také Kubu jako nejzajímavější zemi bojující proti kolonialismu, nekolonialismu a zahraniční dominanci, jež má napříč celou jižní částí amerického kontinentu velkou popularitu. Zároveň ale naznačil, že Fidel Castro se mu zdál zklamaný z toho, že jeho zemi alžírská revoluce přehlíží, proto své vládě doporučil, aby vedle přijetí cukerné nabídky „symbolicky poslala [na Kubu – pozn. V. K.] 10 nebo 20 dětí, pokud to může sloužit jako propaganda Kuby nebo GPRA, nebo obou v téže dobu“.⁴⁸⁰

Než došlo k dalšímu vývoji ve vztazích karibského ostrova s Frontou národního osvobození, Alžírsko nejprve v březnu 1962 ukončilo na základě evianských dohod osm let trvající válku za osvobození a nakonec 3. července 1962 vyhlásilo nezávislost – viz předchozí podkapitola. Shodou dějinných okolností se tak další kapitola kubánsko-alžírských vztahů začala psát během jednoho z nejvypjatějších okamžiků celé studené války, v průběhu tzv. třinácti kritických dnů, kdy svět zalarmovala kubánská raketová krize v říjnu 1962.

V roce 1960, když byl zvolen pětatřicátým prezidentem USA John F. Kennedy, alžírská Fronta národního osvobození veřejně vítala jeho vítězství. Poté, co Alžírsko vyhlásilo nezávislost, prezident jmenoval novým americkým velvyslancem v Alžíru Williama J. Portera,⁴⁸¹ který Kennedymu tvrdil, že alžírský premiér Ben Bella považuje amerického prezidenta za opravdu dobrého muže, jenž stojí za vším dobrým, co USA přinesly, zejména boj proti kolonialismu a segregaci.⁴⁸² Dva týdny po zvolení předsedou vlády Ben Bella přijel počátkem

⁴⁷⁹ „Note to the GPRA Minister...“.

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ Americké velvyslanectví bylo zřízeno v Alžíru 29. září 1962, poté co Spojené státy uznaly ve stejný den novou alžírskou vládu. William Porter řídil velvyslanectví v pozici *charge d’Affaires ad interim*. *Memorandum From Robert W. Komer of the National Security Council Staff to President Kennedy*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 71.

⁴⁸² Schlesinger, A. M., c. d., s. 520–521.

října do New Yorku, aby byl přítomen slavnostnímu ceremoniálu přijetí jeho země mezi členské státy OSN, o čemž bylo rozhodnuto 8. října 1962.⁴⁸³ Když se o tomto záměru doslechl JFK, poslal 4. října alžírskému premiérovi oficiální pozvánku do Washingtonu,⁴⁸⁴ neboť americká vláda tou dobou vycházela z toho, že Ben Bella vyloučil komunisty z národního shromáždění a ti navíc „nikdy opravdu nepomáhali alžírské revoluci“.⁴⁸⁵ Kennedyho záměr byl tedy získat Ben Bellu ještě více na svou stranu a zamezit tak viditelně vznikajícímu svazku mezi Alžírskem a Kubou, na jejíhož vůdce Fidela Castra navíc – dle amerických odhadů – Alžířané hleděli dokonce skrze „růžové brýle“.⁴⁸⁶

Ben Bella se tak na svou první velkou zahraniční cestu v čele nové alžírské vlády vydal právě do Washingtonu. Kennedy ho srdečně přijal v Bílém domě 15. října a poté spolu oba muži poobědvali. Jejich přípitky byly plné zdvořilostních frází, americký prezident vyzdvihl zejména silnou osobu alžírského premiéra, jenž byl přes pět let vězněn, a jeho zásluhy o alžírskou revoluci. Ben Bella oproti tomu poukázal na osobní odvahu Johna Kennedyho a přípitek směřoval na „bratrskou budoucnost mezi našimi zeměmi“.⁴⁸⁷ Během pracovní schůzky spolu americký prezident a alžírský premiér hovořili zejména o zahraniční politice svých zemí a o Kubě, jednalo se o „užitečnou a srdečnou

⁴⁸³ Zápis dostupný z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/192/62/IMG/NR019262.pdf?OpenElement> [cit. 15. 12. 2017].

⁴⁸⁴ Fotokopie zvacího dopisu Johna Kennedyho Ben Bellovi viz John F. Kennedy. Presidential Library and Museum (dále jen JFK PLM), Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Countries, Algeria: General, 1961–1963, Digital Identifier: JFKPOF-111-006. Všechny dokumenty pocházející ze zdroje JFK PLM je možné nalézt na internetovém odkaze www.jfklibrary.org [cit. 15. 12. 2017].

⁴⁸⁵ *Memorandum From Robert W. Komer of the National Security Council Staff to President Kennedy*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 71.

⁴⁸⁶ „Suggested Positions to be Raised by the President“, s. 2, in: Visit of Prime Minister Ben Bella, October 14.–15, 1962, JFK PLM, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Countries, Algeria: General, 1961–1963, Digital Identifier: JFKPOF-111-006; *Memorandum From Robert W. Komer of the National Security Council Staff to President Kennedy*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 71.

⁴⁸⁷ JFK PLM, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Speech Files, Toast of President and Prime Minister Ben Bella, 15 October 1962, Digital Identifier: JFKPOF-041-009.

výměnu pohledů na aspekty mezinárodní situace“.⁴⁸⁸ Co se tedy celkového pohledu na Ben Bellovu návštěvu v USA týče, tak hodnocení rozvíjejících se vzájemných svazků bylo vynikající, člen NSC Robert W. Komer v hodnocení prezidentovi vyzdvihl zejména neochotu alžírské delegace pozdravit se s vietnamským velvyslancem.⁴⁸⁹

Mnohem bolestivější pro americkou stranu ale bylo zjištění, že Castro poslal pro alžírskou delegaci do New Yorku letadlo a Ben Bella tak po návštěvě prezidenta zamířil – ke Kennedyho překvapení a rozmrzelosti – na Kubu.⁴⁹⁰ Už před návštěvou Alžířanů v USA avizoval Robert Komer nejistotu v této otázce, ale z jeho slov je patrné, že s tím spíše nepočítali.⁴⁹¹ „Ale nyní z mnoha zdrojů slyšel [Ben Belly – pozn. V. K.], jak citliví ohledně této věci jsme [návštěvy Ben Belly na Kubě – pozn. V. K.]. Jeho doprovod v New Yorku říká, že se chystá navštívit Kubu, aby uspokojil domácí levici, možná s nějakou neurčitou poznámkou o zlepšení ohledně americko-kubánského sporu. Projevuje se [Ben Bella – pozn. V. K.], jako že věří, že Castro je blázen...“⁴⁹²

Dne 16. října 1962 – v den, kdy zpravodajci informovali Kennedyho vůbec poprvé v Cabinet Room Bílého domu o existenci balistických raket středního doletu na Kubě, čímž vypukla tzv. kubánská raketová krize –⁴⁹³ odletěla alžírská delegace na dvoudenní návštěvu na Kubu. Na ostrově probíhaly rozsáhlé přípravy ještě před samotným přiletem, několik dnů předem tisk publikoval články o chystané návštěvě a také vyzdvihoval společné znaky boje alžírského a kubánského lidu za nezávislost.⁴⁹⁴ Uvítací recepce byla grandiózní, v poledne

⁴⁸⁸ JFK PLM, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Speech Files, Kennedy-Ben Bella joint statement, 15. October 1962, Digital Identifier: JFKPOF-041-010; FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 221–222.

⁴⁸⁹ KOMER, R. W., „Memorandum for the President“, JFK PLM, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Countries, Algeria: General, 1961–1963, Digital Identifier: JFKPOF-111-006.

⁴⁹⁰ SCHLESINGER, A. M., c. d., s. 521.

⁴⁹¹ Naopak dle zpráv československého ministerstva zahraničí je patrné, že již 8. října v Praze téměř s jistotou věděli, že mezi 15.–22. říjnem měl předseda alžírské vlády zavítat na Kubu. „Návštěva B. Belly na Kubě. Dotaz na ZÚ Havana“, č. j.030736/9, 8. října 1962, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I.

⁴⁹² *Memorandum From Robert W. Komer of the National Security Council Staff to President Kennedy*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 71.

⁴⁹³ MAY, E. R. – ZELIKOW, P. D., c. d., s. 45–76.

⁴⁹⁴ „Hungarian Embassy in Havana (Görög), Report on Algerian Prime Minister Ben Bella's visit to Cuba,“ October 16, 1962, WC–DA, History and Public Policy Program

delegaci na havanském letišti vítal prezident Osvaldo Dorticos, předseda vlády Fidel Castro, vojenští i političtí lídři, šéfové diplomatických misí (vyjma francouzského a belgického velvyslance),⁴⁹⁵ ale také váleční sirotci připluvší na Kubu na lodi *Bahía de Nipe*. „Byl jsem velmi dojatý, když jsem je [sirotky – pozn. V. K.] viděl,“ vzpomínal Ben Bella. „Byli jsme na Kubě jen 36 hodin, ale byla to velká sláva. Nevím, kdo připravoval program, ale Fidel na něj nebral žádný zřetel. Protokol byl zapomenut a my povídali a povídali... Dva nejmladší světoví revolucionáři se setkali, porovnávali si problémy a vzájemně si představovali budoucnost... Nikdy se 36 hodin nezdálo tak krátkých.“⁴⁹⁶

Vedle obecných sympatií, jež mezi oběma revolucionáři vznikly, mělo jejich setkání i politické dopady. Ben Bella zapůsobil hned úvodním projevem, jež pronesl k velké popularitě ve španělštině, v němž ocenil hrdinské vítězství na pláži Girón během invaze v Zátocě sviní. Přesto ale alžírský premiér „... – na rozdíl od Fidela Castra – nepoužíval marxistickou terminologii, hovořil o sociálním pokroku, ale ne o socialismu“.⁴⁹⁷ Na závěr svého pobytu navíc podpořil Castrovy požadavky, aby se Spojené státy vzdaly námořní základny Guantánamo.⁴⁹⁸ Američtí zpravodajci měli tedy pravdu, když se obávali návštěvy alžírské delegace na Kubě, neboť toto komuniké rezonovalo i napříč společností. Prostí Američané začali hromadně psát dopisy prezidentu Kennedymu, aby dali najevo svá rozhořčení: „Co nutí naši vládu, aby dávala miliony na pomoc Ben

Digital Archive, Magyar Országos Levéltár (MOL) [Hungarian National Archives], Budapest, Ministry of Foreign Affairs, Top Secret Documents, XIX-J-1-j-Kuba, 3. d. Translated by Attila Kolontári and Zsófia Zelnik. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116782> [cit. 16. 12. 2017].

⁴⁹⁵ „Hungarian Embassy in Havana (Görög), Report on Algerian Prime Minister Ben Bella's visit to Cuba,“ October 16, 1962, WC-DA, History and Public Policy Program Digital Archive, Magyar Országos Levéltár (MOL) [Hungarian National Archives], Budapest, Ministry of Foreign Affairs, Top Secret Documents, XIX-J-1-j-Kuba, 3. d. Translated by Attila Kolontári and Zsófia Zelnik. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116782> [cit. 16. 12. 2017].

⁴⁹⁶ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 162.

⁴⁹⁷ „Hungarian Embassy in Havana (Görög), Report on Algerian Prime Minister Ben Bella's visit to Cuba,“ October 16, 1962, WC-DA, History and Public Policy Program Digital Archive, Magyar Országos Levéltár (MOL) [Hungarian National Archives], Budapest, Ministry of Foreign Affairs, Top Secret Documents, XIX-J-1-j-Kuba, 3. d. Translated by Attila Kolontári and Zsófia Zelnik. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116782> [cit. 16. 12. 2017].

⁴⁹⁸ *Special Report. Cuban Relations with Africa*, CIA – OCI, No. 0292/65A, 4. června 1965, s. 4, FOIA.

Bellovi, když bezostyšně aplauduje Castrově výstavbě komunismu navzdory USA?⁴⁹⁹ A reakce amerického tisku a politiků se pohybovaly od hněvu až k povýšeneckému rozčilení.⁵⁰⁰ Intenzi Ben Bellových dojmů z Castrova přijetí zřejmě nejlépe ilustrují jeho vlastní vzpomínky:

„Co jsem postrádal ve Spojených státech nejvíce, bylo teplo lidského přátelství. Amerika je zeď ... zeď, která rozděluje lidi. To, co zde chybí, je komunikace mezi lidmi. ... Byl jsem ohromen absencí lidské srdečnosti, která je pro nás Alžírany základní součástí života, podstatou, bez níž nemůžeme dýchat.

S jakým potěšením jsme se ponořili – hned jak jsme nastoupili na palubu letadla – do srdečnosti Kubánců. Jen jsme se usadili, už nám podávali excelentní *cafecito*, velmi silné, velmi sladké, velmi voňavé, jež bylo vítanou změnou oproti bledému odvaru, které ve Spojených státech nazývali kávou. Najednou jsme si začali povídat – nevím ani jakým jazykem, protože oni nemluvili arabsky a já mluvil španělsky pouze trochu... Ale přátelství překonalo vše. ... Komunikace se mezi Kubánci a Alžírany ukázala být bezprostřední a hluboká.“⁵⁰¹

Kubánské lékařské mise v Alžírsku

Jednalo se právě o návštěvu Ben Bella na Kubě v říjnu 1962, kde došlo k utužení tak silného svazku, jež Ben Bella později vyjádřil tím, že Kuba a Alžírsko „jsou spojeny mnohem více, než kterékoliv dvě země na světě kdy byly“,⁵⁰² a rozhodnutí Fidela Castra začít posílat vedle materiální pomoci také lidskou sílu v podobě lékařů a zdravotnického personálu. Zdravotnická situace v Alžírsku byla po vleklé válce velmi tristní, z pozorování československých lékařů je evidentní nedostatek lékařů, kdy se uvádí, že například na přibližně 500 km dlouhé linii od

⁴⁹⁹ GLEIJESES, P., *The First Venture...*, s. 163.

⁵⁰⁰ Tamtéž.

⁵⁰¹ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 32.

⁵⁰² *Special Report. Cuban Relations with Africa*, CIA – OCI, No. 0292/65A, 4. června 1965, s. 3, FOIA.

Středozemního moře až k saharským oblastem, kde operovala armáda v počtu kolem 10 000 vojáků, byla k dispozici pouze jediná improvizovaná nemocnice s interním a chirurgickým oddělením s chirurgickým sálem v Oujdě.⁵⁰³ Po vyhlášení samostatnosti působilo v celém Alžírsku podle zpráv československé lékařské mise, jež v Africe působila od ledna 1962, pouze přibližně 400 alžírských lékařů a asi 500 lékařů francouzských. Přičemž největší problémy působily střevní infekce, značný výskyt tuberkulózy a zejména obrovský vzestup pohlavních nemocí, nejčastěji chronická kapavka (jen úředně povolené nevěstince údajně navštěvovalo denně až 15 000 alžírských a francouzských vojáků). V alžírském vnitrozemí ale existovaly oblasti se 100 000–150 000 obyvateli, které byly zcela bez lékařů.⁵⁰⁴

Pár hodin po odjezdu Ben Belly z ostrova Castro přistoupil k akci a při příležitosti otevření zdravotnické školy pronesl projev vyzývající dobrovolníky pro zdravotnickou pomoc Alžírsku: „Většina doktorů v Alžírsku byli Francouzi a mnoho jich opustilo zemi. Alžířanů je o čtyři miliony více než Kubánců a kvůli kolonialismu zůstali ponecháni tolika nemocem, přitom mají pouze třetinu – nebo ještě méně – doktorů oproti nám. V oblasti zdravotní péče je jejich situace opravdu tragická.

Proto jsem řekl studentům, že potřebujeme padesát doktorů jako dobrovolníků, aby vyrazili do Alžírska...“⁵⁰⁵

Dobrovolníci se sice přihlásili, ale dlouho to vypadalo, že se jednalo pouze o planá slova. Až počátkem roku 1963 bylo oznámeno, že kubánští lékaři a zdravotnický personál odletí společně. Nikdo z nich předem netušil bližší podrobnosti ohledně délky pobytu, tamních podmínek či přesné lokace. Dne 23. května 1963 tak odletěla s Kubánskými aerolinkami skupina 29 doktorů, 3 zubařů, 15 zdravotníků a 8 zdravotních techniků, již vedl sám ministr veřejného zdravotnictví José Ramón Machado Ventura.⁵⁰⁶ „Většina neměla ani mlhavou představu o tom, jaké je Alžírsko. Přemítali o poušti a palmách, o beduínech a cizinecké legii, o francouzských teroristech a arabských guerillách, o Ahmedu

⁵⁰³ „Zpráva o činnosti československé zdravotnické skupiny v Alžírské národně osvobozené armádě. Dr. Vladimír Šerý, kandidát lékařských věd“, č. j. 0127162, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I.

⁵⁰⁴ Tamtéž.

⁵⁰⁵ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 35.

⁵⁰⁶ RAMONET, I., c. d., s. 639; GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 36.

Ben Bellovi a [francouzském generálu Jacquesu] Massuovi, o bombách a arabském tanci.⁵⁰⁷ Tímto gestem, jež se ve skutečnosti rovnalo tomu, „jako když svou pomoc nabízí žebrák“, jak misi shrnul Machado Ventura,⁵⁰⁸ začala kubánská technická podpora v zahraničí.

Kubánci dorazili na místo 24. května a jejich dojmy se hned začaly oproti představám měnit: „Řekli nám, že Alžírsko je tropická země a že si máme zabalit trička s krátkými rukávy. V tom spočívaly naše veškeré přípravy! Když jsme přijeli do Alžírska, bylo tam velmi chladno. Mrzli jsme; nikdo neměl žádný kabát. Machado Ventura tak musel pro nás všechny nějaké nakoupit. [...] Naše představa Alžírska vycházela z amerických filmů!“⁵⁰⁹

Po vyřešení základních technických problémů byla kubánská lékařská mise rozdělena a umístěna do dvou severních měst – Sétifu a Sidi Bel Abbès. Hlavním problémem v prvních měsících byla rovněž otázka honorářů, protože navzdory ujednání, že všichni pracovníci budou placeni stejně jako na Kubě, nebyli placeni vůbec a měli problémy s obstaráním základních potřeb. Když ale v červenci přijel do Alžírska u příležitosti prvního výročí alžírské nezávislosti Ernesto „Che“ Guevara, vyřešil to nařízením kubánské ambasády, aby všem poskytla půjčky, zatímco se obě vlády domluví, kdo to bude hradit. Nakonec bylo ujednáno, že skupinu bude platit kubánská strana. Platy byly nakonec stanoveny ve stejné výši, jakou by si normálně vydělali na Kubě, a rozloženy do dvou skupin. Lékaři, kteří měli praxi již před rokem 1959, dostávali mezi 400–618 pesos. Lékaři s praxí až po roce 1959 byli ohodnoceni mezi 198–400 pesos.⁵¹⁰

První kubánská mise zůstala v Alžírsku do doby, než ji vystřídala následující skupina, k čemuž došlo v červnu 1964. Nová skupina čítala 24 doktorů, 4 zubaře, 24 zdravotních sester a 9 zdravotních techniků. Podobným způsobem a s jistým útlumem po svržení Ben Belly se kubánské lékařské mise v Alžírsku střídaly až do roku 1991. Jejich charakter vystihl po třiceti letech jeden z účastníků, dr. Pablo Resik Habib v interview s kubánským investigativním novinářem Hedelberto López Blanchem:

⁵⁰⁷ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 36.

⁵⁰⁸ Tamtéž.

⁵⁰⁹ Tamtéž.

⁵¹⁰ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 167–168.

„Naše práce tam byla z emocionálního hlediska extrémně náročná. Zaprvé – poznal jsem zemi s jejími zvyklostmi a obyčejí zcela odlišnou od té mé; arabskou zemi, muslimy, velmi odlišné od našich zvyků. Zadruhé – odlišný jazyk, arabština a někdy francouzština. Bylo tam několik naprosto neuvěřitelných situací, jako například když jsme museli sestavit řetěz překladatelů, abychom rozuměli, co pacient říká. Pro mnohé z nás představoval čas strávený v Alžírsku výjimečnou zkušenost; bylo to poprvé, kdy jsme opustili Kubu a čelili jsme světu tak odlišnému od toho našeho. ... V životě není mnoho věcí, které si pamatujete i po třiceti letech s pocitem hrdosti a srdečnosti. Nyní – v mých více než šedesáti letech – si stále pamatuji můj pobyt v Alžírsku jako něco dobrého, něco, co mi pomohlo, co ze mě udělalo toho muže, jímž jsem.“⁵¹¹

Kubánské lékařské mise v Africe byly sice široce známé a Fidel Castro je vyzdvihoval při každé možné příležitosti. Dokonce ještě v roce 2004 připouštěl v jistém smyslu slova, že Kuba byla „lékařskou supervelmocí“, když dokázala vzdělat údajně desetkrát více lékařů než například Spojené státy.⁵¹² V žádném případě ale Kuba nebyla jedinou, natož pak nejvýraznější pomocí v oblasti medicínské pomoci mladé Alžírské republice. Z pozorování hlášení československých lékařských misí v Alžírsku lze vyčíst, že se českoslovenští lékaři setkali v Alžírsku s lékaři různého zaměření například francouzského, bulharského, dokonce i kuvajtského původu.⁵¹³ Stejně tak v oblasti léčení raněných nebyla Kuba jedinou zemí, alžírským raněným nabízela řada zemí pomoc a léčbu na svém území, v prosinci 1961 to například byla Německá demokratická republika, která přijala 15 raněných a 5 ošetřovatelů, jimž umožnila

⁵¹¹ Rozhovor Lópeze Blanche s Pablem Resikem, cit. dle GLEIJESES, P., *The First Venture...*, s. 169.

⁵¹² RAMONET, I., c. d., s. 305–307.

⁵¹³ „Poznámky k otázce další zdravotnické pomoci Alžírsku“, in: „Zpráva o činnosti československé zdravotnické skupiny v Alžírské národně osvobozené armádě. Dr. Vladimír Šerý, kandidát lékařských věd“, č. j. 0127162, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I.

absolvovat ošetřovatelské kurzy v Berlíně.⁵¹⁴ Pro názornost objemu celkové pomoci například Československo poslalo mezi lety 1957–1962 Alžírsku pomoc v lécích, šatstvu a potravinách, jejíž celková hodnota činila přibližně 40 milionů Kčs, a vedle toho poskytla třem desítkám raněných léčení a následně i řemeslný výcvik v československých závodech.⁵¹⁵ Kubánská lékařská pomoc byla tedy nepochybně přínosná, ale oproti ostatním byla vyzdvihována – neadekvátně – jednoznačně mnohem více.

Písečná válka

V den, kdy první kubánská lékařská mise vyrážela do Alžírska, gradoval pokus afrických států o vytvoření jednotné unie bojující proti všem formám kolonialismu. Na základě dlouholeté snahy a letitých jednání prvního ghanského prezidenta Kwame Nkrumaha, „vášnivého věřícího v africkou jednotu“,⁵¹⁶ guinejského prezidenta Sekou Tourého a etiopského císaře Haile Selassieho I. se v etiopském hlavním městě Addis Abebě sešli vrcholní představitelé afrických států na vrcholné konferenci. Tři dny po jejím zahájení (26. května 1963) jednadvacet afrických státníků podepsalo Chartu Organizace africké jednoty (*Organisation of African Unity*, OAU), jejímž proklamovaným cílem byla podpora jednoty a solidarity afrických států, vzájemná a všestranná spolupráce, obrana suverenity, územní integrity a nezávislosti vůči mocenským blokům, odpor vůči všem formám kolonialismu a respektování Charty OSN i Všeobecné deklarace lidských práv.⁵¹⁷ Přestože OAU se nakonec nikdy nestala opravdu efektivním a respektovaným mezinárodním nástrojem – krom jiného nikdy nedisponovala donucovací mocí, takže její výzvy a rezoluce nebyly vůbec

⁵¹⁴ „Alžírsko – doprava raněných do NDR“, in: „Materiální a lékařská pomoc bojujícímu Alžírsku, poskytnutá Československou socialistickou republikou“, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I.

⁵¹⁵ „Alžírsko – návrh výhledového plánu styku čs.-alžírských“, s. 35, č. j. 026.294/62-10, AMZV, TO-T Alžírsko 1960–1964, kar. I.

⁵¹⁶ The Birth of OAU, in: *New African Magazine*, 3rd May 2013, s. 132.

⁵¹⁷ *Circular Telegram From the Department of State to Certain African Posts*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 219; NÁLEVKA, V., Čas..., s. 156–158; The Birth of OAU, in: *New African Magazine*, 3rd May 2013, s. 134; SCHLESINGER, A. M., c. d., s. 353.

respektovány –,⁵¹⁸ pro námi sledovaný vývoj událostí měla značný vliv. Z ustavující konference v květnu 1963 totiž odjížděl alžírský premiér Ben Bella jako jeden z lídrů boje zemí třetího světa.⁵¹⁹

Rozohněný Ben Bella přivedl v Addis Abebě publikum do stoje svým vzrušujícím projevem,⁵²⁰ v němž vyzýval k pokračování v boji za osvobození Afriky. „Hovoříme o rozvoji banky. Proč nehovoříme o krevní bance? ... Všichni musíme souhlasit zemřít zčásti nebo zcela pro osvobození našich lidí, kteří jsou stále pod koloniální nadvládou, aby africká jednota nebyla prázdným slovem. [...] Nemáme právo myslet na jídlo, zatímco jsou lidé zabíjeni v Angole, v Mosambiku a Jižní Africe,“ zněly jen některé z jeho plamenných výzev.⁵²¹ Francouzský novinář shrnul atmosféru Ben Bellova projevu takto:

„Odstrčiv své poznámky stranou, bušící oběma rukama do řečnického pultu, velmi bledý, alžírský lídr udělal úžasný dojem v dech beroucí výzvě pro pomoc angolským povstalcům, připomínaje shromáždění, že alžírská zkušenost ukázala, že pouze sdílená oběť může donutit otevřít vrata svobody. Jeho pocta Tunisánům, Marokáncům a Egyptanům, kteří umírali za Alžírsko, vyvolala emoce, jež po zbytek jeho projevu stále rostly... Nemyslím si, že jsem někdy měl tak hluboký smysl pro africkou jednotu, jako když jsem poslouchal Ben Bellu, slzy v jeho očích, viditelně pohnutý, urgující posluchače k rychlé pomoci lidem umírajícím jižně od rovníku.“⁵²²

Žádný z věhlasných afrických lídrů – ani Gamál Násir, ani Kwame Nkrumah – nesklidil na setkání takový úspěch jako právě Ben Bella, a Alžírsko se od té doby brzy začalo stávat centrem národněosvobozeneckých skupin

⁵¹⁸ NÁLEVKA, V., Čas..., s. 157–158.

⁵¹⁹ Bliže o Ben Bellově závazku viz GRIMAUD, Nicole, *Le politique extérieure de l'Algérie*, Paris 1984, s. 263–279; OTTAWAY, David and Mariana, *Algeria: The Politics of a Socialist Revolution*, Berkeley 1970, s. 144–148, 162–229.

⁵²⁰ DIJK, Ruud van (ed.), *Encyklopedia of the Cold War*, New York 2008, s. 75.

⁵²¹ GLEIJESES, P., *The First Venture...*, s. 170; VÉLEZ, Federico, *Latin American Revolutionaries and Arab World. From the Suez Canal to the Arab Spring*, New York 2016, s. 73.

⁵²² Celá zpráva viz LACOUTURE, Jean, L'Aide aux mouvements nationalistes africains a dominé la fin de la conférence, *Le Monde*, 26 May 1963, s. 1, cit. dle GLEIJESES, P., *The First Venture...*, s. 170.

z celého světa.⁵²³ Následkem toho se ale Ben Bellův režim stal rovněž cílem opozice a mnohých konzervativnějších představitelů v regionu. Země se navíc následkem vleklé války, odchodu vzdělaných Francouzů zpět do metropole, nezaměstnanosti kolem 2 milionů lidí a propadem ekonomiky začala zmítat ve stále viditelnějších problémech a na venkově začaly dokonce propuknout rolnické nepokoje.⁵²⁴ Roztříštěná opozice se vůči Ben Bellovi začala seskupovat. Zřejmě tou nejviditelnější platformou byla Strana socialistické revoluce (*Partida la révolution socialiste*, PRS) založená Muhammadem Budiafem, již vystřídala poté, co ji vláda v srpnu 1963 zakázala a zatkla jejího zakladatele, Fronta socialistických sil (*Front des forces socialistes*, FFS) v čele s Ajtem Ahmedem. V září FFS vyzvala obyvatelstvo k ozbrojenému povstání, a dokonce se jí podařilo zmobilizovat asi 4000 mužů, jež armáda zatlačila do hor v oblasti Kabylie.⁵²⁵ Tento napjatý vnitropolitický problém⁵²⁶ přetnul zahraniční konflikt s Marokem, tzv. písečná válka (*the Sand War*).

Mladý král Hasan II. (vládl 1961–1999) ve snaze upevnit svůj vratký trůn, při jehož převzetí nahradil mnoho otcových spolupracovníků, vsadil na kampaň ohledně státních hranic. Alžírsko totiž nemělo ani s Tuniskem, ani s Marokem⁵²⁷ zcela přesně vymezené hraniční pásmo.⁵²⁸ Hasan II. tak již poprvé v červenci 1962 nařídil marockým jednotkám vstoupit do severozápadní alžírské oblasti Colom-Béchar a nárokoval si ji. Brzy ovšem své jednotky stáhl. Napětí však rostlo nadále a stupňovalo se, když marocká média v létě 1963 vířila společností smyšlenými informacemi o alžírské agresi v podobě vyhánění Maročanů ze svého území, přelety přes marocký vzdušný prostor, a dokonce invazi na marocké

⁵²³ OTTAWAY, D. and M., c. d., s. 163.

⁵²⁴ KLÍMA, J., Dějiny Afriky..., s. 345.

⁵²⁵ OPLUŠTIL, V., c. d., s. 59; KLÍMA, J., Dějiny Afriky..., s. 345.

⁵²⁶ Chaos v létě 1963 shrnuje Robert Komer ve zprávě prezidentovi: KOMER, R. W., „Memorandum for the President“, July 24, 1963, JFK PLM, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Countries, Algeria: Security, 1961–1963, Digital Identifier: JFKPOF-111-007.

⁵²⁷ *Telegram From the Department of State to the Embassy in Algeria*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 8.

⁵²⁸ K historickým kořenům hraničních sporů mezi Alžírskem, Marokem a Tuniskem viz HEGGOY, Alf Andrew, Colonial Origins of the Algerian-Moroccan Border Conflict of October 1963, in: *African Studies Review*, Vol. 13, No. 1 (April, 1970), s. 17–22.

území.⁵²⁹ K tomu král Hassan II. veřejně přijal požadavky spolupracovníků svého otce za vytvoření tzv. Velkého Maroka (*the Greater Morocco*),⁵³⁰ jež zahrnovalo vedle velké části západního Alžírsko také marocké oblasti stále držené ve španělských rukou, ale i *de facto* celou Mauritánii a velký roh Mali – vyznačená hranice viz mapa na s. 126.

Nastalá situace byla taková, že značná část marocké opozice vnímala Alžírsko jako svůj vzor v národněosvobozeneckém boji, na druhé straně alžírská opozice hleděla na Hassana jako možného spojence a věřila, že podpoří revoltu, jež vypukla tou dobou v oblasti Kabylie. Tohoto alžírského vnitřního napětí chtěl marocký král využít a 25. září vyslal pomocné marocké jednotky, aby zabraly dvě alžírská města – Hassi-Beida a Tinjoub v oblasti Sahary. Tato města kontrolovala spojnici mezi alžírským pobřežím a nejzápadnější alžírskou oblastí Tindouf.⁵³¹ Nastalou situace se ještě 5. října snažili vyřešit zástupci obou vlád, již se setkali v Oujdě. Marokánci ovšem na místě chtěli hovořit o změně hranic, zatímco Alžířané považovali hranici za posvátnou.⁵³² Podle deníku *New York Times* „Alžířané podcenili marocké záměry vynutit si rozhovory o hranicích [...] Maročané zřejmě přecenili hrozbu, již pro Ben Bellu představovala revolta v oblasti Kabylie“.⁵³³ K dohodě tedy nedošlo, naopak alžírské jednotky odpověděly na marocký útok 8. října znovuoobsazením obou měst, Hassi-Beida a Tinjoub, přičemž v krvavé srážce zabily několik marockých vojáků. Když 14. října již regulérní marocké jednotky, jež nahradily pomocné síly, znovu převzaly kontrolu nad oběma městy, nebylo již pochyb, že válka mezi Alžírskem a Marokem je v plném proudu.⁵³⁴

Rok po skončení osvobozenecké války bylo Alžírsko – byť geograficky mnohem větší – na válku připraveno o poznání méně než Maroko. Jednak jeho armáda byla sice velmi zkušená v městské guerille, ale konvenční způsob boje byl pro ni velkou nevýhodou. Mladá republika navíc disponovala pouze zastaralými zbraněmi, jejichž stav shrnula zpráva zpravodajců ze CIA tak, že Alžířané byli

⁵²⁹ FAROUN, Karen – PAUL, Jim, War in the Sahara: 1963, in: *Middle East Research and Information Project Reports*, No. 45 (March, 1976), s. 13.

⁵³⁰ GLEIJESES, P., The First Venture..., s. 171.

⁵³¹ FAROUN, K. – PAUL, J., c. d., s. 13.

⁵³² GLEIJESES, Piero, The First Venture..., s. 172.

⁵³³ Tamtéž.

⁵³⁴ FAROUN, K. – PAUL, J., c. d., s. 13.

vyzbrojení všehochutí francouzských, německých, československých a amerických zbraní. Jeden z kubánských dobrovolníků – Reinerio González – zbrojní kvalitu podtrhl ještě konstatováním, že „jeden měl pušku, další měl brokovnici, další samopal a tak dále. Bylo to, jako bychom znovu zažívali dny naší vlastní revoluční armády v roce 1959“.⁵³⁵ Krom toho ani po lidské stránce nešlo o nijak kompaktní celek, alžírská armáda v počátcích písečné války byla narychlo složena ze dvou skupin – „vnitřní armády“, již tvořily různorodé guerillové skupiny nasazované proti domácím rebeliím, a „vnější armáda“, která byla zorganizována v sousedních zemích. Po nepřirozeném „slepení“ těchto heterogenních těles čítala alžírská armáda kolem 60 000 mužů.⁵³⁶ Co se pak těžké techniky týče, Alžířané disponovali 10 středními francouzskými tanky T-34/85 a stovkou těžkých kanónů M-1931/37 ráže 122 mm z válečných přebytků Rudé armády.⁵³⁷ Mnohem menší Maroko oproti tomu disponovalo králi oddanou armádou, trénovanou a dobře vyzbrojenou. Jejich těžké zbraně se skládaly především ze 40 těžkých tanků a relativně moderních MiGů 17 zakoupených v Sovětském svazu.⁵³⁸

Nově zvolený prezident Ben Bella na základě této dost nevyvážené situace 15. října vyzval k obnovení Armády národního osvobození (*Armée de libération nationale*, ALN), ozbrojeného křídla FLN, aby vyhnala marocké útočníky. Alžírský ministr zahraničí Abdelaziz Bouteflika (nynější alžírský prezident, od roku 1999) jen o pár dní dříve rovněž informoval kubánského velvyslance Jorge Serguera, že alžírská armáda byla nepřipravená na nadcházející invazi. „Naše mladá armáda – čerstvá z osvobozené války, nemaje žádné letecké krytí (od doby, co jsme nevlastnili ani jediný letoun) ani žádný obrněný transport – byla atakována marockými jednotkami v terénu, který nás nechával v nevýhodě,“ řekl později o situaci Ben Bella.⁵³⁹ Serguera na alžírskou výzvu reagoval slovy: „Nikdy nezapomene na návštěvu prezidenta Ben Belly naší země den před raketovou krizí [...] řekl jsem mu [ministru zahraničí Bouterflickovi – pozn. V. K.]

⁵³⁵ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 41.

⁵³⁶ *Algeria*, National Intelligence Estimate, Number 62-64, 23. prosince 1964, s. 5, FOIA.

⁵³⁷ LUTZ, Andreas, *Špinavá válka 3. Alžírsko 1954–62*, Praha 2016, s. 261.

⁵³⁸ GLEIJESES, P., *Conflictin Missions...*, s. 41; LUTZ, A., *Špinavá válka 3...*, s. 261.

⁵³⁹ VÉLEZ, F., c. d., s. 74.

přímo do očí, že můžu zavolat Fidelovi a vysvětlit mu situaci [...] a on odpověděl: „OK, do toho, zavolejte Fidela, zavolejte Kubu.“⁵⁴⁰

Serguera krátce nato telefonoval přímo řediteli kubánské DGI Manuelu Piñeirovi (což potvrzuje i Gabriel Molina, ředitel Prensy Latiny a blízký přítel velvyslance, jenž byl u toho) a nikoliv kódovou řečí, ale metaforickými opisy z historie partyzánské války v Sierře Maestre zjišťoval, zda by bylo reálné do Alžírsko poslat ozbrojený kontingent:

„Hovořil jsem o tom tanku, jenž přijel ze zálohy toho dne, kdy byli zabiti Eduardito Mesa a Raúl Perozo.⁵⁴¹ Piñeiro rozuměl, co jsem tím myslel. Potom jsem řekl, „dobře, potřebujeme nějaké Pedritovi ošetřovatele (Pedrito Miret byl šéf dělostřelectva na Kubě), měli by přijet v jeepech podat vakcínu lidem, protože se to zhoršuje, a musejí učinit preventivní opatření, aby vše fungovalo a epidemie, jež se zde šíří, byla vymýcena.“ No a tak si Piñeiro vše zapsal a řekl mi: „Dobře, zavolám ti zpět.“ ... Během hodiny a půl mi zavola zpět a sdělil mi, že Fidel řekl ano ... že přijedou.“⁵⁴²

Kubánské rozhodnutí o zainteresovanosti ve věci alžírsko-marocké hraniční roztržky bylo choulostivé hned z několika hledisek. Jednak Kuba měla s Marokem ne zcela bezvýznamné obchodní styky a krom jiného také čerstvě uzavřenou dohodu na tříleté dodávky cukru v celkové hodnotě 184 milionů dolarů. Roční obchodní bilance Kuby s Marokem se pohybovala v řádu několika desítek milionů dolarů.⁵⁴³ Navzdory ohrožení těchto ekonomických zájmů se Kuba rozhodla vyslat do Alžírsko přímou podporu. Dopad na sebe nenechal skutečně dlouho čekat. Krátce poté, co do Alžírsko dorazily první kubánské

⁵⁴⁰ VÉLEZ, F., c. d., s. 74; GLEIJESES, P., *Conflictin Missions...*, s. 41.

⁵⁴¹ Oba byli v listopadu 1958 zabiti během srážky s Batistovými jednotkami, jež podporovaly dva tanky.

⁵⁴² GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 42.

⁵⁴³ Například v roce 1964 dosahovala výše obchodní výměny mezi oběma zeměmi 60 milionů dolarů. *Cuba's Relations with Africa*, CIA-OCI, No. 0292/65A, 4. června 1965, s. 6, FOIA; GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 42. Československá strana v interních hlášeníh pracovala dokonce s částkou ročního obratu 80 milionů dolarů, srov., „Mimořádná politická zpráva č. 1. I. konference solidarity národů Asice, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, č. j. 03/66-Gr., 24. ledna 1966, s. 22, AMZV, Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975.

jednotky, přerušilo Maroko s Kubou 31. října 1963 diplomatické vztahy, za čímž vedle přímé angažovanosti mělo dle československého velvyslance v Havaně stát i jednostranně zaměřené zpravodajství kubánského tisku v průběhu konfliktu.⁵⁴⁴ Pomoc Kuby Alžírsku udivuje vyjma právě nastíněného zejména ve světle přírodních katastrof, jež ostrov právě v této době zasáhla. Nebývale silný hurikán Flora, jak byl cyklon pojmenován, zdevastoval mezi 4. a 8. říjnem 1963 značnou část východní poloviny ostrova, konkrétně provincie Camagüey a Oriente. Nechal za sebou kolem 4000 mrtvých a materiální škody byly odhadovány na celkových 500 milionů dolarů.⁵⁴⁵ „Obyvatelstvo, které očekávalo normální průběh cyklonu, neopustilo svá obydlí vzdor výzvám k evakuaci. Tím došlo k tak vysokým ztrátám na životech. Tisíce domů bylo zničeno. Desetitisíce rodin ztratilo veškerý svůj osobní majetek. Zahynuly tisíce kusů dobytka. Zničení úrody v provinciích Oriente a Camaguey je obzvláště závažné pro kubánské hospodářství, neboť jde o hlavní zemědělské a dobytkářské oblasti Kuby. Cyklon poškodil řadu dolů a továren v provincii Oriente. Zničeny jsou železnice, silnice a veškeré cesty v postižených oblastech.“⁵⁴⁶

V době, kdy eskalovalo alžírsko-marocké napětí a kdy Kuba zvažovala vyslání vojenské pomoci do tisíce kilometrů vzdálené severoafrické země, se tedy sama nacházela ve velmi vážných potížích a byla nucena přijímat humanitární pomoc ze zahraničí. Země socialistického světa poslaly Kubě nemalé množství dodávek od potravin až po nejrůznější technické vybavení – Československo kupříkladu poslalo na hurikánem zničený ostrov dodávky v hodnotě 10 milionů Kčs, Polsko ve výši cca 8,5 milionů zlotých, Maďarsko v hodnotě 15 milionů forintů, Bulharsko ve výši 500.000 leva, Čína poslala potraviny, oděvy a další materiál v celkové hodnotě asi 60 milionů Kčs.⁵⁴⁷ Dále na Kubu vyslaly větší či menší zásilky humanitární pomoci například Izrael, Velká Británie, Francie,

⁵⁴⁴ „Pomoc Kuby Alžírsku“, č. j. 0254/63 – Vr/Kl, 13. prosince 1963, AMZV, TO-T Kuba, 1960–1964, kar. I., obal 6.

⁵⁴⁵ Pérez, L. A., c. d., s. 345.

⁵⁴⁶ „Další pomoc kubánskému lidu při obnově cyklonem zničených oblastí“, č. j. 030.560/63-6, AMZV, TO-T Kuba, 1960–1964, kar. II., živelná pohroma, obal 29.

⁵⁴⁷ Podrobný výčet komodit vyslaných Československem viz „Záznam o poradě konané dne 13. listopadu 1963 u s. náměstka Kurky“, AMZV, TO-T Kuba, 1960–1964, kar. II., živelná pohroma, obal 29. Ohledně dalších zemí pak viz „Další pomoc kubánskému lidu při obnově cyklonem zničených oblastí“, č. j. 030.560/63-6, AMZV, TO-T Kuba, 1960–1964, kar. II., živelná pohroma, obal 29.

Uruguay, SSSR, Chile a další. Vedle toho posílaly země a organizace z celého světa soustrastná poselství, včetně Ben Belly.⁵⁴⁸ Pomoc nabídly i Spojené státy americké a Americký červený kříž,⁵⁴⁹ ovšem kubánská vláda nabízenou pomoc severního souseda odmítla s tím, že nepřijme „pokryteckou pomoc těch, kteří svou bloádou a agresí chtějí dosáhnout bídy a zničení Kuby“, ochotná byla přijmout pouze pomoc od občanů USA.⁵⁵⁰

V situaci, kdy Kuba přijímala pomoc z celého světa, aby se zotavila z následků ničivého hurikánu Flora, dal velitel ozbrojených sil Raúl Castro pokyn k vytvoření jednotky dobrovolníků, již by opustili ostrov a pomohli „sesterské zemi [jež] byla pod útokem reakčních, imperialistických jednotek a která požádala o naši [kubánskou – pozn. V. K.] pomoc“.⁵⁵¹ Armáda tedy dala vzniknout *Grupo Especial de Instrucción* (GEI), zvláštní jednotce, jejímž cílem bylo trénovat Alžírany v používání zbraní, jež Kuba posílala, a bude-li třeba, také bojovat po boku alžírské armády. Než byla ale GEI zformována a naplněna dobrovolníky, odletěla skupina prvních osmi⁵⁵² lidí do Alžírsko jako předvoj, který měl připravit

⁵⁴⁸ „Cyklon na Kubě a průběh mezinárodní kampaně pomoci - informace“, č. j. 3001/63 – Fia/Frá, 4. listopadu 1963, AMZV, TO-T Kuba, 1960–1964, kar. II., živelná pohroma, obal 29.

⁵⁴⁹ „Presidential Press Conference Material. Subject: Aid to Cuba“, JFK PLM, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Press Conferences, 9. October 1963, Background materials. Digital Identifier: JFKPOF-061-004; „U.S. Ready to Help If Cuba and Haiti Ask Storm Relief“, *The New York Times*, 8. října 1963.

⁵⁵⁰ „Cyklon na Kubě a průběh mezinárodní kampaně pomoci – informace“, č. j. 3001/63 – Fia/Frá, 4. listopadu 1963, AMZV, TO-T Kuba, 1960–1964, kar. II., živelná pohroma, obal 29. Podle deníku *The Wall Street Journal* Kennedyho vláda skutečně hurikán považovala za současnou „nejefektivnější zbraň k podrytí autority Fidela Castra“. „Hurricane Damage to Cuba May Complicate Castro's Economic Woes, Russia's Aid Plan“, *The Wall Street Journal*, 8. října 1963. O čtyři dekády později Fidel Castro ale se stejným zápallem kritizoval Spojené státy, když na přelomu srpna a září 2005 zdevastoval hurikán Katrina New Orleans. Kuba tehdy nabídla Spojeným státům rovněž pomoc, již USA odmítly, a Fidel Castro stejný přístup, jako učinil v roce 1963 on odmítnutím americké pomoci, kvitoval slovy: „... hrdost americké vlády dala přednost tomu, aby její občané zemřeli v sutinách domů nebo v sutinách nemocnic, odkud je nikdo neevakuoval, nebo na stadionech či v azylových domech, kde byli někteří pacienti podrobeni eutanazii, aby jim ušetřili strašlivou smrt utonutím. Taková je země, která se představuje jako obhájce lidských práv...“ RAMONET, I., c. d., s. 306–307.

⁵⁵¹ VÉLEZ, F., c. d., s. 74.

⁵⁵² Jako první přiletěli 14. října do Alžírsko členové Generálního štábu, jmenovitě Flravio Bravo, Aldo Santamaría, Ángel Martínez, Roberto Viera, Ulises Rosales, Pedro

půdu v okolí místa přistání jednotek GEI, v Oranu. Poručík Pedro Labrador Pino později vzpomínal, jak jeho a sedm dalších velitel kubánských ozbrojených sil Sergio del Valle verboval přímo na ministerstvu ozbrojených jednotek (*Ministry of the Armed Forces*, MINFAR) v Havaně:

„[Valle nám řekl – pozn. V. K.] že jsme byli vybráni na misi do naší sesterské země, jež žádala o pomoc, a že našim rodinám jsme měli říct, pokud to přijmou – protože mise byla absolutně dobrovolná –, že jedeme studovat do Sovětského svazu. (Chvilku jsme to probírali – co přesně jsme měli našim rodinám říct.) Sergio del Valle znovu řekl, že bychom si to měli rozmyslet, že mise byla dobrovolná, a pokud nechceme jít, měli jsme to říct. ... Když setkání skončilo, odešel jsem s Ulisesem [Rosalesem del Toro].⁵⁵³ Hovořili jsme o tom; zajímalo nás, kam pojedeme; v některých latinskoamerických zemích byly guerillové aktivity a my mysleli, že to může být Venezuela nebo nějaká jiná země v Latinské Americe. Ažírsko jsme nikdy ani nezvažovali.⁵⁵⁴

Dva dny nato, když všech osm účastníků potvrdilo svůj zájem odjet na misi, jim Raúl Castro vysvětlil, že jde o žádost Ben Belly a že cílovou zemí je Alžírsko. Skupina zamířila na letiště v Boyeros, odkud odletěla pod falešnými jmény a na falešné pasy běžným komerčním letem se společností Kubánské aerolinie směrem do Madridu. Letoun byl ale nad Středozemním mořem odkloněn do Alžíru, kde skupina, jejímž velitelem byl jmenován člen kubánské vlády Flavio Bravo, vystoupila a zamířila přímo do Oranu.⁵⁵⁵

Ještě před odletem první skupiny, jež měla na místě připravit podmínky, se na Kubě shromažďovali dobrovolníci ve třech různých výcvikových táborech,

Labrador Pino, Mario Alvarello a španělský vojenský poradce Francisco Ciutat. Srov. MOLINA, Gabriel, For Algeria any assistance it may need, *Granma*, 28. října 2015. Dostupné z: <http://en.granma.cu/cuba/2015-10-28/for-algeria-any-assistance-it-may-need> [cit. 2. 1. 2018].

⁵⁵³ Kapitán Ulises Rosales del Toro byl velitel taktické bojové skupiny, která odletěla do Alžírsko jako předvoj již počátkem října. Později se účastnil také bojů ve Venezuele a v Angole. Do roku 2011 byl členem Ústředního výboru Komunistické strany Kuby.

⁵⁵⁴ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 175.

⁵⁵⁵ Tamtéž, s. 175–176.

během prvních čtyřiaadvaceti hodin se přihlásilo na 120 mužů.⁵⁵⁶ Poté, co jim bylo opět sděleno, že jde o dobrovolnou misi blíže nespecifikované lokace, pouze s tím, že jejich mise bude zaměřena na pomoc sesterské zemi, většina dobrovolníků opustila ostrov 10. října 1963.⁵⁵⁷ Po necelých dvou týdnech plavby, jež většina členů GEI silně protrpěla mořskou nemocí a na lodi to vypadalo jako „lavina zvratků“,⁵⁵⁸ obchodní loď *Aracelio Iglesias* dorazila do alžírského Oranu 22. října.⁵⁵⁹ Dne 17. října v jednu hodinu ráno vyplula z Kuby další obchodní loď – *Andrés González Lines*, jež přesně týden po té první připlula k alžírským břehům do Oranu.⁵⁶⁰ Oba transporty⁵⁶¹ s sebou vedle vojáků, techniků a zdravotnického personálu přivezly do Afriky v rámci první kubánské zámořské intervence také nemalé množství zbraní a munice. Na palubě *Aracelia Iglesiase* se nacházelo 22 tanků sovětské provenience T-34 a 50 kubánských vojenských techniků, dále obě lodě přivezly skupinu dělostřelců s 18 kanony ráže 122 mm, 18 minometů ráže 120 mm, 18 kusů protiletadlových děl ráže 14,5 mm a baterii

⁵⁵⁶ LUTZ, A., Špinavá válka 3..., s. 265.

⁵⁵⁷ VÉLEZ, F., c. d., s. 75.

⁵⁵⁸ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 176.

⁵⁵⁹ V otázce přesného příplutí první zásilký do Alžírsku panuje jistá neshoda. Například jeden z největších odborníků na otázku kubánských zahraničních misí v Africe William J. Durch (*The Cuban Military...*, s. 44) či Frank Villafaña v jedné z nejnovějších prací na toto téma (*Cold War...*, s. 10) shodně tvrdí, že *Aracelio Iglesias* přistál v Oranu už 21. října. Z dopisu Flavia Brava, zástupce velitele kubánských jednotek v Alžírsku, z 21. října 1963 Raúlůvi Castrovi ale vyplývá, že loď s nákladem dorazila do Oranu skutečně až 22. října, jak tvrdí i Piero Gleijeses (*Conflicting Missions...*, s. 45). „Flavio Bravo, Deputy Commander of the Cuban Forces in Algeria, to Raúl Castro, Algiers,“ October 21, 1963, WC–DA, History and Public Policy Program Digital Archive, Centro de Información de la Defensa de las Fuerzas Armadas Revolucionarias (dále jen CID-FAR), Havana. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112126> [cit. 30. 12. 2017].

⁵⁶⁰ DURCH, W. J., *The Cuban Military...*, s. 44.

⁵⁶¹ Frank Villafaña hovoří celkem dokonce o čtyřech lodích – kromě poslední *Andrés González Lines* měly v první vlně podle něho vyplout také lodě *Aracelio Iglesias*, *Playa Girón* a *Sierra Maestra*. Tento údaj ovšem v jeho práci není ozdrojovaný, takže je složité určit, odkud čerpal. Vzhledem k primárnímu výzkumu Piera Gleijese je ale existence dalších dvou lodí nepravděpodobná. VILLAFANA, F. R., c. d., s. 10. Oproti tomu Federico Vélez uvádí (s. 75), že spolu s druhou lodí (*Andrés González Lines*) vyplula i třetí loď, pojmenovaná *Camilo Cienfuegos*. Ani to se ovšem nepodařilo dohledat v žádných pramenech ani sekundární literatuře.

protitankových kanonů ráže 57 mm, *Andrés González Lines* k tomu vezl na palubě ještě také 4,744 tun kubánského cukru jako dar alžírskému lidu.⁵⁶²

Mladá Kubánská republika tak do Alžírska přepravila v říjnu 1963 celkem 686 mužů (26 důstojníků, 19 poddůstojníků, 1 žurnalistu a 640 vojáků),⁵⁶³ včetně dalšího transportu 170 lidí, kteří byli z Havany posláni ve dvou speciálních letech Kubánskými aeroliniemi 21. října. Velitelem *Grupo Especial de Instrucción* byl jmenován zkušený partyzánský důstojník Efigenio Ameijeiras.⁵⁶⁴ Celý kubánský sbor se měl v Alžírsku řídit striktními předpisy, jež zaslal Raúl Castro z Havany Flaviu Bravo a velvyslanci Jorgemu Serguerovi 20. října. Kromě obecně platných předpisů o fungování velení a postupu kontingentu, nařízení, že veškerý filmový a fotografický materiál musí být skrze kubánského velvyslance dopraven Raúlů Castrovi, nařízení, že veškerá komunikace musí proudit jen vybraným kanálem, aby se nedostala k příliš mnoho očím, Raúl Castro nařizoval striktní dodržování pravidel, jež byla všem ujasněna před odjezdem:

- a) Je zakázáno konzumovat jakýkoliv druh alkoholu.
- b) Veškeré intimní vztahy se ženami jakéhokoliv druhu jsou přísně zakázány.
- c) Nedojde k žádnému chvástání se naší revolucí nebo naší ideologií. Měli bychom být ve všech směrech skromní, učit, co jsme se naučili, a nepředstírat, že jsme experty.
- d) Naprostý a absolutní respekt ke všem zvykům a náboženstvím v oblasti, kam budete umístěni.
- e) Důraz na sebedisciplinu mezi našimi soudruhy od nejnižších až po nejvyšší hodnosti, taktéž striktní disciplína, bude-li třeba.
- f) Zde vám bylo řečeno, že pokud to nebude třeba, neměli byste opouštět tábor. Přinejmenším byste neměli odcházet sami, podle

⁵⁶² Srov. LUTZ, A., Špinavá válka 3..., s. 265–266; GEORGE, Edward, *The Cuban Intervention in Angola, 1965–1991. From Che Guevara to Cuito Cuanavale*, London – New York 2005, s. 21; GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 44; DURCH, W. J., *The Cuban Military...*, s. 44.

⁵⁶³ MOLINA, Gabriel, c. d.

⁵⁶⁴ „Flavio Bravo, Deputy Commander of the Cuban Forces in Algeria, to Raúl Castro, Algiers,“ October 21, 1963, WC–DA, History and Public Policy Program Digital Archive, Centro de Información de la Defensa de las Fuerza Armadas Revolucionaries (CID-FAR), Havana. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112126> [cit. 1. 1. 2018].

okolností byste si měli vyžádat od důstojníků povolení a jít ve skupině a s potřebnými bezpečnostními opatřeními, abyste se vyhnuli provokaci.

g) Vůči ozbrojeným jednotkám země, kam míříte, byste měli zaujmout přátelský, skromný a bratrský vztah. Buďte extrémně opatrní při zacházení s jakýmkoliv předměty svěřenými do vaší péče. Řidiči by měli řídit obzvlášť opatrně, rozumnou rychlostí a pokusit se nemít žádnou nehodu.

h) Přetrpte jakoukoliv potřebu nebo nedostatek, které se dostaví s vysokým stupněm obětování, a za každé situace spolupracujte s příslušnými nadřízenými důstojníky.

i) Pokuste se vyhnout jakémukoliv druhu provokace vůči straně kontrarevolučních sil.

j)⁵⁶⁵ NASTÍNĚNÍ CÍLE JEDINÉHO ÚKOLU, KTERÝ OSPRAVEDLŇUJE NAŠI PŘÍTOMNOST ZDE: „BEZ JAKÉKOLIV VADY ABSOLUTNĚ SPLNIT MISI NAŘÍZENOU REVOLUCÍ A NAŠÍM VELITELEM.“⁵⁶⁶

Mezi posledními konstatováními byl v memorandu zdůrazněn rozkaz vrchního velitele: „TRÉNOVAT A BOJOVAT; BOJOVAT A TRÉNOVAT.“⁵⁶⁷

Okolnosti kubánské pomoci – operace *Dignidad*

Celá kubánská logistická operace přesunu jednotek přes Atlantik do Afriky byla zamýšlena jako přísně tajná událost. Později dokonce kubánská a alžírská strana unisono tvrdily, že přesun jednotek byl domluven dávno před vypuknutím marocko-alžírského hraničního konfliktu a se zmíněnou válkou to nemělo co do

⁵⁶⁵ Verzálka je přejatá z původního dokumentu.

⁵⁶⁶ CID-FAR, Raúl Castro to Majors Flavio Bravo and Jorge Serguera, Havana, 20. října 1963, cit dle The National Security Archive, dostupné z: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/> [cit. 2. 1. 2018].

⁵⁶⁷ Verzálka je přejatá z původního dokumentu. CID-FAR, Raúl Castro to Majors Flavio Bravo and Jorge Serguera, Havana, 20. října 1963, cit dle The National Security Archive, dostupné z: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB67/> [cit. 2. 1. 2018].

činění.⁵⁶⁸ Chvíli se to Havaně skutečně dařilo tajit, ale okolnosti přesunu delší držení v tajnosti ani neumožňovaly. Zahraniční zpravodajské služby věděly o tom, že Fidel Castro posílá do Afriky materiální a vojenskou pomoc v řádu několika dní dříve, než pomoc v Alžírsku přistála. Například americká CIA a ministerstvo zahraničí sledovaly narůstající napětí mezi Alžírskem a Marokem velmi bedlivě a důrazně vyjadřovaly obavu, aby konflikt nepřerostl ve vážnější vojenský střet, který by nutil i ostatní mocnosti zapojit se. „Nechceme být zapleteni,“ psal americký ministr zahraničí Dean Rusk na velvyslanectví USA do Paříže.⁵⁶⁹ Dne 24. října (pět dní před přistáním druhé kubánské lodě) už psal Robert W. Komer prezidentovu zvláštnímu poradci pro věci národní bezpečnosti McGeorgi Bundymu, že detekují⁵⁷⁰ dvě lodě se zásilkou vojenského nákladu na cestě z Kuby do Alžírsku.⁵⁷¹ Československý zastupitelský úřad v Alžíru informoval dva dny nato už o konkrétním druhu nákladu a dokonce téměř správně odhadoval počet lidí: „Dle důvěrných zpráv posílá Kuba do Alžírsku loď s tanky, dělostřelectvem a 700 dobrovolníků.“⁵⁷²

Ještě před úsvitem 22. října 1963 přistála v alžírském druhém největším městě Oranu kubánská obchodní loď *Aracelio Iglesias*. První jednotky vystoupily z lodi v alžírských uniformách, ale větší část byla oblečena jen v civilních šatech.⁵⁷³ Samotný proces vykládání nákladu nebyl nijak zvláštní, probíhalo to zcela otevřeně a všem na očích, velitel Ameijeiras později vzpomínal: „Tanky se valily po ulicích přístavu, dokud nenarazily na blízkou železniční stanici. To celé

⁵⁶⁸ DRUCHR, W., *The Cuban Military...*, s. 44. William Durch (zmíněná citace) dokonce vypočítává, že při rychlosti 12 uzlů (cca 22,2 km/hod) by cesta trvala cca 14 dnů, což údajně hovoří ve prospěch tohoto tvrzení. Ovšem z výše nastíněného víme, že alžírský ministr zahraničí Abdelaziz Bouteflika žádal o pomoc kubánského velvyslance Jorge Serguera až 9. října. První loď s dobrovolníky vyplula hned následující den 10. října a za 12 dní dorazila do alžírského Oranu. Po všech stránkách tedy tvrzení odpovídá tomu, že kubánská pomoc byla zcela jasně iniciována až vypuknutím pohraniční roztržky.

⁵⁶⁹ *Telegram From the Department of State to the Embassy in France*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 9.

⁵⁷⁰ Informaci o příjezdu kubánských lodí měli Američanům předat Francouzi, Britové a Kanaďani. Srov. GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 45.

⁵⁷¹ *Memorandum From Robert W. Komer of the National Security Council Staff to the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy)*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 19.

⁵⁷² „Pomoc Kuby Alžírsku“, č. j. 0254/63 – Vr/KI, 13. prosince 1963, AMZV, TO-T Kuba, 1960–1964, kar. I., obal 6.

⁵⁷³ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 178.

probíhalo otevřeně, přede všemi, na denním světle. [...] projížděli jsme v osobních obrněných transportérech převážející francouzské výsadkáře. Nebylo možné, aby náš příjezd mohl zůstat utajen.⁵⁷⁴ Během pár dnů o příjezdu kubánských jednotek a zbraní informoval tisk po celém světě. Po vyložení byl kontingent i s materiálem transportován po železnici v celkem 42 otevřených vagonech a 12 vozech do přibližně 80 km vzdálené pevnosti vybudované francouzskou cizineckou legií Bedeau, poblíž města Ras el Ma, nedaleko marockých hranic.⁵⁷⁵ V této zchátralé pevnosti fakticky začaly reálné přípravy plánu, jež Alžířané i Kubánci nazvali operací *Dignidad* (důstojnost).⁵⁷⁶

Kapitán Ulises Rosales později popisoval, že plán protiútoku na Maroko spočíval v paralelním postupu ve třech směrech: „Hlavní útok s kubánsko-alžírskou skupinou ve směru [jihozápadně – pozn. V. K.] na město Aricha, další [severně – pozn. V. K.] na Tlemcen, kolem 78 km od prvního, se dvěma alžírskými pěšími prapory a skupinou 55 tanků z Egypta; a třetí směrem [jižně – pozn. V. K.] na Figit,⁵⁷⁷ rovněž se dvěma alžírskými pěšími prapory.“⁵⁷⁸ Kubánské velení se setkalo s alžírským viceprezidentem a ministrem obrany plukovníkem Houari Boumédiènem ve městě Colomb-Béchar, jenž tento postup schválil,⁵⁷⁹ a již 28. října hlásil velitel tankového praporu Melquiades González, že jednotky jsou připraveny k útoku. Ameijeiras ale nařídil vyčkat na ohlášený telefon Serguery, jenž odjel do Alžíru za Ben Bellou prodiskutovat plán protiofenzivy. Telefon zazvonil kolem jedné hodiny ráno a Serguera, jemuž byli Kubánci z politického hlediska podřízeni, jeho prostřednictvím celou akci náhle ukončil s tím, že Ben Bella se rozhodl útok zrušit, „protože existovala možnost vyjednávání, že by se to mohlo vyřešit mírově, že věci by mohly být urovnány a já nevím co všechno“.⁵⁸⁰ Kubánský velitel byl zcela rozrušený, neboť chtěl bojovat a kvitoval rozhodnutí slovy: „... ale my nepotřebujeme s nikým mluvit! Můžeme ty lidi odsud vykopat!“⁵⁸¹ Později na to sám Efigenio Ameijeiras

⁵⁷⁴ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 178.

⁵⁷⁵ MOLINA, Gabriel, c. d.

⁵⁷⁶ VÉLEZ, F., c. d., s. 75.

⁵⁷⁷ Pravděpodobně myšleno marocké město na hranici Figit.

⁵⁷⁸ MOLINA, Gabriel, c. d.

⁵⁷⁹ Tamtéž.

⁵⁸⁰ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 179.

⁵⁸¹ Tamtéž.

zklamaně vzpomínal: „Nikdy jsem si nepředstavoval, že by se to [pouštní válka] mohlo urovnat, aniž bychom bojovali. Myslel jsem, že budeme bojovat, a proto jsem se dobrovolně přihlásil vést GEI. Nikdy mi nepřišlo na mysl, že bychom nebojovali.“⁵⁸²

Na základě snahy malijského prezidenta Modiba Keity a etiopského krále Haile Selassieho se setkali Ben Bella s marockým králem Hassanem II. v Bamaku 29. října 1963. Následující den (den před přerušením diplomatických styků mezi Marokem a Kubou) podepsali oba představitelé v malijském hlavním městě dohodu o zastavení palby, jež spočívala v těchto čtyřech bodech: 1) zastavení palby počínaje listopadem; 2) stažení jednotek ze saharské demilitarizované zóny, již měla ustanovit čtyřčlenná komise složená ze zástupců Maroka, Alžírsko, Mali a Etiopie; 3) vytvoření malijské a etiopské pozorovací komise uvnitř této zóny; 4) vytvoření arbitrá na základě setkání ministrů zahraničí Organizace africké jednoty.⁵⁸³ Písečná válka tak skončila obnovením *statu quo ante bellum*.⁵⁸⁴

Kubánci věřili, že za finálním rozhodnutím Maroka – navzdory jeho počátečnímu rozhodnému postupu – o respektování hraniční čáry hrál významnou roli především příjezd jejich jednotek z Karibiku a dodání vojenské techniky a zbraní.⁵⁸⁵ Nejenže se ale Kubánci nikdy přímo nestřetli s nepřítelem a v Alžírsku nebojovali,⁵⁸⁶ ale i za rozhodnutím Hassana II. stálo mnohem více – a významnějších – faktorů než pouze přítomnost Kubánců. Z těch nejvýznamnějších můžeme jmenovat především to, že vedle Kubánců začal do Alžírsko posílat jednotky a zbraně i Násirův Egypt (viz následující tabulka),⁵⁸⁷ což Alžírsko sbližovalo stále více s arabskými zeměmi. Celkově tak alžírská armáda následkem písečné války rostla a modernizovala se, což bylo dalším významným prvkem v Hassanově rozhodnutí. Nekonal se ani podpora Maroka ze strany alžírských rebelů z oblasti Kabylie, s čímž v počátku počítal marocký

⁵⁸² GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 47.

⁵⁸³ *Memorandum From the Director of the Bureau of Intelligence and Research (Hughes) to Secretary of State Rusk*, 30. října 1963, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 26.

⁵⁸⁴ VÉLEZ, F., c. d., s. 76.

⁵⁸⁵ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 47.

⁵⁸⁶ GEORGE, E., c. d., s. 21.

⁵⁸⁷ V souvislosti s písečnou válkou vyslal Egypt do Alžírsko na tisícovku vojáků. Srov. LUTZ, A., *Špinavá válka 3...*, s. 265.

král. Scénář byl vlastně zcela opačný, paradoxně díky marocké invazi došlo k vyřešení jednoho z nejvážnějších domácích problémů. V říjnu totiž povstalci ohlásili solidaritu s vládou vůči Maroku. Ben Bellovi se tak podařilo normalizovat situaci a 12. listopadu 1963 podepsal s plukovníkem Mohandem Uld El Hádžem dohodu o zastavení bojů.⁵⁸⁸ Maroko bylo navíc stále izolovanější⁵⁸⁹ v mezinárodní politice a navzdory silné kubánské propagaci o tom, že za celou invazi stojí vlastně Spojené státy,⁵⁹⁰ mu žádná významná pomoc ze zahraničí tou dobou nepřicházela. O tom svědčí dokonce i interní informace amerického ministerstva zahraničí, že „král Hassan II. byl velmi nešťastný ohledně amerického pozastavení jeho žádosti o vojenskou podporu“,⁵⁹¹ Bílý dům ale přímou vojenskou pomoc neplánoval poskytnout, jelikož se obával, že to způsobí další roztržku mezi Východem a Západem a krom jiného větší příklon Alžírska k SSSR a Egyptu.⁵⁹² John Kennedy naopak marockého krále vyzýval k vyslyšení následného mírového jednání v Bamaku.⁵⁹³ Další Hassanova snaha o agresi vůči Alžírsku by tak znamenala, že Maroko by se před světem stalo viditelným agresorem, z čehož by bylo následně nesnadné se na mezinárodní úrovni vymanit.

⁵⁸⁸ OPLUŠTIL, V., c. d., s. 59.

⁵⁸⁹ „Politická informace. Alžírsko-marocký konflikt“, č. j. 0235/63, 21. prosince 1963, AMZV, Zprávy ZÚ Alžír, 1963–1965.

⁵⁹⁰ Ještě čtyři dekády po invazi Fidel Castro v rozhovoru tvrdil, že ozbrojené síly Maroka anektovaly alžírské území s logistickou podporou Spojených států. Srov. RAMONET, I., c. d., s. 309.

⁵⁹¹ *Telegram From the Department of State to the Embassy in Morocco*, 29. října 1963, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 22.

⁵⁹² *Memorandum From Robert W. Komer of the National Security Council Staff to President Kennedy*, 21. října 1963, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 13.

⁵⁹³ *Telegram From the Department of State to the Embassy in Morocco*, 29. října 1963, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 22.

MILITARY ASSISTANCE TO ALGERIA
1962-1964

EQUIPMENT	TYPE	FROM USSR	FROM UAR AND CUBA	TOTAL
Aircraft	MIG-17 fighter	20	7	27
	MIG-15 fighter	4	11	15
	YAK-18 trainer	18	—	18
	MI-4 helicopters	12+	—	12+
	AN-12 transports	5-6	—	5-6
	IL-28 bomber	12	—	12
Naval Vessels	P-6 motor torpedo boats	6	2	8
Tanks	T34 & T54	150-200	45	195-245
Artillery, trucks, communications equipment—quantity unknown				

PERSONNEL TRAINED IN USSR, BY SERVICE

	NUMBER	LENGTH OF TRAINING
Army	50	2½ years
Navy	280	1-3 years
Air	200	1-5 years
Mixed	310	
	<u>*840</u>	

* About 250 have already returned to Algeria.

Tabulka, z níž je patrný původ a charakter alžírské armády. Přestože sloupek u původu zbraní z Kuby a Egypta je společný, z výše uvedených údajů lze celkem dobře odvodit, kolik množství jednotek a zbraní pocházelo z které země.

Zdroj: FOIA, *Algeria*, National Intelligence Estimate, Number 62-64, 23. prosince 1964, s. 6.

Ohledně podpory Maroka ze zahraničí je zajímavé, že proti Alžírsku nepoužívala Hassanova armáda navzdory tvrzení z velké části zbraní amerických, ale naopak sovětských. Spojené státy sice do Maroka v určité míře podporu posílaly, ale nečinily tak v souvislosti s písečnou válkou.⁵⁹⁴ Naopak se stoupajícím napětím mezi Alžírskem a Marokem se Bílý dům vážně obával, aby nebyly zveřejněny jejich dodávky Maroku v rámci *Military Assistance Program* (blíže o tomto programu viz kapitola „Zahraniční politika revoluční Kuby“),

⁵⁹⁴ V době písečné války již byla na cestě do Maroka americká zásilka obsahující jeepy, dvě helikoptéry a rozmanitou munici. *Telegram From the Department of State to the Embassy in Morocco*, 29. října 1963, in: FRUS, 1961-1963, Vol. XXI, Africa, doc. 22.

a kladl důraz na zastavení palby a mírové urovnání sporu.⁵⁹⁵ Paradoxně tak kubánské jednotky neměly v první řadě bojovat proti svému největšímu nepříteli ze Severní Ameriky, ale proti nejbližšímu spojenci – Sovětskému svazu, navíc prostřednictvím amerických zbraní získaných během invaze v Zátocě svíní. A právě tato skutečnost způsobovala překážku v chystané operaci *Dignidad*.

Již 21. října – den před připlutím kubánské lodi *Aracelio Iglesias* – psal Flavio Bravo z Alžírsku Raúlů Castrovi ve shrnutí situace v zemi před příjezdem kubánských podpor prosbu o rychlou nápravu: „Sliby a další sliby, ale zbraně nikdy nedorazily. Mezitím Hassan má [k dispozici – pozn. V. K.] prapor sovětských tanků, MIGů a dalších sovětských zbraní. A my se chystáme čelit bizarní situaci, kdy půjdeme do války proti sovětským zbraním!“⁵⁹⁶ V závěru telegramu psal kubánský zástupce velitele návrh, aby tyto obavy sdělila Havana sovětskému velvyslanci na Kubě Aleksandru Aleksejevovi, jenž by měl zajistit nápravu.⁵⁹⁷

Kubánské aktivity v Alžírsku po písečné válce

Mírovou smlouvu, jež definitivně ukončila alžírsko-marocký hraniční konflikt známý jako písečná válka, podepsali představitelé Maroka a Alžírsku pod patronací OAU 20. února 1964.⁵⁹⁸ Ještě před tím ale Maroko 13. ledna 1964 obnovilo diplomatické styky s Havanou a rok nato dokonce uzavřelo novou

⁵⁹⁵ *Memorandum From Robert W. Komer of the National Security Council Staff to the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy)*, 24. října 1963, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XXI, Africa, doc. 19.

⁵⁹⁶ „Flavio Bravo, Deputy Commander of the Cuban Forces in Algeria, to Raúl Castro, Algiers,“ October 21, 1963, WC–DA, History and Public Policy Program Digital Archive, CID-FAR, Havana. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112126> [cit. 7. 1. 2018].

⁵⁹⁷ „Flavio Bravo, Deputy Commander of the Cuban Forces in Algeria, to Raúl Castro, Algiers,“ October 21, 1963, WC–DA, History and Public Policy Program Digital Archive, CID-FAR, Havana. Dostupné z: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112126> [cit. 7. 1. 2018].

⁵⁹⁸ MIKABERIDZE, Alexander (ed.), *Conflict and Conquest in the Islamic World. A Historical Encyclopedia*, Vol. I, Santa Barbara (California) – Denver – Oxford 2011, s. 797; LUTZ, A., Špinavá válka 3..., s. 267.

smlouvu na dodávky cukru.⁵⁹⁹ S faktickým koncem bojů – po bamackých dohodách – kubánské velení již v listopadu předešlého roku upravilo charakter své mise z primárně bojových cílů a transformovalo pevnost Bedeau ve výcvikovou základnu. „Začali jsme trénovat Alžířany. Měnili jsme je v tankové osádky, střelce; naučili jsme je tolik, kolik jsme za tak krátký čas mohli,“ psal v hlášení Efigenio Ameijeiras Raúlů Castrovi v březnu 1964 a vyčíslil i počty trénovaných Alžířanů: „Vycvičili jsme 926 alžírských soudruhů ... mohli jsme jich vycvičit třikrát nebo čtyřikrát více, ale alžírské vysoké velení nikdy neposlalo dostatek mužů.“⁶⁰⁰

Dne 11. března 1964 Flavio Bravo oficiálně předal dovezené kubánské zbraně do rukou Alžířanů, symbolicky je převzali plukovník Houari Boumédièn a velitel Slimane Hoffman.⁶⁰¹ „... na rozdíl od Egyptanů [Kubánci – pozn. V. K.] evidentně zanechali [v Alžírsku – pozn. V. K.] většinu vojenského vybavení, které tam poslali v říjnu a listopadu 1963,“ zaznamenaly i americké zpravodajské služby.⁶⁰² Alžírskou půdu začali Kubánci definitivně opouštět od března 1964. První půlka členů GEI se nalodila znovu na palubu obchodní lodi *Aracelio Iglesias* 17. března a po třinácti dnech plavby přistála v havanském přístavu. Následně byla celá posádka přesunuta do pevnosti La Cabaña, kde je 1. dubna navštívil Raúl Castro a vedle rétorického ocenění jejich výkonu je odměnil dovolenou a finanční hotovostí ve výši 30 pesos.⁶⁰³ Po dvou týdnech dorazila z Alžírska na Kubu i druhá půlka kontingentu, čímž skončila první vojenská angažovanost kubánské revoluční vlády v zahraničí.

Co se celkově kubánské mise v Alžírsku na přelomu let 1963–1964 týče, Havana sice vynaložila velké osobní i finanční úsilí – navíc vezmeme-li v potaz i okolnosti hurikánu Flora – při přesunu téměř sedmi stovek lidí a značného vojenského materiálu přes Atlantik, do bojů ale její jednotky vůbec nezasáhly. Přesto se ale jednalo z pohledu Kuby o úspěšný podnik. Vedle toho, že Kubánci prokázali schopnost shromáždit a transportovat na velké vzdálenosti značné

⁵⁹⁹ GLEIJESES, Piero, *The First Venture...*, s. 184.

⁶⁰⁰ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 48.

⁶⁰¹ MOLINA, G., c. d.

⁶⁰² GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 49.

⁶⁰³ GLEIJESES, P., *The First Venture...*, s. 184.

množství vojenských jednotek v pozoruhodně krátkém čase⁶⁰⁴ a v relativním režimu utajení, si vytvořili velmi blízké přátele, což jim přineslo výchozí pozici pro budoucí revoluční aktivity. Až do konce roku 1964 byla kubánská iniciativa ve zbytku Afriky velmi omezená a v žádné další zemi černého kontinentu se nenacházely kubánské vojenské jednotky, ovšem Kuba viditelně využívala svého alžírského podniku ve snaze stát se světovým revolučním centrem.

Ve dnech 5.–10. října se konala druhá konference Hnutí neangažovaných států v Káhiře (blíže o konferenci, kubánských motivech na ní a vůbec o celé NAM viz podkapitola „Faktory exportu revoluce“), na níž vystoupil s již zmíněným projevem kubánský prezident Osvaldo Dorticos. Poté zamířil u příležitosti prvního výročí písečné války do Alžírska.⁶⁰⁵ Na oficiální návštěvě prezident Ben Bella vyzdvihl blízkost mezi oběma zeměmi, jež se *de facto* rovnala až adorování: „Pakliže dnes Alžírsko cítí tak blízký vztah ke Kubě, pakliže jsme vždy cítili tak blízký vztah ke Kubě, je to proto ... že nikdy – od počátku věků – neexistovaly dvě další země, jež zvítězily nad problémy, jimž jsme čelili my.“⁶⁰⁶

Alžírsko se na základě výše zmíněných událostí stalo nefalšovanou kubánskou vstupní branou do Afriky. Do všech ostatních zemí na kontinentu, což dokládá i personální obsazení na tamních postech. I do těch pro Kubu významných států, jako byl Egypt či Ghana, Havana vysílala velvyslance druhořadého významu. S výjimkou právě Alžírska, kam vyslala třicetiletého Jorgeho Serguera, velitele revoluční armády ze Sierry Maestry a blízkého přítele všech tří mužů v čele kubánské revoluce.⁶⁰⁷ Alžírsko se tak v polovině šedesátých let stalo počátkem veškerých kubánských aktivit na kontinentu – vedle zmíněné první vojenské intervence či vyslané lékařské mise šlo rovněž o první lokaci zpravodajské služby *Dirección General de Inteligencia* v Africe. Odsud navazovali členové rozvědky kontakty s revolučními jádry napříč kontinentem – Amílcarem Cabralem, Abiliem Duarte či například Alphonsem Massambou-Débatem.

⁶⁰⁴ GEORGE, E., c. d., s. 21.

⁶⁰⁵ DURCH, W., *The Cuban Military...*, s. 45–46.

⁶⁰⁶ GLEIJESES, P., *Cuba's First Venture...*, s. 185.

⁶⁰⁷ GLEIJESES, P., *Conflicting Mission...*, s. 51.

Alžírsko se navíc stalo vhodnou spojnicí mezi Kubou a Latinskou Amerikou. V době, kdy byly na karibský ostrov upřeny oči všech významných světových zpravodajských služeb, byl pro Havanu problém dostávat ve snaze o vývoz revoluce partyzány do zemí Latinské Ameriky napřímo. V těchto situacích se nabízelo právě Alžírsko. Podobně jako bylo Československo zapojeno do tzv. akce MANUEL,⁶⁰⁸ prostřednictvím čehož se Praha stala pomyslnou přestupnou stanicí revolucionářů, plnilo tuto úlohu i Alžírsko. Bylo snazší posílat lidi do Latinské Ameriky skrze Alžírsko, protože doprava mezi severní Afrikou a zeměmi Latinské Ameriky nepodléhala tak silnému stupni zpravodajské kontroly. Tímto způsobem posloužilo Alžírsko i Jorge Masettimu, muži, jenž stál u budování vztahu mezi Havanou a Alžírem již od roku 1961.

Masetti přijel se svou skupinou do Alžíru z Prahy, jak již bylo řečeno, 4. ledna 1963. Skupina složená ze sedmi partyzánů se v Alžírsku připravovala na rozpoutání revoluce v Argentině, tzv. operaci *Segundo Sombra*.⁶⁰⁹ V Alžírsku se skupina cvičila zejména v městské guerille, na niž byli Alžířané následkem vleklé osvobozenécké války považováni jako velcí experti. Na severu země tak podstoupili několikaměsíční kompletní výcvik složený ze střelby, práce se zbraněmi, osvojení si základů hlídání hranic (jak alžírsko-marocké, tak alžírsko-tuniské), analýzy vojenských zkušeností alžírských veteránů a celkovým studiem taktiky FLN.⁶¹⁰ Recipročně partyzáni učili Alžířany, jak zacházet především s americkými zbraněmi.⁶¹¹ Během celého pobytu udržovali partyzáni kontakt s Guevarou prostřednictvím šifrovaných depeší, jež jim zprostředkoval velvyslanec Jorge Serguera, přezdívaný Papito. Během pobytu se setkali i s oběma faktickými alžírskými vůdci, Benem Bellou a Moumediennem a celkově se s Alžířany spřátelili. Když skupina 5. května 1963 odjížděla přes Řím do Brazílie, alžírská strana jim zajistila kompletní krytí a výbavu, kromě zbraní. Partyzáni obdrželi uniformy, obuv, zdravotnické balíčky, kompas, dalekohledy,

⁶⁰⁸ Blíže o akci MANUEL viz TOMEK, Prokop, Akce MANUEL, in: TÁBORSKÝ, Jan (ed.), *Securitas Imperii 9. Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu*, Praha 2002, s. 325–332.

⁶⁰⁹ TAIBO, P. I., c. d., s. 394.

⁶¹⁰ BUSTOS, C., c. d., s. 97.

⁶¹¹ ANDERSON, J. L., c. d., s. 538.

ale především dostali diplomatické pasy, díky nimž se – vydávající se za asistenty diplomata či obchodníky – vyhnuli celní kontrole i s celou bagáží.⁶¹²

Vedle názorné ukázky blízkého vztahu a způsobu spolupráce mezi Kubou a Alžírskem je na tomto čtyřměsíčním pobytu zajímavá rovněž skutečnost, že přestože do Alžírsku přijelo sedm partyzánů, zemi jich opouštělo jen šest. Jeden z nich, Miguel,⁶¹³ si totiž údajně během alžírského pobytu rozmyslel úmysl účastnit se operace. Následkem jeho nedisciplinovanosti (posílání pohledů a neuposlechnutí rozkazů) byl svolán polní soud, v jehož závěru Jorge Masetti volal po trestu smrti, jenž byl skutečně vykonán.⁶¹⁴

Blízký vztah Kuby s Alžírskem neměl však nikterak dlouhého trvání. Dne 19. června 1965 byl prezident Ahmed Ben Bella svržen vojenským pučem⁶¹⁵ vedeným viceprezidentem Huarim Boumedienem.⁶¹⁶ Tento převrat ukázal, jak moc byli Kubánci svázáni s osobou Ben Bella. Hned v den převratu americká CIA spekovala o tom, že Boumedien se bude obecně ke komunismu stavět velmi obezřetně, aby zachoval státní suverenitu, navíc předpokládala ochlazení vztahů i s Kubou na základě Boumedienovy poznámky, že Castro vystupuje příliš v roli sovětského satelitu.⁶¹⁷ Tyto odhady se potvrdily v červenci 1965, kdy Boumedien vykázal ze země všechny členy DGI a ukončil výcvik Kubánců v alžírských táborech.⁶¹⁸ Ukončení spolupráce bylo tak náhlé, že dokonce transport kubánských zbraní pro povstalce v Kongu-Leopoldville do Tanzanie, jenž stihla

⁶¹² GLEIJESES, P., *Cuba's First Venture...*, s. 187–188; BUSTOS, C., c. d., s. 101–102, 105.

⁶¹³ Celé jméno se mi bohužel nepodařilo nikde nalézt. Jediné, co o tomto Miguelovi víme, je, že byl přítelem Federica Méndeze, jednoho z členů partyzánské skupiny pro operaci *Segundo Sombra*, jehož poznal v oblasti Chaca a který souhrou okolností „ztratil jméno“, proto si vybral jako pseudonym právě „Miguel“. Srov. BUSTOS, C., c. d., s. 66.

⁶¹⁴ BUSTOS, C., c. d., s. 97–105.

⁶¹⁵ OPLUŠTIL, V., c. d., s. 58–72.

⁶¹⁶ Československá strana ho charakterizovala jako přesvědčeného arabského nacionalistu v dobrém slova smyslu, který ze všech členů alžírské vlády nejpevněji zastává nepřátelské stanovisko proti imperialismu, je málomluvný a vyhýbá se pronášet své politické názory. Údajně měl být i pro Alžířany záhadnou postavou. Srov. AMZ, „Politická zpráva č. 6. Situace v alžírské národní a lidové armádě“, č. j. 014/63, 30. ledna 1963, ZÚ Alžír, 1963–1965.

⁶¹⁷ *Intelligence Memorandum Prepared in the Central Intelligence Agency*, 19. ledna 1965, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIV, Africa, doc. 21.

⁶¹⁸ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 11.

ještě loď *Uvero* sice vyložit v Oranu, ale na místo určení již nikdy nedorazily.⁶¹⁹ Jednalo se o největší prohru, jakou Kubánci na africkém kontinentu utržili.⁶²⁰ Tím spíše, že ochlazení vzájemných styků trvalo poměrně dlouho. Oficiálně jej vlády napravily sice v komuniké v roce 1969 u příležitosti návštěvy alžírského ministra zahraničí Abdelazize Bouteflika v Havaně.⁶²¹ Trvalo však další tři roky, než došlo k faktické změně. Příležitost k tomu dala desetidenní návštěva kubánského premiéra Fidela Castra a celé řady významných osobností (například Manuel Piñeiro, Flavio Bravo či Arnaldo Ochoa) Alžírsku ve dnech 8.–17. května 1972. Ve společném prohlášení na závěr dlouhé státní návštěvy podepsali Castro a Boumedien úplnou shodu názorů na všechna probíraná témata – domácí politika, zahraniční politika, ekonomické vztahy apod.⁶²² Sice lze říci, že tato návštěva byla „vyvrcholením oboustranného úsilí o opětovné sblížení a ukončila dřívější nedorozumění“,⁶²³ ale přesto vztahy mezi Kubou a Alžírskem již nezískaly takový charakter důvěrnosti, jako měly za prezidentství Ben Belly, jehož svržení bylo pro Kubu impulzem pro hledání nových partnerů na africkém kontinentu.

⁶¹⁹ GLEIJESES, P., *Cuba's First Venture...*, s. 189.

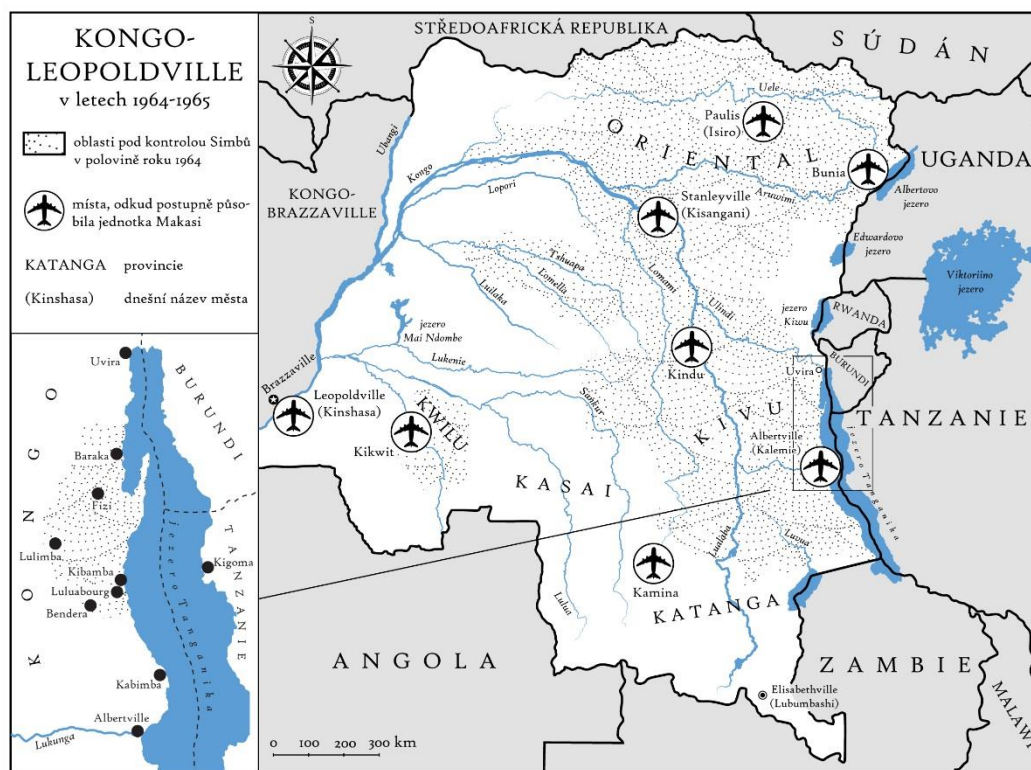
⁶²⁰ *Cuban Subversive Activities in Africa*, CIA, 28. července 1966, s. 7, FOIA.

⁶²¹ „Politická situace Kuby 1968–69“, č. j. 03/69-Pšč/ha, 17. února 1969, AMZV, Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975.

⁶²² „Mimořádná politická zpráva č. 4 (K č. j. 108080/72), AMZV, Návštěva Fidela Castra v Alžírsku“, č. j. 044/72, 18. května 1972.

⁶²³ Tamtéž.

KONGO

Zdroj: Mapu nakreslil Martin Ďásek.

Kongo-Leopoldville, dnešní Demokratická republika Kongo, je s rozlohou 2 345 410 km² druhou největší afrikou zemí po Alžírku. Rozprostírá se po obou stranách rovníku, z velké části na Konžské pánvi, protéká jím druhá nejvodnatější řeka světa Kongo a na východě zemi ohraničuje soustava tzv. Velkých jezer. Jedná se o velice bohatý stát na nerostné suroviny. Vedle dřeva země disponuje obrovskými zásobami minerálů. V době studené války bylo Kongo-Leopoldville zajímavé pro supervelmoci především proto, že se na jeho území nachází až 80 % světových zásob koltanu a velkých zásob urania, dvou minerálů využívaných pro výrobu nukleárních zbraní – například na výrobu atomových bomb svržených na Nagasaki a Hiroshimu bylo použito uranium právě z provincie Katanga. Kromě toho ale Kongo-Leopoldville disponuje velkými zásobami mědi, germania, ale i diamantů či v menší míře zlata.

Nezávislost Belgického Konga a konžská krize

Belgická koloniální říše nepatřila mezi rozsáhlá světová impéria. V době, kdy první belgický král Leopold I. hledal ve třicátých letech 19. století místa pro vysněnou koloniální expanzi, byla vlastně již nejlukrativnější zámořská území zabrána předními mocnostmi. Úspěch v této otázce tak zaznamenal až jeho syn Leopold II. o půl století později, v osmdesátých letech, kdy si vytvořil *de facto* privátní kolonii rozkládající se na levém břehu řeky Kongo v oblasti střední Afriky. Politická scéna tento status uznala na mezinárodní konferenci konané na popud Otty von Bismarcka v Berlíně od listopadu 1884 do února 1885. Svobodný stát Kongo (*État Indépendant du Congo*), jak uměle vytvořený útvar Leopold II. nazval, tak představoval první belgickou kolonii vůbec, navíc hned osmkrát větší než samotná metropole.⁶²⁴ Časem se belgické koloniální panství rozrostlo ještě o další dvě území, ale ta byla po všech stránkách již nesrovnatelná, čínské Tchien-ťin a s Kongem sousedící Ruanda-Urundi.

Belgická koloniální vláda je přes svou relativně krátkou historii zastíněna velkou řadou krvavých událostí. Dvě dekády trvání privátní kolonie Leopolda II., jež charakterizovalo zejména nelítostné drancování přírodního konžského bohatství, hrůzné jednání Belgičanů spočívající mimo jiné i v masovém zotročování domorodého obyvatelstva,⁶²⁵ zaplatilo životem na 10 milionů (!) obyvatel.⁶²⁶ Není tedy nikterak překvapivé, že i po vlně dekolonizační euforie, jež zasáhla Belgické Kongo⁶²⁷ v roce Afriky, následovaly v nezávislém Kongu velmi dramatické časy.

Kongo-Leopoldville získalo nezávislost 30. června 1960, ale země na ni nebyla vůbec připravena. Někdejší metropole odmítala Konžanům poskytovat vzdělání, což v důsledku znamenalo, že na třináctimilionovou zemi připadlo

⁶²⁴ HRUŠKA, Emil, *Stíny nad Belgií*, Praha 2017, s. 13–19.

⁶²⁵ O způsobu zřízení kolonie a belgické nadvládě nad Kongem psal počátkem století slavný tvůrce Sherlocka Holmesa britský spisovatel Arthur Conan Doyle. Jeho dílo *The Crime of the Congo* (původně 1909) bylo v nedávné době reeditováno hned několikrát, naposledy v roce 2011 nakladatelstvím An AC Doyle Book.

⁶²⁶ HRUŠKA, E., c. d., s. 18–19.

⁶²⁷ Svobodného státu Kongo se na základě mezinárodního tlaku po zveřejnění belgické krutovlády Leopold II. vzdal a v roce 1908 parlament schválil jeho připojení k belgickému státu jako kolonie pod názvem Belgické Kongo.

v době její emancipace pouze sedmnáct vysokoškolských absolventů. Nikdo neměl zkušenosti ze státní či veřejné správy, neexistoval zde žádný konžský lékař, právník ani technický odborník, ekonomika z velké části ležela v rukou cizinců. Belgická správa navíc povyšovala domorodé vojáky pouze do hodnosti seržanta, proto Kongo–Leopoldville k tomu všemu nedisponovalo ani jediným důstojníkem.⁶²⁸

Kromě nastíněných společensko-ekonomických problémů Kongu–Leopoldville nepomohla ani přílišná sociální roztržičnost, v zemi existovalo množství rozdělených etnických kmenů, kultur a jazykových skupin, což umocňovalo celkovou dezintegraci a separatistické aktivity lokálních subjektů. Politická scéna byla neméně roztržičná, protože zde existovalo na 80 různých politických stran.⁶²⁹ Dominovala ale tři konkrétní hnutí. Jedno z mála, jež usilovalo o celkovou integritu a odmítalo kmenový partikularismus, bylo Konžské národní hnutí (*Mouvement national Congolais*, MNC), které založil v roce 1958 poštovní úředník Patrice Lumumba. Další významné seskupení představovala na etnicitě založená strana ABAKO (*Alliance des Bakongo*, volně přeloženo jako Aliance Bakonga) v čele s Josephem Kasavubuem. V provincii Katanga dominovala Konfederace etnických skupin (*Confédération des associations tribales du Katanga*, CONAKAT) vlivného obchodníka Moïse Tshombeho.⁶³⁰ Dne 22. května 1960 měli Konžané možnost prvních parlamentních voleb v historii země. Navzdory očekávání v nich zvítězilo s více než 24 % hlasů MNC a Patrice Lumumba získal koalici se Stranou africké solidarity (*Parti Solidaire Africain*, PSA) Antoine Gizengy a několika dalšími většinu potřebnou k sestavení vlády. Národní shromáždění ho tak potvrdilo ve funkci prvního konžského premiéra.⁶³¹ Aby se vyřešila osobní animozita mezi předními osobnostmi Patricem Lumumbou a Josephem Kasavubuou, zvolil nový parlament Kasavubua

⁶²⁸ KINZER, Stephen, *Bratři. John Foster Dulles, Allen Dulles a jejich tajná světová válka*, Praha 2016, s. 336.

⁶²⁹ *Editorial Note*, in: FRUS, 1958–1960, Vol. XIV, Africa, doc. 101.

⁶³⁰ NÁLEVKÁ, V., *Světová politika...*, s. 165; FIALA, Jaroslav, *Příspěvek k vývoji zahraniční politiky Spojených států amerických vůči Kubě a Sovětskému svazu v letech 1961–1962*. Magisterská práce, FF UK, 2007, s. 52.

⁶³¹ LODGE, T. – KADIMA, D. – POTTIE, D. (eds.), *Compendium of Elections in Southern Africa*, 2002, s. 80, cit. dle DRC: 1960 National Assembly results, dostupné z: <https://www.eisa.org.za/wep/drc1960results.htm> [cit. 4. 02. 2018].

prvním konžským prezidentem.⁶³² Následující dva týdny ale zcela znemožnily poklidný vývoj samostatného státu.

Události rozdmýchal hned samotný akt slavnostního vyhlášení nezávislosti, k němuž došlo 30. června 1960 v Národním paláci v Leopoldville. Po rutinních a ničím nezajímavých řečnických vystoupeních belgického krále Baudouina (praprasynovce Leopolda II.) a prezidenta Kasavubua přišel nečekaně k řečnickému pultu Patrice Lumumba a projevem, jež přenášel rozhlas, umocnil tzv. konžskou krizi. Nejvýrazněji rezonovala následující slova: „Ačkoliv je konžská nezávislost dnes vyhlášena na základě dohody s Belgií, přátelskou zemí [...] žádný Konžan nikdy nezapomene, že nezávislost byla získána bojem, vytrvalým a inspirativním bojem neseným ze dne do dne, bojem, od něhož jsme nebyli odrazeni strádáním či utrpením a nezastrašila nás ani síla, ani krev. [...] Od rána až do noci jsme byli terčem posměchů, urážek a fyzických útoků, protože jsme ‚negři‘. [...] Jak by mohl někdo zapomenout na masakry tolika našich bratrů nebo na kobky, do nichž zavírali ty, kteří se nadále odmítali podvolit vládě nespravedlnosti, útlaku a vykořisťování, jež využívali kolonizátoři jako nástroje své dominance? [...] s tím vším je teď konec.“⁶³³ Projev vлил do společnosti rozličné emoce a z jeho autora, vysokého muže s knírkem a kozí bradkou s obroučkovými brýlemi,⁶³⁴ vytvořil prakticky okamžitě ikonu, na jedné straně milovanou, na druhé nenáviděnou.

Roznětkou k vypuknutí fyzického násilí se staly události z 5. července, kdy v Leopoldvillu vypukla vojenská vzpoura roznícená vnitřní etnickou rivalitou na jedné straně a Lumumbovými reformními snahami v armádě na straně druhé.

⁶³² NÁLEVKA, V., Čas..., s. 147; LODGE, T. – KADIMA, D. – POTTIE, D. (eds.), c. d., s. 64.

⁶³³ Celý Lumumbův projev je otištěn například v publikaci LUMUMBA, Patrice, *The Truth about a Monstrous Crime of the Colonialists*, Moscow 1961, s. 44–47. Dostupný je také z: https://archive.org/stream/LumumbaTruth/LumumbaTruth_djvu.txt [cit. 4. 2. 2018].

⁶³⁴ Patrice Émery Lumumba (1925–1961) získal vzdělání na církevní škole, po níž se vrhl na samostudium a hltal jednu knihu za druhou. Pracoval jako dobrovolník v knihovně a věnoval se psaní poezie. Poté, co se mu podařilo složit rigorózní zkoušku, získal místo na poštovním úřadě. Později začal obchodovat s pivem. Při obchodních cestách po celé zemi využíval a piloval svůj dar působivě a přesvědčivě mluvit k lidem, což zúročil založením strany MNC. Jeho aktivity vedly k tomu, že na konci padesátých let byl zatčen a obviněn za podněcování násilí. V lednu 1960 byl pod tlakem okolností propuštěn a ihned se vrhl do politických aktivit. Srov. KINZER, S., c. d., s. 337–338.

Akce domorodých jednotek někdejší koloniální armády, *Force Publique*, jež byla zpočátku namířena proti belgickému veliteli generálu Émile Jansensovi, brzy přerostla v otevřené útoky proti Evropanům.⁶³⁵ Docházelo k únosům i znásilněním, což nastartovalo bleskový exodus, jenž ve výsledku znamenal, že v Kongu–Leopoldville po pár dnech zůstalo z celkem 25 000 Belgičanů pouze pár set lidí. Mezi nimi zemi opustili i lékaři, úředníci či techničtí pracovníci.⁶³⁶ Vyhročenou situaci v hlavním konžském městě vyřešily až letecké výsadky belgických přepadových jednotek, protože Brusel deklaroval, že musí ochránit životy civilistů, svých občanů.⁶³⁷ Nastalého chaosu ovšem využil Moïse Tshombe, vůdce CONAKAT, a za belgické podpory prohlásil provincii Katanga – nejbohatší oblast na nerostné suroviny z celého Konga–Leopoldville – za samostatný stát a sám sebe za jejího prezidenta.⁶³⁸

Patrice Lumumba v reakci na odtržení Katangy přerušil diplomatické styky s Belgií a 12. července se obrátil na OSN s prosbou, aby do Katangy vyslala vojenské jednotky. Rada bezpečnosti sice 14. července⁶³⁹ přijala rezoluci

⁶³⁵ NÁLEVKA, V., Čas..., s. 147.

⁶³⁶ KINZER, S., c. d., s. 341–342.

⁶³⁷ Tamtéž, s. 342.

⁶³⁸ Situaci v Katanze se podařilo za pomoci OSN napravit až v lednu 1963. Srov. KLÍMA, J., Dějiny Afriky..., s. 307; *Memorandum From the Assistant Secretary of State for International Organization Affairs (Cleveland) to the Under Secretary of State (Ball)*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XX, Congo Crisis, doc. 361. Tshombe vystupoval suverénně i v zahraničních otázkách. Kupříkladu když nastoupil v lednu 1961 do funkce prezident John F. Kennedy, prezident Katangy mu poslal blahopřání, v němž mu přál úspěch. Kennedy na to ale reagoval slovy, že Bílý dům Katangu neuznává a nechce s jeho představiteli být ani v žádném oficiálním styku. Jeho administrativa ale doporučila při osobním kontaktu Tshombemu poděkovat za jeho zdravici ústně.⁶³⁸ „Congratulatory Message from President Tshombe of Katanga Province of the Republic of the Congo“, JFK PLM, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Countries, Congo: General, 1961, January–June. Digital Identifier: JFKPOF-114-007.

⁶³⁹ Rada bezpečnosti OSN o vyslání modrých přileb rozhodla na svém 873. zasedání 14. července 1960. Rezoluce č. 143 pak byla přijata 17. července v počtu 8 hlasů (USA, SSSR, Argentina, Ceylon, Ekvádor, Itálie, Polsko, Tunisko) pro a 3 země (Čína, Francie a Velká Británie) se zdržely hlasování. Během tří dnů do země dorazilo prvních 3000 jednotek, jež během dalších dvou týdnů následovalo dalších 10 000 modrých přileb. Jednalo se o vůbec první mírovou misi OSN v celé Africe. Text rezoluce a záznam o průběhu vyhlášení rezoluce viz *Situation in the Republic of the Congo initial proceedings*, dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/59-63/Chapter%208/59-63_08-8-Situation%20in%20the%20Republic%20of%20Congo.pdf [cit. 5. 2. 2018]; [https://undocs.org/S/RES/143\(1960\)](https://undocs.org/S/RES/143(1960)) [cit. 5. 2. 2018]

o územní celistvosti Konga–Leopoldville a rozhodla o vyslání jednotek do země. Švédské jednotky ale v Katanze nijak nezasáhly, naopak 8. srpna deklarovala samostatnost další provincie, Jižní Kasai.⁶⁴⁰ Když se ani po Lumumbově návštěvě New Yorku a rozhovorech s generálním tajemníkem Dagem Hammarskjöldem na konci července nedostavily žádné hmatatelné výsledky, konžský premiér internacionalizoval konflikt tím, že se 2. září veřejně obrátil s prosbou o pomoc na Sovětský svaz: „Pokud budu muset zaprodat svou duši ďáblu, abych zachránil svou zemi, nebudu váhat to udělat. Jsem přesvědčený, že s plnou podporou Sovětů zvítězím.“⁶⁴¹ Na základě těchto slov se Kongo–Leopoldville ze všech afrických zemí stalo tou, která začala poutat pozornost americké administrativy nejvíce. Chruščov totiž do Leopoldville poslal v září několik stovek techniků a na cestě byla i nějaká vojenská technika a letouny.⁶⁴²

Jeden z posledních Lumumbových politických aktů tak byl zdánlivým utvrzením amerických jestřábů v tom, že nové konžské vedení inklinuje v napjaté atmosféře studené války k Sovětskému svazu a v zemi probíhá pokus o komunistický puč. Bílý dům se obecně o africké záležitosti na přelomu padesátých a šedesátých letech příliš nezajímal. Například africká divize CIA vznikla až v roce 1959,⁶⁴³ do té doby Afrika spadala pod správu divize pro Blízký východ.⁶⁴⁴ Když se ale na scéně objevil Patrice Lumumba, který nebyl vzdělaný v západním duchu a na široké politické scéně se nedokázal orientovat s ohledem na bipolární napětí, v americké administrativě zavládla obava ze zavlčení komunismu do nejbohatší africké země. V Bílém domě se proto 18. srpna konala tajná schůzka členů Národní bezpečnostní rady včetně ředitele CIA Allena Dullese a prezidenta Dwighta Eisenhowera. Právě na této schůzce americký prezident – jak bylo po letech zjištěno – autorizoval vraždu tehdy asi

⁶⁴⁰ NÁLEVKA, V., Čas..., s. 148.

⁶⁴¹ URQUHART, Brian, *Patrice Lumumba*, dostupné z: <http://www.un.org/apps/news/infocus/patrice-lumumba.asp#.WnglzvnbDc> [cit. 5. 2. 2018].

⁶⁴² Srov. SCHLESINGER, A. M., c. d., s. 529–530.

⁶⁴³ Šéfem rezidence CIA v Leopoldville se stal Larry Devlin. V roce 2007 vydal paměti, jež přibližují působení zpravodajských služeb a širší souvislosti o pohledu Bílého domu na Patrice Lumumbu a novou konžskou vládu v roce 1960. Podrobněji viz DEVLIN, Larry, *Chief of Station, Congo: Fighting the Cold War in a Hot Zone*, New York 2007.

⁶⁴⁴ KINZER, S., c. d., s. 348.

nejznámějšího afrického vůdce Patrice Lumumby.⁶⁴⁵ Situace se ale zásadně změnila na počátku září 1960, kdy (konkrétně 5. září) prezident Joseph Kasavubu, podporován Belgií, označil Patrice Lumumbu za zrádce, sesadil ho z postu premiéra a na jeho místo dosadil bezvýznamného Josepha Lléa.⁶⁴⁶

Situace se dramatizovala ještě více 14. září, kdy náčelník generálního štábu plukovník Joseph Desiré Mobutu sesadil v květnu zvolenou legitimní vládu včetně prezidenta Kasavubua a do vůdčích pozic dosadil vojenské komisaře. Poté, co následně vrátil prezidentský úřad do rukou Josepha Kasavubua, byla jeho vláda na konci listopadu plně uznána Valným shromážděním OSN a dalšími zeměmi.⁶⁴⁷ Mezitím byl ale někdejší premiér Lumumba držen v domácím vězení ve své rezidenci, kde ho jednak hlídali vojáci OSN, ale obklíčen byl i Mobutuovými vojáky. Z tohoto „vězení“ se Lumumbovi podařilo utéct 27. listopadu, ale o pár dnů později byl dopaden na cestě do Stanleyville a následně předán Moisi Tshombemu do Katangy. Spolu se dvěma kolegy – bývalým místopředsedou senátu Josephem Okitou a prvním velitelem konžské národní armády a ministrem obrany Mauricem Mpoem – byl brutálním způsobem zavražděn 17. ledna 1961. Následující den byla těla exhumována a dvěma Belgičany s africkými pomocníky rozsekána mačetou a rozřezána pilkou na železo. Kousky těl pak naházeli do sudů s kyselinou sírovou, zbylé části se snažili spálit a lebky rozdrtili. Po pětatřicetiletém Patrici Lumumbovi a jeho společnících nezbylo ani památky.⁶⁴⁸

Kongo-Leopoldville se sice mezinárodním složkám podařilo v roce 1963 znovu obnovit v plné integritě, ale v dalších letech pokračovala válka všech proti

⁶⁴⁵ V rámci tzv. Churchova výboru v roce 1975 (blíže o smyslu a průběhu celého slyšení viz poznámka pod čarou č. 76) byla uskutečněna řada výsledků klíčových osobností. Ze závěru vyplynulo, že americká CIA se pokusila na základě autorizace prezidenta Eisenhowera připravit plány na vraždu Patrice Lumumby, ale nikdy nebylo prokázáno, že by americká strana měla co do činění s jeho smrtí v roce 1961. Přepisy výsledků a líčení plánovaných způsobů eliminace Lumumby včetně závěrů vyšetřovací komise viz *Alleged Assassination Plots*. 94th Congress, 1st Session, Senate Report No. 94–465, Washington (D. C.) 1975, s. 13–70, 263, 273–274.

⁶⁴⁶ *Telegram From the Mission at the United Nations to the Department of State*), 5. září 1960, in: FRUS, 1958–1960, Vol. XIV, Africa, doc. 198; NÁLEVKA, V., Čas..., s. 148.

⁶⁴⁷ KINZER, S., c. d., s. 355; *Editorial Note*, in: FRUS, 1958–1960, Vol. XIV, Africa, doc. 216; *Telegram From the Department of State to the Mission at the United Nations*, 23. listopadu 1960, in: FRUS, 1958–1960, Vol. XIV, Africa, doc. 266.

⁶⁴⁸ KINZER, S., c. d., s. 364–365; URQUHART, B., c. d.; NÁLEVKA, V., Čas..., s. 148–149.

všem. Joseph Mobutu provedl v roce 1965 další převrat,⁶⁴⁹ nastolil diktaturu a oficiálně se stal prezidentem. Přelomovým v tomto vývoji byl rok 1971, kdy Mobutu přejmenoval zemi na Republiku Zaire, své jméno doplnil honosným přívlastkem a jako Mobutu Sese Seko⁶⁵⁰ vládl někdejší belgické kolonii pevnou rukou až do roku 1997.⁶⁵¹

Počátky kubánského zájmu o Kongo

Kubánský interest o subsaharskou Afriku v čele s Kongem byl vzbuzován vlastně hned od přelomu padesátých a šedesátých let, kdy Kubánci začali obracet pozornost na druhý břeh Atlantiku. Okolnosti pro vstup do této oblasti ovšem nebyly ideální. Postupný vývoj a vznik řady národněosvobozeneckých hnutí a organizací ale nakonec umožnil přesunout do oblasti střední Afriky jak techniku na podporu domorodých hnutí, tak kubánské vojenské jednotky a instruktory. A jako v případě sbližování výše popsaného vztahu Kuby s Alžírskem stál v popředí vybudování vazeb s Kongem–Leopoldville (ale i Kongem–Brazzaville) rovněž Argentinec, tentokrát ale hned druhý muž kubánské revoluce – Ernesto „Che“ Guevara.

Události v Kongu-Leopoldville po smrti Patrice Lumumby poutaly světovou pozornost a zaplňovaly novinové titulky po celou první polovinu šedesátých let. Vzhledem k turbulentnímu vnitropolitickému vývoji a postupné zainteresovanosti světových supervelmocí v konfliktu není proto ani kubánský zájem nikterak překvapivý. Na Kubě samotné rezonovalo v médiích toto téma od vraždy konžského premiéra opakovaně. Když se 14. února 1961⁶⁵² objevila v kubánském tisku zpráva o smrti někdejšího konžského premiéra, Fidel Castro

⁶⁴⁹ K počátkům Mobutovi vlády viz například ZÁHOŘÍK, Jan, Mobutu Sese Seko a počátky jeho vlády v Kongu/Zaire (1965–1974), in: *Historický obzor*, 21, č. 11/12, s. 267–274.

⁶⁵⁰ Celé znění jeho nového jména zní Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu wa za Banga, což v překladu znamená „Mocný válečník, kráčející od vítězství k vítězství, zanechávající za sebou spáleniště“.

⁶⁵¹ NÁLEVKA, V., Čas..., s. 149–150.

⁶⁵² Ve stejný den informovalo o smrti rovněž *Rudé právo*, i když už 11. února v článku natihovalo, že Lumumba může být již mrtvý a informace o jeho útěku jsou jen zástěrkou. „Zavražděn nebo na útěku?“ *Rudé právo*, 11. února 1961; „Zavraždili Lumumbu!“ *Rudé právo*, 14. února 1961.

ten samý den vydal prohlášení, že jeho vražda je výsledkem „směsi imperialismu, kolonialismu a divoštství, které s sebou přinesli žoldnéři a loutky imperialismu a finanční monopolistické společnosti, které se snaží uvrhnout národy ve světě pod své panství“.⁶⁵³ V médiích následně rezonovala hesla o tom, že Fidel Castro a kubánské revoluční myšlenky nepatří jen Kubě, ale jsou symbolem pro všechny africké země, a už tehdy palcové titulky naznačovaly, že Kuba chce vyvážet svou metodu boje s imperialismem na africký kontinent.⁶⁵⁴

První reálný signál na mezinárodní scéně, že Castrova Kuba zvyšuje zájem o dění v regionu je možné spatřovat už v první polovině roku 1964. Dne 25. února totiž do Dar es-Salaamu, hlavního města Tanzanie, dorazil Pablo Ribalta. „Che přišel [počátkem roku 1964 – pozn. V. K.] a řekl ‚poslyš, Fidel tě chce vyslat do Tanzanie‘. Sdělil mi, že mám vybudovat dobré vztahy s tamními národněosvobozeneckými hnutími. Tak mě poslali na ministerstvo zahraničí učit se o Africe, a zvláště o Tanzanii.“⁶⁵⁵ Příprava netrvala dlouho a již v červnu 1964 se Ribalta stal kubánským velvyslancem v Tanzanii.⁶⁵⁶ Vzhledem k tomu, že tanzanské přístavní město na březích Indického oceánu se v šedesátých letech 20. století stalo hlavní základnou pro nesčetné množství afrických guerillových hnutí,⁶⁵⁷ je celkem pochopitelné, že už v březnu 1965 se podle hlášení CIA stalo tamní kubánské velvyslanectví největším kubánským ZÚ v subsaharské Africe.⁶⁵⁸ Pablo Ribalta byl navíc úzce propojený s vnitřním kruhem kubánských lídrů, což samo o sobě signalizovalo větší zájem, když byl vybrán do takto odlehlé lokality zrovna on.⁶⁵⁹

⁶⁵³ GOTT, R., *Cuba...*, s. 352.

⁶⁵⁴ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 27–28.

⁶⁵⁵ GLEJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 85.

⁶⁵⁶ *Cuban Presence in Sub-Saharan Africa*, Directorate of Intelligence, srpen 1986, s. 3, FOIA.

⁶⁵⁷ ANDERSON, J. L., c. d., s. 621.

⁶⁵⁸ GLEJESES, P., *Conflicting Mission...*, s. 85.

⁶⁵⁹ Pablo Ribalta (*1940) se připojil ke kubánským partyzánům už v horách Sierra Maestra. Jednalo se o černošského vůdce mladých komunistů, který studoval v Praze. Bojoval po boku „Che“ Guevary, s nímž se sblížil zejména během společného tažení v Las Villas. Poté, co byl jmenován velvyslancem v Tanzanii, plnil především spojkou mezi kubánskými partyzány na západním břehu jezera Tanganika a vůdci národněosvobozeneckých hnutí. Srov. DE TOLEDO, L. Á., c. d., s. 233, 414; CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 121.

Naprosto klíčovou skutečností na cestě Kuby do Afriky byla ovšem již zmíněná osobní angažovanost Ernesta „Che“ Guevary. Už koncem roku 1964 zdůrazňoval ve svých projevech čím dál častěji Afriku a její boj proti kolonialismu a neokolonialismu. Jistým završením rétorické podpory černého kontinentu a signál o tom, že revoluční vláda plánuje rétoriku převést v praxi, byla Guevarova cesta do Spojených států amerických, kam přicestoval poprvé od roku 1952. Dne 9. prosince dorazil do New York City, kde měl v pozici vedoucího kubánské delegace vystoupit na Valném shromáždění Organizace spojených národů.⁶⁶⁰ Během těch osmi dní, které tam strávil, vzbudil ve společnosti velké emoce. Už z fotografií jeho příjezdu, „oblečeného v zimním vojenském kabátu s baretem a s odtazitým, vážným výrazem někoho, kdo věděl, že právě vstoupil na nepřátelské teritorium“,⁶⁶¹ bylo možné odhadnout jeho přístup. Jeho přítomnost a vystoupení na půdě OSN byly tak silným motivem pro jeho odpůrce, že jedna žena s nožem se pokusila probíjet dovnitř, aby na Guevaru zaútočila, a rozhněvaný dav kubánských exulantů dokonce na budovu OSN vypálil z protějšího břehu East River raketu z bazuky.⁶⁶²

Historik Ignacio Taibo o Guevarově projevu píše, že šlo „pravděpodobně o nejvyzrálejší řeč a jeden z nejlepších projevů revoluční levice šedesátých let“.⁶⁶³ „Che“ – tehdy stále ještě kubánský ministr průmyslu – se vymykal všem ostatním účastníkům už svou přítomností, k řečnickému pultu nakráčel v oprané olivově zelené uniformě, vysokých vojenských botách a se zarostlou tváří.⁶⁶⁴ Leitmotivem jeho plamenné řeči byla dekolonizace napříč celou planetou a během svého vystoupení kritizoval zejména Spojené státy a Organizaci spojených národů, ale i několik latinskoamerických zemí, například Venezuelu či Panamu. Po úvodních zdvořilostních frázích konstatoval, že „imperialismus, především americký imperialismus, se pokouší přesvědčit celý svět, že mírové soužití je exkluzivním

⁶⁶⁰ Kompletní Guevarova řeč, již pronesl na 19. Valném shromáždění OSN 11. prosince 1964 viz například DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 325–339.

⁶⁶¹ ANDERSON, J. L., c. d., s. 616.

⁶⁶² REID-HENRY, S., c. d., s. 263; ANDERSON, J. L., c. d., 617–618.

⁶⁶³ TAIBO, P. I., c. d., s. 399.

⁶⁶⁴ Zkrácený videozáznam z jeho vystoupení je dostupný online například na YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=3EjoL7WjIYQ> [cit. 22. 2. 2018]. Zvukový záznam Guevarova projevu je pak možné si poslechnout ze stejného serveru například zde: <https://www.youtube.com/watch?v=tg9t4ZqTw7g> [23. 2. 2018].

právem největších světových velmocí“.⁶⁶⁵ Přičemž zdůraznil, že právě z Kuby přicházel hlas o tom, že „mírové soužití nesmí být limitováno silnými zeměmi, pokud chceme udržet světový mír. Mírové soužití musí být uplatňováno mezi všemi státy, nehledě na velikost, nehledě na někdejší historické vztahy, jež jej určovaly, a nehledě problémů, které mohou mezi některými z nich v daný moment vyvstat“.⁶⁶⁶ Následně v projevu postupně vyjmenoval oběti západního imperialismu – Kambodžu, Vietnam, Kypr, Portoriko, Portugalskou Guineu, Angolu a další. Nejcitlivější pasáže Guevarova projevu se ale týkaly Konga-Leopoldville, zejména leteckého výsadku ve Stanleyville.⁶⁶⁷

„... kdo jsou ti výsadkáři? Belgičtí výsadkáři, transportovaní americkými letadly, která vzlétla z britských základů. Pamatuji si, jako by to bylo včera, že jsme viděli tu malou zemi v Evropě, civilizovanou a průmyslovou zemi, Belgické království, napadenou Hitlerovými hordami. Byli jsme rozhořčení vědomím, že tento malý národ byl masakrován německým imperialismem, a cítili jsme náklonost k jeho lidem. Ale byla tu druhá strana imperiální mince, kterou mnozí z nás neviděli. Možná že děti belgických vlastenců, kteří padli při obraně národní svobody, nyní chladnokrevně vraždí tisíce Konžanů jménem bílé rasy, stejně jako oni sami trpěli pod německou botou, neboť jejich krev nebyla dostatečně árijská.

Naše svobodné oči nyní hledí k novým horizontům a mohou vidět to, co nám naše podmínky koloniálních otroků ještě včera vidět zabraňovaly: že „západní civilizace“ ukrývá pod svou milou maskou obraz hyen a šakalů. To je jediné možné označení, jež může být použito pro ty, kteří se vydali plnit tuto „humanitární“ misi do Konga[-Leopoldville – pozn. V. K.]. Masožraví dravci, kteří se živí na bezbranných lidech. To je to, co imperialismus dělá s lidmi. Takto se liší imperiální „běloch“.

⁶⁶⁵ DEUTSCHMAN, D., c. d., s. 326.

⁶⁶⁶ Touto poznámkou „Che“ Guevara narážel na projev kubánského prezidenta Osvalda Dorticose, jenž nedlouho předtím pronesl podobná slova na druhé konferenci Neangažovaných států, jež se konala ve dnech 5.–10. října 1964 v Káhiře. DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 326. Blíže o konferenci a kubánském projevu viz kapitola „Faktory exportu revoluce“.

⁶⁶⁷ Podrobněji je tato operace rozebírána dále v textu.

Všichni svobodní lidé světa musí být připraveni pomstít tento zločin v Kongu[-Leopoldville – pozn. V. K.]...⁶⁶⁸

Dva dny po Guevarově projevu v OSN (13. prosince) kubánský představitel vystoupil také v prestižním ranním zpravodajském pořadu *Face the Nation*.⁶⁶⁹ V půl hodiny trvajícím interview, během něhož si kubánský ministr až provokativně v klidu vychutnával v televizním přenose doutník, se ho reportéři ze CBS (Paul Niven a Richard Hottelet) a historik a reportér z *New York Times* Tad Szulc ptali na velkou škálu témat od guerillové války přes Guevarovo napojení na Čínu až po to, co by Spojené státy musely učinit, aby byly nastoleny mezi Havanou a Washingtonem normální vztahy. „Řešení existuje. Opakovaně jsme řekli vládě USA, že nežádáme nic jiného, než abyste na nás zapomněli. Aby nás nepovažovali ani za hodné, ani za zlé,⁶⁷⁰“ odpověděl „Che“ Guevara.

Ještě před Guevarovým odjezdem z New Yorku mělo dojít ke schůzce mezi kubánským ministrem průmyslu a americkými vládními představiteli ohledně možného sblížení Kuby se Spojenými státy. Akci plánovala Fidelova sympatizantka, novinářka Lisa Howardová, jež už dříve interviewovala Castra i Guevaru v Havaně.⁶⁷¹ Washingtonu se snaha Howardové nezamlouvala, a tak k setkání nakonec sice nedošlo, ale Guevara se přesto zásluhou americké novinářky (dokonce v jejím newyorském bytě) tajně sešel s liberálním senátorem z Minnesoty Eugenem McCarthym. Když v roce 1994 poprvé pronikly informace o této schůzce na veřejnost, poznámky McCarthyho ohromily především Argentincovým tónem a otevřeností, snad až drzostí, s níž „Che“ hovořil o kubánské podpoře revolucí v Latinské Americe.⁶⁷²

⁶⁶⁸ DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 329–330.

⁶⁶⁹ *Face the Nation* je americký televizní pořad, jenž se zabývá veřejnými záležitostmi. Jedná se o jeden z nejdéle vysílaných pořadů v televizní historii. Přenáší jej televize CBS každou neděli ráno již od 7. listopadu 1954, kdy se uskutečnilo první vysílání. Blíže viz *Face the Nation*, dostupné z: <https://www.cbsnews.com/face-the-nation/about-us/> [23. 2. 2018].

⁶⁷⁰ Záznam celého pořadu je možné zhlédnout na kanále YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=CPCuzfDeUpc> [cit. 23. 2. 2018].

⁶⁷¹ Interview Howardové s „Che“ Guevarou je možné zhlédnout na YouTube zde: <https://www.youtube.com/watch?v=G9DyXX7YKuk> [cit. 23. 2. 2018].

⁶⁷² CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 262–263.

„Guevara se nepokoušel skrývat podvratné aktivity, jež Kuba podnikala. Výslovně přiznal, že trénují revolucionáře a budou v tom pokračovat. Cítil, že je to nezbytné poslání kubánské vlády od chvíle, kdy [kubánská – pozn. V. K.] revoluce nabídla jedinou naději pro pokrok v Latinské Americe.“⁶⁷³

Poté, co „Che“ Guevara splnil svou povinnost v OSN a poskytl v USA řadu rozhovorů, nezamířil zpět na Kubu, ale započal cestu, jež byla pro námi sledované události naprosto klíčová. Dne 17. prosince odletěl z newyorského Kennedyho letiště a odstartoval tak tři měsíce trvající cestu po Africe, s několikadenním pobytem v Číně. Na černém kontinentu navštívil celkem osm zemí, navázal kontakty s předními revolučními lídry kontinentu a začal připravovat plán na další výraznou kubánskou expanzi přes Atlantik.

Cestou se kvůli mezipřistání chvíli zdržel v Irsku, kde ho hned překvapená místní televizní produkce prostřednictvím tlumočení irské letušky vyzpovídala. Tématem improvizovaného rozhovoru byly zejména jeho africké plány, ale také historie jeho rodiny, protože jeho otec Ernesto Guevara Lynch měl irské kořeny.⁶⁷⁴ Jasnou volbou první navštívené země v Africe bylo Alžírsko, tou dobou stále nejbližší kubánský spojenec. Během týdenního pobytu se Guevara setkal s Ahmedem Ben Bellou, aby s ním jednal o společných plánech v Kongu-Leopoldville. Pravděpodobně na základě rady alžírského prezidenta Guevara zamířil 25. prosince do Bamaka, hlavního města Mali. Tam se setkal s prezidentem Modibo Keitou, jenž byl dle Ben Belly údajně nejvlivnějším

⁶⁷³ National Archives and Record Administration, RG 59, Central Files 1964–66, POL CUBA–US. Secret, cit. dle *Memorandum of Conversation*, 17. prosince 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, doc. 293. Další informace o kontaktu mezi Howardovou a „Che“ Guevarou viz *Memorandum From Gordon Chase of the National Security Council Staff to the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy)*, 15. prosince 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, doc. 292; *Memorandum From Gordon Chase of the National Security Council Staff to the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy)*, 18. prosince 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana, doc. 294.

⁶⁷⁴ TAIBO, P. I., c. d., s. 401. Útržky z interview je možné zhlédnout na serveru YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=vBYUOOEHbJw> [23. 2. 2018].

z afrických radikálních vůdců.⁶⁷⁵ V Mali ale kubánský zástupce zaznamenal spíše jen zdrženlivé reakce.⁶⁷⁶

První skutečně významnou zastávkou Guevarovy cesty s dalekosáhlým dopadem bylo Kongo-Brazzaville, kam dorazil z Mali na Nový rok 1965. Vztahy mezi Kongem-Brazzaville a Kubou byly sice oficiálně vřelé, ale jednak dosud k žádné vzájemné podpoře nedošlo a navíc – přestože diplomatické styky byly navázány už 10. května 1964 – v zemi stále chybělo kubánské velvyslanectví.⁶⁷⁷ Ernesto „Che“ Guevara se v Brazzaville sice setkal s konžským prezidentem Massamba-Débatem, ale mnohem významnější bylo setkání s představiteli Lidového hnutí za osvobození Angoly (*Movimento Popular de Libertação de Angola*; MPLA).⁶⁷⁸ Přestože MPLA s Kubou byla sporadicky v kontaktu, Guevarovy návštěvy v ústředí tohoto hnutí⁶⁷⁹ znamenaly první kontakt mezi vůdci tohoto hnutí s kterýmkoliv členem vnitřního kubánského vedení. Lúcio Lara – jeden ze tří vůdců MPLA – později vzpomínal na klíčové momenty setkání s kubánskými zástupci v lednu 1965:

„Chtěli jsme od Kubánců pouze jednu věc: instruktory. Válka se stávala stále obtížnější a my byli nezkušení. Chtěli jsme kubánské instruktory kvůli prestiži kubánské revoluce, a protože jejich teorie guerillového boje byla blízká naší vlastní. Byli jsme rovněž zaujati guerillovou taktikou Číňanů, ale Peking byl příliš vzdálený a my jsme chtěli instruktory, kteří by se mohli přizpůsobit našemu

⁶⁷⁵ Podle Ben Belly existovala uvnitř OAU skupina nejradikálnějších lídrů afrického kontinentu, již se pravidelně radili a spolu konspirovali. Skupinu tzv. šesti měli tvořit Gamál Násir, Ben Bella, Kwame Nkrumah z Ghany, Sékou Touré z Guineje, Julius Nyerere z Tanzanie a Modibo Keita z Mali. Ahmed Ben Bella, interview poskytnuté Jorgemu G. Castañedovi 4. listopadu 1995 v Ženevě. Cit. dle CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 266.

⁶⁷⁶ CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 268–269.

⁶⁷⁷ *Cuban Presence in Sub-Saharan Africa*, Directorate of Intelligence, srpen 1986, s. 2, FOIA; GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 82

⁶⁷⁸ MPLA vznikla fúzí první angolské politické Strany jednotného boje angolských Afričanů (PLUA), Hnutí za nezávislost Angoly (MIA) a Komunistické strany Angoly (PCA) 10. prosince 1956. Stála tak na počátku angolských snah o nezávislost. Dnes se jedná o rozhodující politickou sílu v zemi. Srov. KLÍMA, J., *Dekolonizace portugalské koloniální říše...*, s. 228.

⁶⁷⁹ V srpnu 1964 pozval prezident Massamba-Débat lídry MPLA, aby přesunuli své ústředí do Brazzaville, odkud následně mohli vést svou osvobozenickou válku proti Lisabonu. Srov. GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 82.

způsobu života. O instruktory jsme také žádali Alžírany, ale oni odmítli.⁶⁸⁰

Guevara sice nejprve navrhoval, aby Angolané poslali své muže na výcvik do Konga-Leopoldville, kam měli být brzy vysláni kubánští instruktoři na pomoc povstalcům. Nakonec ale polevil a Kuba slíbila instruktory vyslat. Tím začala spolupráce, jež do Angoly postupně zavekla desítky tisíc (!) Kubánců, kteří zemi opustili až po dlouhých letech a velkých ztrátách na životech, v roce 1991.

Následně „Che“ Guevara projel několik dalších zemí. Ve dnech 7.–14. ledna se v Guinee setkal se Sékou Tourém, mezi 15. a 22. lednem pobýval na návštěvě u Kwame Nkrumaha v Ghaně, třídní zastávku (22.–24. ledna) učinil také v Dahomey.⁶⁸¹ Všude měl Guevarův pobyt víceméně shodný průběh – Kuba se veřejně ztotožňovala s africkým osvobozeneckým hnutím a vyzývala k široké jednotě a ucelenému boji proti společnému nepříteli, západnímu imperialismu. Na konci měsíce (24. ledna) se Guevara vrátil do Alžírka, aby si vyměnil nové informace s Ben Bellou, ale po zhruba týdenním pobytu zamířil nečekaně přes Paříž do Peking. Doprovázeli ho tam Osmany Cienfuegos, ministr výstavby a starší bratr Ernestova přítele Camila z bojů v Sierra Maestra, s nímž se pravděpodobně zřítilo letadlo do moře v říjnu 1959, a Emílio Aragonés, jenž absolvoval s Guevarou již jeho tajnou návštěvu Sovětského svazu a Prahy v roce 1962.⁶⁸² V Číně se kubánská delegace setkala ve dnech od 2. do 5. února s prezidentem republiky Liu-Šao-čchim, generálním tajemníkem strany Teng-Siao-pchingem i Čou En-lajem, aby hovořili o zlepšení vzájemných vztahů, ale i o kubánských plánech v Africe, kam Čou En-laj souhlasil vyslat loď se zbraněmi na podporu povstalcům, pokud je budou cvičit Kubánci.⁶⁸³

Z Číny se „Che“ Guevara vracel opět přes Paříž, kde si vzal jednodenní volno a navštívil muzeum Louvre.⁶⁸⁴ Další africká zastávka byla pro následující

⁶⁸⁰ LARA, Lúcio – LARA, Ruth, *Um amplo movimento ... Itinerário do MPLA através de documentos e anotações de Lúcio Lara*, Vol. I (até fev. 1961), Luanda: private edition 1998, cit. dle. GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 83.

⁶⁸¹ TAIBO, P. I., c. d., s. 401.

⁶⁸² The National Archives London-Kew (dále jen TNA), Foreign Office (dále jen FO) 371/162424, *Visits to Moscow and Prague by Che Guevara and Emilio Aragonés*, file 1638.

⁶⁸³ CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 276.

⁶⁸⁴ TAIBO, P. I., c. d., s. 402.

vývoj po všech stránkách naprosto kruciální. Dne 11. února přijel do Dar es-Salaamu, hlavního města Tanzanie a „Mekky afrických osvobozeneckých hnutí“, ⁶⁸⁵ kde se setkal nejen s Lumumbovými ideovými následníky a vůdci probíhající revoluce v Kongu-Leopoldville, ale rovněž s řadou dalších lídrů národněosvobozeneckých hnutí z celé Afriky.

První dojmy „Che“ Guevary ze setkání s hlavními postavami nebyly nijak pozitivní, „většina z nich bydlela pohodlně v hotelech a vytvořila si opravdová povolání zcela mimo dění, někdy lukrativní a téměř vždy příjemná“, zapsal si Argentinec do svých poznámek. ⁶⁸⁶ Jediným, kdo Guevaru zaujal, byl Laurent-Désiré Kabila, ve Francii vystudovaný Konžan, jenž se podílel na vedení povstání ve východním Kongu-Leopoldville. „Che“ s ním hovořil zejména o rozvířené situaci po nezdařilé rebelii Simbů (viz dále v textu) a ujišťoval ho, že problém Konga-Leopoldville není jen regionální záležitostí, ale dotýká se celého světa, a nabídl mu, že Kuba vyšle na pomoc guerille „třicet instruktorů“ ⁶⁸⁷ a tolik zbraní,

⁶⁸⁵ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 85.

⁶⁸⁶ GUEVARA, Ernesto „Che“, *The African Dream. The Diaries of the Revolutionary War in the Congo*, London 2000, s. 5.

Ernesto „Che“ Guevara, navyklý zapisovat si vlastní zkušenosti z partyzánské války či jeho životní zážitky, po krachu jeho africké mise sepsal v utajení na kubánském velvyslanectví v Dar es-Salaamu v roce 1966 tzv. Africký deník. Jeho manuskript – nazvaný *Pasajes de la guerra revolucionaria* – ležel v soukromých rukou jeho rodiny (vdovy Aleydy Marchové) až do devadesátých let 20. století, kdy do něho mělo možnost nahlédnout pouze několik historiků (například J. L. Anderson, J. G. Castañeda, P. Gleijeses či P. I. Taibo). V roce 1999 byly vzpomínky vydány pod názvem *Pasajes de la guerra revolucionaria: Congo* italským nakladatelstvím Sperling & Kupfer Editori S.p.A. Následující rok vyšly v anglickém překladu britského nakladatelství The Harvill Press pod názvem *The African Dream: The Diaries of the Revolutionary War in the Congo*. Jak uvádí Piero Gleijeses (*Conflicting Mission...*, s. 86), není známo, že by někdo měl možnost nahlédnout přímo do originálních zápisů Ernesta „Che“ Guevary, jejichž kopii měli údajně jen Aleyda Marchová a Fidel Castro. Poznámky ze soukromého manuskriptu se však oproti těm publikovaným mírně liší ve stylistice a drobných frázích.

⁶⁸⁷ Podle Piera Gleijese (Conflicting Mission..., s. 88, 421) ale už tou dobou na Kubě dávno probíhal výcvik oddílu, jehož cílem bylo vyslání do Konga-Leopoldville. „Mezi 29. lednem a 2. únorem 1965 dorazila skupina důstojníků, poddůstojníků a vojáků ze tří regionálních velitelství revolučních ozbrojených jednotek ... na vojenskou základnu nazvanou Peti-1... Dne 2. února 1965 byl oddíl oficiálně ustanoven... Názvy tří základen „Peti“ jsou akronymem slov *Punto de Entrenamiento de Tropas Especiales e Irregulares* (tréninkové místo pro speciální a nepravidelné jednotky). Nacházely se v provincii Pinar del Río.

kolik jen bude moci“.⁶⁸⁸ Kabila nabídku s nadšením přijal a jeho vojenský nadřízený Gaston Soumialot později dodal, že instruktoři by měli bít černé pleti.⁶⁸⁹

Vedle zájmu o konžské revoluční lídry se Ernesto snažil navázat bližší spojení i s ostatními představiteli. Naplánoval si jednotlivé schůzky s řadou z nich, ale chybou kubánské ambasády nakonec došlo k neplánovanému hromadnému setkání více než 50 zástupců dalších osvobozeneckých hnutí na půdě velvyslanectví z přibližně 10 různých zemí. Kubánská delegace se na tomto setkání snažila africké lídry v podstatě přesvědčit ke spuštění Guevarou proklamované kontinentální revoluce. Ve svých vzpomínkách o tomto momentu Ernesto píše:

„Pronesl jsem povzbudivou řeč a analyzoval požadavky na finanční podporu a výcvik, které téměř všichni vyjádřili. Vysvětlil jsem náklady výcviku lidí na Kubě, peněžní i časové investice, jež to obnáší, a nejistý výsledek toho, zda vůbec budou bojovníci přínosní svému hnutí.

Vyjmenoval jsem zkušenosti ze Sierry Maestry, kde jsme z pěti rekrutů získali sotva jednoho vojáka, přičemž skutečně dobrým byl jeden z pěti vojáků. Tak rozhodně, jak jen jsem dovedl, jsem rozhořčeným bojovníkům za svobodu sdělil, že většina peněz investovaných do tréninku nebude dobře utracená, že voják, zvláště pak revoluční voják, nemůže být formován na akademii, ale pouze v boji. [...] Proto jsem navrhl, že trénink by neměl probíhat na vzdálené Kubě, ale v nedalekém Kongu, kde neprobíhal boj proti nějakým loutkám jako Tshombe, ale proti severoamerickému imperialismu, který neokoloniální formou ohrožoval nově získanou nezávislost téměř každého Afričana [...]

Reakce byly více než chladné. Přestože se většina vyhnula jakýchkoli komentářů, někteří požádali o slovo a hrubě mě za mou radu kritizovali. Argumentovali, že jejich lid, zneužívaný a ponižovaný imperialismem, by protestoval v případě obětí, jež by

⁶⁸⁸ GUEVARA, E. Che, *The African Dream...*, s. 5–6.

⁶⁸⁹ ANDERSON, J. L., c. d., s. 622.

přineslo osvobození nějaké jiné země než jejich vlastní. Snažil jsem se jim předvést, že nehovoříme o boji uvnitř pevně stanovených hranic, ale o boji proti společnému nepříteli, přítomném stejně tak v Mosambiku jako v Malawi, Rhodesii nebo Jihoafrické republice, Kongu nebo Angole. Nikdo to ale neviděl.

Od té doby bylo naším cílem vybrat skupinu černých Kubánců a poslat je – přirozeně dobrovolně – podpořit boj v Kongu.⁶⁹⁰

Ernesto „Che“ Guevara se v podstatě svým výstupem snažil africkým lídrům vtisknout svou dlouholetou představu teorie *foco* aplikovanou ve velkém. Jak ale výsledky partyzánské války (nejen) v Kongu-Leopoldville následně ukázaly, africký kontinent nebyl – už ze své podstaty hluboké partikularizace – v žádném případě vhodnou scénou pro implementaci této teorie. Podobný názor kubánskému ministru průmyslu potvrdil i egyptský prezident v Káhiře, kam Ernesto zamířil z Tanzanie na jednodenní návštěvu 19. února. Není znám podrobný obsah rozhovorů, jež Guevara s Násirem vedli, ale podle jediného dochovaného svědectví, jež vydal dlouholetý redaktor káhirského deníku *Al-Ahram* Mohamed H. Heikal, kubánský zástupce vyložil prezidentu svůj záměr vyrazit do Konga a připojit se k partyzánům. „Měl bych se vydat do Konga, protože je to nyní to nejžhavější místo na světě ... myslím, že můžeme zasáhnout imperialisty v jádru jejich zájmů – v Katanze,⁶⁹¹ měl údajně říci Ernesto. Násir ho ale varoval, aby tyto představy opustil a do Konga se vůbec nepouštěl, protože pokud se přímo zaplete do konfliktu, bude jako „Tarzan, bílý muž mezi černochoy, vedoucí a chránící je“, a nutně musí selhat.⁶⁹²

⁶⁹⁰ GUEVARA, E. Che, *The African Dream...*, s. 6–8; TAIBO, P. I., c. d., s. 403–404.

⁶⁹¹ GUEVARA, E. Che, *The African Dream...*, s. XXIII.

⁶⁹² HEIKAL, Mohammed Hassanein, *The Cairo Documents. The Inside Story of Nasser and his Relationship with World Leaders, Rebels, and Statesmen*, New York 1971.

Problém s Heikalovými pamětmi v tomto bodě ale naráží na jeden problém, jak správně podotýká i Piero Gleijeses (*Conflicting Missions...*, s. 92). Někdejší žurnalista informuje rovněž o tom, jak „Che“ Guevara navštívil Kongo-Leopoldville, kde se setkal se dvěma prapory bojujících Kubánců, k nimž zamýšlel se připojit. Nikde však neexistují důkazy o tom, že by Guevara navštívil Kongo-Leopoldvill před dubnem 1965, kdy

Z Egypta zamířila kubánská delegace znovu (již potřetí) do Alžírsko, kde Guevara svým projevem zásadním způsobem rozdmýchal emoce v socialistickém táboře. Ve dnech 22.–27. února 1965 se v Alžíru konal II. ekonomický seminář afro-asijské solidarity, jehož se zúčastnilo na 63 vládních delegací z Afriky i Asie a 19 různých národněosvobozeneckých hnutí. Konferenci zahájil z pozice hostitele slavnostním projevem prezident Ahmed Ben Bella 22. února a její program byl rozdělen do čtyř tematických bloků: Za hospodářskou emancipaci afro-asijských národů; Za sociální pokrok v rámci skutečné hospodářské nezávislosti; Za rozvoj vzájemných hospodářských styků mezi afro-asijskými zeměmi; Za novou politiku mezi afro-asijskými zeměmi a ostatními zeměmi světa.⁶⁹³ Jediným přítomným vládním představitelem mimo země Asie a Afriky byl právě Ernesto „Che“ Guevara, jenž byl na mítink pozván jako výjimečný pozorovatel, zástupce a mluvčí latinskoamerických zemí a hnutí. Ten na shromáždění vystoupil 24. února⁶⁹⁴ s projevem,⁶⁹⁵ jenž se v prvních větách nikterak nelišil od přednesu jeho tradičních názorů. Následně ale k překvapení všech přešel ke kritice socialistických zemí, obvinil je z toho, že v čele se Sovětským svazem jsou spolupachatelé imperialismu a vyspělé bohaté země socialistického tábora se snažil donutit k subvencování rozvojových zemí bojujících za samostatnost:

„... socialistické země musejí pomáhat financovat rozvoj zemí, jež nově nastupují na cestu osvobození [...] jak může být ‚vzájemně prospěšné‘ prodávat za světové tržní ceny suroviny, které stojí rozvojové země nezměrné množství potu a utrpení, a nakupovat za

započala jeho konžská mise. Jedinou zmínku o tom utrousil Fidel Castro v rozhovorech o čtyři dekády později, když vyjmenoval země Guevarovy africké návštěvy a mezi nimi právě i Kongo-Leopoldville (RAMONET, I., c. d., s. 310). Na druhou stranu je ale prokázáno, že první kubánské oddíly vstoupily do Konga-Leopoldville až v dubnu 1965 spolu s Guevarou. Jediné kubánské jednotky, jež se tou dobou v zemi nacházely, tvořili kubánští exulanti najatí CIA, k nimž se z pochopitelných důvodů „Che“ Guevara ani nemohl chtít přidat. Je tedy otázkou, nakolik jsou vzpomínky Mohammeda Heikala pravdivé.

⁶⁹³ „Mimořádná politická zpráva č. 9. Informace o průběhu ekonomického semináře afro-asijské solidarity, č. j. 054/65 ZP/Da, 17. března 1965, AMZV, Zprávy ZÚ Alžír 1945–48, 1963–65.

⁶⁹⁴ V ten samý den se Guevarovi na Kubě narodilo jeho páté dítě, syn Ernesto.

⁶⁹⁵ Celý text projevu viz DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 340–349. Dostupný také online z: <https://www.marxists.org/archive/guevara/1965/02/24.htm> [cit. 26. 02. 2018].

světové tržní ceny stroje vyráběné v současných obrovských automatizovaných továrnách?

Pokud zavedeme tento druh vztahů mezi dvěma skupinami států, musíme souhlasit s tím, že socialistické země jsou v určitém směru spolupachateli imperialistického vykořisťování. [...] Socialistické země mají morální povinnost ukončit jejich tichou dohodu s vykořisťovatelskými zeměmi Západu...“⁶⁹⁶

Podle zpráv československého velvyslanectví v Alžíru Guevarovo vystoupení hned na místě „vytvořilo nepříznivé ovzduší a provokovalo nesprávné názory“.⁶⁹⁷ Vedoucí sovětské delegace na konferenci Solodovnikov se měl na Guevarův účet dokonce otevřeně vyjádřit, že jeho požadavky vůči zemím socialistického tábora jsou „demagogické s vědomím, že straní Číňanům a osobně se nám [československým zástupcům – pozn. V. K.] svěřil, že se mu v celkovém chování [Guevara – pozn. V. K.] jevil jako chuligán“.⁶⁹⁸

Z Alžírsko „Che“ Guevara zamířil 2. března znovu do Egypta, kde strávil 10 dní, opět se setkal s prezidentem Násirem, a následně se přes Prahu⁶⁹⁹ a Irsko vrátil po tříměsíční cestě na Kubu. Ten moment, kdy kubánský ministr průmyslu přistál 14. března 1965 na havanském letišti, vstoupil do historie jako jeden z nejtajemnějších okamžiků kubánské revoluce. Bylo to totiž naposledy, kdy

⁶⁹⁶ DEUTSCHMANN, D., c. d., s. 341–342.

⁶⁹⁷ „Mimořádná politická zpráva č. 9. Informace o průběhu ekonomického semináře afro-asijské solidarity, č. j. 054/65 ZP/Da, 17. března 1965, s. 8, AMZV, Zprávy ZÚ Alžír 1945–48, 1963–65. Velmi detailní analýzu Guevarova řečnického vystoupení československým velvyslancem na Kubě Jaroslavem Pščolkou lze nalézt zde: „Mimořádná politická zpráva č. 6. Cesta ministra průmyslu Dr. Ernesto Guevary po afrických zemích“, č. j. 046/65 – Gr/Fá, 11. března 1965, AMZV, Zprávy ZÚ Havana, 1945–1965; zajímavý pohled rovněž přinesl i Miroslav Ransdorf, viz RANSDORF, M., c. d., s. 17–18.

⁶⁹⁸ „Mimořádná politická zpráva č. 9. Informace o průběhu ekonomického semináře afro-asijské solidarity, č. j. 054/65 ZP/Da, 17. března 1965, s. 10, AMZV, Zprávy ZÚ Alžír 1945–1948, 1963–1965.

⁶⁹⁹ Na pražském ruzyňském letišti přistáli Guevara a Osmany Cienfuegos 12. března. Uvítal je tam československý ministr zahraničních věcí Karel Kurka a předseda výboru Národního shromáždění František Kriegel. Srov. „Kubánští ministři v Praze“, *Rudé právo*, 13. března 1965.

Ernesto „Che“ Guevara vystoupil na veřejnosti. Další příležitost ho veřejně spatřit se naskytla až v říjnu 1967 v prádelně v zadní části zahrady nemocnice v bolivijském Vallegrande, kde bylo vystaveno jeho mrtvé tělo.

O událostech bezprostředně následujících po Guevarově návratu na ostrov dodnes neexistuje žádné relevantní svědectví. Fidel Castro ani žádný z očitých svědků o těchto momentech dosud věrohodně nepromluvili, což během uplynulého půl století vedlo ke značné míře dezinterpretace. Největší míra dezinformace vznikla v polemice Piera Gleijese (Conflicting Missions..., s. 103–104), který kritizuje výklad Jorgeho Castañedy, jenž citoval údajně „vysoce věrohodné líčení“⁷⁰⁰ toho, co se dělo po Guevarově přiletu. Předkládá zde jednostránkový rozhovor, který měl vyslechnout Guevarův spolupracovník plukovník Dariel Alarcón Ramírez (používající pseudonym „Beningo“).⁷⁰¹ Beningo zde líčí, jak bratři Castrové obvinili Argentince z trockismu a pročínských sympatií, jak živelná hádka mezi třemi lídry skončila vzájemnými nadávkami, vzteklým odchodem a konečným Guevarovým rozhodnutím, že v návaznosti na spory mezi Fidelem a Raúlem opustí Kubu a odjede do Konga.⁷⁰²

Vše působí velmi reálně a rovněž to „zapadá“ i do historických reálií a následného vývoje. Gleijeses ale celé líčení odmítá tím, že Raúl Castro se s „Che“ Guevarou na ostrově vůbec nemohl potkat, neboť už 26. února 1965⁷⁰³ přiletěl do Moskvy, aby se zúčastnil setkání představitelů 19 komunistických a dělnických stran, jež se uskutečnilo mezi 1.–5. březnem a jehož náplní mělo být projednání společného postupu v otázce Vietnamu.⁷⁰⁴ Do Havany se ministr revolučních ozbrojených sil vrátil až 6. dubna,⁷⁰⁵ kdy Ernesto Guevara byl již na

⁷⁰⁰ CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 283.

⁷⁰¹ Beningo v roce 1994 emigroval do Paříže, kde vydal v roce 1997 paměti nazvané *Memorias de un Soldado Cubano*. Následně vydal v roce 2006 další vzpomínky mapující jeho účast v kubánské revoluční válce a zkušenosti po boku „Che“ Guevary: *Beningo, dernier compagnon du Che*

⁷⁰² CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 283–284.

⁷⁰³ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 103. Už zde ale nalezneme neshodu, protože podle československého tisku Raúl Castro spolu s Osmany Cienfuegosem přiletěli do Moskvy až 27. února. „Do Moskvy přijely delegace komunistických a dělnických stran“, *Rudé právo*, 28. února 1965.

⁷⁰⁴ *Kronika 20. století, 1960–1969*, Praha 2007, s. 950.

⁷⁰⁵ GLEIJESES, P., c. d., s. 103. Toto datum návratu potvrzují i periodika: „Náměstek předsedy kubánské vlády, ministr revolučních ozbrojených sil Raúl Castro se vrátil v úterý letadlem TU 114 z Moskvy do vlasti“, *Rudé právo*, 7. dubna 1965.

cestě do Afriky. Zbýlý měsíc měl Raúl Castro trávit cestami po východní Evropě.⁷⁰⁶ Dle interpretace Castañedy se ale Raúl Castro po konferenci vrátil na Kubu a byl přítomen Guevarovu návratu. Po zmíněné hádce pak 18. března znovu odcestoval do Evropy, aby procestoval Polsko, Maďarsko a Bulharsko – což časově skutečně dokládají i výše zmíněné archivní dokumenty. Naopak mi nejsou známy žádné záznamy vypovídající o tom, co by měl Raúl Castro dělat v Evropě mezi 5.–20. březnem. Zato při analýze archivních materiálů můžeme nalézt dokument zpracovaný CIA, v němž se doslova píše, že Guevara byl v Havaně „vítán oběma Castry“.⁷⁰⁷ Argumenty tedy spíše nasvědčují tomu, že se zde Gleijeses mýlí, což by mohlo znamenat, že zmíněná verze hádky se tak skutečně odehrát mohla.

Je tedy otázkou, nakolik tajné jednání, jež sice skutečně proběhlo, ale není ověřitelný jeho obsah, ovlivnilo kubánský plán na expanzi do Afriky. Jistá je ale rovněž kubánská nevole vůči Guevarovu projevu na ekonomickém semináři v Alžírsku, kde kubánský ministr pronesl projev velmi kritický vůči socialistickým zemím. I tuto skutečnost se snaží Piero Gleijeses bagatelizovat tím, když tvrdí, že Fidel Castro neprojevil vůči Guevarovu alžírskému projevu nijak zásadní míru nevole a že ve finále tato událost neměla vůbec vliv na Guevarovo rozhodnutí vydat se do Afriky.⁷⁰⁸ Z pramenů lez ale vyčíst silné distancování se od Guevarova projevu, jež pronesl Raúl Castro právě při své návštěvě Moskvy v rozhovoru s polským zástupcem Zenonem Kliszem: „Major Guevara nedávno strávil dlouhý čas mimo zemi a pozice jím zaujatá by měla být brána jako jeho osobní postoj.“⁷⁰⁹ Guevarův úmysl vydat se do Konga je rovněž zřejmý z jeho

⁷⁰⁶ Po moskevské konferenci Raúl Castro skutečně navštívil ještě další země socialistického světa. Z archivních pramenů je ale zřejmé, že první jednání vedl v Polsku až 20. března a následně jsou doloženy jeho schůzky na konci měsíce v Bulharsku. Srov. Documents on Raul Castro's Visit to Eastern Europe, and Cuban-East European Contacts, March–May 1965, in: *Cold War International History Project Bulletin*, Issue 17/18, Fall 2012, s. 764–791.

⁷⁰⁷ Directorate of Intelligence, No. 2333/65, *The Fall of Che Guevara and the Changing Face of the Cuban Revolution*, 18. října 1965, s. 7, FOIA.

⁷⁰⁸ GLEIJESSES, P., *Conflicting Missions...*, s. 104–105.

⁷⁰⁹ „Statement of Raúl Castro Ruz Pertaining to Cuba's Minister of Industry, Ernesto 'Che' Guevara,“ March 01, 1965, WC–DA, History and Public Policy Program Digital Archive, Records of the Polish United Workers Party Central Committee, Sygnaatura 237/XXII/1399, Archiwum Akt Nowych, Warsaw, Poland. Translated by Margaret

výše zmiňovaných zápisků a například z rozhovorů s dalšími představiteli – viz záznam rozhovorů mezi Guevarou a egyptským prezidentem Násirem.

Není tedy možné určit zcela přesně moment, kdy se Ernesto „Che“ Guevara rozhodl osobně připojit ke kubánské misi do Afriky, o níž netřeba polemizovat, že byla Fidelem zamýšlena již na konci roku 1964, kdy kubánský ministr průmyslu vyrazil pronést řeč do OSN. Někteří historikové tvrdí, že Guevara byl již v tento moment přesvědčený o své osobní participaci na projektu.⁷¹⁰ (Anderson, s. 616). Z prostudovaných materiálů ale zastávám názor, že „Che“ Guevara se k této skutečnosti stavěl poměrně neutrálně, neboť těžiště jeho zájmu leželo stále v Latinské Americe, především v Argentině. Až dlouhá cesta po Africe, kterou si podle svědectví jeho spolupracovníka Emilia Aragonése do značné míry organizoval sám,⁷¹¹ a zkušenosti, jež na cestě získal, plus narůstající roztržka mezi Moskvou a Pekingem a nelepšící se situace v Latinské Americe ho přiměly ke vstupu do Konga. Při bližší analýze jde o paralelu jeho latinskoamerických cest v padesátých letech, kdy se rozhodl připojit k Batistově opozici vedené Fidelem Castrem právě na základě čerstvých zkušeností z toulek po jihoamerickém subkontinentu. Ostatně jeho alžírský projev je jistým signálem gradujících emocí přesně v tomto duchu, neboť dopředu s tímto záměrem Havanu neobeznámil. S jistotou můžeme říci, že dlouhá cesta po Africe, kde měl možnost setkat se s živým procesem revolucí – dokonce hned několika –, ho musel okouzlit. Koneckonců jím zamýšlená kontinentální revoluce v Latinské America byl tou dobou v nedohlednu.

Nezpochybnitelná je v tomto směru rovněž role narůstajících rozporů mezi „Che“ Guevarou a nejužším kubánským vedením. Ernesto byl po všech stránkách militantní revolucionář, nikoliv politik-diplomat, který by se spokojil s vedením jedné země, což naznačuje i jím prosazovaná kontinentální revoluce. Na druhé straně Fidel Castro byl politikem, jenž si nemohl dovolit poštvat proti sobě i poslední velké partnery – Sovětský svaz a Čínu. Dle záznamů je patrné, že odchodem Guevary se opravdu vztahy mezi Havanou a Moskvou začaly

K. Gnoinska. Dostupné z: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116563> [cit. 27. 2. 2018].

⁷¹⁰ ANDERSON, J. L., c. d., s. 616.

⁷¹¹ Emilio Aragonés, interview poskytnuté Jorgemu Castañedovi, Havana 10. února 1995, cit. dle CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 276.

zlepšovat.⁷¹² Historik kubánského původu Frank Villafaña jde dokonce ještě dál, když tvrdí, že Fidel Castro přesně s tímto úmyslem Guevarovi striktně odchod do Konga direktivně nařídil. Vychází z předpokladů, že astmatem trpící Guevara byl tím nejhorším kandidátem pro vlhké Kongo, tím spíše, že všichni členové kubánské mise měli být černé pleti, a osobní angažovanost by si z vlastní vůle nezvolil.⁷¹³ Vzhledem ke Guevarově povaze, když z jeho mládí víme, že navzdory svému zdraví hrával fyzicky náročné ragby a „vždy přemluvil nějakého kamaráda, aby běžel po čáře s naplněným inhalátorem a podával mu ho“,⁷¹⁴ či se opakovaně snažil zdolat Popocatépetl,⁷¹⁵ bych toto nepovažoval za důvody, jež by a priori vylučovaly Guevarovo svobodné rozhodnutí. Faktem ale je, že rozluka mezi Castrem a Guevarou byla stále více patrná. Poté, co vyšlo najevo Guevarovo angažmá v Kongu, americká rozvědka detailně analyzovala jejich vztah. Ze zprávy vytvořené 18. října 1965 vyplývá, že za ideovým rozkolem mezi Castrem a Guevarou měly stát zejména dva důvody – ekonomický vývoj a zahraniční politika.⁷¹⁶

Co se týče Guevarou spravované ekonomiky, ať už z pozice guvernéra národní banky, nebo ministra průmyslu, tak nebylo tajemstvím, že kubánská ekonomika byla v rozkladu. To ostatně potvrdila i komise složená z východoevropských odborníků, jež si kubánský premiér pozval v době Guevarových cest po Africe – jimi vydaná závěrečná zpráva byla vůči Guevarovu řízení „velmi kritická“.⁷¹⁷ Co se týče Guevarova diferenčního přístupu k zahraničním otázkám, věřím, že jeho osobní přístup je patrný z předchozích stránek, neboť se od toho Castrova lišil vlastně už v počátku, v teoretickém přístupu k partyzánské válce. Čím je ale rozvědná zpráva z října 1965 zajímavá dále, je datum a událost, jež dle americké CIA stála za začátkem rozkolu mezi Fidelem Castrem a „Che“ Guevarou. Tím dnem měl být 21. leden 1965, kdy kubánský předseda vlády oznámil, že nejlepších 5000 sekáčů třtiny za rok 1965

⁷¹² QUIRK, R., c. d., s. 574.

⁷¹³ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 118–125.

⁷¹⁴ ARZE, R. U., c. d., s. 37–39.

⁷¹⁵ DE TOLEDO, L. Á., c. d., s. 183–184; RAMONET, I., c. d., s. 174–175.

⁷¹⁶ *The Fall of Che Guevara and the Changing Face of the Cuban Revolution*, 18. října 1965, s. 1, Directorate of Intelligence, No. 2333/65, FOIA.

⁷¹⁷ QUIRK, R. E., c. d., s. 573. Blíže o kubánské ekonomice od vítězství revoluce viz PÉREZ, L. A., c. d., s. 337–381.

obdrží materiální ceny v podobě skútrů, zájezdů do zahraničí či drahých pobytů v kubánských hotelech, čímž skoncoval s Guevarou proklamovaným přístupem morálních odměn.⁷¹⁸ Další veřejné náznaky v rozkolu mezi *lídrem máximo* a *el Che* je možné pozorovat i v době, kdy byla Guevarova poloha mezi březnem a říjnem celému světu neznámá – Castro několikrát hovořil proti Guevarovým myšlenkám, odmítal centralizaci a s Guevarou navenek nikterak nepočítal. Pomyslný hřebíček do rakve vztahů mezi oběma protagonisty zasadil Fidel Castro v říjnu 1965, když veřejně přečetl Guevarův dopis na rozloučenou (viz dále v textu) a hlavně eliminoval Guevarův vliv v nově vzniklém Ústředním výboru Komunistické strany Kuby, když do něho nejmenoval jediné tři vládní činitele – jejich pojítkem byl právě blízký vztah s „Che“ Guevarou.⁷¹⁹

Ať už tedy Guevarovy skutečné motivy pro angažovanost v Kongu byly jakékoliv, jsem přesvědčený, že akcelerátorem musel být zhoršující se vztah mezi ním a oběma bratry Castrovy, na druhou stranu se nedomnívám, že příčinou byl tajný rozhovor mezi Guevarou a Castrem po Argentincově návratu z Afriky na Kubu. Už předtím vztah mezi nimi byl označován, že není „ani manželstvím, ani rozvodem“,⁷²⁰ a obdobný Guevarův odchod z kubánské scény byl jen logickým vyústěním. V tomto případě měl jeho odchod podobu veřejného oznámení, že jde sklízet cukrovou třtinu na východ ostrova. Ve skutečnosti se ale začal připravovat na rozpoutání tajné války v dalekém Kongu-Leopoldville, pro což opustil ostrov pod falešnou identitou již dva týdny nato.

Anticastrovští Kubánci v Kongu

Poté, co se na základě mezinárodního úsilí podařilo opět přidružit samostatnou provincii Katanga ke zbytku Konga v lednu 1963, se očekávané uklidnění vnitřní

⁷¹⁸ *The Fall of Che Guevara and the Changing Face of the Cuban Revolution*, 18. října 1965, s. 6, Directorate of Intelligence, No. 2333/65, FOIA.

⁷¹⁹ Byli jimi Luis Alvarez Rom (ministr financí), Orlando Borrego (ministr cukru, Guevarův nejbližší chránělec), Arturo Guzman (úřadující ministr průmyslu). Dalším z vysoce postavených Kubánců, již nebyli začleněni do řídicího orgánu strany, byl Salvador Vilaseca Forne, bývalý guvernér Národní banky a blízký Guevarův přítel. *The Fall of Che Guevara and the Changing Face of the Cuban Revolution*, 18. října 1965, s. 8, FOIA, Directorate of Intelligence, No. 2333/65.

⁷²⁰ CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 264.

tenze v mladé Konžské republice (Kongo-Leopoldville) nedostavilo. Politický i ideový vliv zavražděného premiéra Patrice Lumumby i tři roky po jeho smrti výrazně rezonoval nejen mezi konžskou opozicí, ale napříč celým kontinentem. Namísto politického sjednocení se tak napětí ještě více vyhrotilo a země se postupným vytvořením několika rebelií následně rozdělila v pomyslné čtyři části. V lednu 1964 zahájil pročínský Pierre Mulele,⁷²¹ někdejší Lumumbův ministr vzdělání, první z nich v provincii Kwilu.⁷²² O měsíc později vypukla rebelie vedená – rovněž pročínsky zaměřeným – regionálním politikem Gastonem Soumialotem⁷²³ v provincii Kivu, v severovýchodní části země kolem města Uvira, poblíž hranic s Burundy.⁷²⁴ Třetí oblast protivládních rebelů ležela v blízkosti západních břehů jezera Tanganika a její hlavou byl Laurent Kabila.⁷²⁵ Právě do této oblasti dorazil v dubnu 1965 Ernesto „Che“ Guevara se skupinou Kubánců bojovat proti vládním jednotkám. Poslední z hlavních odbojových center vytvořil Nicholas Olenga⁷²⁶ na severu země, když 5. srpna 1964 dobyl

⁷²¹ Pierre Mulele (1929–1968) jako první pozvedl zbraně v tzv. rebelii Simbů. V roce 1959 se podílel na založení Strany africké solidarity, jejímž byl zvolen generálním tajemníkem. Ve vládě Patrice Lumumby byl nejprve ministrem vzdělání, ministrem kultury (*fine arts*) a později se stal konžským ambasadorem v Káhiře. Po vraždě Lumumby rezignoval na svůj post, hodně cestoval po východním bloku, až nakonec odešel do Pekingu. Tam podstoupil guerillový výcvik a získal slib od čínských představitelů o podpoře své iniciativy, již nazýval bojem za „druhou nezávislost“. Jeho zástupcem byl plukovník Vitale Pascasa. Srov. VILLAFANA, F. R., c. d., s. 65–66.

⁷²² Srov. GOTT, R., Introduction, in: GUEVARA, E. Che, *The African Dream...*, s. xv.

⁷²³ Gaston Émile Soumialot (1919–2007) byl po získání konžské nezávislosti za premiérství Patrice Lumumby zvolen do parlamentu. Po Lumumbově smrti emigroval do sousedního Burundi. Podle Guevarových poznámek byl Soumialot politicky málo vyspělý a rozhodně nebyl národním lídrem. Srov. ANDERSON, J. L., c. d., s. 621–622.

⁷²⁴ Srov. GOTT, R., Introduction..., s. xv–xvi.

⁷²⁵ Laurent-Désiré Kabila (1939–2001) byl v dlouhodobém horizontu nejúspěšnějším opozičním lídrem ze všech konžských revolucionářů. Vystudoval v Paříži a Bělehradě, myšlenkově následoval Patrice Lumumbu a jeho partyzánské jednotky operovaly v důležité oblasti kolem jezera Tanganika, kde se zmocnily i významného města Albertville (dnešní Kalemie). Během tzv. první konžské války v roce 1997 se Kabilovi podařilo po třech dekadách svrhnout konžského prezidenta Mobutua Sese Seko. Stal se prezidentem, ale v roce 2001 byl zabit členem vlastní ochranky a prezidentskou funkci převzal jeho syn Joseph Kabila, jenž v zemi vládne dosud.

⁷²⁶ Nicholas Olenga, původně úředník lokální železniční společnosti, který nikdy nesloužil v armádě, byl loajální vůči Christopheru Gbenyemu. Po dobytí Stanleyville sám sebe jmenoval generálem Lidové osvobozené armády. Srov. VILLAFANA, F. R., c. d., s. 71.

Stanleyville (dnešní Kisangani), hlavní město provincie Orientale a třetí největší město v zemi. Na základě tohoto vojenského úspěchu vyhlásil další z původních lídrů Simbů – Christopher Gbenye –⁷²⁷ celou oblast za nezávislou na vládě v Leopoldville a ustanovil vlastní vládu, již prohlašoval za legitimní vládu Konga-Leopoldville. Územní oblast drženou v rukou revolucionářů vyhlásil v září 1964 Konžskou lidovou republikou (*People's Republic of Congo*), již vedl výkonný výbor tvořený Gastonem Soumialotem, Antoinem Gizengou a Thomasem Kanzou, kterému předsedal z pozice prezidenta právě Gbenye.⁷²⁸

Revoluční činnost během rebelie Simbů⁷²⁹ vedla k tomu, že v polovině roku 1964 drželi povstalci vládu nad polovinou (!) celého Konga-Leopoldville. Země byla *de facto* rozdělena vedví – vláda tvořená prezidentem Kasavubuou, hlavním velitelem vojenských jednotek Mobutuem a premiérem Adoulou, jež měla limitovaný vojenský potenciál a byla podporována Západem a jednotkami OSN. Druhou část země tvořila revoluční centra, jež lze charakterově rozdělit na dvě jednotky. Rebelie vedená Pierrem Mulelem na západě Konga-Leopoldville byla lépe organizovaná než zbylé a měla hlubší ideologické základy, nikdy se ale nerozšířila za hranice provincie Kwilu. Zbylé rebelie se sjednotily v rámci tzv. Výboru národního osvobození (*Comité National de la Libération*, CNL),⁷³⁰ v podstatě do určité formy exilové vlády, a těšily se větší podpoře Organizace africké jednoty a Sovětského svazu. V létě 1964 začaly konžské události gradovat.

⁷²⁷ Christopher Gbenye (1927–2015) byl Lumumbův ministr vnitra. Po smrti někdejšího premiéra se prohlašoval ze Lumumbova politického dědice. Srov. GOTT, R., *Introduction...*, s. xvi.

⁷²⁸ VILLAFANÍA, F. R., c. d., s. 76.

⁷²⁹ Slovo *simba* znamená ve svahilštině lev. Původně šlo jen o příslušníky daného afrického kmene, ale během tzv. rebelie Simbů se ono označení rozšířilo na všechny účastníky rebelie. Simbové byli oproti západnímu stylu válčení velmi zaostalí, namísto bojové techniky se soustřeďovali na pověry a své naděje velmi často upínali k šamanům. Za rebelii Simbů se považují revoluční události v Kongu-Leopoldville mezi lednem a listopadem 1964, ale fakticky došlo k eliminování Simbů až na konci zimy 1965.

⁷³⁰ Výbor národního osvobození založila skupina konžských povstalců 3. října 1963 v Kongu-Brazzaville s jasným cílem – sjednotit všechna revoluční ohniska do jednoho a svrhnout Adoulovu vládu v Kongu-Leopoldville. Postupem času ale došlo mezi hlavními protagonisty Christopherem Gbenyem a Egide-Davidsonem Bocheylem k ideovým rozporům a výbor se v únoru 1964 rozděлил. Právě na základě tohoto schizmatu došlo k vytvoření revolučních ohnisek pod vedením Gastona Soumialota a Laurenta Kabily. Srov. KISANGANI, Emizet François – BOBB, Scott F. (eds.), *Historical Dictionary of the Democratic Republic of the Congo*, Lanham – Toronto – Plymouth (UK) 2010, s. 110.

Přesně čtyři roky od vyhlášení nezávislosti země ohlásila OSN k 30. červnu 1964 stažení modrých přileb z Konga-Leopoldville, jež měly dohlížet nad udržováním pořádku. Čtyři dny před jejich odchodem se do vlasti z exilu vrátil vůdce někdejší rebelie v Katanze, který stál za smrtí Patrice Lumumby, Moïse Tshombe.⁷³¹ Nic z toho neušlo Bílému domu, který byl znepokojen šířící se potenciální Sověty podporovanou hrozbou a celou oblast bedlivě sledoval. Rozvědná zpráva směřovaná Výboru náčelníků štábů vypracovaná 25. června 1964 shrnula celý problém takto:

„Situace v Kongu se rapidně zhoršuje, veřejné zprávy i rozvědná hlášení naznačují, že ústřední vláda má nad událostmi pouze malou, jestli vůbec nějakou, kontrolu. Jednotky OSN, vyjma několika nigerijských jednotek, opouští zemi. Konžská národní armáda je téměř bezcenný nástroj.

Existují jasné známky toho, že komunisté zneužívají rostoucího chaosu. Výboru národního osvobození se dostává finanční pomoci i poradenství jak od Sovětů, tak od Číňanů; v oblasti hranic s Burundy na východě se pohybují čínští i českoslovenští agenti; a Mulele, lídr revolty v Kwilu, byl vycvičen komunisty v Číně.“⁷³²

Už v té době znepokojená CIA kalkulovala s tím, že v případě dosazení Tshombeho do funkce premiéra by mu Spojené státy měly veřejně vyhlásit podporu jakožto legitimnímu vůdci země.⁷³³ Konžský prezident následně skutečně donutil Adoulu rezignovat a na jeho místo dosadil – k překvapení mnohých zahraničních pozorovatelů – 10. července Moïse Tshombeho, kterého sice podpořily Spojené státy, ale velmi výrazně proti němu vystoupila OAU.⁷³⁴ Představitelé Skupiny šesti jím doslova opovrhovali. Marocký král Hassan II. tento okamžik kritizoval výrokem: „Jak si někdo může představit, že já, představitel svědomí mého národa, bych mohl sedět u konferenčního stolu nebo

⁷³¹ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 64.

⁷³² *Memorandum From the Joint Strategic Survey Council to the Joint Chiefs of Staff*, 25. června 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 182.

⁷³³ Tamtéž.

⁷³⁴ *Memorandum From the Under Secretary of State for Political Affairs (Harriman) to the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy)*, 11. července 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 189.

banketu s člověkem ztělesňujícím rozdělení [země odtržením provincie Katanga a vyhlášením její nezávislosti – pozn. V. K.]? Jak si někdo může vůbec začít představovat, že já, Hassan II. ... bych mohl držet minutu ticha na památku našich afrických hrdinů, když jeden z jejich vrahů sedí mezi námi?“⁷³⁵ Aby zabránily růstu komunistického vlivu v Kongu, Spojené státy se rozhodly vyhovět žádosti, již Tshombe směrem k Bílému domu učinil ihned po dosazení do funkce premiéra – vojensky podpořit konžskou vládu. A sloužit k tomu měli anticastrovští Kubánci.

* * *

Už od roku 1962, kdy se Adoulova vláda snažila získat zpět odtrženou provincii Katanga, Washington detailně sledoval dění v zemi z několika důvodů. Zejména proto, že Kennedy „už jako senátor považoval Afriku za významné bojiště studené války“,⁷³⁶ a obecně se věnoval zahraniční politice mnohem více než někteří další prezidenti. Hlavní důvod byl ale uprostřed probíhající studené válce prostý – americká snaha zabránit rozšíření komunistického vlivu do na nerostné suroviny nejbohatší africké země. Už zpráva náměstka ministra zahraničí George Balla z 29. září 1962 (tedy dva týdny před vypuknutím raketové krize v Karibiku) nese hodnocení amerického úsilí v Kongu: „Veškeré důkazy naznačují – až na nějaké nové úsilí –, že naše [americké – pozn. V. K.] plány v Kongu pomalu kloužou do bahna.“⁷³⁷

Aby se Kennedyho administrativa vyhnula přímé angažovanosti ve sporu, ale zároveň zvýšila úsilí ve snaze potlačit levicové tendence v regionu, rozvědka přišla s kompromisem. CIA oslovila Roberta Medela, kubánského veterána invaze v Zátocě svíní, zda by se ujal náboru pilotů pro konžskou misi.⁷³⁸ Exiloví Kubánci žijící v Miami, veteráni nezdařené invaze z předešlého roku, byli vnímáni jako vysoce kvalitní piloti, navíc šlo o držitele zelené karty, ale ne o americké občany,

⁷³⁵ GLEIJESES, P., *Conflicting Mission...*, s. 65.

⁷³⁶ DALLEK, Robert, *Kennedy. Nedokončený život. John Kennedy 1917–1963*, Praha 2006, s. 306.

⁷³⁷ *Paper Prepared by Acting Secretary of State Ball*, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XX, Congo Crisis, doc. 301.

⁷³⁸ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 35; HANCOCK, Larry – WEXLER, Stuart, *Shadow Warfare: The History of America's Undeclared Wars*, Berkeley (Cal.) 2014, s. 226–227.

což se hodilo zejména v případě prozrazení.⁷³⁹ Americká vláda navíc kubánským exulantům nabídla možnost nepřímo vstoupit do její armády, čehož řada z nich využila. Nábor oficiálně probíhal skrze společnost *Caribbean Aero-Marine Corporation* (CAC), jež od dubna 1964 sídlila na miamském mezinárodním letišti. Jejím prostřednictvím měl být uskutečněn výběr, výcvik i transport pilotů do Konga. Ve skutečnosti firma sloužila pouze jako zástěrka pro akce CIA.⁷⁴⁰

Původní účel Kubánců v Kongu nebyl bojový. Měli jen létat a svou přítomností nahánět strach nepřátelům a školit konžské piloty. Letouny T-6, jež darovala Kongu Itálie, nebyly ani vyzbrojené.⁷⁴¹ První jednotky, jež do Konga dorazily, byly označovány jako Skupina dobrovolných Kubánců (*Grupo Voluntario Cubano*, GVC), ale časem si kubánští piloti získali na svých misích díky skvělým dovednostem takový respekt Konžanů, že je domorodci začali přezdívat *Makasi*, což v překladu znamená silný, mocný. Údajně toto označení bylo použito podle regionální značky piva Makasi, dokonce i s jeho etiketou – vodním buvolem se žlutými rohy –, již si Kubánci překreslili na trup svých letounů a stala se jejich neodmyslitelným znakem.⁷⁴² Proto i v této práci bude pro ulehčení o kubánských exilových pilotech v Kongu referováno jako o oddílu Makasi.

Dosud není zcela zřejmé datum, kdy začala CIA exilové Kubánce najímat. V této souvislosti vychází švédský historik Leif Hellström z telegramu poslaného americkým velvyslancem v Kongu-Leopoldville Edmundem Gullionem do Washingtonu 15. listopadu 1962. Tento dokument zmiňuje „Adoulových 6 [exilových – pozn. V. K.] kubánských pilotů ze společnosti Caribbean Aero-

⁷³⁹ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 63.

⁷⁴⁰ MICHAELS, Jeffrey H., *Breaking the Rules: The CIA and Counterinsurgency in the Congo 1964–1965*, in: *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 25, No. 1, 2012, s. 140; VILLAFANA, F. R., c. d., s. 37; HELLSTRÖM, Leif, *The Instant Air Force. The Creation of the CIA's Air Unit in the Congo, 1962*, Advanced History Course, Term Paper, University of Stockholm, Stockholm 2006, s. 32.

⁷⁴¹ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 68; MICHAELS, J. H., c. d., s. 140.

⁷⁴² VILLAFANA, F. R., c. d., s. 68. Informaci na svém facebookovém profilu potvrdila rovněž Janet Joy Ray, dcera amerického pilota Thomase „Peta“ Raye. Právě ona v osmdesátých letech poskytla nezvratné důkazy o tom, že invaze v Zátocě svíní se zúčastnilo i několik amerických pilotů, mezi nimi i její otec, což do té doby CIA přísně tajila. Srov. RASENBERGER, Jim, *Brilliant Disaster. JFK, Castro, and America's doomed Invasion of Cuba's Bay of Pigs*, New York – London – Toronto – Sydney 2011, s. 288.

Marine Corps.“⁷⁴³ Autor tak odhaduje (a Frank Villafaña [s. 67] tuto teorii podporuje), že přes chybějící informaci o tom, zda Kubánci již tou dobou dorazili do Afriky, museli být – logicky – v daný moment už najatí CIA. Z interních dokumentů lze navíc vyčíst, že zvýšená pozornost o dění v Kongu a tlak na Bílý dům, aby podnikl v tomto směru nějaká opatření, probíhala na přelomu října a listopadu 1962. Na návrh ministerstva zahraničí prezident Kennedy totiž schválil 7. listopadu plán akce ohledně Konga-Leopoldville. Na jeho základě měla CIA poskytnout výcvik vzdušným jednotkám o síle 125 mužů, kteří budou později tvořit jádro konžské armády. Z finančního hlediska neměl plán spadat pod program MAP, ale měla být vyvinuta snaha, aby ho implementovala do svých struktur OSN.⁷⁴⁴ Můžeme se tedy pouze domnívat, zda součástí těchto příprav mělo být i oslovení Kubánců, kteří měli poskytovat výcvik a technický servis v Kongu-Leopoldville, nebo ne. Pokud ano, muselo dojít k rekrutování Kubánců někdy mezi 7. a 15. listopadem 1962. Čistě logicky se můžeme opřít rovněž o aktuální situaci, protože od poloviny října zaujímala veškerou pozornost Bílého domu kubánská raketová krize, lze si tudíž jen těžko představit, že by se uprostřed jednoho z nejvyhrocenějších momentů studené války administrativa zabývala vysláním kubánského exilu do Konga. Navíc by v takovém případě bylo nutné klást si otázku, proč by Kubánci – čekající, jak celá situace v jejich vlasti dopadne – přistoupili v danou chvíli na takto nejistý podnik na opačné polokouli? V tomto bodě je rovněž důležité připomenout operaci *Mongoose*, pro niž byli právě kubánští exulanti využíváni primárně. Celá operace byla ale zrušena v souvislosti s raketovou krizí, což rovněž nedovoluje dřívější nábor Kubánců než skutečně počátkem listopadu 1962.

Co se složení pilotů Makasi týče, jednalo se o velmi pestrou škálu lidí od bývalých členů kubánských vzdušných a námořních jednotek až po obchodní piloty, dokonce i piloty práškovacích letounů či piloty-amatéry. Nejmladšímu z nich bylo 20 let a nejstaršímu 50 let.⁷⁴⁵ Nábor probíhal v přísně utajeném režimu, ale oproti dalším kubánským jednotkám – pozemním a námořním, jejichž nábor probíhal jednorázově – CIA piloty rekrutovala průběžně v rozmezí let

⁷⁴³ HELLSTRÖM, L., c. d., s. 31.

⁷⁴⁴ *Paper Prepared in the Central Intelligence Agency*, 16. listopadu 1962, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 125.

⁷⁴⁵ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 37.

1962–1967. Všichni členové expedičních jednotek byli navíc vázáni slibem mlčenlivosti na 30 let.⁷⁴⁶ Odjezd prvních Makasi jednotek do Konga-Leopoldville je rovněž velmi složité určit s denní přesností. Vzhledem k tomu, že většina materiálů stále podléhá režimu utajení a leží v nepřístupných archivech, je zatím složité to určit zcela jednoznačně. Během výzkumu lze ale vysledovat několik vodítek, které to přeci jen blíže specifikují. Například jednoznačně můžeme říci, že jako první z kubánských exilových jednotek byli do Afriky americkou CIA vysláni piloti. Z prací mála historiků, kteří se tomuto tématu věnují, zjistíme, že švédský historik Leif Hellström odhaduje příjezd prvních jednotek do Konga kolem poloviny listopadu 1962.⁷⁴⁷ Kubánský autor Frank Villafaña předkládá jako přibližné datum přesunu prvních jednotek konec roku 1962.⁷⁴⁸ Britský historik Jeffrey Michaels vychází z blíže neurčeného termínu, konstatuje jako termín transportu rok 1963.⁷⁴⁹

V přístupných dokumentech lze ale nalézt jeden, který může celou otázku aspoň z části osvětlit. Dne 6. prosince 1962 poslal americký velvyslanec Edmund Gullion telegram na ministerstvo zahraničí, v němž shrnoval svůj telefonický rozhovor s premiérem Adoulou z předešlé noci. Mimo jiné zde zmínil Adoulovu zoufalost z nečinnosti Spojených států a OSN v Kongu-Leopoldville, jeho úmysl rezignovat na premiérský post k 1. lednu 1963 a především agresí Moïse Tshombeho, jenž byl tou dobou stále samozvaným prezidentem Státu Katanga. „Tshombe“, stěžoval si údajně Adoula, „každý den bombarduje jeho [Adoulovy – pozn. V. K.] jednotky a vesnice a USA i OSN se zdají být bezmocní. Během toho jsou kubánští piloti drženi pod pokličkou a Spojené státy oddalují dodání raket.“⁷⁵⁰ Urgenci o urychlení pomoci Kongu směřovanou na státní department umocnil Gullion zmínkou, že mu Adoula „se slzami v očích vyprávěl o zprávách a zvěstech o sovětské nabídce pomoci a letounech. Řekl, že by takové nabídky vždy odmítl, ale oni by je učinili, ať už by byl u moci, nebo ne. Pokud by nabídku učinili jemu, pouze by ji předal Parlamentu a rezignoval by. Neustále se obával návštěvy sovětského velvyslance. Byl přesvědčený, že Parlament i armáda by

⁷⁴⁶ Tamtéž, s. 38.

⁷⁴⁷ HELLSTRÖM, L., c. d., s. 33.

⁷⁴⁸ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 37, 67.

⁷⁴⁹ MICHAELS, J. H., c. d., s. 140.

⁷⁵⁰ *Telegram From the Embassy in the Congo to the Department of State*, 6. prosince 1962, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XX, Congo Crisis, doc. 348.

takovou nabídku přijaly. Tvrdil, že to všechno bylo výsledkem váhavosti USA a OSN...“.⁷⁵¹

Z dokumentu je tedy patrné, že kubánští piloti museli být již zahrnuti ve výcvikovém programu. Není sice jasné, zda fyzicky už byli v Kongu, nebo ne, pokud tam ale byli, je vzhledem k poznámce o tom, že jsou „drženi pod pokličkou“, nepravděpodobné, že by se účastnili nějakých misí. Navíc zmínka o sovětské pomoci, ještě k tomu v čase bezprostředně následujícím vyhrčenou kubánskou raketovou krizi, musela být Bílým domem vnímána v chaotickém prizmatu studené války jako bezprostřední hrozba.⁷⁵² Pokud tedy jednotky Makasi nebyly transportovány do Konga někdy mezi polovinou listopadu a oním 6. prosincem 1962, je vysoce pravděpodobné, že ve stínu těchto událostí tak bylo učiněno bezprostředně poté. Ze všech hledisek se tedy zatím zdá jako reálná doba přesunu kubánských exulantů do Konga-Leopoldville termín na samém sklonku roku 1962.⁷⁵³

Kubánci se do Afriky dostali na falešné pasy svědčící o tom, že jejich držitelé pochází z oblasti Střední Ameriky (Guatemaly, Dominikánské republiky apod.). V první vlně do Konga přijelo nejspíš pouze sedm Kubánců – Mario

⁷⁵¹ *Telegram From the Embassy in the Congo to the Department of State*, 6. prosince 1962, in: FRUS, 1961–1963, Vol. XX, Congo Crisis, doc. 348.

⁷⁵² Po letech například Lawrence Devlin, šéf rezidentury CIA v Leopoldville, hovořil o tom, jaký poplach ve Washingtonu způsobila zoufalá hláška Patrice Lumumby o tom, že by mu v případě nepodání pomocné ruky z USA nezbývalo nic jiného, než se s žádostí obrátit na Sověty. Devlin přiznal, že podobné věci byly „přitažené za vlasy“, ale tvrdil, že to bylo poplatné době: „Bylo to v dobách, kdy se na všechno hledělo prizmatem studené války, a my byli přesvědčeni, že se stáváme svědky významného sovětského pokusu o získání kontroly nad klíčovou zemí střední Afriky, jež má posloužit jako odrazový můstek k uchvácení zbytku kontinentu [...] v podstatě jsme vůbec nepochybovali, že Kongo hraje v té mimořádné válce strategicky důležitou roli.“ Sověti ale ve skutečnosti tou dobou neměli o Africe příliš povědomí, o čemž svědčí, že jejich prvním projektem na pomoc Africe byla dodávka sněžných pluhů. Srov. KINZER, S., c. d., s. 367. K sovětskému přístupu k Africe na přelomu padesátých a šedesátých let viz MAZOV, Sergey, *A Distant Front in the Cold War: The USSR in West Africa and the Congo, 1956–1964*, Stanford 2010.

⁷⁵³ Jediným dokumentem, který tuto hypotézu částečně narušuje, je nejasné konstatování ve shrnutí vypracovaném CIA 5. května 1964, kde stojí, že „od ledna do března 1963 CIA, se svolením Zvláštní skupiny (*Special Group*), tajně dodávala Konžským vzdušeným jednotkám (*Congolese Air Force*, CAF) piloty a mechaniky a rozmanitý materiál pro operace a údržbu šesti letounů Harvard T-6, které jsou majetkem CAF“. Srov. *Report Prepared in the Central Intelligence Agency*, in: 5. května 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, doc. 168.

Ginebra, Rafael García Pujol, Eduardo Herrera, Luis Cosme Toribio, Antonio Soto Vázquez, César Luaices a Alfredo de la Maza.⁷⁵⁴ Velitelem skupiny byl jmenován Mario Ginebra, všichni měli počáteční půlroční kontrakt a jejich mateřskou základnou se stalo letiště N'Dolo v Leopoldville, kde sídlila rovněž letecká škola FAC.⁷⁵⁵ Co se mzdy samotných pilotů týče, tak se lze opřít pouze o osobní vzpomínky jednotlivých pamětníků, přičemž se ale zmiňované výše přibližně shodují. CIA slíbila údajně pilotům měsíční plat ve výši \$850, podle stupně nebezpečí měli nárok až na \$300 příplatek. Zvláště honorované byly i jednotlivé lety: hodina průzkumného letu byla vyčíslena na \$10, ale let v bojové zóně americká strana honorovala 20 dolary. Odměny šly údajně tak daleko, že slibovaly finanční újmu v případě smrti – opět rozdělenou na smrt v akci, jež se honorovala částkou \$40.000, a pokud by byl pilot zabit v některé z nebojových zón, jež byly v Kongu vytyčeny, jeho rodina by dostala satisfakci ve výši \$20.000.⁷⁵⁶

V lednu 1963 došlo sice k již zmiňovanému opětovnému připojení provincie Katanga zpět ke Kongu-Leopoldville, ale žádané uklidnění situace to nepřineslo. Paralelně s rostoucím množstvím zmiňovaných revolučních center v zemi rostla také kubánská angažovanost v této africké zemi. Kubánští piloti přestávali někdy od druhé poloviny roku 1963 postupně nahánět strach pověřivým Simbům pouhou přítomností a hlukem motorů neozbrojených letounů. Už v říjnu velitel Makasi Luis Cosme Toribio dal CIA ultimátum, že bez vyzbrojení jejich letounů přestanou Kubánci létat. CIA dala exilovým Kubáncům zapravdu až pod tlakem rostoucí aktivity Muleleho partyzánů v oblasti Kwilu, kdy došlo mimo jiné i k několika vraždám Evropanů. Dne 24. dubna 1964 tak prezident Lyndon B. Johnson schválil doporučení ministerstva zahraničí „poskytnout CAF půjčku spočívající v 6 letounech T-28 a v rámci programu MAP

⁷⁵⁴ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 67.

⁷⁵⁵ HELLSTRÖM, L., c. d., s. 34.

⁷⁵⁶ Interview s Oscarem Carolem, Miami, 26. července 2006 a 30. května 2007, cit. dle VILLAFANA, F. R., c. d., s. 81; obdobnou měsíční částku uvádí na základě rozhovoru s Toribiem Cosme (10. března 1997, Locus Grove, VA) a Robertem Medelem (13. února 1999, Miami) i Leif Hellström (s. 32). Naopak Richard Gott zmínil, že kubánští exiloví piloti dostávali základní měsíční plat 2000 dolarů, což se ovšem zdá jako velmi přehnaná částka, u níž navíc neprokázal žádný zdroj. GOTT, R., Introduction..., s. xvii–xviii.

poskytnout 10 helikoptér H-21. Vzhledem k belgické a italské neochotě pilotovat tyto letouny v boji požádala ministerstva zahraničí i obrany CIA o poskytnutí nezbytného personálu k obsluze T-28 s bojovými schopnostmi. CIA zamýšlí dodat helikoptéry schopné záchranných misí pro vzdušnou podporu a bojeschopné letouny T-28 jako náhradu za původní stroje Harvard T-6 během doby jednoho roku počínaje 1. červencem 1964...⁷⁵⁷ V téže době navíc kromě nových letounů, které dorazily do Konga-Leopoldville až během léta 1964, došlo také k vyzbrojení starších letounů T-6. Výbava obsahovala dva kulomety ráže .303, každý s celkovou kapacitou 2500 nábojů, a 2,75palcové nosiče raket, každý s kapacitou 6 raket. Makasi se tak stala skutečnou bojovou jednotkou.⁷⁵⁸

Letecké jednotky složené z kubánských exulantů nebyly – jak již bylo naznačeno – jedinou skupinou, již využívala americká CIA v Kongu při potlačování revoluce. Už na konci roku 1962 americká armáda nabídla angažmá dalším kubánským exulantům – čerstvě propuštěným členům Brigády 2506, veteránům zpackané invaze v Zátocě sviní.⁷⁵⁹ Ty se podařilo Kennedyho administrativě dostat z kubánského vězení po více než ročním vyjednávání o Vánocích 1962. Hned nato jim John Kennedy slíbil při návštěvě Miami 29. prosince téhož roku při příležitosti konání turnaje Orange Bowl, že bojová zástava jejich brigády brzy zavlaje nad svobodnou Havanou.⁷⁶⁰ Po nabídce bojovat proti komunismu i v jiné zemi řada z nich souhlasila. Jejich jednotce velel Američan William „Rip“ Robertson, výsadkář z druhé světové války a veterán ze Zátoky sviní.⁷⁶¹ Tato skupina asi dvaceti Kubánců neměla oproti pilotům takový věkový rozptyl, jejím členům bylo mezi 24–40 lety.⁷⁶²

⁷⁵⁷ *Report Prepared in the Central Intelligence Agency*, 5. května 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, doc. 168.

⁷⁵⁸ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 70; srov. *Report Prepared in the Central Intelligence Agency*, 5. května 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, doc. 168.

⁷⁵⁹ Celkem šlo o více než tisíc mužů.

⁷⁶⁰ SCHLESINGER, A. M., c. d., s. 766–767.

⁷⁶¹ Robertson měl tou dobou vedle vojenských zkušeností již bohaté zkušenosti s prací v CIA. Podílel se na guatemalské operaci v roce 1954 a během invaze v Zátocě sviní byl jedním ze dvou bojujících Američanů, kteří navzdory příkazům Bílého domu jako první vstoupili na kubánskou půdu. Srov. RASENBERGER, J., c. d., s. 121, 238, 276.

⁷⁶² VILLAFANA, F. R., c. d., s. 39.

Poté, co se Moïse Tshombe stal v červenci 1964 konžským premiérem a urgoval Bílý dům o pomoc, najal znovu muže, jenž mu pomáhal při odtržení provincie Katanga – irského žoldnéře „Šíleného Mika“ Hoara. Ten měl vést konžskou armádu, nyní složenou zejména ze žoldnéřů rekrutovaných v jižní Africe v počtu asi 4000 mužů, k potlačení všech revolučních center a celkovému uklidnění situace.⁷⁶³ Poté, co vyšla najevo podpora Spojených států Tshombemu, ale Simbové dále rozvířili situaci tím, že ihned po dobytí Stanleyville (5. srpna 1964) zajali cizince pobývajících ve městě a drželi je *de facto* jako rukojmí. Tento krok internacionalizoval celou rebelii, neboť v dané chvíli se ve Stanleyville nacházelo přibližně 1500 cizinců asi z 25 různých zemí, přičemž 30 z nich byli Američané, včetně konzula, ale největší část tvořilo na šest stovek Belgičanů.⁷⁶⁴

Postupně tak vznikl plán Rudý drak (*Dragon Rouge*) na záchranu rukojmí spočívající ve shození belgických výsadkářů americkými letadly, odstartovavše z britské základny na ostrově Ascension v jižním Atlantiku.⁷⁶⁵ Než však americké letouny C-130 shodily 24. listopadu 340 Belgičanů na Stanleyville a dalších 280 členů záchranných oddílů přistálo přímo na letišti,⁷⁶⁶ byla dojednána pozemní i vzdušná podpora výsadkových oddílů, které vyrazily směrem k hlavnímu městu provincie Orientale už počátkem listopadu. Pozemní síly se skládaly z 5. komanda „Šíleného Mika“, dále pak belgické mechanizované brigády plukovníka Fréderica Vandewalle, ale účastnili se i kubánští exulanti obou přítomných oddílů, jak pozemní jednotky, nazývané 58. rota, tak piloti Makasi, létaje ze základny ve městě Kindu.⁷⁶⁷ Postup Makasi byl v podstatě vždy totožný. Kubánští piloti

⁷⁶³ GOTT, R., Introduction..., s. xviii; *Memorandum From the Under Secretary of State for Political Affairs (Harriman) to the President's Special Assistant for National Security Affairs (Bundy)*, 11. července 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 189.

⁷⁶⁴ WAGONER, Fred E., *Dragon Rouge. The Rescue of Hostages in the Congo*, Washington 1980, s. 2; DEVLIN, L., c. d., s. 212.

⁷⁶⁵ V amerických záznamech je možné operaci dohledat pod technickým označením OPLAN 319/64. Srov. *Memorandum From Arthur McCafferty of the National Security Council Staff to Bromley Smith of the National Security Council Staff*, 16. listopadu 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 321.

⁷⁶⁶ ROBARGE, David, CIA's Covert Operation in the Congo, 1960–1968: Insight from Newly Declassified Document, in: *Studies in Intelligence*, Vol. 58, No. 3 (September 2014), s. 6.

⁷⁶⁷ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 88.

v letounech T-28 a B-26⁷⁶⁸ bombardovali a ostřelovali prostor před postupujícími pozemními jednotkami. Účinek na Simby byl obrovský, protože se buď v panice rozutekli, nebo byli zabiti přesnými a smrtícími zbraněmi postupujících žoldnéřů.⁷⁶⁹

O účasti 58. roty při osvobozování rukojmích ve Stanleyville se zachovalo svědectví Josého Hernándeze: „Vstoupili jsme do Stanleyville ze severu. Abychom se dostali do města, museli jsme překročit řeku [Kongo]. Když započítáte ženisty a zdravotnický personál, byli jsme jednotkou o síle přibližně 600 lidí. Podél cesty na nás čekalo mnoho nástrah, které nás zpomalovaly. Jeli jsme [kubánské exilové jednotky] ve třech těžce vyzbrojených jeepech. Překročili jsme řeku v říčních člunech s plochým dnem, které jsme si vyžádali od člověka, jenž nám neustále říkal něco v jazyce, kterému jsme nerozuměli. Myslím, že říkal, že je to příliš těžké. Nějak jsme se dostali na druhou stranu a hned nato jsme vpadli do léčky. První jeep byl zasažen granátem a kulometnou palbou. Všichni jsme skočili na zem. Alberto Pérez [dr. Kildare] schytl kulku do břicha, Ripa [Robertsona – pozn. V. K.] škrábla kulka do čela a Conrado [Férendez] byl zasažen dělostřeleckým granátem ráže 50 v místě, kde držel zbraň. Měl bezvadnou modřinu s obtiskem své zbraně. Conrada rovněž zasáhl šrapnel do nohy, ramen a krku. Vzali jsme Alberta a Conrada do nemocničního nákladáku a Ripo pokračoval dál.“⁷⁷⁰

Plán operace *Dragon Rouge* se zdařil a rukojmí byli po 111 dnech osvobozeni.⁷⁷¹ Následující den (25. listopadu) ale jednotky zamířily uskutečnit

⁷⁶⁸ V srpnu 1964 poskytlo americké letectvo (*U.S. Air force*, USAF) konžské armádě kromě zmiňovaných dodávek vojenského materiálu, helikoptér atd. také tři střední bombardéry B-26 na dobu určitou. *Memorandum From the Chief of the Africa Division, Directorate of Plans, Central Intelligence Agency (Fields) to Director of Central Intelligence McCone*, 2. října 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 272.

⁷⁶⁹ WAGONER, F. E., c. d., s. 66.

⁷⁷⁰ Interview s Josém Hernándezem, 21. října 2007, Miami, cit. dle VILLAFANA, F. R., c. d., s. 99. Mírně odlišně je událost popsána i v díle WAGONER, F. E., c. d., s. 177.

⁷⁷¹ O průběhu bojových operací hojně referovalo v Československu pravidelně *Rudé právo*, kde nepadla o rukojmích ani zmínka. Naopak deník otiskl na titulní straně fotografii hořících domů s dovětkem: „... snímek je z vesnice, kterou bílí žoldáci zapálili, protože její obyvatelé ‚sympatizovali s povstalci‘.“ Nová imperialistická intervence v Kongu. Belgičtí parašutisté vysazeni ve Stanleyvillu, *Rudé právo*, 25. listopadu 1964.

další operaci – *Dragon Noir* (Černý drak). Jejich plánem bylo podle obdobného scénáře osvobodit další rukojmí, tentokrát ve městě Paulis, asi 360 kilometrů severozápadně od Stanleyville. Nyní šlo ale o rychlou operaci, tzv. *in and out*.⁷⁷² Obě záchranné akce byly sice – co se osvobození rukojmí týče – úspěšné, ale způsobily velké ztráty na životech. Záchranný tým měl ztratit údajně „jen“ 9 životů,⁷⁷³ ale při každé akci bylo povstalců popraveno několik rukojmí – během operací *Dragon Rouge* a *Dragon Noir* mělo být zabito kolem 60 rukojmí, přičemž kolem dvou tisíc se jim podařilo zachránit. Během následujících bojů v provincii Orientale bylo ale partyzánskými bojovníky zabito dalších přibližně 300 evropských civilistů.⁷⁷⁴ Než byla revoluce prohlášena za definitivně potlačenou (po dobytí města Watsa v březnu 1965) došlo na jedné straně rovněž k popravám Konžanů, „podle mnohých zpráv bylo jen v samotném Stanleyvillu zabito na 8000 lidí“;⁷⁷⁵ na druhé straně byly během bojových akcí zabity rovněž tisíce povstalců z řad Simbů, nejvyšší odhady sahají až k hranici 10 000 obětí.⁷⁷⁶

Taková bilance počtu mrtvých rukojmí donutila Johnsonovu administrativu zrušit další plánované záchranné operace na konci listopadu 1964 – operace *Dragon Blanc* (Bílý drak, osvobození města Bunia) a *Dragon Vert* (Zelený drak, osvobození města Watsa).⁷⁷⁷ Vysoké počty obětí a zainteresovanost Spojených států a Belgie v Kongu rozpoutaly rovněž ohlušující světové reakce, lidé na protest intervence demonstrovali v Moskvě, Pekingu, Tel Avivu, Praze a dalších městech. V Káhiře dokonce na Díkuvzdání dav několika stovek studentů vypálil Knihovnu JFK, v níž lehlo popelem na 20 000 svazků knih, zachránilo se jen osm z nich.⁷⁷⁸

Dodnes se vedou spory o tom, zda intervence stála za takové množství životů. Pro námi sledované události je ovšem důležité, že po stažení amerických

⁷⁷² *Telegram From the Department of State to the Embassy in Belgium*, 25. listopadu 1964, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 361.

⁷⁷³ ROBARGE, D., c. d., s. 6.

⁷⁷⁴ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 104; ROBARGE, D., c. d., s. 6.

⁷⁷⁵ *Kronika 20. století, 1960–1969*, Praha 2007, s. 946.

⁷⁷⁶ COMPAÑERO, J. G., c. d., s. 267; VILLAFANA, F. R., c. d., s. 104.

⁷⁷⁷ ROBARGE, D., c. d., s. 6, WAGONER, F. E., c. d., s. 137.

⁷⁷⁸ *Rudé právo*, 26.–30. listopadu, 1. prosince 1964. O vypálené knihovně ale deník KSČ mlčí. Blíže k tomu viz *The Burning of the JFK Library in Cairo – Thanksgiving Day, 1964*, dostupné z: <http://adst.org/2013/11/the-burning-of-the-jfk-library-in-cairo-thanksgiving-day-1964/> [cit. 9. 3. 2018].

i belgických jednotek z Konga před obavou, aby se z Konga-Leopoldville nestal pár měsíců po Tonkinské rezoluci druhý Vietnam, kubánské exilové jednotky v zemi zůstaly nadále, neboť si během akce vysloužily díky svým schopnostem značný respekt. Mike Hoare vyzdvihl kvalitu kubánských pozemních jednotek v později sepsaných vzpomínkách: „Zastavil jsem se na kus řeči u nákladáku s Kubánci, kteří se ke mně přidali. Nazval jsem je 58. komando a oni na to byli pyšní. Byla to ta nejtvrďší banda chlapů, kterým jsem měl kdy tu čest velet. Jejich velitel [William Robertson – pozn. V. K.] byl pozoruhodný muž a nejoddanější voják, jakého jsem poznal.“⁷⁷⁹ O významu jednotek Makasi dokonce Frank Villafaña tvrdí, že celý podnik vlastně umožnila jejich přítomnost.⁷⁸⁰ Během bojových operací Kubánci zaznamenali pět zranění, všichni se ale později zotavili, včetně Alberta Péreze.⁷⁸¹

Vzhledem k úspěchu anticastrovských Kubánců v Kongu-Leopoldville není tedy překvapivé, že se rok po náboru pozemních jednotek představitelé v Langley rozhodli v létě 1965 naverbovat další skupiny kubánských exulantů. Tentokrát šlo o námořní oddíl, jenž se později na hladině jezera Tanganika účastnil jedné z nejbizarnějších událostí během studené války – střetu Kubánců exilových s Kubánci vedenými Ernestem „Che“ Guevarou v Kongu-Leopoldville.

Kubánci proti Kubáncům

V době, kdy Ernesto „Che“ Guevara cestoval po Africe, aby se spojil s co největším počtem revolučních lídrů a připravil půdu pro kubánské zahraniční mise v oblasti subsaharské Afriky, se na Kubě začala připravovat asi stočlenná jednotka, jež měla být poslána spolu s ním. Jako jejich velitel byl vybrán černoch Víctor Dreke,⁷⁸² který na celou situaci po letech vzpomínal:

⁷⁷⁹ HOARE, Mike, *Congo Warriors*, Boulder 1991, s. 118, cit. dle MICHAELS, J. H., c. d., s. 145.

⁷⁸⁰ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 88.

⁷⁸¹ Tamtéž, s. 104.

⁷⁸² Major Víctor Dreke (*1937) byl Guevarovi dobře znám už z dob partyzánské války na Kubě, kdy spadal pod jeho velení. Po vítězství revoluce se angažoval v potlačování povstání v pohoří Sierra Escambray. Srov. GOTT, R., Introduction..., s. xxiv.

„... velitel Střední armády major Calixto García pro mne poslal. Řekl mi, že se právě vrátil z Havany, a náš nejvyšší velitel [Fidel Castro] má pro mě misi, tajnou, nebezpečnou misi, a že se mám rozhodnout, zda do toho půjdu, nebo ne. Odpověděl jsem, „jsem připravený. Kdy vyrazím?“ (Předpokládal jsem, že budu partyzánem v Latinské Americe – něco, o čem jsem sníval. Afrika mi nikdy nepřišla na mysl.) Velitel mi nabídl kávu ... a po chvíli řekl, „musíš si vybrat četu z mužů, kteří prokázali odvahu, kteří budou všichni dobrovolníci a kteří budou černé pleti“. V tu chvíli mi to došlo: chystal jsem se do Afriky.“⁷⁸³

Paralelně s výcvikem vojenských jednotek ve třech zmiňovaných základnách Peti, kde následující dva měsíce muži trénovali, probíhal také výběr doprovodného zdravotnického personálu, jehož selekci měl na starost přímo ministr zdravotnictví Machado Ventura. Když se nakonec celý oddíl více než sta lidí sešel v táboře Peti-1, všichni byli v šoku, protože skupinu tvořili pouze černoši, včetně všech důstojníků, na což vzpomínal poručík Rafael Moracén: „Černoši, jenom černoši, všude samí černoši. Zmátlo mě to. Zajímal jsem se, „ksakru, co se to děje?““⁷⁸⁴ Velení navíc k selekci nestačilo, že byl dobrovolník černé pleti, vybírání byli pouze ti skutečně velmi tmavé pleti, kvůli čemuž bylo i několik kandidátů odmítnuto. Když vybírali později dobrovolníky do Guiney-Bissau, velení bylo již méně striktní, sdělil později v interview Víctor Dreke.⁷⁸⁵

Po zmiňovaném tajném rozhovoru „Che“ Guevary s kubánským lídrem se ministr průmyslu pár dnů ještě věnoval svým povinnostem. Dne 22. března svolal poslední poradou na ministerstvu a po jejím skončení veřejně oznámil, že jede sklízet cukrovou třtinu do provincie Oriente, což u něho nebylo nic neobvyklého. Ve skutečnosti se ale odebral do tajného bytu nedaleko jezera El Laguita,⁷⁸⁶ kde se připravoval po necelých devíti letech na definitivní odchod z Kuby. Jeho

⁷⁸³ Z dopisu Víctora Dreke Pieru Glejesemu, 20. října 1994, cit. dle GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 88–89.

⁷⁸⁴ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 89.

⁷⁸⁵ Interview Víctora Dreke s Pierem Glejesem, cit. dle GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 89.

⁷⁸⁶ REID-HENRY, S., c. d., s. 272.

odjezd následoval až překvapivě brzy, uskutečnil se ale pod rouškou nejprísnějšiho tajemství. Nikdo neměl vědět, že Ernesto „Che“ Guevara opustil ostrov. Když tedy 1. dubna 1964⁷⁸⁷ odlétal z havanského letiště, neopouštěl ostrov jako *El Che*, ale pod falešným jménem Ramón Benítez, kterého nepoznali ani jeho nejbližší kolegové a přátelé. Jeho líčení spočívalo v oholené hlavě, brýlích a umělé zubní protéze.⁷⁸⁸ Než ale Guevara zmizel z Kuby nadobro, vedle osobních rozloučení s rodinou a manželkou, sepsal tzv. dopis na rozloučenou i kubánskému lídrovi Fidelu Castrovi, protože k osobnímu rozloučení nedošlo. Význam tohoto dopisu „Che“ Guevara plně pochopil až v říjnu téhož roku, kdy došlo k jeho zveřejnění, což ovlivnilo zbytek jeho života. Stálo v něm:

„Fideli,

v tento okamžik se mi vybavuje tolik věcí: den, kdy jsme se potkali u Marie Antonie, kdy jsi mi nabídl, abych tě doprovázel, a všechno vypětí kolem těch příprav.

Jednoho dne se nás zeptali, komu dát vědět v případě úmrtí, a možnost smrti nás následně zasáhla jako blesk. Následně jsme se naučili, že je opravdu skutečná a že v revoluci (pokud je autentická) je třeba zvítězit, nebo zemřít. Našich soudruhů, padlých v boji na cestě k vítězství, je mnoho.

Dnes už náš tón není tak dramatický, protože jsme zralejší; ale události se opakují. Mám pocit, že jsem splnil část úkolu, co mě pojil ke kubánské revoluci na její půdě, loučím se s tebou, mými druhy, tvým lidem, který je teď i můj.

Formálně podávám demisi v řízení Strany, na post ministra a vzdávám se hodnosti *Commandante* i kubánského občanství. Dnes už mě ke Kubě nepojí žádná právní vazba. To, co mě pojí, jsou hluboké vazby zcela jiného druhu a ty se nedají zpřetrhat titulem ani hodností.

⁷⁸⁷ Někde lze jako den odjezdu Guevary z Havany nalézt až 2. duben (TAIBO, P. I., c. d., s. 415; COMPAÑERO, J. G., c. d., s. 287). Piero Gleijeses ale v poznámkách tvrdí, že má z kubánských archivů fotokopii Guevarova pasu použitého v den odletu, kde je razítko 1. dubna 1964 a navíc pas nese jméno Juan Soto. GLEIJESES, P., *Conflicting Mission...*, s. 424.

⁷⁸⁸ TAIBO, P. I., c. d., s. 411; ANDERSON, J. L., c. d., s. 629.

Když jsem si přehrával svůj život, myslím, že jsem pracoval dostatečně čestně a oddaně na upevnění a triumfu revoluce. Jediná možná vážná chyba, již jsem spáchal, je, že jsem ti dostatečně nevěřil v prvních okamžicích v Sierře Maestře a neuměl jsem dříve rozeznat tvé schopnosti revolucionáře a vůdce. Prožil jsem nádherné dny a po tvém boku jsem zažil, co znamená hrdost patřit k našemu lidu v zářných i smutných dnech karibské krize. Jen zřídka by byla hlava státu tak znamenitá za takových okolností a já se raduji z toho, že jsem tě bez váhání následoval, že jsem s tebou sdílel tvůj způsob myšlení a viděl jsem tě oceňovat nebezpečí i zásady.

Další země světa se ucházejí o mé skromné snažení. Mohu udělat to, co je tobě odepřeno pro tvou odpovědnost v čele Kuby. Přišla chvíle našeho rozloučení.

Měl bys vědět, že to dělám se smíšeným pocitem radosti a boleti; zanechávám tu mé nejčistší naděje stavitele a z milovaných bytostí ty nejdražší... a také lid, který mne přijal jako syna. Zakouším muka. Na nových válečných polích v sobě ponesu víru, již jsi mi vštípil, revolučního ducha mého lidu, pocit dovršení toho nejsvětějšího úkolu: bojovat proti imperialismu, ať je, kde je; taková mise vždy vzpruží a uzdraví i ty nejhlubší z ran.

Opakuji, že Kubu zprošťuji jakékoliv zodpovědnosti, krom té, aby šla příkladem. Jestli jednou přijde moje poslední hodina za jinými obzory, bude má poslední myšlenka patřit tomuto lidu a hlavně tobě. Děkuji ti za ponaučení a za to, že jsi mi byl příkladem; budu se snažit zůstat mu věrný až do nejposlednějšího následku mých činů. Vždy jsem zcela souhlasil s vnější politikou naší revoluce a tak tomu bude i nadále. Ať budu kdekoli, ucítím na svých bedrech odpovědnost kubánského revolucionáře a budu se tak chovat. Své ženě a dětem nenechávám žádný majetek a nelituji toho; naopak, jsem šťastný, že je to takhle. Nic pro ně nežádám, protože vím, že jim stát dá, co potřebují, aby mohly žít a vzdělávat se.

Měl bych toho na srdci ještě tolik, co říct tobě a našemu lidu, ale cítím, že je to zbytečné, neboť slova nemohou vystihnout to, co cítím, a je zbytečné začernovat papír.

Stále k vítězství. [*Hasta la victoria siempre!* – pozn. V. K.]
Vlast, nebo Smrt! [*Patria o muerte* – pozn. V. K.]
Objímám tě se vši horlivostí revolucionáře.

Che⁷⁸⁹

Guevarův plán v Kongu-Leopoldville byl v kontextu doby a Ernestova revolučního myšlení poměrně jednoduchý a logický. Nebylo tajemstvím, že po rozvíření situace v mladé konžské republice a zapojení zahraničních sil nahlížel „Che“ Guevara na zemi jako na první bojiště v zápase o budoucnost třetího světa, „nejslabší článek imperialistického řetězu“. Podmínky pro to byly zdánlivě skutečně optimální. Pokud analyzujeme Guevarovy nutné podmínky pro vytvoření revoluce, v Kongu-Leopoldville poloviny šedesátých let 20. století nalezneme vše. Země se nacházela v chaosu, vzniklo tam několik přirozených revolučních ohnisek, tedy subjektivní i objektivní faktory zde byly nastaveny velmi vhodně. Sousední země byly navíc revoluci příznivě nakloněny, dokonce ji aktivně podporovaly – bez podpory Tanzanie si například nešlo revoluční aktivity v oblasti Velkých jezer ani představit, v sousedním Kongu-Brazzaville byl od roku 1965 přítomen rovněž kubánský oddíl,⁷⁹⁰ který se podílel na výcviku zejména povstalců Netova MPLA a mosambického FRELIMO. V případě úspěchu by se tak podařilo v podstatě rozetnout africký kontinent pásem komunistických států od Atlantiku až k Indického oceánu. To by usnadnilo šíření revolucí do dalších oblastí subsaharské Afriky. Kubě v tento moment navíc pomáhalo její mezinárodní postavení v boji proti imperialismu, kubánská revoluce byla totiž sama o sobě v zemích třetího světa vnímána s velkým věhlasem, což umocňovala kubánská snaha stát se lídrem v Hnutí neangažovaných. Vytvoření jakési základny revolučních aktivit v oblasti střední Afriky potvrdil i sám Guevara při rozhovoru s kubánským velvyslancem v Tanzanii Pablem Ribaltou, když tvrdil, že „Kongo[-Leopoldville – pozn. V. K.] poslouží jako základna, jako detonátor při spuštění dalších revolucí na africkém Kontinentu“.⁷⁹¹

⁷⁸⁹ GUEVARA, Juan Martin – VINCENT, Armelle, *Můj bratr Che*, Praha 2017, s. 152–154.

⁷⁹⁰ V červnu 1966 čítala kubánská mise v Kongu-Brazzaville už kolem 700 členů. Srov. DURCH, W. J., *Revolution...*, s. 7.

⁷⁹¹ GOTT, R., *Introduction...*, s. xxviii.

V neposlední řadě stály za touto snahou dvě další skutečnosti. Kubánská aktivita v regionu dávala Havaně vzhledem ke geografické vzdálenosti prostor pro vytváření samostatné zahraniční politiky, bez omezení Moskvou či Washingtonem. A právě vzdálenost od Spojených států byla dalším z klíčových faktorů. „Zvažoval jsem [pro vývoz revoluce – pozn. V. K.] Venezuelu, Střední Ameriku a Dominikánskou republiku,“ odpověděl při výslechu v den své smrti v říjnu 1967 v Bolívii Ernesto „Che“ Guevara na otázku, proč si vybral právě tuto zemi, „ale zkušenosti ukazovaly, že když se Kuba snaží roznítit nepokoje poblíž Spojených států, Yankeeové silně reagují a revoluční aktivity selžou.“⁷⁹² Tento faktor je přesně tím, co mohlo Kubánce podněcovat k exportu revoluce dokonce možná nejsilněji. Spojené státy ani Sovětský svaz zde neměl kolonie a evropské koloniální mocnosti se po druhé světové války stahovaly. Přestože Atlantský oceán byl chápán jako strategická hranice bezpečnostní soustavy Spojených států již od druhé světové války,⁷⁹³ opožděný „příchod“ studené války do Afriky dokazoval, že oblast opravdu přechodně stála na periferii zájmů všech světových mocností.

Žádného kýženého úspěchu ve výše nastíněném směru ale kubánská osmiměsíční snaha o vyvolání celostátní revoluce ve střední Africe nedoznala. Ernesto „Che“ Guevara přiletěl do Dar es-Salaamu se skupinou 14 Kubánců 19. dubna 1965 po dlouhé, téměř tři týdny trvající cestě přes Moskvu, Alžír a Káhiru (údajně měl několik dnů strávit i v Praze).⁷⁹⁴ Guevarova anonymita v mužstvu byla důkladná a krátce poté, co byl Ernesto spatřen 22. března naposledy veřejně, začaly kolovat fámy o tom, kde se druhý muž revoluce nachází: zdržoval se v sousední Dominikánské republice, kde bojoval proti americké námořní pěchotě; měl být zavřený v blázinci na Kubě nebo v domácím

⁷⁹² RODRIGUEZ, Felix I. – WEISMAN, John, *Neviditelný válečník*, Praha 1999, s. 147.

⁷⁹³ O Atlantském oceánu jakožto o vnitrozemském moři z pozice bezpečnosti Spojených států pojednával už v polovině čtyřicátých let například Walter Lippmann. Srov. LIPPMANN, Walter, *Zahraniční politika a válečné cíle Spojených států*, Praha 1946, s. 161–183.

⁷⁹⁴ Jorge Castañeda s odkazem na zdroj z kubánské rozvědky, jenž pracoval na kubánském velvyslanectví v Praze, uvádí, že Guevara z Havany cestoval přímo do Prahy, kde měl strávit několik dnů bez vědomí Sovětů. CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 288. V dostupných archivních zdrojích se mi ale podobnou informací nepodařilo nikde ověřit.

vězení, odkud psal Fidelovi dopisy o jejich rozdílných revolučních přístupech; svědkové tvrdili, že ho zahlédli v Brazílii, Chile, Argentině, Peru, Mexiku; že ho nechal Castro zastřelit; že jeho mrtvé tělo pohřbili v továrně v Las Vegas apod.⁷⁹⁵

Na letiště v hlavním městě Tanzanie skupinu očekával kubánský velvyslanec Pablo Ribalta, jemuž byla Guevarova identita rovněž zapřena (i když jen zpočátku). Ribalta partyzány ubytoval na pronajaté farmě na okraji Dar es-Salaamu. Když je tam kubánský diplomat přivedl, Guevara vytáhl svahilský slovník a kvůli utajení začal partyzány pojmenovávat přezdívkami, vzestupně numericky podle pořadí, v jakém jednotliví členové přijížděli: oficiální velitel Víctor Dreke dostal přezdítku „Moja“⁷⁹⁶ (jedna), Guevarův pobočník José-María Martínez Tamayo⁷⁹⁷ byl od této chvíle „Mbili“ (dvě) a Ernesto, předstíraje doktora celého oddílu, což mělo vysvětlovat, že je oproti ostatním bílé pleti, sám sebe pojmenoval jako „Tatu“ (tři).⁷⁹⁸ Zde skupina čekala na zbylé členy, kteří do Tanzanie přijížděli různými směry v různém intervalu po malých skupinkách. Během čekání členové sháněli veškeré možné vybavení, které jakožto partyzáni v horách potřebovali.

Přesun z Tanzanie do Konga-Leopoldville byl pro kubánský oddíl možný vlastně jen jedinou cestou. Na jaře roku 1965 totiž konžská armáda uzavřela hranice se Súdánem a Ugandou, takže zůstala jediná nezabezpečená přístupová cesta do země – přes druhé největší africké jezero Tanganika.⁷⁹⁹ Na východní břehy jezera dorazila první skupina partyzánů včetně Moji, Mbiliho a Tatu v noci 22. dubna. Z Dar es-Salaamu urazili kolem 1300 km v autech vypůjčených

⁷⁹⁵ REID-HENRY, S., c. d., s. 276; CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 289–290; VILLAFANA, F. R., c. d., s. 128.

⁷⁹⁶ Pro usnadnění porozumění v práci aplikuji na svahilské přezdívký pravidla českého pravopisu, takže jsou skloňovány rovněž podle českých vzorů.

⁷⁹⁷ José-María Tamayo, původně řidič traktoru v provincii Holguín, se přidal ke Castrovu Hnutí 26. července v dubnu 1958 a během partyzánské války spadl pod Guevarovo velení. Byl důstojníkem kubánské rozvědky DGI a jedním z významných protagonistů kubánských zahraničních aktivit, několik let velmi úzce spolupracoval s „Che“ Guevarou. V roce 1962 spolupracoval s guatemalskou guerillou, o rok později pomáhal Jorge Masettimu vytvořit revoluční základnu v Bolívii pro plánované operace v Argentině. Po konžském nezdaru, kde byl vedle Guevary jediným bělochem, se vrátil v březnu 1966 do Bolívii, aby spolu s bratrem Arturem připravil půdu pro Guevarův příchod. Oba byli v Bolívii zabiti ve stejném roce jako Ernesto „Che“ Guevara. Srov. GOTT, R., Introduction..., s. xxv.

⁷⁹⁸ GUEVARA, E. Che, *African dream...*, s. 9.

⁷⁹⁹ MICHAELS, J. H., c. d., s. 145.

ambasádou – třech mercedesech a jednom land roveru.⁸⁰⁰ Následující den strávili v malém přístavním městě Kigoma. Poté pomocí motorových člunů zdolali asi 70kilometrovou vzdálenost přes jezero a za úsvitu 24. dubna vstoupili na Konžskou půdu poblíž vesničky Kibamba.⁸⁰¹

Oblast, kde měli Kubánci rozvinout partyzánský boj, byla zdánlivě optimální. Kromě těsné blízkosti jezera, přes něž byly dopravovány zásoby z Tanzanie, se jednalo o jakousi „kapsu“ v jinak již většinově ovládaném území Tshombeho jednotkami. Ona „kapsa“, budoucí jeviště kubánské guerilly, se rozprostírala na území mezi městy Uvira na severním vrcholu jezera Tanganika a městem Albertville, nacházejícím se přibližně v polovině délky jezera. Obě města, podle nichž se celé povstalecké oblasti říkalo – Fizi a Baraka –, se tou dobou nacházela pro Kubánce v přátelských rukách a celá oblast působnosti partyzánů se rozprostírala v délce asi 300 km. Jednalo se o prostředí prudkých srážů, divokých řek a klikatých cest.⁸⁰² Takové podmínky představovaly i pro veterány ze Sierry Maestry velmi náročný terén. Guevara umístil hlavní tábor (tzv. horní základnu) na horu Luluabourg, nejvyšší z řetězce pohoří podél jezera. Nadmořská výška 3000 metrů a nutnost šplhání přibližně 9 kilometrů z Kibamby, což vyžadovalo více než čtyřhodinový pochod, činily nepřipraveným Kubáncům obrovské potíže hned od počátků.⁸⁰³

Nejdříve Kubánci podnikali pouze průzkumné výpravy do všech stran po okolí. Sice se setkali s poměrně velkým množstvím spřátelených konžských jednotek – i když „Che“ Guevaru překvapilo zejména velké množství Tutsiů v oblasti –,⁸⁰⁴ zjistili ale také, že konžští povstalci jsou ve velké míře neschopní a neorganizovaní. V té době se v oblasti vyskytovalo asi 1000–1500 Simba bojovníků, poměrně dobře vyzbrojených moderními zbraněmi. Krátce nato ale Kubánci zjistili, že je Simbové nejen neumí ovládat, ale dokonce je z velké části odmítají. Mnohem více než na zbraně a techniku se totiž Simbové spoléhali na

⁸⁰⁰ TAIBO, P. I., c. d., s. 416.

⁸⁰¹ GUEVARA, E. Che, *African Dream...*, s. 11–12; RAMONET, I., c. d., s. 311.

⁸⁰² HOARE, Mike, *Congo Mercenary*, Boulder 2008, s. 239–240

⁸⁰³ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 140; GOTT, R., *Introduction...*, s. xxxi.

⁸⁰⁴ Na povstání ve východní části Konga-Leopoldville participovali rovněž Tutsiové, kteří doufali, že jim podpora Konžanů dopomůže k návratu do jejich vlasti – Rwandy a Burundy, odkud byla řada z nich vyhnána po tzv. masakru Hutů v roce 1962. Skupinu asi 4000 Tutsiů vedl v Kongu-Leopoldville plukovník Joseph Mundandi, jenž prošel výcvikem v Číně. Srov. GOTT, R., *Introduction...*, s. xxx.

dawa, magickou víru v zázračný lektvar, jímž je natírali jejich šamani (*muganga*). Tento nadpřirozený přípravek měl bojovníky činit nezranitelnými a nepřátelské kulky se od nich měly odrážet. Aby ale fungoval, dotyčný musel plně věřit v jeho kouzelnou moc, nesměl držet v ruce nic, co by mu nepatřilo, bylo mu zapovězeno dotýkat se žen a cítit strach. Pokud nějaký bojovník i přes použití lektvaru zemřel, omlouvalo se to tím, že měl strach, že svedl nějakou ženu apod.⁸⁰⁵ „Šílený Mike“ Hoare ve svých vzpomínkách potvrzuje, že bojovníci po aplikaci lektvaru a na základě „staleté víry v jejich šamany byli přesvědčeni, že mohou běžet do bitvy proti kulometům a veškerým moderním zbraním a vítězně vyváznout bez újmy“.⁸⁰⁶ Podobný přístup byl pro Kubánce – zejména Guevaru preferujícího spartánský přístup v těch nejtvrděších podmínkách – značně limitující.

Zhruba dva týdny po vstupu na konžskou půdu posílil Kubánce další oddíl. Dne 8. května dorazila skupina 18 mužů vedená Santiagem Terrym Rodríguezem, dalším veteránem ze Sierry Maestry.⁸⁰⁷ Brzy po nich (22. května) přijela další skupina, jež rozšířila stávající kontingent o dalších 34 mužů, které doprovázel dokonce vysoce postavený Osmany Cienfuegos.⁸⁰⁸ Spolu s ním dorazily také zprávy, které měly silný dopad na Guevarův psychický stav. Osmany mu sdělil „tu nejsmutnější zprávu celé války“,⁸⁰⁹ a sice že jeho matka Celia umírá. Vzhledem k tomu, že Guevara ve svém dopise na rozloučenou rodině nenapsal, kam jede, dlouho litoval, že nemohl být přítomen u jejího smrtelného lože.⁸¹⁰

V prvních týdnech konžské expedice Guevara vyžadoval po svých mužích v podstatě jen detailní průzkum celé oblasti Fizi-Baraka, od počátku června začal zintenzivňovat trénink, ale přímým bojům se Kubánci zatím zcela vyhýbali. Dokonce si do svých poznámek „Che“ poznamenal, že tou dobou šlo o „plýtvání časem“.⁸¹¹ Zlom v tomto směru nastal až v červnu, kdy jednak 24. dne v měsíci

⁸⁰⁵ GLEIJESES, P., *Conflicting Mission...*, s. 111; CASTAÑEDA, J. G., c. d., s. 294; GUEVARA, E. Che, *African dream...*, s. 13–14.

⁸⁰⁶ HOARE, M., c. d., s. 20–21.

⁸⁰⁷ GOTT, R., *Introduction...*, s. xxx.

⁸⁰⁸ GUEVARA, E. Che, *African dream...*, s. 23.

⁸⁰⁹ Tamtéž, s. 24.

⁸¹⁰ Guevara spolu se zmiňovaným dopisem na rozloučenou pro Fidela napsal i další rozlučkové dopisy – své ženě a rodičům. V dopise rodičům krom jiného a bez bližšího určení pouze zmiňoval, že se „opět ozývají mé toulavé boty; vydávám se znovu na cestu se štítem v podpaží“. Srov. GUEVARA, J. M. – VINCENT, A., c. d., s. 154–157.

⁸¹¹ GUEVARA, E. Che, *African dream...*, s. 25

dorazila další kubánská posila, čítající celkem 39 lidí včetně tří lékařů (chirurga, ortopeda a praktického lékaře).⁸¹² Důležitější ale bylo, že na konci června Guevara koordinoval společný útok asi 40 Kubánců, Simbů i Tutsiů na kasárna u města Benders. Šlo o vůbec první vojenskou akci proti konžským jednotkám.⁸¹³ Útok začal v pět hodin ráno 29. června, ale neměl pro partyzány příznivý průběh. Z bojiště už v průběhu akce obdržel „Che“ zprávy: „Tucty obětí, mrtví Kubánci, zranění.“⁸¹⁴ A skutečně si akce vyžádala pět kubánských životů, navíc se Guevara přímo v boji mohl přesvědčit o neorganizovanosti domorodých guerillových jednotek, jejichž členové odmítali bojovat, tvrdíce, že jsou nemocní, další zase v panice utekli po prvních výstřelech.⁸¹⁵ To způsobilo nedůvěru mezi Kubánci, kteří přisuzovali ztráty právě nedisciplinovanosti konžských spolubojovníků. Co bylo ale vůbec nejhorší, že na základě tohoto boje americká CIA definitivně potvrdila přítomnost Kubánců v Kongu-Leopoldville.

Kubánci nebyli schopni odnést všechny padlé druhy s sebou a poté, co se jejich těl zmocnily nepřátelské jednotky, u nich našli osobní doklady. Podle vzpomínek „Šíleného Mika“ Hoara byl v šatech jednoho z těl nalezen pas potvrzující, že jeho držitel cestoval z Havany přes Prahu a Peking.⁸¹⁶ Kromě toho byl u dotyčného nalezen i osobní deník psaný ve španělštině. Ten byl předán členovi Makasi jednotek Antoniu Soto Vázquezovi, aby jej přeložil. Vázquez potvrdil, že dle pravopisu není pochyb o tom, že autor byl Kubánec a že v deníku se dokonce píše o tom, jak se dotyčný dostal z Dar es-Salaamu do Konga-Leopoldville. Kromě toho tam stála rovněž poznámka, jež vládním jednotkám odhalila situaci v povstaleckých řadách: Konžští rebelové „byli zatraceně líní nést 76mm minomet a munici do něho“.⁸¹⁷ Zpráva byla dokonce 18. července 1965 zveřejněna na stránkách deníku *The Washington Post*.⁸¹⁸

Na základě této informace měly zpravodajské služby jednoznačně potvrzeno, že v Kongu-Leopoldville se na ozbrojeném odporu vůči Kasavubuově vládě

⁸¹² GOTT, R., Introduction..., s. xxx; GUEVARA, E. Che, *African Dream...*, s. 41.

⁸¹³ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 145.

⁸¹⁴ GUEVARA, E., Che, *African Dream...*, s. 42

⁸¹⁵ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 146; GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 116.

⁸¹⁶ HOARE, M., c. d., s. 240.

⁸¹⁷ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 146–147; HOARE, M., c. d., s. 240.

⁸¹⁸ Congo has Diary of Cuban Agent, *The Washington Post*, 18. července 1965, s. A1.

podílejí Kubánci i jinak než pouze jako poradci. V době, kdy svět stále neznal polohu Ernesta „Che“ Guevary, je možné předpokládat, že i v očích Bílého domu musela být zvážena jako jedno z míst, kde by se proslulý revolucionář mohl nalézat, právě oblast střední Afriky. Následkem zjištění této zahraniční pomoci bylo jednotce Makasi nařízeno, aby hlídala jezero Tanganika, do kteréžto oblasti byli anticastrovští Kubánci přemístěni v červnu 1965, mnohem důkladněji.⁸¹⁹ Zásobování přes jezero bylo definitivně zkomplikováno v létě. Na začátku září byl totiž dozor vodní hladiny svěřen nově vzniklé námořní jednotce anticastrovských Kubánců, které do oblasti vyslala CIA.⁸²⁰

Kubánské námořní hlídky tvořilo celkem 16 mužů rozdělených do dvou člunů pojmenovaných *Monty* a *Gitana*. Jednalo se o rychlé čluny vyrobené v Louisianě, které byly používány v Mexickém zálivu jako taxi pro obsluhu ropných plošin. „Modifikované verze používala CIA pro infiltraci na Castrovu Kubu a americké námořnictvo je používalo rovněž ve Vietnamu.“⁸²¹ K tomu, aby hlídaly oblast jezera Tanganika o velikosti asi 300 km a šířce přibližně 50 km, byly čluny s tichým provozem upraveny k maximálnímu výkonu 25 uzlů (přes 45 km/hod). Jednalo se o středně velké čluny o délce 16 metrů, které s plnou nádrží ujely až 720 km. Disponovaly rovněž poměrně slušnou palebnou silou sestávající ze tří kulometů ráže 50, jednoho ráže 30 a jednoho 57mm bezzákluzového děla umístěného na zádi.⁸²² Kubánští exulanti měli vedle patrolování hladiny cvičit také na 30 námořníků z 5. komanda „Šíleného Mika“ Hoara, kteří jim následně pomáhali.⁸²³ Celé operaci velel jediný americký občan otevřeně zapojený do operace, poručík Navy Seal James Hawes, jenž byl kvůli tomu stažen z Vietnamu.⁸²⁴

Kromě toho, že od září bylo stále těžší dopravovat zásoby přes Tanganiku, zaznamenali Kubánci vedení „Che“ Guevarou další neúspěch. Vládní jednotky vedené „Šíleným Mikem“ zaútočily během tzv. operace *Banzai* 24. září na jednu z nejdůležitějších základen povstalců v regionu – město Baraka, které bylo

⁸¹⁹ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 145.

⁸²⁰ *Memorandum for President Johnson*, 29. září 1965, in: FRUS, 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968, doc. 431; GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 134.

⁸²¹ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 149; DEVLIN, L., c. d., s. 249–250.

⁸²² VILLAFANA, F. R., c. d., s. 149–150.

⁸²³ MICHAELS, J. H., c. d., s. 146.

⁸²⁴ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 134–135.

v jejich držení už přes rok a představovalo jeden ze ztěžejších opěrných bodů.⁸²⁵ Bitva trvala pět dní a zasáhly do ní všechny kubánské jednotky přítomné v Kongu-Leopoldville – po boku vládních jednotek a 5. komanda bojovali anticastrovští Kubánci z jednotky Makasi i námořní jednotky na člunech, proti nim stáli naopak Kubánci pod velením Ernesta „Che“ Guevary. Mike Hoare ve svých vzpomínkách zhodnotil obě kubánské strany – a o obou hovořil s velkým respektem. „... Kubánci [šest letounů Makasi – pozn. V. K.] předváděli akrobatickou show, s níž by vyhráli jakékoli letecké představení, jejich bílá křídla se blýskala ve slunečním světle. S těmi muži a bojujícími hlídkami vyvstal bojový duch snažící se pomstít smrt našich čtyř mužů.“⁸²⁶ Na obránce Baraky ale Hoare vzpomíná s podobným hodnocením: „Nepřítel byl zcela odlišný od toho, s čím jsme se setkali předtím. Byli vybavení, využívali běžnou bojovou taktiku, komunikovali signály vydávané pískáním. Zjevně byli vedení cvičenými důstojníky. Zachytili jsme radiové zprávy ve španělštině. Jeden z mých radistů byl Španěl a řekl mi, že šlo o španělštinu velmi nízké úrovně, bylo evidentní, že obránci Baraky byli organizováni Kubánci.“⁸²⁷ Deset dnů po dobytí Baraky padlo i druhé významné město – Fizi. Bylo jasné, že smyčka kolem povstalců se utahuje.

V takto vyhroceném období, kdy Kubánci přišli o styčné body v regionu a zaznamenali další porážky, v Havaně došlo k jedné události, jež silně ovlivnila i vzdáleného „Che“ Guevaru. Dne 1. října 1965 byla na Kubě oficiálně založena komunistická strana. Dva dny nato mělo dojít k ustavení jejího Ústředního výboru a veřejnost při té příležitosti napjatě očekávala, zda se na místě objeví i od března neznámý Ernesto. Aby ale Fidel Castro předešel nepokojům a dalším konspiracím nad tím, kde se vysoce postavený člen kubánské vlády nachází, veřejně přečetl 3. října Guevarův dopis na rozloučenou.⁸²⁸ Ten zatím v Kongu-Leopoldville poslouchal krátkovlnné rádio a slyšel Fidela číst dopis. Vzhledem k jeho obsahu – především pasáží, kde se někdejší ministr vzdával kubánského občanství, všech funkcí, své hodnosti a veškerých závazků vůči Kubě – se nelze

⁸²⁵ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 150–151.

⁸²⁶ HOARE, M., c. d., s. 263–264.

⁸²⁷ Tamtéž, s. 264.

⁸²⁸ DE TOLEDO, L. Á., c. d., s. 367–368. Záběry z okamžiku, kdy Fidel Castro četl Guevarův dopis na rozloučenou, jsou dostupné například z: <https://www.youtube.com/watch?v=dwshXWL1jSY> [cit. 17. 3. 2018].

divit, že to na Guevaru psychicky silně dolehlo.⁸²⁹ Během chvíle se s Ernesta „Che“ Guevaru, vůdce kubánského partyzánského oddílu na březích Tanganiky, stal pro jeho mužstvo *de facto* cizím člověkem. „Dopis [...] mě odcizil vojákům,“ poznamenal si Ernesto na konci svého deníku.⁸³⁰ Vedle psychického dopadu ale zveřejnění dopisu pro Guevaru především znamenalo, že ztratil svou druhou vlast, od tohoto okamžiku – kdy už bylo navíc zřejmé, že konžská snaha nemůže dojít svého naplnění – věděl, že se nebude moci vrátit na Kubu.

Přes upadající morálku se povstalcům podařilo na konci října jedno přechodné vítězství, když velký kontingent konžských bojovníků pod velením Kubánce Santiaga Terry Rodrígueza 30. října dobyl znovu město Baraka. Vojenská posádka totiž město z velké části opustila, čehož povstalci využili. „Šílený Mike“ ale nařídil protiútok a po třech dnech zuřivých bojů a stovkách obětí na obou stranách opět převzal vládu nad městem.⁸³¹ Tento neúspěch na jedné straně demoralizoval Kubánce, na druhé straně spustil lavinu dezercí v řadách konžských partyzánů. Nepříznivé zprávy se samozřejmě dostaly i k Fidelu Castrovi, který poslal Guevarovi dopis, v němž nepřímou vybilizoval k opuštění celé mise, přičemž navrhoval Guevarovi, že vše může zůstat při starém a že se může vrátit na Kubu, nebo zůstat kdekoli jinde. „Budeme podporovat jakékoliv rozhodnutí. Vyvarujte se likvidace“, zakončil dopis Fidel.⁸³² Ernesto se v tuto chvíli ale s porážkou ještě nesmířil: „Upustíme od boje pouze na základě nějakých vážných důvodů nebo kvůli nějaké vyšší moci, pokud nás Konžané o to požádají, ale do té doby budeme v boji pokračovat“, kontroval Castrovi v dopise.⁸³³

Nepříznivé okolnosti se ale na sebe začaly nezadržitelně nabalovat. Dne 9. listopadu oznámil tanzanský prezident Julius Nyerere, že se chystá uzavřít státní hranice a zamezit posílání zásob přes Tanganiku.⁸³⁴ O den později napsal velitel Tutsiů Joseph Mundandi Guevarovi dopis, kde mu vysvětloval své důvody, proč vydal rozkaz stáhnout všechny své jednotky z bojů a ze země.⁸³⁵ Neustálý

⁸²⁹ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 123.

⁸³⁰ GUEVARA, E. Che, *African Dream...*, s. 234.

⁸³¹ VILLAFANÍA, F. R., c. d., s. 164–165.

⁸³² GUEVARA, E. Che, *African Dream...*, s. 182.

⁸³³ Tamtéž, s. 186.

⁸³⁴ GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 143.

⁸³⁵ GUEVARA, E. Che, *African Dream...*, s. 193–194.

tlak vládních jednotek a brzká rezignace konžských vůdců na další rezistenci donutily Guevaru vydat 18. listopadu rozkaz, aby jeho muži spálili dokumenty, opustili tábor a připravili se na exodus.⁸³⁶ Necelé dva dny nato dorazila skupina k jezeru a v noci z 20. na 21. listopadu (kolem třetí hodiny ráno) se v oblasti 10–15 km jižně od Kibamby nalodili na čluny vyzbrojené 75mm kulometem na zádi a kulometem ráže 50 na přídi, aby se vydali směrem k tanzanským břehům.⁸³⁷ Ernesto sice v pamětech píše, že překročení Tanganiky bylo bez problémů,⁸³⁸ ale výpovědi se různí. Například podle svědectví Félix Toleda, jednoho z exilových Kubánců,⁸³⁹ se tu noc Kubáncům v překonání jezera snažily zabránit oba čluny – *Gitana* a *Monty* – ovládané anticastrovskými jednotkami a boj si vyžádal 6 mrtvých. „Nevěděli jsme, že tam byl sám Che Guevara [...] věřím, že kdybychom věděli, že tam Guevara je, jistě by se odtamtud nikdy nedostal“, sdělil později Toledo.⁸⁴⁰

Zřejmé ale je, že kubánským jednotkám se podařilo dostat do Tanzanie a následně do Dar es-Salaamu, odkud byli postupně všichni repatriováni do vlasti – až na Ernesta „Che“ Guevaru. Na kubánském velvyslanectví v Dar es-Salaamu totiž zůstal slavný revolucionář až do března 1966. Obklopen knihami přemítal o důvodech konžského nezdaru a o jeho následném osudu. Během pobytu v hlavním městě Tanzanie ho přijela na základě osobní iniciativy Pabla Ribalty – tajně přes Káhiru – navštívit i jeho manželka Aleida.⁸⁴¹ Hlavní Guevarova činnost v Tanzanii ale spočívala v sepsání manuskriptu, jež přibližuje celou epizodu ve střední Africe v nejsurovější formě. Během dvou měsíců sepsal pro Fidela a další revoluční vůdce, kteří se mohli poučit z jeho nezdaru, zde citovaný deník s původním názvem *Pasajes de la guerra revolucionaria: Congo*, který později vyšel pod anglickým názvem *The African Dream* a jež hned první větou vystihuje veškeré Guevarovy pocity z mise: „Toto jsou dějiny nezdaru...“⁸⁴²

⁸³⁶ TAIBO, P. I., c. d., s. 444.

⁸³⁷ VILLAFANA, F. R., c. d., s. 167.

⁸³⁸ GUEVARA, E. Che, *African Dream...*, s. 217.

⁸³⁹ Část jeho výpovědi lze spatřit na videu například viz TESTER, Hank, *Cuban Exiles Remember Shootout With Che Guevara in Congo*, nbciami.com, dostupné z: <https://www.nbciami.com/news/Cuban-Exiles-Remember-Shootout-With-Che-Guevara-in-Congo-161469005.html> [cit. 18. 3. 2018].

⁸⁴⁰ TESTER, H., c. d.; VILLAFANA, F. R., c. d., s. 167–169.

⁸⁴¹ TAIBO, P. I., c. d., s. 453.

⁸⁴² GUEVARA, E. Che, *African Dream...*, s. 1.

Někdy na přelomu února a března 1966 Guevara konečně souhlasil, že z Afriky odletí. Místem, kde se psychicky a stále i zdravotně „zdevastovaný“ partyzán měl dát dohromady, se stala československá metropole. Pobyt v Praze pro něho podle mnoha historiků (například Castañeda, s. 313) ale představoval nejhorší měsíce v jeho životě – temné a osamělé, prostoupené nejistotou.⁸⁴³ Přestože byl Guevara v Praze v utajení,⁸⁴⁴ vzhledem k úzké spolupráci ČSR s Kubou a kooperaci v rámci akce Manuel měl spojení s Havanou snazší než z Afriky, takže si mohl s Fidelem vyměňovat dopisy, ty ale rovněž nebyly dosud zveřejněny. Je ale jisté, že v té době se spolu oba muži dohodli na dalším Guevarově plánu. Ernesto „Che“ Guevara tak po necelých pěti měsících strávených v Praze⁸⁴⁵ nastoupil 19. července 1966 do vlaku a přes Vídeň se dostal

⁸⁴³ Vzhledem ke Guevarově grafomanii mnozí usuzují, že během svého pětíměsíčního pobytu v Praze téměř s jistotou musel napsat – podobně jako z jiných míst – „pražský deník“. Dosud ale oficiálně nic nenasvědčuje, že podobný deník vůbec existuje. O Guevarově přítomnosti v Praze se navíc dlouho ani nevědělo a tyto měsíce byly u zmínek o něm zcela neznámým obdobím. Na konci devadesátých let už bylo zřejmé, že je strávil v Praze – první rozsáhlejší pasáž tomuto tématu věnoval Paco Ignacio Taibo II. v kapitole nazvané „Praha: Zima, osamění“ (s. 453–458).

⁸⁴⁴ Guevara odlétal do Prahy v přísném režimu utajení. V Dar es-Salaamu dokonce znovu podstoupil úpravu vzhledu, tentokrát ještě důslednější – popis kamufláže včetně fotografií viz ARZE, R. U., c. d., s. 199–204. V osobním rozhovoru s Lubomírem Štrougalem mě ale někdejší federální premiér ujišťoval, že československá strana o přítomnosti Guevary v Praze věděla. Dokonce naznačoval, že i Washington měl obdobné informace. Ovšem obě hypotézy se mi nepodařilo nikde ověřit, navíc prozatím působí spíše nepravděpodobně. Interview autora s Lubomírem Štrougalem, Praha 1. března 2016. Michal Zourek ale ve své studii vychází z informace, jež by nakonec Štrougalovu informaci potvrzovat mohla, a sice že je možné, že Guevara přiletěl z Tanzanie na jiný pas (na jméno Raúl Vázquez Rojas), než na který z Československa odletěl (uruguayský pas na jméno Ramón Benítez). To by ale znamenalo, že „uruguayský pas byl s největší pravděpodobností vytvořen až v Československu ve spolupráci s místní rozvědkou“. Srov. ZOUREK, Michal, „Kde se nachází Che?“ Tajný pobyt Che Guevary v Československu, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 4, č. 1, 2012, s. 67.

⁸⁴⁵ K tématu Guevarova pobytu v Praze z prací české provenience zejména viz ZOUREK, M., c. d.; FIALA, Jaroslav, Che Guevarova pražská záhada. Po stopách revolucionářova deníku, in: *Dějiny a současnost*, roč. XXXII, č. 1, 2010, s. 18–19. V roce 2013 na toto téma natočil půlhodinovou reportáž Stanislav Motl nazvanou „Che v Praze“ v rámci cyklu *Stopy, fakta, tajemství*. Vzhledem k výrazné absenci informací z této doby a na druhé straně světovému věhlasu Guevary postupně vznikla rovněž řada beletristických prací, které si otázku „co dělal Guevara pět měsíců v Praze?“ zodpovídají po svém. Zřejmě nejznámějším je v tomto směru román argentinského spisovatele Abela Posseho, který v Praze působil jako velvyslanec v letech 1990–1992, jenž poprvé vyšel v roce 1998 pod názvem *Los Cuadernos de Praga*. V českém překladu vyšel titul až

až do Curychu, odkud odletěl do Moskvy, až následně přistál opět v Havaně.⁸⁴⁶ Na Kubě se ale dlouho nezdržel, připravil se na svou další misi, na niž vyrazil 23. října 1966. Tentokrát mu cílem byla Bolívie, kde selhala i jeho další snaha o vývoz revoluce, když ho o rok později, 9. října 1967, bez soudu popravil seržant Mario Terán.⁸⁴⁷

O důvodech neúspěchu kubánské snahy v Kongu-Leopoldville rozpoutat národní revoluci by se dalo široce diskutovat. Osobně jsem přesvědčený, že za tím stála řada faktorů, tím zcela zásadním bylo načasování. Když vezmeme v potaz revoluci Simbů v průběhu roku 1964, tak pomyslný vrchol jejich moci byl na sklonku léta téhož roku. Od září se Spojené státy a Belgie chystaly intervenovat ve věci rukojmích a od listopadu bylo prakticky po revoluci. Jenže právě toto je okamžik, kdy Kuba začíná teprve jevit vážnější zájem o region. Můžeme se jen domnívat, jaké byly pohnutky pro tento krok. Možná Castro čekal, až budou vhodnější podmínky i v okolních zemích, zejména v Angole a Mosambiku. Zato poměrně jednoznačně lze určit vnitřní faktory, jež stály za nezdarem. Jedním z nich bylo samotné Guevarovo velení. Argentinský revolucionář se snažil v oblasti aplikovat principy disciplíny a řízení, jak se naučil v Sierže Maestře, ovšem to bylo v oblasti Velkých jezer zcela nemožné. Jednak v místě chyběla jednota partyzánů a respektované velení, neboť Kabila a ostatní se po většinu času nacházeli v Egyptě. Navíc místním bojovníkům chybělo razantnější odhodlání, takže Guevarvou aplikovaný vojenský dril a přísnost nenesly kýžené ovoce, ale naopak muže odrazovalo. Bezvýznamným nebyl ani faktor samotného Guevary, který jednak těžce nesl tamní podmínky po zdravotní stránce a chvílemi byl na tom opravdu kriticky, když uprostřed pralesa trpěl záchvaty astmatu, jednak jeho přítomnost přímo v boji ostatní vůdce šokovala. Poté, co Kabila zjistil, že Tatu je

v roce 2012 pod názvem *Che Guevarův pražský příběh*. Záznam a diskuse na toto téma při příležitosti uvedení knihy mezi profesorem Josefem Opatrným, novinářkou Blankou Stárkovou a redaktorkou Anežkou Charvátovou viz <https://www.youtube.com/watch?v=yMkSHumqcGQ> [cit. 18. 3. 2018]. Z nejnovějších prací je třeba zmínit literárně skvěle koncipovaný román Jeana-Michela Guenassia *Vysněný život Ernesta G.*, který se však se známou realitou rozchází až zásadně.

⁸⁴⁶ ZOUREK, M., c. d., s. 73.

⁸⁴⁷ ANDERSON, J. L., c. d., s. 739.

ve skutečnosti Guevara, chvíli hrozilo, že z celé věci africký představitel odstoupí, neboť se bál přílišné internacionalizace celé situace.

DALŠÍ ZEMĚ KUBÁNSKÉHO ZÁJMU V AFRICE ŠEDESÁTÝCH LET

Kongo-Brazzaville

Už výše byly zmíněny podmínky, které přivedly Kubánce do Konga-Brazzaville. Stěžejní v této věci byla Guevarova návštěva v hlavním městě, Brazzaville, počátkem roku 1965. Ještě před tím ale Konžané dostali na Kubánce pozitivní reference, které vzbudily v konžském prezidentovi Alphonsi Massambu-Débatovi zájem o spolupráci s nimi. Po úspěšném vyřešení hrozícího konfliktu v rámci písečné války zavítal Massamba-Débat do Alžírska, kde mu Ben Bella velmi pozitivně líčil kubánské nasazení a hbytnost v dodání vojenského materiálu.⁸⁴⁸ Když se následně Guevara v prvních dnech roku 1965 s konžským prezidentem osobně setkal, domlouvali již podrobnosti vzájemné spolupráce. Na základě toho do Konga-Brazzaville o pár měsíců později dorazil kontingent asi 200 Kubánců vedených Jorgem Risquetem,⁸⁴⁹ jedním z nejzasloužilejších vojenských velitelů.⁸⁵⁰

V Kongu-Brazzaville si Kubánci získali velký respekt následkem pokusu konžské armády o puč 27. června 1965. Tři dny chránily kubánské jednotky a jimi cvičení muži politické lidry země, čímž celý pokus nakonec zmařili a zabránili svržení prokomunisticky orientované vlády.⁸⁵¹ Armáda totiž údajně nebyla ochotná střetnout se s Kubánci v boji.⁸⁵² Prezident na tomto základě Kubánce

⁸⁴⁸ MOLINA, G., c. d.

⁸⁴⁹ Není bez zajímavosti, že Jorge Risquet byl tím mužem, díky kterému byl Pieru Gleijesesovi umožněn přístup do kubánských archivů. Jak sám Gleijeses v knize líčí, právě na základě Risquetova zhodnocení Gleijesesových dřívějších textů o Guatemale, kde Kubánci rovněž působil, jako čestných, umožnil profesorovi následný přístup. GLEIJESSES, P., *Conflicting Mission...*, s. xiii–xiv.

⁸⁵⁰ DURCH, W., *The Cuban Military...*, s. 47–48; GLEIJESSES, P., *Conflicting Missions...*, s. 160–162; VILLAFANA, F. R., c. d., s. 124–125;

⁸⁵¹ Podrobně o průběhu puče viz GLEIJESSES, P., *Conflicting Mission...*, s. 169–172.

⁸⁵² DURCH, W., *The Cuban Military...*, s. 48.

veřejně ocenil a zhruba 50 z nich přijal do stálé prezidentské ochranky.⁸⁵³ Díky tomu začal počet Kubánců v zemi růst a do země začali vedle vojáků proudit rovněž učitelé, lékaři a vědci. V říjnu 1966 jich v Kongu-Brazzaville bylo kolem 1000 a aktivně působili v zemi až do svržení Débata v září 1968, i když vojenský oddíl včetně Risqueta opustil z velké části Kongo-Brazzaville v prosinci 1966.⁸⁵⁴

Guinea-Bissau

Guinea-Bissau představuje nejdelší kubánské angažmá před jejich zainteresovaností v Angole. První kontakty mezi partyzánským hnutím a později Africkou stranou za nezávislost Guiney a Kapverdských ostrovů (*Partido Africano da Independência da Guiné e Cabo Verde*, PAIGC) a Havanou byly navázány skrze kubánskou ambasádu v Alžíru již v roce 1963. Hlavní úlohu v kubánském angažmá ale opět hrála zmiňovaná cesta Ernesta Guevary na přelomu let 1964/1965. Když se kubánský ministr průmyslu setkal v lednu 1965 s vůdcem Amílcarem Cabralem, sjednal první dodávky podpory pro jeho hnutí. V květnu 1965 Kubánci dodali PAIGC první zásoby jídla, zbraní a léků. Slibná spolupráce se urychlila po Cabralově návštěvě Havany v lednu 1966 kvůli účasti na Konferenci tří kontinentů. Setkání s Castrem nakonec vedlo k tomu, že v květnu 1966 dorazil na lodi *Lidia Doce* první oddíl kubánských techniků do Konakry, odkud vedl PAIGC svůj osvobozenecký boj a Kubánci navíc spolupracovali s prezidentem Sekou Tourém. Postupně následovali rovněž vojáci, lékaři, řidiči a další. Od roku 1966 tak následně bojovalo v Guine-Bissau 40–50 Kubánců až do získání nezávislosti v roce 1974. Bez zajímavosti rovněž není, že pozdějším bojovým operacím velel Víctor Dreke, který s Guevarou neúspěšně bojoval v Kongu-Leopoldville.⁸⁵⁵

⁸⁵³ *Cuban Subversive Activities in Africa*, CIA, 28. července 1966, s. 3; LEOGRANDE, W., c. d., s. 10.

⁸⁵⁴ GLEIJESES, P., *Conflicting Mission...*, s. 173–174.

⁸⁵⁵ GLEIJESES, P., *Havana's Policy...*, s. 6–7; GLEIJESES, P., *Conflicting Missions...*, s. 185–213.

Závěr

Revoluční vláda Kubánské republiky, po všech stranách podléhající jedinému muži – Fidelu Castrovi, od počátku své vlády razila vlastní strategický přístup jak v interních záležitostech, tak v zahraničním přístupu. Napětí, jež v důsledku toho vedlo k přerušení diplomatických styků s hegemonem západní hemisféry – Spojenými státy – a nakonec až k izolaci v regionu obou Amerik, následně nasměrovalo Kubu k užší spolupráci se Sovětským svazem. S Moskvou si Havana zpočátku poměrně dobře rozuměla, protože poté, co se kubánský vůdce přihlásil k marxismu-leninismu, se Chruščovovi naskytla jedinečná šance, jak získat tolik potřebnou páku v bipolárním soupeření na proslulém „zadním dvorku“ Ameriky. Kubě to naopak nabízelo možnost, jak obejít dosavadní přílišnou závislost na svém severním sousedovi.

V čele kubánské vlády, vzhledem k faktické moci, stál spolu s Castrem Ernesto „Che“ Guevara. Oba muži se vedle kritiky kapitalismu, imperialismu (jejž chápali jako poslední fázi kapitalismu) a západního životního stylu vůbec charakterizovali plamennou podporou revolučních hnutí v zahraničí. O tom, že jejich úmysly neskončí na rétorické rovině, dali vědět hned pár měsíců po získání moci, když v červnu 1959 vyslali oddíl s úkolem svrhnout vládu Rafaela Trujilla v sousední Dominikánské republice. Jejich úmysly se následně rozrostly v pokusy podnítit revoluci v několika zemích Latinské Ameriky. Například Guevara prostřednictvím svého přítele Jorgeho Masettioho se již od konce roku 1961 pokoušel zažehnout revoluční plamen v rodné Argentině. Konečný úmysl byl ale mnohem širší, Guevara často ve svých projevech poukazoval na to, že chce spustit kontinentální revoluci, jež by smetla vlády podléhající vlivu Spojených států. Fidel Castro tuto snahu výstižně shrnul metaforou, že by z Kuby rád vytvořil takový příklad, který by následně vedl k transformaci „And v Sierru Maestru amerického kontinentu“.⁸⁵⁶ Je tedy zřejmé, že nová kubánská vláda si za jeden ze stěžejních cílů vybrala export revoluce za hranice. Postupně ale tato snaha zavedla kubánské jednotky až do Afriky, kteréžto události byly hlavním motivem předkládané práce.

⁸⁵⁶ FURSENKO, A. – NAFTALI, T., c. d., s. 140.

Proces rozšíření kubánské angažovanosti na druhé straně Atlantiku byl vlastně odrazem jednotlivých vnějších i vnitřních faktorů, které ovlivňovaly kubánskou politickou scénu v průběhu druhé poloviny 20. století. To mělo ve finále dopad na lokalizaci a charakter konkrétních způsobů exportu. Na základě mého výzkumu jsem přesvědčený, že export revoluce s následnou angažovaností misí v zahraničí lze rozdělit do čtyř obecnějších fází. Ta první, bezprostředně následující po vítězství *barbudos*, byla charakteristická limitovaností výhradně na oblast Latinské Ameriky, přičemž export nebyl zatím podporován personálně. V této první fázi Havana latinskoamerickým revolučním hnutím posílala finance, cvičila na svém území guerillové bojovníky a vyvíjela rozsáhlou propagandistickou aktivitu. Jistá obezřetnost byla způsobena napjatým vztahem se Spojenými státy a obavou z přímé invaze. Přibližně na přelomu let 1963/1964 se charakter exportu revoluce změnil natolik, že to můžeme považovat za následující fázi. Havana začala aktivně vysílat své bojovníky na zahraniční mise. V oblasti Latinské Ameriky se jednalo zejména o Venezuelu, Guatemalu a Kolumbii. Hlavně ale došlo k jisté institucionalizovanosti vývozu tím, že Fidel Castro se svou vizi mnohem více snažil provázat s politikou. Prostřednictvím tzv. havanského setkání na podzim 1964 například zamýšlel sjednotit komunisty západní hemisféry. V lednu 1966 naopak využil Konference tří kontinentů v Havaně, aby svou vládu prezentoval jako centrum světového protiimperialistického boje. Jeho neskrývaná snaha ale nakonec vedla na druhé straně i ke kritice v rámci socialistického světa, příkladem čehož je zpráva československého velvyslance Jaroslava Pšcolky, v níž nepřímou označil kubánský postoj za domýšlivý.⁸⁵⁷ Právě v této fázi začala Kuba rovněž vysílat ve větších počtech bojovníky i do vzdálených destinací, na Blízký východ a do Afriky, kde tou dobou působilo více Kubánců než v sousední Latinské Americe.

Další zlom v nastaveném kurzu vývozu představovala smrt největšího iniciátora revoluce Ernesta „Che“ Guevary v říjnu 1967. Po neúspěchu v Bolívii nastal velký útlum kubánské zahraniční iniciativy. Přispěly k tomu také faktory zdánlivě větší kubánské stability na západní hemisféře, jelikož Bílý dům držel slib a na ostrov již aktivně neintervenoval, i když revoluční vládu podrýval nadále;

⁸⁵⁷ „Mimořádná politická zpráva č. 1 – I. Konference solidarity národů Asie, Afriky a Latinské Ameriky v Havaně“, čj. 020.313/66, 24. ledna 1966, AMZV, f. Zprávy ZÚ Havana, 1966–1975, s. 8–9.

navíc Havana se tou dobou opět sbližovala s Kremlem, což se projevilo nečekanou Castrovou podporou invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa za účelem potlačení procesu tzv. pražského jara. Kuba navíc přijala závazek vyprodukovat v roce 1970 celkem 10 milionů tun cukru, čímž plánovala zachránit rozvrácenou ekonomickou situaci a čemuž uzpůsobila veškeré své kapacity a možnosti, takže na zahraniční plány nezbývalo ani příliš prostoru. Účinek byl ale zcela opačný a ostrov po enormním úsilí nejenže požadované hranice nedosáhl, ale navíc zaznamenal ještě větší ekonomický pád. To nepřímo vedlo k dalšímu momentu, kdy se Kuba vrátila na cestu vývozu revoluce související s nalezením dalších ekonomických možností. Tím okamžikem byl přelom let 1971/1972, kdy Castro podnikl rozsáhlé cesty po Latinské Americe, Evropě i Africe. Výsledkem bylo obnovení a rozšíření kontaktů s mnohými revolučními vůdci, v čemž jednoznačně dominovala pomoc, kterou Castro poskytl hnutí MPLA Agostinha Neta. V Angole, kam byl směřován největší počet Kubánců, pak Castrovy jednotky zůstaly přes vleklou občanskou válku až do roku 1991.

Co se návaznosti exportu revoluce na dílčí události týče, jsem přesvědčený, že napjaté vztahy mezi Washingtonem a Havanou, o nichž historikové polemizují, že „vehnaly Castra do sovětské náruče“, na to neměly přímý vliv, respektive nemohly být jejich spouštěčem, i když nutně byly jejich akcelerátorem. Z analýzy rétoriky předních revolučních kubánských představitelů z doby bezprostředně následující po lednu 1959, kdy se *barbudos* ujali moci, je totiž více než patrná snaha ovlivňovat zahraniční události a podporovat revoluční hnutí minimálně v Latinské Americe už v době před rozkoem s USA. Tato otázka je neoddělitelně spojená i s dalším cílem, který jsem během tvorby této práce sledoval. Zajímalo mě totiž, zda kubánské zahraniční mise měly přímou souvislost s průběhem studené války a jaké motivy stály za tímto rozhodnutím.

Na základě analýzy dat spojených s vypracováním této práce a obecných konceptů Castrovy zahraniční politiky v šedesátých letech 20. století jsem nabyl názoru, že nemůže být ani nejmenších pochyb o přímé provázanosti studené války s kubánskou strategií vývozu revoluce a zahraničními misemi. Už jen samotná podstata kubánské revoluce byla z části motivována a umožněna studenoválečným konfliktem, protože revolucionáři vedle dílčích aspektů striktně

domácích vytýkali Batistově vládě zahraniční směřování a úzkou provázanost – jak ekonomickou, tak kulturní – se Spojenými státy. V konkrétním případě partyzánů ze Sierry Maestry se navíc na jedné straně střetávala Castrova kritika západního kapitalismu se sympatiemi k socialistickému zřízení, jež mělo v budoucnu sloužit jako vzor nového státního uspořádání, často referované jako tzv. tropický socialismus. Nová, revoluční vláda se ale následně dostala do výrazné závislosti naopak na Sovětském svazu, což rovněž nebylo pro Havanu žádoucí. Plně to Castro pocítil v říjnu 1962, kdy byl postaven mimo rozhodování Kremlu o způsobu ukončení raketové krize. Vše zatím nasvědčuje tomu, že Moskva byla ohledně zahraničních misí držena v nevědomosti, alespoň o zahraničních misích v šedesátých letech. Co se týče další kubánské angažovanosti v zahraničí od let sedmdesátých, je zachycena naopak snaha Kremlu ovlivňovat je, což mimo jiné souvisí tou dobou již s bližší znalostí afrického kontinentu Moskvou. Fidel Castro ale například o angažovanosti v Kongu-Leopoldville informoval Moskvu až po březnu 1965, kdy „Che“ Guevara zmizel z veřejné scény. Lubomír Štrougal mi navíc líčil osobní vzpomínky na rozhovor s Anastázem Mikojanem, který si mu měl stěžovat na to, že Havana s Moskvou zahraniční mise v té době vůbec nekonzultovala.

Z drtivé většiny archivních dokumentů zachycujících kubánské úmysly v zahraničí (a to včetně hodnocení druhou stranou, například Československem) je patrná snaha nikoliv pouze ovlivnit poměry v dané zemi, ale změnou *statu quo* zasadit úder i některé západní velmoci. Ostatně Guevarovy projevy jsou v tomto ohledu více než jasným pramenem. Vrcholem toho všeho je jeho teorie o vytvoření dvou tří Vietnamů, jež byla primárně namířena proti Spojeným státům, které několikrát nazval dokonce „největším nepřítelem lidské rasy“. Přestože první kubánské angažmá v Africe, ztělesněné příplutím lodi *Bahía de Nipe* do Casablanky v prosinci 1961, by mohlo být za jistých okolností nahlíženo spíše perspektivou pomoci utlačovanému národu, následným vysláním téměř 700 mužů na podporu Ben Belly proti marockému králi v tzv. písečné válce na podzim 1963 se to jednoznačně změnilo. Castro spatřoval v Maroku amerického prostředníka, což umocnilo nasazení jednotek. Kubánská snaha skrze země tzv. globálního Jihu (*Global South*) ovlivnit či dokonce zasadit ránu strategii některé ze západních velmocí od té doby provázela kubánské zahraniční mise už nepřetržitě, a nelze je proto vyjmout z obecného kontextu studené války.

Během konceptualizace všech zmíněných skutečností jsem si kladl logickou otázku, jaké hlavní motivy měla Havana pro to, aby vůbec vysílala mise do zahraničí, tím spíš do takových vzdáleností? V předkládané práci jsem tyto pohnutky rozdělil na tři hlavní oblasti, o nichž jsem přesvědčený, že byly zcela klíčové. První z motivů představovala vlastní bezpečnost. Kuba se totiž ocitla po přerušení diplomatických styků s USA a se všemi latinskoamerickými státy vyjma Mexika na západní hemisféře v naprosté izolaci. Havana věděla o podpoře Bílého domu kubánských exulantů, jež vygradovala *invazí* do Zátoky sviní a *operací* *Mongoose*. Izolace navíc nebyla pouze politická, ale následkem americké blokády měla Kuba rovněž ztížené ekonomické možnosti, což navíc umocnilo špatné řízení průmyslu, Guevarova snaha o centralizaci všech odvětví a jeho pokusy diverzifikací změnit monokulturní hospodářské zaměření. Kuba tím pádem rozvíjela spolupráci se Sovětským svazem, na němž se ale nakonec stala podobně závislá jako dříve na Spojených státech, což začal „Che“ Guevara čím dál častěji kritizovat i ve svých projevech, asi největším příkladem této tendence je jeho alžírský projev v únoru 1965. Při hledání alternativ k závislosti na Moskvě se po zjištění, že Latinská Amerika nebyla počátkem šedesátých let z větší části na revoluci připravena, nabízela právě Afrika se svým nerostným bohatstvím a potenciálními možnostmi pro ekonomické kontrakty. Alternativy bylo ale třeba hledat i pro případ konfliktu. Havana měla v podstatě jediného garanta bezpečnosti – Kreml. Pokud by se vztahy s ním narušily natolik, že by nejdříve Chruščov a později Gorbačov upustili i od vágní rétorické podpory, Kuba by byla vůči vnějším silám zcela bezbranná. Při zvážení této možnosti zbývá jako jediné řešení opět Afrika, respektive množství revolučních vůdců, kteří by byli ochotni se následně za Castra postavit.

Další alternativou pro Havanu pak byla organizace Hnutí neangažovaných. Castrova snaha stát se lídrem světového boje proti imperialismu a Kubu transformovat v pomyslné epicentrum revolucionářů ze všech kontinentů byla zcela zjevná. Právě tento motiv spatřuji jako druhý z důvodů, proč Havana vysílala jednotky do Afriky. Dosažení tohoto cíle byl Castro zřejmě nejbližší ze všech, neboť Kubu zejména v šedesátých letech 20. století skutečně obestoupila aureola předního revolučního centra. Za vším stála kubánská revoluce, která přišla v pravý čas. V době, kdy světové mocnosti vedly osobnosti narozené v 19. století – Eisenhower, Chruščov, de Gaulle, Mao Ce-tung, Adenauer, kdy v USA rostl

studentský aktivismus a snahy o desegregaci, či byl evidentní blížící se pád francouzského i britského impéria, svět obletěla zpráva o revoluci vedené mladými energickými vůdci ve věkovém rozmezí od dvaceti do třiceti let. Kubánští *barbudos* ovlivnili a oslovili řady západních sympatizantů tzv. Nové levice, ale především se stali předobrazem pro revoluční lídry z celého světa. Jak se prodlužoval jejich vzdor vůči Bílému domu, rostla i jejich prestiž, ztělesněná Fidelem Castrem. Dosažení vůdčí role mezi revolučními lídry by v konečném důsledku pro Kubu znamenalo nezanedbatelnou pozici vůči dominantním Spojeným státům na jedné straně, ale i vůči zemím socialistického bloku.

Další motivy pro kubánské angažmá v Africe hrály spíše už jen sekundární úlohu. Domnívám se, že nezanedbatelným prvkem byla také otrokářská minulost, v jejímž důsledku tvoří asi 10 % dnešní kubánské populace potomci Afričanů. Tuto blízkost s africkým kontinentem Havana využívala jednak při splynutí s domorodým obyvatelstvem při jednotlivých misích, ale odkazy na provázanost se hodily i do Castrovy rétorické podpory, již směřoval opět k získání dominantní pozice mezi lídry revolučního světa. Jeden z nezanedbatelných motivů hraje rovněž samotná armáda, protože implementace bojové techniky mimo dosah Spojených států umožňovala celkem pohodlné testování a výcvik v používání nejrůznějších zbraní stejně jako trénink vojáků v konvenčním i guerillovém boji. Při souvislosti s armádou někteří historikové rovněž zmiňovali jako důvod Castrovu obavu z možných pučů. Detašování vojenských lídrů a jednotek mimo ostrov tak skutečně mohlo do jisté míry převratům předcházet.

Dílčím cílem této práce byla rovněž snaha potvrdit mou hypotézu, že na základě blízkého vztahu Československa s Kubou na jedné straně a československé podpory několika revolučních vůdců v Africe na straně druhé docházelo ke kooperaci s Havanou i v této otázce. Na základě prostudovaných materiálů si jsem nyní téměř jistý, že k žádné takové spolupráci ale nedošlo. Československo sice velmi bedlivě sledovalo kubánské aktivity v Africe, zejména v Alžírsku, ale nenašel jsem jedinou zmínku o společném postupu. Praha byla sice několikrát využívána jako přestupní stanice směrem do Afriky, což se odehrávalo v rámci akce MANUEL, ale podobnou roli hrál počátkem šedesátých let i Alžír. Dokonce ani z hlášení misí československých lékařů v Alžírsku, kam ve stejnou dobu byli vysláni i kubánští lékaři, je patrné, že Čechoslováci v zemi potkali řadu

zahraničních misí, ale ani jednou Kubánce. Nelze ani potvrdit, že by Kubánci využívali zbraní dodaných Prahou pro boj v Africe. Bezpečně můžeme říci, že například v Alžírsku používali zbraně americké provenience zabavené při invazi v Zátocě sviní. V Kongu-Leopoldville bojovali naopak z velké části se sovětskou technikou, v mnohem menší míře i zbraněmi dodanými z Číny regionálním vůdcům v Tanzanii.

Vše tak zatím nasvědčuje tomu, že kubánské zahraniční mise v Africe nejenže nepodléhaly Moskvě, ale Havana nevyužívala ani bližší spolupráce s dalšími socialistickými zeměmi, kromě dodávek zbraní ze SSSR. Z větší perspektivy by toto hledisko mohlo potvrzovat Castrovu snahu stát se jednoznačným lídrem v antiimperialistickém boji. Tato izolovaná snaha Havany ale na druhé straně v rámci studenoválečného konfliktu hrozila zavlečením do regionálních sporů i některou ze supervelmocí. Evidentní to například bylo během tzv. písečné války, kdy můžeme dohledat množství diplomatické pošty mezi americkým velvyslanectvím v Alžírsku a ministerstvem zahraničí o tom, že při zintenzivnění konfliktu se Bílý dům obává zveřejnění podpory v rámci programu MAP, což by následně znamenalo zapojení USA do konfliktu. V Kongu je zaznamenána naopak evidentní snaha vedle Kremlu zavléct do konfliktu rovněž Peking. Při pohledu na mapu je evidentní, že v případě úspěchu v Kongu-Leopoldville by totiž došlo k vytvoření pásu komunistických zemí, který by v podstatě rozetnul africký kontinent vedví. Takové alternativy alarmovaly Washington, jenž se podobným snahám snažil zabránit. Do jisté míry tyto skutečnosti podporují teorii tzv. *junior members*, tedy sekundárních účastníků ve studenoválečném konfliktu, jejichž jednání umocňovalo bipolární napětí zejména skrze země globálního Jihu.

Kubánské zahraniční mise v Africe byly velmi unikátním projektem v rámci celého politického uspořádání během studené války. Kuba sama po všech stránkách spadala do kategorie rozvojových zemí globálního Jihu a v žádném případě ji nelze nazývat velmocí, případně považovat za zemi předního významu v mocenském soupeření druhé poloviny 20. století. Havana ale nic z toho nerespektovala a při pohledu na čísla se může zdát, že se jednalo naopak o koloniální velmoc. Odhaduje se totiž, že zahraničních misí v Africe se celkově

zúčastnilo kolem 350 000 Kubánců, jen v angolské anabázi mělo být údajně nasazeno více než 50 000 vojáků. Kuba ale vedle toho vysílala lékaře, technické pracovníky, poradce, učitele a další. Recipročně se uvádí, že Kuba poskytla vzdělání asi 40 000 afrických studentů. Kubánské jednotky navíc nebyly limitovány pouze Afrikou, ale v průběhu půl století se angažovaly také na Blízkém východě, v Latinské Americe, zvažováno bylo dokonce jejich nasazení do války ve Vietnamu apod. Celkem se mělo jednat o 107 zemí z celého světa. Afrika v tomto pohledu dominovala i tím, že měla sloužit jako prostředek pro zavlečení socialistické revoluce i do Latinské Ameriky. Kubánci využívali afrických partnerů pro tajné cestování do Latinské Ameriky. Například Alžíráné jim totiž poskytovali diplomatická krytí při transportu, pasy a víza, což bylo pro západní rozvědky mnohem hůře vystopovatelné.

V souvislosti s Afrikou se navíc ne vždy jednalo o nezdár jako v případě Konga-Leopoldville. Jinde Kubánci prokázali značné schopnosti. Za úspěchy z jejich strany můžeme považovat kupříkladu podporu alžírského boje za nezávislost a pomoc během hraničního konfliktu, přítomnost v Kongu-Brazzaville, kde zabránili vojenskému puči, či podporu rebelů při boji za nezávislost v Guine-Bissau. Největší kubánskou stopou ale zřejmě zůstane jejich angažmá v boji proti portugalské koloniální říši a nasazení v Angole. Ta představuje jednak zemi s největším počtem nasazených kubánských vojáků v zahraničí, kteří tam působili téměř dvě dekády. U mnohých toto angažmá navíc ztělesňuje zostuzení Washingtonu, protože kubánské jednotky spolu s angolskými zvítězily a pomohly vytvořit nezávislou vládu v Luandě.

Vedle Kuby neexistuje druhý případ takto malé a chudé země, která by se ve velkém angažovala na tolika zahraničních scénách a navíc dosahovala vlastně i parametrů *Grand Strategy*. Přestože kubánská angažmá ztělesňovala případ – jak to výstižně shrnul někdejší ministr zdravotnictví Machado Ventura – „žebráka nabízejícího pomoc jinému žebrákovi“, Havana tuto strategii uplatňovala v různých modifikacích celé půl století.

Seznam hlavních používaných zkratk

ABAKO	Alliance des Bakongo / konžská strana vedená Josephem Kasavubuem
CAF	Congolese Air Force / Konžské vzdušné síly
CIA	Central Intelligence Agency / Ústřední zpravodajská služba
CNL	Comité National de la Libération / Výbor národního osvobození, do něhož se seskupila konžská revoluční hnutí
CONAKAT	Confédération des associations tribales du Katanga / Konfederace etnických skupin vedená Moïsem Tshombem
CSD	Coalición Socialista Democrática / Demokratická a socialistická koalice
DGI	Dirección General de Inteligencia / kubánská zpravodajská služba
FLN	Front de Libération Nationale / alžírská Fronta národního svobození
FNLA	Frente Nacional de Libertação de Angola / Národní fronta za osvobození Angoly
GEI	Grupo Especial de Instrucción / kubánská zvláštní jednotka, jejímž cílem byl výcvik alžírských vojáků
GPRA	Provisional Government of the Algerian Republic / Prozatímní vláda Alžírské republiky
INRA	Instituto Nacional de Reforma Agraria / kubánský Úřad pro agrární reformu
M-26-7	Movimiento 26 de Julio / Hnutí 26. července

MAAG	Military Assistance Program / americká Poradní skupina vojenské pomoci
MAP	Military Assistance Program / americký program vojenské spolupráce
MNC	Mouvement national Congolais / Konžské národní hnutí založené Patricem Lumumbou
MPLA	Movimento Popular de Libertação de Angola / Lidové hnutí za osvobození Angoly
NAM	Non-Aligned Movement / Hnutí neangažovaných států
NSC	National Security Council / Národní bezpečnostní rada USA
OAS	Organisation armée secrète / francouzská Organizace tajné armády
OAS	Organization of American States / Organizace amerických států
OAU	Organisation of African Unity / Organizace africké jednoty
OLAS	Organización Latinoamericana de Solidaridad / Organizace solidarity zemí Latinské Ameriky
OSPAAAL	Organización de Solidaridad de los Pueblos de África, Asia y América Latina / Organizace solidarity národů Afriky, Asie a Latinské Ameriky
PCC	Partido Comunista de Cuba / Komunistická strana Kuby
PSA	Parti Solidaire Africain / konžská Strana africké solidarity vedená Anoinem Gizengou
UNITA	União Nacional para a Independência Total de Angola / Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly
USAF	U.S. Air force / Americké vzdušné síly

Prameny a literatury

1) Archivní prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (AMZV)

fond Teritoriální odbor – tajné, Kuba 1960–1964

fond Teritoriální odbor – otevřené, Kuba 1960–1964

fond Zastupitelský úřad Havana, 1945–1975

fond Teritoriální odbor – tajné, Alžírsko 1960–1964

fond Diplomatický protokol – Tajný 1955–1964 Kuba, Kuvajt, Kypr, Laos

fong Kabinet ministra

fond Kolegium ministra

fond Zastupitelský úřad Alžír, 1963–1965

fond Teritoriální odbor – otevřené, Portugalská Guinea, Portugalsko

Národní archiv České republiky (NA)

fond Ústřední výbor 1945–1986, Praha – předsednictvo 1966–1971

Central Intelligence Agency. Freedom of Information Act (FOIA)⁸⁵⁸

Cold War International History Project . Wilson Center – Digital Archive, International History Declassified (WC-DA)⁸⁵⁹

John F. Kennedy Presidential Library and Museum (JFK PLM)⁸⁶⁰

National security archive (NSA)⁸⁶¹

⁸⁵⁸ Archiv FOIA je přístupný online z: <https://www.cia.gov/library/readingroom/> [cit. 22. 3. 2018].

⁸⁵⁹ Archiv WC-DA je přístupný online z: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116563> [cit. 22. 3. 2018].

⁸⁶⁰ Archiv JFK PLM je dostupný online z: <https://jfklibrary.org/Research/Search-Our-Collections.aspx> [cit. 22. 3. 2018].

⁸⁶¹ Archiv NSA je dostupný online z: <https://nsarchive.gwu.edu/virtual-reading-room> [cit. 22. 3. 2018]

National Archives Kew (TNA)

FCO 45 – Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office: Southern African Department and predecessors

FCO 141 – Foreign and Commonwealth Office and predecessors: Records of Former Colonial Administrations

FO 371 – Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906–1966

2) Ostatní nevydané prameny

CIA Inspector General's Report on Plots to Assassinate Fidel Castro, CIA Historical Review Program, 1967, s. 4–5, dostupné z: https://www.maryferrell.org/wiki/index.php/Castro_Assassination_Plots [cit. 10. 11. 2014].

Eighth Meeting of consultation of Ministers of Foreign Affaires: Final Act. Washington, D.C.: Pan American Union. General Secretariat of the Organization of American States 1962.

Hearings before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary, United States Senate, 86th Congress, second session, Part 9, *Communist Threat to the United States throught the Caribbean*, August 27, 30, 1960.

Church Committee Assassination Report: U.S. Congress, Senate, Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities. *Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders; Interrim Report*. 94th Congress, 1st Session, Senate Report No. 94–465, Washington (D. C.) 1975.

PFEIFFER, J., *The Official History of the Bay of Pigs Operation, Volume III: Evolution of CIA's Anti-Castro Policies, 1951–January 1961*, 1979 s. 27, dostupné z:

http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/4186/bop-vol3.pdf [cit. 20. 4. 2012].

3) Vydané prameny

Československo a Latinská Amerika po druhé světové válce. Sborník materiálových studií, Praha: Orientální ústav ČSAV 1977.

DEUTSCHMANN, David (ed.), *Che Guevara reader: Writings on politics & revolution*, Melbourne – New York 2003.

Dokumenty a materiály k otázce Latinské Ameriky. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí 1962.

Dokumenty k československé zahraniční politice, 1954–1968: MZV, Praha 1954–1968.

Facts on Czechoslovak foreign trade: Rapid, Praha 1963, 1964, 1967.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1947, Vol. VIII, The American Republic.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1952–1954, Vol. IV, The American Republics.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1958–1960, Vol. VI, Cuba.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1961–1963, Vol. X, Cuba 1961–1962.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1961–1963, Vol. XX, Congo Crisis.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1961–1963, Vol. XXI, Africa.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1964–1968, Vol. XXIII, Congo, 1960–1968.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1964–1968, Vol. XXIV, Africa.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1964–1968, Vol. XXXII, Dominican Republic; Cuba; Haiti; Guyana.

Foreign Relations of the United States (FRUS) 1958–1960, Vol. XIV, Africa.

Francouzská severní Afrika. Příručka pro zahraniční obchod. MZO, Praha 1949.

KOŠŤÁK, Vítězslav a kol., *Kuba. Obchodně ekonomické sborníky*, Praha: Institut zahraničního obchodu, ČTK – Pressfoto 1980.

MAY, Ernest R. – ZELIKOW, Philip D., *The Kennedy Tapes. Inside the White House during the Cuban Missile Crisis*. Cambridge, Massachusetts – London 1997.

Pokyny pro vývoz do Latinské Ameriky. Praha: Československo-latinskoamerická obchodní komora v Praze I, U Obecního domu 3, leden 1948. (jedná se o první poválečnou pomůcku určenou čs. exportérům a nabízející přehled možností a potřeb čs. vývozu do LA států).

Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985, Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí, Archivně dokumentační odbor 1974, 1987.

Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961–2009), Kathmandu: Institute of Foreign Affairs 2011.

United Nations General Assembly. Fifteenth Session, Official Records, Monday, 26. September 1960 at 3 p.m.

4) Rozhovory s pamětníky

- Rozhovor autora s Lubomírem Štrougalem (v letech 1959–1961 ministrem zemědělství, 1961–1965 ministr vnitra a 1970–1988 předseda federální československé vlády), Praha 28. dubna 2015.
- Rozhovor autora s Lubomírem Štrougalem (v letech 1959–1961 ministrem zemědělství, 1961–1965 ministr vnitra a 1970–1988 předseda federální československé vlády), Praha 1. března 2016.
- Rozhovor autora s Václavem Hubingerem (mezi lety 1996–2014 postupně český velvyslanec v Portugalsku, Keni, Brazílii a Turecku, Praha 7. prosince 2017.

5) Paměti

BUSTOS, Ciro, *Che wants to see you. The Untold Story of Che Guevara*, London – New York 2013.

CASTRO, Fidel, *Fidel. My early years*. Eds. Deborah Shnookal – Pedro Álvarez Tabío. New York – Melbourne: Ocean Press 2005.

de GAULLE, Charles, *Válečné paměti 1940/1944*, Praha 1989.

DEVLIN, Larry, *Chief of Station, Congo: Fighting the Cold War in a Hot Zone*, New York 2007.

GUEVARA, Ernesto „Che“, *The Motorcycle Diaries*, London: Harper Perennial 2004.

GUEVARA, Juan Martin – VINCENT, *Armelle, Můj bratr Che*, Praha 2017.

HEIKAL, Mohammed Hassanein, *The Cairo Documents. The Inside Story of Nasser and his Relationship with World Leaders, Rebels, and Statesmen*, New York 1971.

HOARE, Mike, *Congo Mercenary*, Boulder 2008

LANDOVSKÝ, Kuba, Praha 1961.

RAMONET, I., *Fidel Castro. Životopis pro dva hlasy*, Praha 2009.

RODRIGUEZ, Felix I. – WEISMAN, John, *Neviditelný válečník*, Praha 1999.

6) Literatura nevydaná tiskem a interní publikace

BORTLOVÁ, Hana, *Československo a Kuba v letech 1959–1962*, (Disertační práce), Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2010.

BORTLOVÁ, Hana, *Výstup vědeckého projektu RM 03/01/09: Hospodářské vztahy Kuby a Československa v 60. až 80. letech*, dostupné online in: http://www.mzv.cz/file/472119/zkracena_verze_rm_03._01._09.pdf [cit. 20. 3. 2015].

ČÁPKOVÁ, Tereza, *Vztahy Kuba – SSSR 1959–1991: charakteristika a definice jednotlivých etap*. Magisterská práce, Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. Fakulta mezinárodních vztahů 2010.

FIALA, Jaroslav, *Příspěvek k vývoji zahraniční politiky Spojených států amerických vůči Kubě a Sovětskému svazu v letech 1961–1962*. Magisterská práce, FF UK, 2007

FIALA, Jaroslav, *Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Kubě v letech 1958–1965*. Disertační práce, FF UK, 2015.

HELLSTRÖM, Leif, *The Instant Air Force. The Creation of the CIA's Air Unit in the Congo, 1962*, Term Paper, 2006.

KESSLER, Stephanie Schehara, *Cuba's Involvement in Angola and Ethiopia: A Question of Autonomy in Cuba's Relationship with the Soviet Union*. Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey (California) 1990.

Konzulární zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu v letech 1918–1974, FMZV, archivně dokumentační odbor 1974.

KRÝSL, Ondřej, *Československo/česko – kubánské vztahy od roku 1959*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie 2013.

Pokyny pro vývoz do Latinské Ameriky, Československo-latinskoamerická obchodní komora, 1948.

Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918–1985, FMZV, archivně dokumentační odbor 1987.

RIECHERS, Russell C., *Cuba and the Non-Aligned Movement: Interactions of Pragmatic Idealism*. Washington, DC: American University. School of International Service 2012.

SEGEČOVÁ, Monika, *Československo-kubánské vztahy v 60. letech*. Magisterská práce, FF UK, 2000.

SIEBER, Karel, *Československo a subsaharská Afrika. Vybrané kapitoly z mezinárodních vztahů komunistického Československa a zemí subsaharské Afriky 1960–1970*, rukopis magisterské práce.

VÍT, Jakub, *Československo a subsaharská Afrika, 1948–1962*, magisterská práce, FF UK 1998.

ZÍDEK, Petr, *Československo a Maghreb, 1954–1962*, magisterská práce, FF UK 1996.

JIRÁNEK, Tomáš, *Československo a jeho styky s Latinskou Amerikou mezi válkami*, magisterská práce, FF UK, Praha 1988.

BOUČEK, Jaroslav, *Zbrojní obchody Škodových závodů v Latinské Americe*, rigorózní práce, FF UK 1980.

7) Dobový tisk

Rudé právo

The New York Times

The Wall Street Journal

8) Odborná literatura – monografie

ANDERSON, John Lee, *Che Guevara: A Revolutionary Life*, London – New York – Toronto – Sydney – Auckland 1997.

BAĎURA, Bohumil, Československé zbraně a diplomacie ve válce o Gran Chaco, in: *Sborník historický*, 24, 1976.

BAYO, Alberto, *150 Questions for a Guerrilla*, Boulder, Colorado 1975.

BIENEN, Henry, *Soviet Political Relations with Africa*, in: *International Security*, vol. 6, no. 4, Spring 1982, s. 153–173.

BORTLOVÁ, H., *Československo a Kuba v letech 1959–1962*, Praha 2011.

BOTÍN, Vicente, *Raúl Castro: Blecha, která si osedlala tygra*, Praha – Litomyšl 2012.

BOUČEK, Jaroslav, *Reportérem na třech kontinentech. Střední východ, Afrika, Latinská Amerika*, Praha 2008.

BRANCOVSKÝ, Miroslav, *Latinská Amerika po druhé světové válce (1945–1967): Politický vývoj na Kubě (1959–1967)*, Praha 1968.

BULMER-THOMAS, Victor – DUNKERLEY, James, *The United States and Latin America: The New Agenda*, Cambridge (Mass.) – London 1999.

BROŽ, Ivan, *Povstalci, vlastenci, pučisté a de Gaulle. Drama alžírské války 1954–1962*, Praha 2012

CARLÉ, Erwin, *Na polepšenou v Americe II*, překlad Rudolf Pazderník, Praha 1923.

CASTAÑEDA, Jorge G., *Compañero: Život a smrt Che Guevary*, Brno 2003.

CASTRO, Fidel – CASTRO, Raúl – MANDELA, Nelson et al., *Cuba and Angola: Fighting for Africa's Freedom and Our Own*.

CASTRO, Fidel, *Angola, African Girón*, La Habana 1976.

CASTRO RUZ, Fidel, *Strategické vítězství. Strategická protiofenziva*, Praha 2017.

ČORNÝ, M. – DOLEŽAL, M. – SRNENSKÁ, J. – ŠKULTÉTY, J., *Kuba*, Bratislava 1980.

DALLEK, Robert, *Kennedy. Nedokončený život. John Kennedy 1917–1963*, Praha 2006.

DE TOLEDO, Lucía Álvarez, *The Story of Che Guevara*, London 2010.

DEBRAY, Régis, *Revoluce v revoluci*, Praha 1970.

DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013.

DePALMA, Anthony, *The Man who invented Fidel: Castro, Cuba and Hubert L. Matthews of the New York Times*, New York 2006.

DIJK, Ruud van (ed.), *Encyklopedia of the Cold War*, New York 2008.

DOMÍNGUEZ, Jorge, *To Make a World Safe for Revolution. Cuba's Foreign Policy*, Cambridge, Massachusetts: Harvard university Press 1989.

DURCH, W., *The Cuban Military in Africa and Middle East: From Algeria to Angola*, in: *Studies in Comparative Communism*, Spring/Summer 1978.

ESCALANTE, Fabian, *CIA Covert Operations 1959–62: The Cuba Project*. Melbourne – New York 2004.

FERRO, Marc, *Dějiny Francie*, Praha 2006.

FERRO, Marc, *Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost 13.–20. století*, Praha 2007.

FIALA, Jaroslav, *Jak se zbavit Castra. Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce*, Praha 2016.

FONTOVA, Humberto, *The Longest Romance: The Mainstream Media and Fidel Castro*, New York 2013.

GARCÍA, G., *La misión internacionalista de Cuba en Argelia (1963–1964)*, Havana 1990.

GELLMAN, F. Irwin, *Roosevelt and Batista: Good Neighbor Diplomacy in Cuba, 1933–1945*, Albuquerque 1973

GEORGE, Edward, *The Cuban Intervention in Angola, 1965–1991. From Che Guevara to Cuito Cuanavale*, London – New York 2005.

GILBERT, Martin, *Churchill a Amerika*, Brno 2007.

GLEIJESES, Piero, *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959–1976*, Chapel Hill – London 2002.

GLEIJESES, Piero, *The Cuban Drumbeat. Castro's Worldview: Cuban Foreign Policy in a Hostile World*, 2009.

GOTT, Richard, *Cuba. A New History*, New Haven – London 2005.

GUEVARA, Ernesto Che, *Guerilla Warfare. Third Edition with Revised and Updated Introduction and Case Studies by Brian Loveman and Thomas M. Davies, Jr.* Wilmington, Delaware 1997.

HALLIDAY, Fred, *Revolution and World Politics: The Rise and Fall of the Sixth Great Power*, London 1999.

HANCOCK, Larry – WEXLER, Stuart, *Shadow Warfare: The History of America's Undeclared Wars*, Berkeley (Cal.) 2014.

HAVLŮJOVÁ, Gabriela, *Lidice po Lidicích*, Kladno 2014.

HOCHMAN, Jiří, *Světání nad Džebely. Vyprávění o novém Alžírsku*, Mladá fronta, Praha 1963.

HRUŠKA, Emil, *Stíny nad Belgií*, Praha 2017.

- HUBINGER, Václav, *Encyklopedie diplomacie*, Praha 2006.
- ISMAY, Lord, *NATO: The first five Years, 1949–1954*, 1954.
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1953–1966*, Praha 1992.
- KENT, John, *America, the UN and decolonisation: Cold War conflict in the Congo*, London 2010.
- KINZER, Stephen, *Bratři. John Foster Dulles, Allen Dulles a jejich tajná světová válka*, Praha 2016.
- KISANGANI, Emizet François – BOBB, Scott F. (eds.), *Historical Dictionary of the Democratic Republic of the Congo*, Lanham – Toronto – Plymouth (UK) 2010.
- KLÍMA, Jan, *Dějiny Afriky. Vývoj kontinentu, regionů a států*, Plzeň 2012.
- KLÍMA, Jan, *Dějiny Latinské Ameriky: Vývoj oblasti, regionů a států*, Praha 2015.
- KLÍMA, Jan, *Dekolonizace portugalské koloniální říše. Historická motivace – specifika – průběh*, Hradec Králové 2000.
- KORBEL, František, *Zahraničně obchodní politika Československa*, Praha 1970.
- KÖRNER, Bohumil, *Zahraniční obchod Československa s rozvojovými zeměmi 1948–1955*. Praha 1969.
- KOŠTÁL, Vítězslav a kol., *Kuba. Obchodně ekonomické sborníky*, Praha 1980.
- KOUDELKA, František, *Státní bezpečnost 1954–1968: Základní údaje, ÚSD*, Praha 1993.
- KOURA, Jan, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku Turecku v letech 1945–1953*, Praha 2013.

KUBÁLEK, Josef, *Československo a jeho soutěž v Latinské Americe*, Praha 1936.

KUDRNA, Jaroslav a kol., *Dějiny Francie*, Praha 1988.

KYBAL, Vlastimil, *Jižní Amerika. Přehled hospodářský, obchodní a politický*, Praha 1935.

KYBAL, Vlastimil, *Po československých stopách v Latinské Americe*, 2003.

LACINA, Karel a kol., *Dějiny národněosvobozenického hnutí v subsaharské Africe v šedesátých letech*, Praha, Academia 1984.

LEGVOLD, Robert, *Soviet Policy in West Africa*, Cambridge (Mass.) 1970.

LEHÁR, Bohumil, *Dějiny Baťova koncernu 1894–1945*, Praha 1960.

LEOGRANDE, William M., *Cuba's Policy in Africa, 1959–1980*, Berkeley 1980.

LIPPMANN, Walter, *Zahraniční politika a válečné cíle Spojených států*, Praha 1946.

LUMUMBA, Patrice, *The Truth about a Monstrous Crime of the Colonialists*, Moscow 1961.

LUTZ, Andreas, *Špinavá válka 1. Alžírsko 1954–62*, Praha 2013.

LUTZ, Andreas, *Špinavá válka 2. Alžírsko 1954–62*, Praha 2014.

LUTZ, Andreas, *Špinavá válka 3. Alžírsko 1954–62*, Praha 2016.

MAZOV, Sergey, *A Distant Front in the Cold War: The USSR in West Africa and the Congo, 1956–1964*, Stanford 2010.

MIKABERIDZE, Alexander (ed.), *Conflict and Conquest in the Islamic World. A Historical Encyclopedia*, Vol. I, Santa Barbara (California) – Denver – Oxford 2011.

MOSCATO, Antonio, *Che Guevara*, Praha 1997.

NÁLEVKA, Vladimír, *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*, Praha 2004.

NÁLEVKA, Vladimír, *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*, Praha 1972.

NÁLEVKA, Vladimír, *Fidel Castro – caudillo 20. století*, Praha 2009

NÁLEVKA, Vladimír, *Fidel Castro: Podzim diktátora*, Praha 1996

NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha 2010

NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století, I.*, Praha 2000

NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století, II.*, Praha 2000.

NĚMEČEK, Jan, *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*, Praha 2008.

OPATRŇÝ, Josef (ed.), *Las relaciones entre Europa oriental y América Latina 1945–1989, Ibero-Americana Pragensia Supplementum 40*, Praha 2015.

OPATRŇÝ, Josef, *Československo-kubánské vztahy v období 1945–1989. Zahraniční politika* [online verze, publikováno 30. 6. 2007]. Dostupné z: www.zahranicnapolitika.sk.

OPATRŇÝ, Josef, *Španělsko a USA v zápase o Kubu*, Praha 1978

OPATRŇÝ, Josef, *Viva Cuba Libre. Tři války za kubánskou nezávislost, 1868–1898*, Praha 2016.

OPLUŠTIL, Václav, *Zákruty alžírské revoluce*, Praha 1966.

ORT, Alexandr, *Francouzská koloniální politika po 2. světové válce*, Praha 1968.

ORT, Alexander – SOUKUPOVÁ, Dagmar – ZVADA, Ján – HANDL, Miloslav – MÜLLER, Adolf, *Francouzský neokolonialismus*, Praha 1965

OTTAWAY, David and Mariana, *Algeria: The Politics of a Socialist Revolution*, Berkeley 1970.

PARKER, Geoffrey (ed.), *Atlas světových dějin*, Praha 1999.

PATERSON, G. Thomas, *Contesting Castro: The United States and the Triumph of the Cuban Revolution*, New York 1994.

PÉREZ, Louis A., Jr., *Cuba: Between Reform and Revolution*, New York – Oxford 1988.

POLIŠENSKÝ, Josef a kol., *Dějiny Latinské Ameriky*, Praha 1979.

PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl: Období 1918–1945*, Brno 2009.

QUIRK, R., *Fidel Castro. O jeho cestě k moci, jeho režimu a jeho spojencích a protivnících*, Ostrava 1999.

RANSDORF, Miloslav, *Muž svědomí. Ernesto „Che“ Guevara*, Vlastním nákladem 2006.

RASENBERGER, Jim, *Brilliant Disaster. JFK, Castro, and America's doomed Invasion of Cuba's Bay of Pigs*, New York – London – Toronto – Sydney 2011.

REID, Richard J., *Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost*, Praha 2009.

REID-HENRY, Simon, *Fidel & Che: Revoluční přátelství*, Brno 2010.

ROUČ, *Ekonomicko-politické vztahy Československa a andských států Latinské Ameriky v letech 1918–1975 v československé diplomatické korespondenci (Kolumbie, Peru, Ekvádor a Bolívie)*, Praha 2008.

SHETTERLY, Aran, *El Americano: Muž, který bojoval po Castrově boku za svobodu Kuby*, Brno 2008.

SCHLESINGER, Arthur, Jr., *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, New York 1967.

SCHOULTZ, Lars, *That Infernal Little Cuban Republic. The United States and the Cuban Revolution*, Chapel Hill 2009.

SRCH, Daniel, *Rudá hrozba. Antikomunismus v USA 1917–1954*, Praha 2016.

SUHLICKY, Jaime, *Historical Dictionary of Cuba*, London 1988.

SUMMERS, Jan – VAUVILLIER, Francois, *Francouzská armáda 1939–1945*, Brno 2008.

TAIBO, Paco Ignacio II., *Guevara also known as Che*, New York 1997.

USTARIZ ARZE, Reginaldo, *Che Guevara: Život, smrt a zrození mýtu*, Praha 2011.

VÉLEZ, Federico, *Latin American Revolutionaries and Arab World. From the Suez Canal to the Arab Spring*, New York 2016.

VILLAFANÍA, Frank R., *Cold War in the Congo. The Confrontation of Cuban Military Forces, 1960–1967*, New Brunswick – London 2012.

WAGONER, Fred E., *Dragon Rouge. The Rescue of Hostages in the Congo*, Washington 1980.

WANNER, Jan, *Bitva o Suez: Studená válka, druhý arabsko-izraelský konflikt a britsko-francouzská intervence v Egyptě*, Praha 2006.

ZBOŘIL, František, *Československá a česká zahraniční politika: Minulost a současnost*, Praha 2010.

ZÍDEK, Petr, *Československo a francouzská Afrika 1948–68*, Praha 2006.

ZÍDEK, Petr, *Češi v srdci temnoty. Sedmadvacet historických reportáží o prvním čtvrtstoletí vlády komunistů*, Praha 2013.

ZÍDEK, Petr; SIEBER, Karel, *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*, Praha 2007.

9) Odborná literatura – studie

ADAMS, Gordon, Cuba and Africa. The International Politics of the Liberation Struggle, in: *Latin American Perspectives*, Vol. 8, No. 1, the Caribbean and Africa (Winter, 1981), s. 108–125.

ARNE WESTAD, Odd, Moscow and the Angolan Crisis, 1974–1976: A New Pattern of Intervention, in: *Cold War International History Project Bulletin*, Iss. 8–9, Winter 1996/1997, s. 25.

BARTEČEK, I., Československá kolonizace v Brazílii, in: *Češi v cizině*, 3, Praha 1988, s. 237–251.

BARTEČEK, I., Los Checoslovacos en Argentina durante la Primera Guerra Mundial, in: *IAP*, XXIII, 1989, s. 213–237.

BERAN, Vladimír, Vývoj zahraničního obchodu ČSSR v roce 1968, in: *Československý zahraniční obchod*, roč. 22, 1969.

BORTLOVÁ, Hana, Spolupráce tajných služeb Kuby a Československa v prvních letech kubánské revoluce (1959–1962, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 3, 2011, č. 1, s. 13–30.

BOUČEK, Stanislav – VASILJEV, Ivo, K charakteristice československé vystěhovalecké politiky mezi dvěma světovými válkami, in: *Český lid* 2, 1985, s. 71–80.

BRIND, H., *Soviet Policy in the Horn of Africa*, in: *International Affairs*, vol. 60, no. 1, Winter 1983–1984, s. 75–95.

BULMER-THOMAS, Victor, British Trade with Latin America in the Nineteenth and Twentieth Centuries, in: *Occasional Papers*, No. 19, University of London, Institute of Latin American Studies, London 1998.

CASTILLO-WINTER, Silvia, Fulgencio Batista y la URSS: encuentros y desencuentros en la Guerra Fría, in: OPATRŇÝ, Josef (ed.), *Las relaciones entre Europa oriental y América Latina 1945–1989, Ibero-Americana Pragensia Supplementum 40*, Praha 2015, s. 71.

CLAIRMONT, Frederick F., Cuba and Africa, in: *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 2, No. 3 (Nov., 1964), s. 419–430.

CLISSOLD, Stephen (ed.), *Soviet Relations with Latin America 1918–1968. A Documentary Survey*, London – New York – Toronto 1970.

DUBOVICKÝ, Ivan, Kolonizační pokusy v Argentině a meziválečná Československá republika, in: *Češi v cizině*, 3, Praha 1988, s. 196–236.

DUBOVICKÝ, Ivan, Krajanská kolonie Presidencia Roque Sáenz Peña (Příspěvek k počátkům českého vystěhovalectví do Argentiny), in: *Češi v cizině*, 2, Praha 1987, s. 139–181.

DUR, Philip – GILCREASE, Christopher, Us Diplomacy and the Downfall of a Cuban Dictator: Machado in 1933, in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 34, No. 2, May 2002, s. 255–282.

DURCH, William J., Revolution from a F.A.R. – The Cuban Armed Forces in Africa and the Middle East, in: *CNA – Professional Paper*, No. 199, September 1977

DURCH, Willian, The Cuban Military in Africa and the Middle East: From Algeria to Angola, in: *Studies in Comparative Communism*, Spring/Summer 1978, 34–63.

ELLISON KAHN, Owen, *Cuba's Impact in Southern Africa*, in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 29, No. 3 (Autumn, 1987), s. 33–54.

FARSOUN, Karen – PAUL, Jim, War in the Sahara: 1963, in: *Middle East Research and Information Project Reports*, No. 45 (March 1976), s. 13–16.

FIALA, Jaroslav, Che Guevarova pražská záhada. Po stopách revolucionářova deníku, in: *Dějiny a současnost*, roč. XXXII, č. 1, 2010, s. 18–19.

FIALA, Jaroslav, Kubánská revoluce a počátek vlády Fidela Castra, in: *Historický obzor*, roč. 21, č. 5/6, 2010, s. 121–137.

FIALA, Jaroslav, Nástup kubánské revoluce: Fidel Castro versus USA před padesáti lety, in: *Dějiny a současnost*, č. 3, 2009, s. 17–20.

FIALA, Jaroslav, Od studené k imaginární válce. K angloamerické historiografii vzniku studené války v kontextu mezinárodních vztahů, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, Vol. 1, No. 1, 2009, s. 13–36.

FIALA, Jaroslav, Oficiální diskurz USA o revoluční Kubě, in: *Mezinárodní vztahy*, roč. 46, č. 2, 2011, s. 5–19.

GLEIJESES, Piero, Cuba's First Venture in Africa: Algeria, 1961–1965, in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 28, No. 1, February 1996.

GLEIJESES, Piero, “Flee! The White Giants Are Coming!”: The United States, the Mercenaries, and the Congo, 1964–65, in: *Diplomatic History*, Volume 18, Issue 2, pages 207–237, April 1994.

GLEIJESES, Piero, Havana's Policy in Africa, 1959–1976: New Evidence from Cuban Archives, in: *Cold War International History Project Bulletin*, Issues 8–9, 1996/1997.

GLEIJESES, Piero, The First Ambassadors: Cuba's Contribution to Guinea-Bissau's War of Independence, in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 29, No. 1, Feb. 1997, s. 45–88.

GLEIJESES, Piero, The View from Havana. Lessons from Cuba's African Journey, 1959–1976, in: JOSEPH, Gilbert M. – SPENSER, Daniela (eds.), *In from the Cold. Latin America's new Encounter with the Cold War*, Durham – London 2008.

GONZÁLEZ MAICAS, Zoila, Cuban Foreign Policy in Latin America and the Caribbean, in: *Megatrend revija – Megatrend Review*, Vol. 10, No. 2, 2013, s. 5–14.

GRABENDORFF, Wolf, Cuba's Involvement in Africa. An Interpretation of Objectives, Reactions, and Limitations, in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 22, No. 1, February 1980, s. 3–29.

GRAHAM, John A., The Non-Aligned Movement after the Havana Summit, in: *Journal of International Affairs*, Vol. 34, No. 1, spring/summer 1980, s. 153–160.

GUELKE, Adrian, Southern Africa and the Super-Powers, in: *International Affairs*, Vol. 56, No. 4, Autumn 1980, s. 648–664.

HALLIDAY, Fred, „The Sixth Great Power“: On the Study of Revolution and International Relations, in: *Review of International Studies*, Vol. 16, No. 3, Jul., 1990, s. 207–221.

HEGGOY, Alf Andrew, Colonial Origins of the Algerian-Moroccan Border Conflict of October 1963, in: *African Studies Review*, Vol. 13, No. 1 (April, 1970), s. 17–22.

HELLSTRÖM, Leif, T-28 In The congo – Pert 1: Stemming The Rebellion, in: *Air-Britain Aeromilitaria. The Air-Britain Military Aviation Historical Quarterly*, September 2014, s. 117–128.

HELLSTRÖM, Leif, T-28 In The congo – Pert 2: Heyday of the Trojan, in: *Air-Britain Aeromilitaria. The Air-Britain Military Aviation Historical Quarterly*, December 2014, s. 147–157.

HELLSTRÖM, Leif, T-28 In The congo – Pert 3: The Twilight Years, in: *Air-Britain Aeromilitaria. The Air-Britain Military Aviation Historical Quarterly*, March 2015, s. 4–17.

CHILDS, Matt D., An Historical Critique of the Emergence and Evolution of Ernesto Che Guevara's Foco Theory, in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 27, No. 3 (Oct., 1995), s. 593–624.

JANKOVEC, Martin, Boj alžírského lidu za nezávislost 1954–1962, in: *Historie a vojenství* 3, 4/1986, s. 107–122; 114–131.

JIRÁNEK, Tomáš, Českoslovenští důstojníci ve válce o Gran Chaco, in: *Historie a vojenství*, roč. 43, 1994, č. 4, s. 40–49.

JIRÁNEK, Tomáš, Las Actividades del Embajador Checoslovaco Dr. Vlastimil Kybal en México de 1935–1938, in: *IAP*, XXVI, 1993, s. 51–61.

JOHNSON, Joshua, From Cuba to Bolivia: Guevara's Foco Theory in Practice, in: *Innovations* 6, 2006, s. 26–32. Dostupné z: <http://people.ucalgary.ca/~innovate/issues/2006winter/Johnson%20Cuba%20to%20Bolivia.pdf> [cit. 2. 9. 2017].

KAŠPAROVÁ, Jiřina, Hlavní tendence ve výboru národního hospodářství Kubánské republiky v letech 1958–1973, in: *Zahraniční obchod*, č. 28, 1975, 7.

KATZ, N. Mark, The Soviet-Cuban Connection, in: *Internal Security*, Vol. 8, No. 1, Summer, 1983.

KOTRMAN, Václav, CIA a invaze v Zátocě svíní, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 6, č. 1, 2014, s. 85–102.

KOTRMAN, Václav, Operace Mongoose: Alibi pro Kennedyho přístup ke Kubě, nebo reálná cesta ke svržení Castra?, in: TUMIS, Stanislav – KOURA, Jan – SOUKUP, Jaromír (eds.), *Kapitoly z britských a amerických dějin: Profesoru Martinu Kovářovi k padesátým narozeninám*, Praha 2015, s. 307–323.

LOWENTHAL, A. F., *Cuba's African Adventure*, in: *International Security*, Vol. 2, No. 1, Summer 1977, s. 3–10.

LUXENBERG, Alan H., Did Eisenhower Push Castro into the Arms of the Soviets? in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 30, No. 1 (Spring, 1988), s. 37–71.

MAINGOT, Anthony P., A Question of Methodology: Review Essay on recent Literature on Cuba, in: *Latin American Research Review*, Vol. 13, No. 1 (1978), s. 225–247.

MARTINEZ SALSAMENDI, Carlos, Historical Continuity of the Cuban Revolution, in: *Megatrend revija – Megatrend Review*, Vol. 10, No. 2, 2013, s. 47–64.

MESÁROŠ, Oldřich, *Vývoj zbrojního průmyslu v Československu v letech 1945–1992*, in: *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 4 (1996), č. 3, s. 201–216.

MOREJÓN, N. – FRYE, D., Cuba and Its Deep Africanity, in: *Callaloo*, Vol. 28, no. 4, Autumn 2005, s. 933–951.

MICHAELS, Jeffrey H., Breaking the Rules: The CIA and Counterinsurgency in the Congo 1964–1965, in: *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 25, No. 1, 2012.

NÁLEVKA, Vladimír, Guevarova epizoda v Belgickém Kongu, in: *Historický obzor* 1997, roč. 8, č. 7–8, s. 180–182.

NÁLEVKA, Vladimír, La colonia checoslovaca en cuba durante la Segunda Guerra Mundial, in: *Ibero-Americana Pragensia*, 1970, č. IV.

NÁLEVKA, Vladimír, Spojenectví pro pokrok a kubánská otázka, in: ŠTAIF, Jiří (ed.). *Pocta profesoru Zdeňku Kárníkovi: Sborník příspěvků k jubilantovým sedmdesátinám*, Praha 2003, s. 167–176.

NARAYAN, R., Cuba and the Non-Aligned Movement, in: *International Studies*, September 1980, s. 411–413.

NECHVÁTAL, Martin, Záležitost washingtonská: Bedřich Štěpánek a skandální počátky československo-amerických vztahů, in: *Dějiny a současnost*, roč. 19, 1997, č. 3, s. 40–43.

NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J., El Exportador Checo más Importante de Máquinas Agrícolas a América Latina (1918–1938), in: *IAP*, XXIV, 1990, s. 261–277.

NOVOTNÝ, J. – ŠOUŠA, J., Máquinas Agrícolas Checas para América del Sur, in: *IAP* XXIII, 1989, s. 79–98.

NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří, El Exportador Checo más Importante de Máquinas Agrícolas a América Latina (1918–1938), in: *Ibero-Americana Pragensia*, XXIV, 1990, s. 261–277.

NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří, Las relaciones comerciales entre Checoslovaquia, México y Centroamérica, 1918–1938 (Análisis de datos estadísticos checoslovacos) – 1^a parte, in: *Ibero-Americana Pragensia* XXXV, 2001, Praha 2002.

NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří, Las relaciones comerciales entre Checoslovaquia, México y Centroamérica, 1918–1938 (Análisis de datos estadísticos checoslovacos) – 2^a parte, in: *Ibero-Americana Pragensia* XXXVI, 2002, Praha 2002, s. 153–183.

OLŠA, Jaroslav, jr., *Českoslovenští diplomaté v černé Africe 1918–1955. Počátky budování sítě československých zastupitelských úřadů na jih od Sahary*, in: *Mezinárodní vztahy* 2/2005, s. 90–105.

OPATRNÝ, Josef, České vystěhovalectví do Latinské Ameriky, in: *Historický obzor*, 10, 9-10, 1999, s. 214–221.

OPATRNÝ, Josef, Czechoslovak-Latin American Relations 1945–1989, in: *Central European Journal of International and Security Studies*, Vol. 7, Iss. 3, September 2013, s. 12–37.

OPATRNÝ, Josef, Dlouhá cesta ke kolapsu. Konec říše, nad níž nezapadalo slunce, in: BÁRTA, Miroslav – KOVÁŘ, Matin a kol., *Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*, Praha 2011, s. 377–426.

OPATRŇÝ, Josef – ZOUREK, Michal – MAJLÁTOVÁ, Lucia – PELANT, Matyáš, Las relaciones entre Chacoslovaquia y América Latina 1945–1989 en los archivos de la Republica Checa, in: *Ibero-Americana Pragensia Supplementum*, č. 38, 2015.

PATERSON, Thomas G., Fixation with Cuba: The Bay of Pigs, Missile Crisis, and Covert War Against Castro, in: PATERSON, Thomas G. (ed.), *Kennedy's Quest for Victory: American Foreign Policy, 1961–1963*. Oxford 1989.

PETRAS, J., Che Guevara and Contemporary Revolutionary Movements, in: *Latin American Perspectives*, Vol. 25, No. 4, Jul. 1998, s. 9–18.

POLIŠENSKÝ, J., Prameny a problémy českého a slovenského vystěhovalectví do Ameriky, in: *Český lid*, 68, 1981, s. 3–9.

PRŮCHA, Václav, Hospodářská politika a vývoj československého hospodářství v období od roku 1960 do srpna 1968, in: *Acta aeconomika pragensia*, 1994.

Přítelem Che Guevary: Rozhovor s Vladimírem Pavlíčkem, in: *Obrys-Kmen*, č. 39, 2007, dostupné online: <http://www.obrys-kmen.cz/archivok/?rok=2007&cis=39&cl=02> [cit. 20. 12. 2015].

RATLIFF, William E., A New Old Che Guevara Interview, in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 46, No. 3, August, 1966, s. 288–300.

ROBARGE, David, CIA's Covert Operation in the Congo, 1960–1968: Insight from Newly Declassified Document, in: *Studies in Intelligence*, Vol. 58, No. 3 (September 2014).

RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, Layde E., The Role of Cuba in International Politics, in: *Megatrend revija – Megatrend Review*, Vol. 10, No. 2, 2013, s. 15–23.

ROUČ, V., Andské státy Latinské Ameriky ve 40. letech 20. století, in: *Historický obzor*, 14, 2003, 9–10, s. 218–224.

ROUČ, V., Československo a andské státy Latinské Ameriky v letech 1950–1975, in: *Historický obzor*, 17, 2006, 11–12, s. 267–283.

ROUČ, V., Československo a Kolumbie v letech 1950–1975, in: *Historický obzor*, 19, 2008, 1–2, s. 23–32.

ROUČ, V., Vztahy Československa a andských států Latinské Ameriky, in: *Historický obzor*, 12, 2001, 9–10, s. 222–228.

SANEY, Isaac, African Stalingrad, in: *Latin American Perspectives*, Vol. 33, No. 5, Cuba and the Security Frame (Sep., 2006), s. 81–117.

SMITH, Tony, „The Spirit of the Sierra Maestra“: Five Observations on Writing about Cuban Foreign Policy, in: *World Politics*, Vol. 41, No. 1 Oct., 1988, s. 98–119.

SMITH, Tony, New Bottles for New Wine: A Pericentric Framework for the Study of the Cold War, in: *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4, Fall 2000, s. 567–591.

The Birth of OAU, in: *New African Magazine*, 3 May 2013, s. 132–137.

TOMEK, Prokop, Akce MANUEL, in: TÁBORSKÝ, Jan (ed.), *Securitas Imperii 9. Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu*, Praha 2002, s. 325–332.

VASILJEV, Ivo, Vystěhovalectví Čechů a Slováků do Latinské Ameriky před druhou světovou válkou, in: *Český lid* 73, 4, 1986, s. 239–243.

VÍT, Jakub, V roli exportéra „věci komunismu“. Československo a subsaharská Afrika 1948–1962, in: *Soudobé dějiny* 1–2/2003, s. 29–57.

WEISSMAN, S. R., CIA Covert Action in Zaire and Angola: Patterns and Consequences, in: *Political Science Quarterly*, Vol. 94, No. 2, Summer 1979, s. 263–286.

WESTAD, O. A., Moscow and the Angolan Crisis: A Next Pattern of Intervention, in: *Cold War International History Project*, Issues 8–9, 1996/1997.

ZÁHOŘÍK, Jan, Mobutu Sese Seko a počátky jeho vlády v Kongu/Zaire (1965–1974), in: *Historický obzor*, 21, č. 11/12, s. 267–274.

ZÍDEK, Petr, Československá loď Lidice do Casablanky nedorazila, *Lidové noviny*, 17. 4. 1999, s. 29.

ZÍDEK, Petr, Československo a válka v Alžírsku (1954–1962), in: *Historie a vojenství*, 2/2002, s. 259–283.

ZÍDEK, Petr, Český zubař v tropickém gulagu, in: *Týden* 47/2005, s. 40–44.

ZÍDEK, Petr, Vývoz zbraní z Československa do zemí třetího světa v letech 1948–1962, in: *Historie a vojenství*, 3/2002, s. 523–567.

ZOUREK, Michal, „Kde se nachází Che?“ Tajný pobyt Che Guevary v Československu, in: *Dvacáté století – The Twentieth Century*, roč. 4, č. 1, 2012, s. 61–80.

10) Internetové zdroje

content.time.com

<http://www.latinamericanstudies.org/bayo.htm>

<https://amadlandawonye.wikispaces.com/1965,+Guevara,+Create+two,+three,+many+Vietnams>

<https://archive.org>

<https://library.un.org/>

<https://nsarchive.gwu.edu/>

<https://undocs.org>

lanic.utexas.edu

www.cbsnews.com

www.clarin.com

www.eisa.org.za

www.epravo.cz

www.granma.cu

www.jfklibrary.org

www.marxists.org

www.mfcr.cz

www.MZV.cz

www.nato.int

www.nbc-miami.com

www.un.org

www.worldatlas.com

www.youtube.com

12) Beletrie

GUENASSIA, Jean-Michel, *Vysněný život Ernesta G.*, Praha 2014.

HORKÝ, Petr – NÁPLAVA, Miroslav, *Cuba Libre. Kdo nezažil, nepochopí, kdo neviděl, neuvěří!* Brno 2006.

MERLE, Robert, *Útok na kasárna*, Praha 2017.

POSSE, Abel, *Che Guevarův pražský příběh*, Praha 2012.

13) Doporučená filmová tvorba k tématu

Avoir 20 ans dans les Aurès [česky pod názvem „Tehdy nám bylo dvacet“] (režie: René Vautier; Francie 1972, 100 min.)

Československo – země přátel (režie: Bruno Šefranka, Československo 1979, 20 min.).

Diarios de motocicleta [česky pod názvem „Motocyklové deníky“] (režie: Walter Salles; Argentina, Německo, Velká Británie, USA 2004, 128 min.)

Che, el argentino [česky pod názvem „Che Guevara: Revoluce“] (režie: Steven Soderbergh; Španělsko, Francie, USA 2008, 126 min.)

Che: Guerrilla (režie: Steven Soderbergh; Španělsko, Francie, USA 2008, 131 min.)

La Palabra Empeñada, (režie Martín Masetti, Juan Pablo Ruiz; Argentina 2010, délka 90 min.)

L'ennemi intime [česky pod názvem Mezi nepřáteli] (režie: Florent-Emilio Siri; Francie, Maroko 2007, 111 min.)

Lumumba (režie: Raoul Peck; Francie, Belgie, Německo 2000, 115 min.)

„*Che*“ v Praze, Stopy, fakta, tajemství (režie: Blanka Hollanderová, Česká republika 2013, 28 min.)

R.A.S. (režie: Yves Boisset; Francie, Itálie 1973, 145 min.)

The Lost City [česky pod názvem „Ztracené město“] (režie: Andy Garcia; USA 2005, 143 min.)